

İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

** Eski adıyla İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ Dergisi
(ISSN: 1309-1352 e-ISSN: 2149-0074)*

NİSAN 2021

ISSN: 2757-7252

e-ISSN: 2757-7244

CİLT: 13 - SAYI:2

İAUD Cilt 13 Sayı 2 DOI:10.17932/IAU.IAUSBD.2021.021/2021.132

İletişim

<https://iaud.aydin.edu.tr/tr/2021-nisan-cilt-13-sayi-2/>

Editör

Dr. Öğr. Üyesi Nur Emine KOÇ

Editör Yardımcısı

Arş. Gör. Burcu KAVAS

<http://iaud.aydin.edu.tr>

DERGİNİN TARİHÇESİ

İAÜD, Ocak 2009 – Aralık 2020 yılları arasında “İstanbul Aydın Üniversitesi Dergisi” adıyla süreli akademik hakemli bir dergi olarak yayın yapmıştır. Belirtilen tarih aralığında derginin ISSN 1309-1352 | e-ISSN 2149-0074 olarak kullanılmıştır. TRDizin başvuru sürecinde derginin alanının net olarak belirgin olmamasından dolayı İstanbul Aydın Üniversitesi 12.06.2020 tarih 2020/5 toplantı ve 45379966-050.01.04 numarasıyla alınan Yayın Komisyon Kararı doğrultusunda isminin “İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi” olarak Ocak 2021 sayısı ile birlikte değiştirilmesine karar verilmiştir. Yeni isim bağlamında yeni ISSN: 2757-7252 ve yeni e-ISSN: 2757-7244 alınarak Sosyal Bilim alanıyla ilgili çalışmalar değerlendirilerek yayın süreci kaldığı yerden devam etmektedir.

İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ (İAÜD)

ISSN: 2757-7252 e-ISSN: 2757-7244

Odak ve Kapsam

İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, bilimin rehberliğinde dünyaya açılmak, içinde bulunduğu topluma ulaşabilmek, onların değişen ve gelişen taleplerine öncülük etmek için araştırmacıların özün bilimsel makalelerini uluslararası yayıncılık ilkeleri doğrultusunda yayımlamak amacını güder. İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, İstanbul Aydın Üniversitesi'nin yayın organıdır. İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi sadece sosyal bilimler temel alanından makaleleri kabul etmektedir. Sosyal Bilim alanındaki özgün Türkçe ve İngilizce bilimsel makalelerin yayımlandığı bir süreli yayındır. İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi hakemli bir dergidir ve 2009 yılından beri yayımlanmaktadır.

Sosyal bilimleri temel alan İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisinde (İAÜD); gazetecilik ve medya çalışmaları, görsel iletişim tasarımı, halkla ilişkiler, sinema, siyaset bilimi, iletişim çalışmaları, sosyal psikoloji, sosyoloji, dilbilimi, iletişim sosyolojisi, iletişim sistemleri, iletişim psikolojisi, iletişim tarihi, kişilerarası iletişim, kitle iletişimi, kültürlerarası iletişim, siyasal iletişim, uluslararası iletişim ve yeni iletişim teknolojileri, uygulamalı iletişim ve buna yakın sosyal bilimlerdeki ilgili alanlarında bilimsel çalışmalar kapsamında eserler kabul edilmekte ve yayımlanmaktadır.

İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, yılda dört defa basılı ve elektronik olarak yayınlanan hakemli ve bilimsel bir dergidir. Orijinal teorik ve/veya deneysel çalışma, çeşitli bilimsel araştırma yöntemlerinin uygulandığı makaleler kabul edilir. İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi editör kurulu, ulusal ve uluslararası uzmanların değerlendirmesiyle makalelerin kabul edilmesi veya edilmemesinde yetkilidir.

İndeks ve Özet Bilgisi

DOAJ (Directory of Open Access Journals)

Academic Search Ultimate (EBSCOhost)

DERGİPARK

InfoBase INDEX

ROAD INDEX

GOOGLE SCHOLAR

CiteFactor

Asos İndeks

SOBİAD

Türk Eğitim İndeksi

Yayıncı

İstanbul Aydın Üniversitesi, Türkiye

Makale Türleri

Derleme: Belli bir konuda yakın zamana kadar yapılmış bilimsel çalışmaların kapsamlı derlemesi.

Araştırma Makalesi: Özgün araştırmaları ve sonuçlarını sunan bilimsel formatta yazılmış makale.

Teorik ve Kuramsal Makaleler: İlgili bilim dalına katkı yapacak teorik düzlemde hazırlanmış makale.

Değerlendirme Süreci

İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisine gönderilen makaleler, iki hakem tarafından değerlendirilir. Hakemlerden birinin olumsuz, diğerinin olumlu görüş bildirmesi durumunda Yayın Kurulu hakem raporlarını inceleyerek makalenin işlem sürecini üçüncü bir hakeme gönderme yönünde ya da yazarına iade etme şeklinde belirler. Makalenin yayımlanabilmesi için en az iki hakemin olumlu görüş bildirmesi gerekir. Makaleler Turnitin ve/veya iThenticate intihal yazılımları ile kontrol edilmektedir. Hakemlerin raporları tamamlandıktan sonra yazılar, Yayın Kurulu'nun onaylaması durumunda yayıma hazır hale gelir ve kabul sırası dikkate alınarak uygun görülen sayıda yayımlanır.

Yayın Sıklığı

İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Ocak, Nisan, Temmuz, Ekim olmak üzere yılda 4 kez yayımlanır. Dergiye belli bir sayı için makale kabul edilmemektedir. Yazarlar istediği zaman makalesini gönderebilir. Değerlendirme süreci tamamlanan makaleler geliş tarihi dikkate alınarak yayımlanır.

Açık Erişim Politikası

Açık erişimin bilginin evrensel kullanımını artırarak, insanlık için yararlı sonuçlar doğuracağı düşüncesinden hareketle, İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Açık Erişim politikasını benimsemiştir. Dergi, yazarlardan devraldığı ve yayımladığı içerikle ilgili telif haklarından, bilimsel içeriğe evrensel Açık Erişimin (Open Access) desteklenmesi ve geliştirilmesine katkıda bulunmak amacıyla, bilinen standartlarda kaynak olarak gösterilmesi koşuluyla, ticari kullanım amacı ve içerik değişikliği dışında kalan tüm kullanım (bağlantı verme, kopyalama, baskı alma, herhangi bir fiziksel ortamda çoğaltma ve dağıtma vb.) haklarını bedelsiz kullanıma sunmaktadır. İçeriğin ticari amaçlı kullanımı için yayınevinden yazılı izin alınması gereklidir. Ayrıca İAÜD, Creative Commons tarafından CC-BY-NC-ND 4.0 lisanslanmıştır.

Yayın Ücreti

Dergi için herhangi bir ücret talep edilmemektedir. Ayrıca kabul edilen bütün makaleler ücretsiz yayımlanmaktadır.

Araştırma ve Yayın Etiği İlkeleri

İAÜD'ye gönderilen bilimsel yazılarda, Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği ile ilişkili yönergeler, ICMJE (International Committee of Medical Journal Editors) önerileri ve COPE (Committee on Publication Ethics)'un Editör ve Yazarlar için Uluslararası Standartları dikkate alınmalıdır. İntihal, verilerde sahtecilik ya da yanıltmacılık, yayın tekrarı, bölerek yayınlama ve araştırmaya katkısı olmayan kişilerin yazarlar arasında yer alması etik kurallar dahilinde kabul edilemez uygulamalardır. Bu ve benzeri uygulamalarla ilişkili herhangi etik bir usulsüzlük durumunda gerekli yasal işlemler yapılacaktır.

a) İntihal: Başkalarının özgün fikirlerini, metotlarını, verilerini veya eserlerini bilimsel kurallara uygun biçimde atf yapmadan kısmen veya tamamen kendi eseri gibi göstermek, intihal kapsamında ele alınmaktadır. İntihalden kaçınmak için yazarlar bilimsel kurallara uygun bir şekilde atf yapmalı ve araştırmaları içerisinde yer alan tüm bilimsel yazılara ait kaynak gösterimine dikkat etmelidirler.

b) Veride Sahtecilik: Bilimsel araştırmalarda gerçekte var olmayan ya da değişikliğe uğratılmış verileri kullanmak, veride sahtecilik kapsamında ele alınmaktadır. Yazarlar verilerini etik kurallar dahilinde toplayarak, süreç içerisinde geçerlik ve güvenilirliği etkileyecek bir değişikliğe maruz bırakmadan analiz etmelidirler.

c) Çarpıtma: Araştırmadan elde edilen kayıtları ya da verileri değiştirmek, araştırmada kullanılmayan cihaz veya materyalleri kullanılmış gibi göstermek, destek alınan kişi ve kuruluşların çıkarları doğrultusunda araştırma sonuçlarını değiştirmek ya da şekillendirmek, çarpıtma kapsamında ele alınmaktadır. Yazarlar araştırma süreci ile ilişkili verdikleri bilgilerde dürüst, objektif ve şeffaf olmalıdırlar. Etik kuralları ihlal etmekten kaçınmalıdırlar.

d) Yayın Tekrarı: Aynı yayını, yapılmış olan önceki yayınlara atf yapmaksızın ayrı yayınlar olarak sunmak, yayın tekrarı kapsamında ele alınmaktadır. Değerlendirilmek üzere gönderilen yayınların daha önce başka bir yerde yayımlanması ya da değerlendirme sürecinde olması ile ilişkili sorumluluk tamamen yazarlara aittir. Yazarlar tekrardan kaçınmalı, özgün ve orijinal araştırmalarını göndermeye özen göstermelidirler.

e) Bölerek Yayınlama: Bir araştırmanın sonuçlarını, araştırmanın bütünlüğünü bozacak şekilde ve uygun olmayan biçimde parçalara ayırıp birden fazla sayıda yayımlayarak bu yayınları ayrı yayınlar olarak sunmak, bölerek yayınlama kapsamında ele alınmaktadır. Yazarlar araştırma bütünlüğünü göz önünde bulundurmalı ve sonuçları etkileyecek bölmelerden kaçınmalıdırlar.

f) Yazarlık: Araştırmaya katkısı olmayan kişileri yazarlar arasına dâhil etmek ya da katkısı olan kişileri dâhil etmemek, haksız yazarlık kapsamında ele alınmaktadır. Araştırmanın planlanması, tasarımı, verilerin toplanması, analiz edilmesi, değerlendirilmesi, araştırmanın yayına hazırlanması ve son halinin ortaya koyulması aşamalarına tüm yazarlar yeterli düzeyde katkı sağlamış olmalıdırlar.

Etik Kurul İzni

Aşağıda yer alan araştırmalar için “Etik Kurul İzni” gerekmektedir. Makale yazarının kadrosunda yer aldığı kurumdan onaylı “Etik Kurul İzni” alınmalıdır. Etik Kurul izni gerektiren araştırmalar aşağıdaki gibidir:

- Anket, mülakat, odak grup çalışması, gözlem, deney, görüşme teknikleri kullanılarak katılımcılardan veri toplanmasını gerektiren nitel ya da nicel yaklaşımlarla yürütölen her türlü araştırmalar,
- İnsan ve hayvanların (materyal/veriler dahil) deneysel ya da diğer bilimsel amaçlarla kullanılması,
- İnsanlar üzerinde yapılan klinik araştırmalar,
- Hayvanlar üzerinde yapılan araştırmalar,
- Kişisel verilerin korunması kanunu gereğince retrospektif çalışmalar,

Ayrıca;

- Olgu sunumlarında “Aydınlatılmış onam formu”nun alındığının belirtilmesi,
- Başkalarına ait ölçek, anket, fotoğrafların kullanımı için sahiplerinden izin alınması ve belirtilmesi,
- Kullanılan fikir ve sanat eserleri için telif hakları düzenlemelerine uyulduğunun belirtilmesidir.

Bu makalelerde kesinlikle “Etik Kurul İzni” makale içinde belirtilmelidir. Makalelerde Araştırma ve Yayın Etiğine uyulduğuna dair ifadeye yer verilmelidir.

İntihal Politikası

Gönderilen tüm makaleler intihal kontrol taramasından geçmek zorundadır ve iThenticate ve/veya Turnitin (Advanced Plagiarism Detection Software) aracılığıyla kontrol edilmektedir. Bu rapora bağlı olarak intihal oranı en az %20’yi geçmeyecek düzeyde olan makaleler yayımlanabilir. Bunun üzerinde intihal oranı olan makaleler kesinlikle yayımlanamamaktadır. %20’nin altında intihal oranı çıkan makalelerde hakem görüşlerine bağlı olarak güncelleme talep edilebilmektedir.

Telif Hakkı

Telif hakkı; bilimsel olarak hazırlanmış makalelerin ayrıntılı bir şekilde korunmasını amaçlar. Yazarın haklarını korumak ve yeniden basma ya da yayınlanan araştırmanın diğer kullanım izinlerini düzenlemek için İAÜD, yazarların makalelerini yayınlanmaya hazır olduğunda tüm haklarını imzalamaları gereken bir telif hakkı formuna sahiptir.

İAÜD, yazarların telif hakkını kısıtlama olmaksızın kullanmalarına izin vermez. Teknik içeriğe ve tescilli materyalin korunmasına ilişkin sorumluluk yalnızca yazara ve kurumlara aittir ve İAÜD veya Yayın Kurulunun sorumluluğunda değildir. Başlıca yazar, makalenin diğer tüm yazarlar tarafından görülmesini sağlamaktan sorumludur. Gönderilmeden önce makalede telif hakkıyla korunan

materyallerin kullanımı için gerekli tüm telif hakkı izinlerini almak yazarın sorumluluğundadır.

Yazar olarak haklarını nelerdir?

- Yetki olarak haklarınızı belirlemek için gönderdiğiniz veya yayınladığınız derginin politikasını kontrol etmeniz önemlidir. İAÜD'nin standart politikaları aşağıdaki yeniden kullanım haklarına izin verir:
- İAÜD; makalelerin yazarlar tarafından telif hakkı kısıtlaması olmaksızın kullanılmasına izin vermez.
- Yayımlanan makaleyi, kendi eğitim ihtiyaçlarınız için veya araştırma kaynağınıza, bu arzın ticari amaçlarla kullanılmaması koşuluyla bireysel olarak sağlamak için kullanabilirsiniz.
- Yayımlanan makaleyi İAÜD'nin izni olmadan bir web sitesinde yayımlayamazsınız.

Makale Çağrısı

İAÜD, farklı alanlardan gelen akademisyen ve profesyonelleri “sosyal bilimlerle ilgili bu konulardaki farklı görüşlerini tartışmak üzere bir araya getirmeyi amaçlamaktadır.

- İAÜD'ün Ana Konuları
- Gazetecilik ve medya çalışmaları
- Görsel iletişim tasarımı
- Halkla ilişkiler
- Sinema
- Siyaset bilimi
- İletişim çalışmaları
- Sosyal psikoloji
- Sosyoloji
- Dilbilimi
- İletişim sosyolojisi
- İletişim sistemleri
- İletişim psikolojisi
- İletişim tarihi
- Kişilerarası iletişim
- Kitle iletişimi
- Kültürlerarası iletişim
- Siyasal iletişim
- Uluslararası iletişim
- Yeni iletişim teknolojileri
- Uygulamalı iletişim
- İletişim bilimleri
- Dijital kültür

- İletişim alışmaları
- Reklamcılık
- Uzaktan eğitim
- Radyo, televizyon ve sinema
- Yayın Dili
- Türkçe ve İngilizce
- Makale Gönderimi

Makaleler sadece Dergipark üzerinden kabul edilmektedir.

İletişim

İstanbul Aydın Üniversitesi

İstanbul – Turkey

e-mail: iaud@aydin.edu.tr

Tel: +90212 4441428 – 43705

İAÜ Adına İmtiyaz Sahibi:

Doç. Dr. Mustafa AYDIN
(İstanbul Aydın Üniversitesi)
(Mütevelli Heyet Başkanı)

Yazı İşleri Müdürü

Prof. Dr. Deniz YENGİN

Editör

Dr. Öğr. Üyesi Nur Emine
KOÇ

Editör Yardımcısı

Arş.Gör.Burcu KAVAS

Teknik Hazırlık

Akademik Çalışmalar
Koordinasyon Ofisi

İdari Koordinatör

Selin YILMAZ

Türkçe Redaksiyon

Süheyla AĞAN

İngilizce Redaksiyon

Neslihan İSKENDER

Grafik Tasarım

Gözde KILIÇ

Yazışma Adresi

Florya Yerleşkesi, Beşyol Mah.
İnönü Cad. No:38

Küçükçekmece, İstanbul

Tel: 444 1 428

Faks: 0 212 425 57 59

Web: <https://iaud.aydin.edu.tr/tr/>
editorler-kurulu/

Baskı

Armoninuans Matbaa:

Tavukçuyolu Cd. Palas Sk. No:3

Y.Dudullu Ümraniye - İstanbul

Tel: 0216 540 36 11

Faks: 0216 540 42 72

E-mail: grafik2@armoninuans.com

Yayın Kurulu

Prof. Dr. Hasan SAYGIN (İstanbul Aydın Üniversitesi)

Prof. Dr. Cem Sefa SÜTÇÜ (Marmara Üniversitesi)

Prof.Dr. Erhan AKYAZI (Marmara Üniversitesi)

Prof. Dr. Güven Necati BÜYÜKBAYKAL (İstanbul Üniversitesi)

Prof. Dr. Nilüfer TİMİSİ NALÇAOĞLU (İstanbul Üniversitesi)

Prof. Dr. Deniz YENGİN (İstanbul Aydın Üniversitesi)

Prof. Dr. Okan ORMANLI (İstanbul Aydın Üniversitesi)

Doç. Dr. And ALGÜL (İstanbul Aydın Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Nur Emine KOÇ (İstanbul Aydın Üniversitesi)

Bilimsel Hakem Kurulu

Alper DEĞERLİ (Beykent Üniversitesi)

Ayça KURTOĞLU (Acıbadem Üniversitesi)

Aysun KAYA (İstanbul Gelişim Üniversitesi)

Ayten ÖVÜR (İstanbul Aydın Üniversitesi)

Celal GÜLŞEN (Beykent Üniversitesi)

Ceren RASİMOĞLU (Acıbadem Üniversitesi)

Çağla KAYA İLHAN (İstanbul Gelişim Üniversitesi)

Cihan BECAN (Üsküdar Üniversitesi)

Deniz AKBULUT (İstanbul Aydın Üniversitesi)

Duygu KOTAN TÜRKDEN (İstanbul Arel Üniversitesi)

Erhan ALABAY (Sağlık Bilimleri Üniversitesi)

Esmâ TEZCAN (İstanbul Aydın Üniversitesi)

Fatma Nazlı KÖKSAL (İstanbul Aydın Üniversitesi)
Feryade TOKAN ŞENOL (Yeditepe Üniversitesi)
Gillian ALBAN (İstanbul Kültür Üniversitesi)
Gonca YILDIRIM (İstanbul Aydın Üniversitesi)
Gökçen ÇATLI ÖZEN (İstanbul Aydın Üniversitesi)
Göksel BASMACI (Arel Üniversitesi)
Gül Esra ATALAY (Üsküdar Üniversitesi)
Habib HAMURCU (Erciyes Üniversitesi)
Haktan URAL (Ankara Üniversitesi)
Hülya SEMİZ TÜRKOĞLU (İstanbul Üniversitesi)
Hülya YENGİN (İstanbul Aydın Üniversitesi)
Hüseyin KAYA (İstanbul Medeniyet Üniversitesi)
Hüseyin SELİMLER (İstanbul Aydın Üniversitesi)
İbrahim Sena ARVAS (İstanbul Üniversitesi)
Mesut AYTEKİN (İstanbul Üniversitesi)
Musa KESKİN (İstanbul Aydın Üniversitesi)
Mustafa BOSTANCI (Sakarya Üniversitesi)
Mustafa Cebail SADAKAOĞLU (İstanbul Aydın Üniversitesi)
Nazar BAL (Gelişim Üniversitesi)
Nigar PÖSTEKİ (Kocaeli Üniversitesi)
Nur Emine KOÇ (İstanbul Aydın Üniversitesi)
Nuran SAVAŞKAN AKDOĞAN (Ankara Üniversitesi)
Okan ORMANLI (İstanbul Aydın Üniversitesi)
Özge KARAEVLİ (İstanbul Aydın Üniversitesi)
Pınar KARABABA (Beykent Üniversitesi)
Sefa ÇELİKSAP (İstanbul Aydın Üniversitesi)
Selçuk HÜNERLİ (İstanbul Üniversitesi)
Selin KİRAZ DEMİR (İstanbul Aydın Üniversitesi)
Serdar Kuzey YILDIZ (İstanbul Aydın Üniversitesi)
Tamer BAYRAK (İstanbul Aydın Üniversitesi)
Tuğba CEDİKCİ FENER (İstanbul Kültür Üniversitesi)
Tuğçe ÇEVİK (İstanbul Aydın Üniversitesi)
Yasemin Gezer TUĞRUL (Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi)

Editörün Mesajı

Sevgili IAUD Okuyucuları,

Bu sayıda Cilt 13, Sayı 2 yayınımızı sizlerle paylaşmaktan mutluluk duyuyoruz. Dergimizin yayınlanan bu sayısında kabul edilen 18 yazarın 11 makalesi bulunmaktadır.

Sevgili okurlar, daha detaylı bilgi almak, öneri ve görüşleriniz paylaşmak için bizlere IAUD Sekreterliği iaud@aydin.edu.tr adresinden ulaşabilirsiniz.

İletişimde kalmak ve bir sonraki sayımızda buluşmak umudu ile.

Editör

Dr. Öğr. Üyesi Nur Emine KOÇ
İstanbul Aydın Üniversitesi İletişim Fakültesi
34295-İstanbul TÜRKİYE
Tel: 444 1 428
E-mail: nurkoc@aydin.edu.tr
URL: <https://iaud.aydin.edu.tr>

İSTANBUL AYDIN UNIVERSITY JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES (İAÜD)

ISSN: 2757-7252 e-ISSN: 2757-7244

History of IAUD

IAUD, published as a peer-reviewed periodical academic journal under the name of “Journal of Istanbul Aydın University” between January 2009 - December 2020. ISSN 1309-1352 | e-ISSN 2149-0074 are used between the specified dates. Because the field of the journal was not clearly apparent in the TRDizin application process, in accordance with 12.06.2020 date, 2020/5 meeting and 45379966-050.01.04 numbered decision of Istanbul Aydın University Publishing Commission, it is decided upon that its name will be changed to “Istanbul Aydın University Journal of Social Sciences” as from the January 2021 issue. Within the context of the new name, by receiving new ISSN: 2757-7252 and new e-ISSN: 2757-7244 the journal will resume its publication process by evaluating studies in the Social Sciences field.

Focus and Scope

Istanbul Aydın University Journal of Social Sciences aims to open up to the world under the guidance of science, reach the society it is in, and to publish scientific articles of the essence in accordance with international publishing principles in order to lead their changing and developing demands. Istanbul Aydın University Journal of Social Sciences is an Istanbul Aydın University publication. Istanbul Aydın University Journal of Social Sciences accepts articles in the field of social sciences. Istanbul Aydın University Journal of Social Sciences is a peer-reviewed periodical publication and has been published since 2009.

Istanbul Aydın University Journal of Social Sciences (IAUD) is based on social sciences and scientific researches in journalism and media studies, visual communication design, public relations, cinema, political science, communication studies, social psychology, sociology, linguistics, communication sociology, communication systems, communication psychology, history of communication, interpersonal communication, mass communication, intercultural communication, political communication works are accepted and published within the scope of scientific studies in the fields of international communication and new communication technologies, applied communication and related social sciences are accepted and published.

Istanbul Aydın University Journal of Social Sciences is a refereed and scientific journal published four times a year in print and electronically. Original theoretical and / or experimental work, articles in which various scientific research methods are applied are accepted. The editorial board of Istanbul Aydın University Journal of Social Sciences is authorized to accept or not to accept articles upon the evaluation of national and international experts.

INDEX

DOAJ (Directory of Open Access Journals)

Academic Search Ultimate (EBSCOhost)

DERGİPARK

InfoBase INDEX

ROAD INDEX

GOOGLE SCHOLAR

CiteFactor

Asos İndeks

SOBİAD

Türk Eğitim İndeksi

Publisher

İstanbul Aydın University, TURKEY

Article Types

Review: Comprehensive review of scientific studies on a particular subject, up to recently.

Research Article: An article written in a scientific format presenting original research and results.

Theoretical and Theoretical Articles: An article prepared on a theoretical level that will contribute to the related discipline.

Peer Review Process

The editorial board peruses the submitted material with regard to both form and content before sending it on to referees. They may also consider the views of the advisory board. After the deliberation of the editorial board, submitted material is sent to two referees. In order for any material to be published, at least two of the referees must approve it. The revision and improvement demanded by the referees must be implemented in order for an article to be published. Authors are informed within three months about the decision regarding the publication of their material. All the papers are controlled academically with the TURNITIN or/and iThenticate program.

Publishing Period

Istanbul Aydın University Journal of Social Sciences is published 4 times a year, January, April, July and October. Articles are not accepted for a certain number of journals. Authors can submit their article at any time. The articles whose evaluation process is completed are published taking into consideration the arrival date.

Open Access Policy

IAUD adopted a policy of providing open access. This is an open access journal which means that all content is freely available without charge to the user or his/her institution. Users are allowed to read, download, copy, distribute, print, search, or link to the full texts of the articles in this journal without asking prior permission from the publisher or the author. This is in accordance with the BOAI definition of open access. In addition to this, IAUD is licensed by Creative Commons with CC-BY-NC-ND 4.0.

Publication Charge

No publication charge or article processing charge is required. All accepted manuscripts will be published free of cost.

Principles of Research and Publication Ethics

In scientific papers sent to IAUD, the guidelines related to the Scientific Research and Publication Ethics of Higher Education Institutions, the recommendations of the International Committee of Medical Journal Editors and the International Standards for the Authors and Authors of the Committee should be taken into attention. Plagiarism, forgery in the data, misleading, repetition of publications, divisional publication and individuals who do not contribute to the research are among the authors are unacceptable practices within the ethical rules. Legal actions will be taken in case of any ethical irregularity related to this and similar practices.

a)Plagiarism: Placing the original ideas, methods, data, or works of others, partly or completely, without making reference to the scientific rules, is dealt with in the context of plagiarism. In order to avoid plagiarism, the authors should refer to the scientific rules in a manner that is appropriate and should pay attention to the references of all scientific papers in their research.

b)Forgery of Data: The use of data that does not exist or is modified in scientific research is data in the scope of forgery. Authors should analyze their data in accordance with ethical rules and without exposing them to a change in validity and reliability during the process.

c)Detortion: Changing the records or data obtained from the study, showing the devices or materials that are not used in the research as used, changing or shaping the research results according to the interests of the people and organizations that are supported are considered within the scope of distortion. The authors should be honest, objective and transparent in the information they provide in relation to the research process. They should avoid violating the rules of ethics.

d)Repetition: Presenting the same publication as separate publications without referring to the previous publications is considered within the scope of repeti-

tion of publications. The responsibility for the publication of the publications submitted for evaluation in another place or in the evaluation process belongs to the authors. The authors should refrain from repeating the original and original research and they should pay attention to submit their original and original research.

e) Divisional Publication: The results of a research are discussed in the scope of dissemination and disseminating the results of the research in a way that disrupts the integrity of the research and disseminating it in more than one way, and publishing these publications as separate publications. The authors should consider the integrity of the research and avoid the divisions that will affect the results.

f) Authorship: The inclusion of people who do not contribute to the research or not to include the people who have contributed is considered within the scope of unfair writing. All authors should have contributed sufficiently to the planning, design, data collection, analysis, evaluation, preparation of the research and finalization of the research.

Ethics Committee Approval

“Ethics Committee Approval” is required for the following researches. An approved “Ethics Committee Approval” must be obtained from the institution where the author of the article is located. The researches requiring the Ethics Committee’s approval are as follows:

- Any researches carried out with qualitative or quantitative approaches that require data collection from participants using survey, interview, focus group work, observation, experiment, interview techniques,
- Use of humans and animals (including material / data) for experimental or other scientific purposes,
- Clinical researches on humans,
- Researches on animals,
- Retrospective studies in accordance with the law of protection of personal data,

Also;

- Stating that the “informed consent form” was taken in the case reports,
- Obtaining and specifying the permission of the owners for the use of scale, questionnaire and photos belonging to others,
- Stating that copyright regulations are obeyed for the ideas and works of art used.

“Ethics Committee Permission” should be stated in these articles. The articles should include the statement that Research and Publication Ethics are complied with.

Plagiarism Policy

Gönderilen tüm makaleler intihal kontrol taramasından geçmek zorundadır ve iThenticate ve/veya Turnitin (Advanced Plagiarism Detection Software) aracılığıyla kontrol edilmektedir. Bu rapora bağlı olarak **intihal oranı en az %20** 'yi geçmeyecek düzeyde olan makaleler yayımlanabilir. Bunun üzerinde intihal oranı olan makaleler kesinlikle yayımlanmamaktadır. %20'nin altında intihal oranı çıkan makalelerde hakem görüşlerine bağlı olarak güncelleme talep edilebilmektedir.

Copyright

Copyright aims to protect the specific way the article has been written to describe a scientific research in detail. It is claimed that this is necessary in order to protect author's rights, and to regulate permissions for reprints or other use of the published research. İAÜD have a copyright form which is required authors to sign over all of the rights when their article is ready for publication. All site content, except where otherwise noted, is licensed under a Creative Common Attribution Licence. (CC-BY-NC 4.0)

The author gives his rights to the journal by signing the copyright transfer form. The submitted papers are assumed to contain no proprietary material unprotected by patent or patent application; responsibility for technical content and for protection of proprietary material rests solely with the author(s) and their organizations and is not the responsibility of the İAÜD or its Editorial Staff. The main (first/corresponding) author is responsible for ensuring that the article has been seen and approved by all the other authors. It is the responsibility of the author to obtain all necessary copyright release permissions for the use of any copyrighted materials in the manuscript prior to the submission.

What are my rights as author?

It is important to check the policy for the journal to which you are submitting or publishing to establish your rights as Author. İAUD's standard policies allow the following re-use rights

The journal allows the author(s) to use the articles without copyright restrictions.

You may use the published article for your own teaching needs or to supply on an individual basis to research colleagues, provided that such supply is not for commercial purposes.

You may not post the published article on a website without permission from İAUD.

Call For Papers

İAÜD will bring together academics and professionals coming from different fields to discuss their differing points of views on these questions related to "social sciences".

Main Topics of İAÜD

- Journalism and media studies
- Visual communication design
- Public relations
- Cinema
- Political Science
- Communication studies
- Social psychology
- Sociology
- Linguistics studies
- Communication sociology
- Communication systems
- Communication psychology
- Communication history
- Interpersonal communication
- Interpersonal communication
- Interpersonal communication
- Intercultural communication
- Political communication
- New communication technologies
- Applied communication
- Communication sciences
- Digital culture
- Communication studies
- Advertising
- Distance Learning
- Radio, television and cinema

Publication Language of İAÜD

Turkish and English

Article Submission

Articles are accepted only through Dergipark.

Contact

İstanbul Aydın University

İstanbul – Turkey

e-mail: iaud@aydin.edu.tr

Tel: +90212 4441428 – 43705

Başkan'dan

Üniversite olmak sadece eğitim öğretim faaliyetlerini sürdürmek anlamına gelmez. Üniversite, bu faaliyetlerin yanında sosyal ve akademik faaliyetleri de sağlıklı ve kaliteli yürütülmesinden sorumludur. Üniversitemizde görev yapan her öğretim elemanının ürettiği en küçük çıktıyı değerlendirmesi ve paylaşması temel amaçlarımızdandır. Bu amaçtan hareketle yürütülen yayın faaliyetleri ise akademik anlamda en öncelikli çabamızdır. Deneyimlerin genç kuşaklara aktarılması için temel mecra olarak gördüğümüz akademik dergi yayıncılığında, İstanbul Aydın Üniversitesi'nin de katkısının olması amacıyla, bünyemizdeki tüm bilim, teknoloji ve sanat disiplinlerinde akademik dergi yayınlama kararı alınmıştır.

Üniversitemiz tarafından yayınlanan İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi temelde teknoloji, iletişim ve sosyal bilimler arasında ilişkiler kurulması ve bu alanlar üzerine bilimsel çalışmaların yayınlanması görevini üstlenmektedir. İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Sosyal Bilimler, İletişim Çalışmaları, Yeni Medya, Halkla İlişkiler, Reklamcılık alanında yapılmış olan gerek uygulamalı gerekse bilimsel araştırma merkezli makaleleri yayınlamaktadır. İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi umuyorum ki hem Türk hem de uluslararası araştırmacıların bilimsel eserler üretmesi ve bilimsel alanda ülkemizin yazın gelişimine katkıda bulunacaktır. Derginin editörü, hakemleri ve yazarlarına katkıları için teşekkürlerimi sunuyorum.

Doç. Dr. Mustafa AYDIN
Mütevelli Heyet Başkanı

Rektör'den

İstanbul Aydın Üniversitesi içindeki tüm fakültelerimiz önemlidir ve gereklidir. Ama üniversitemizin teknoloji, iletişim ve sosyal bilimler alanında çalışmaların yapılması adına pek çok öğrenciyi yetiştiren İletişim Fakültemiz yeni medya, halkla ilişkiler, reklam gibi alanlarda araştırma yapılması adına önemli yazınla üretmektedir. Kurumların ulusal ve uluslararası ölçekte tanıtılması için yayınların yararı kuşkusuz tartışılmazdır. Akademik dergi yayıncılığında varlığını ortaya koyan "İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi", alanında önemli ve ciddi bir adımdır. İletişim Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Deniz YENGİN'e şahsında, derginin yayına hazırlanmasında emeği geçen herkesi kutluyor, başarılı bir yayın hayatı diliyorum.

Prof. Dr. Yedigir İZMİRLİ
İAÜ Rektörü

Editör'den

İstanbul Aydın Üniversitesi İletişim Fakültesi tarafından hazırlanan bilim ve sosyal bilimlere dair araştırmaları içeren "İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi" bilimsel alana pek çok katkıda bulunan makaleleri yayınlamaktadır. Dergimize yapılan birçok araştırmacının başvurusundan, dikkatli incelemeler yapılarak yayınlanması seçilen eserler gerek ulusal gerekse uluslararası alanda önemli katkılar sağlayacaktır. İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi; EBSCO, DOAJ ve Dergipark içerisinde yer alan yapısı ile gelecek sayılarında da önde gelen araştırmalara ev sahipliği yapacaktır.

Dr. Öğr. Üyesi Nur Emine KOÇ
İAÜD Editörü

İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

CİLT: 13 - SAYI:2 - Nisan 2021

İçindekiler

Content

DERLEME (REVIEW)

MASAÜSTÜ YAYINCILIK ARAÇLARININ 1970-2000 YILLARI
ARASINDAKİ DÖNÜŞÜMÜ

*THE TRANSFORMATION OF DESKTOP PUBLISHING TOOLS BETWEEN 1970-
2000*

Ali Efe İRALI.....313

ARAŞTIRMA MAKALESİ (RESEARCH ARTICLES)

PANDEMİ DÖNEMİNDE YAVAŞ GAZETECİLİK: THE GUARDIAN
GAZETESİ ÖRNEĞİ

*SLOW JOURNALISM DURING THE PANDEMIC PERIOD: THE CASE OF THE
GUARDIAN NEWSPAPER*

Dilhan APAK.....329

AFET YÖNETİMİNDE TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTSİZLİĞİ: DOĞAL
AFETLERDE CİNSİYETE DAYALI ZARAR GÖREBİLİRLİK FARKI

*GENDER INEQUALITY IN DISASTER MANAGEMENT: THE DIFFERENCE OF
GENDER-BASED VULNERABILITY IN NATURAL DISASTERS*

Ece ÜNÜR.....351

HALKLA İLİŞKİLER VE DİPLOMASİ AYRIMININ MUĞLAKLAŞMASI:
SAĞLIK BAKANI FAHRETTİN KOCA'NIN TWITTER HESABI
İNCELEMESİ

*AMBIGUATION OF THE DISTINCTION BETWEEN PUBLIC RELATIONS AND
DIPLOMACY: ANALYSIS OF TWITTER ACCOUNT OF HEALTH MINISTER
FAHRETTIN KOCA*

Esra Pelin GÜREGEN, Hacer Sena ÖZTÜRK, Baran Cem YİĞİT.....383

**PSİKANALİTİK ELEŞTİRİ YAKLAŞIMI İLE BİR FİLM OKUMASI:
BLACK SWAN**

A MOVIE READING WITH THE PSYCHANALYTIC CRITIC APPROACH: BLACK SWAN

H. Hale KÜNÜÇEN, Nur Yankı KÖKSAL.....419

**ANNE-ÇOCUK İLİŞKİSİ BAĞLAMINDA OKUL ÖNCESİ DÖNEMDE
İLETİŞİM BECERİLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA**

A RESEARCH ON PRE-SCHOOL COMMUNICATION SKILLS IN THE CONTEXT OF THE MOTHER-CHILD RELATIONSHIP

Hüseyin KAZAN, Seyran SARISOY.....441

DERLEME (REVIEW)

**BUGÜNÜN TÜRKİYE’SİNDE GÖÇ GERÇEĞİ: KÜRESEL
HAREKETLİLİĞİN NERESİNDEYİZ?**

THE FACT OF MIGRATION IN TODAY’S TURKEY: WHERE ARE WE IN GLOBAL MOBILITY?

Kasım KARATAŞ, Ali Artam AYYILDIZ.....473

ARAŞTIRMA MAKALESİ (RESEARCH ARTICLES)

**A COMPARATIVE STUDY OF PAKISTANI & INDIAN ENGLISH DAILIES
EDITORIALS ON THE COVERAGE OF DETERIORATING CONDITIONS
OF INDIAN MUSLIMS**

*HİNT MÜSLÜMANLARININ BELİRLEYİCİ ŞARTLARININ KAPSAMI ÜZERİNE
PAKİSTAN VE HİNT İNGİLİZCE GÜNLÜK YAYINLARININ KARŞILAŞTIRMALI
BİR ÇALIŞMASI*

Muhammad FAHİM.....501

**SOCIAL MEDIA FEAR OF DISLIKE IN ADOLESCENTS: A SCALE
DEVELOPMENT STUDY**

*ERGENLERDE SOSYAL MEDYA BEĞENİLMEME KORKUSU: BİR ÖLÇEK
GELİŞTİRME ÇALIŞMASI*

Osman SONER, Olcay YILMAZ.....533

KİTAP İNCELEMESİ (BOOK REVIEW)

**THE JOURNEY TO MENTAL FREEDOM, CREATIVITY
AND ART THROUGH VIRGINIA WOOLF’S “TO THE LIGHTHOUSE”**

*VIRGINIA WOOLF’UN “DENİZ FENERİ” ADLI ESERİ İLE SANATA,
YARATICILIĞA VE ZİHİNSEL ÖZGÜRLÜĞE UZANAN BİR YOLCULUK*

Silva DUMAN, Nur Emine KOÇ.....555

ARAŞTIRMA MAKALESİ (RESEARCH ARTICLE)

**THE EVALUATION OF WORKPLACE VIOLENCE AGAINST DOCTORS
IN TERMS OF VIOLENCE TYPE: A STUDY IN KOCAELİ PROVINCE**

*DOKTORLARA UYGULANAN İŞYERİ ŞİDDETİNİN ŞİDDET TÜRÜ AÇISINDAN
DEĞERLENDİRİLMESİ: KOCAELİ İLİNDE BİR ÇALIŞMA*

Tülin BAYRAKTAR.....569

İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

CİLT: 13 - SAYI: 2 - Nisan 2021

DOI Numaraları

DOI: 10.17932/IAU.IAUSBD.2021.021/2021.132

MASAÜSTÜ YAYINCILIK ARAÇLARININ 1970-2000 YILLARI ARASINDAKİ DÖNÜŞÜMÜ

THE TRANSFORMATION OF DESKTOP PUBLISHING TOOLS BETWEEN 1970-2000

Ali Efe İRALI

10.17932/IAU.IAUSBD.2021.021/iausbd_v13i2001

PANDEMİ DÖNEMİNDE YAVAŞ GAZETECİLİK: THE GUARDIAN GAZETESİ ÖRNEĞİ

SLOW JOURNALISM DURING THE PANDEMIC PERIOD: THE CASE OF THE GUARDIAN NEWSPAPER

Dilhan APAK

10.17932/IAU.IAUSBD.2021.021/iausbd_v13i2002

AFET YÖNETİMİNDE TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTSİZLİĞİ: DOĞAL AFETLERDE CİNSİYETE DAYALI ZARAR GÖREBİLİRLİK FARKI

GENDER INEQUALITY IN DISASTER MANAGEMENT: THE DIFFERENCE OF GENDER-BASED VULNERABILITY IN NATURAL DISASTERS

Ece ÜNÜR

10.17932/IAU.IAUSBD.2021.021/iausbd_v13i2003

HALKLA İLİŞKİLER VE DİPLOMASİ AYRIMININ MUĞLAKLAŞMASI: SAĞLIK BAKANI FAHRETTİN KOCA'NIN TWITTER HESABI İNCELEMESİ

AMBIGUATION OF THE DISTINCTION BETWEEN PUBLIC RELATIONS AND DIPLOMACY: ANALYSIS OF TWITTER ACCOUNT OF HEALTH MINISTER FAHRETTIN KOCA

Esra Pelin GÜREGEN, Hacer Sena ÖZTÜRK, Baran Cem YİĞİT

10.17932/IAU.IAUSBD.2021.021/iausbd_v13i2004

**PSİKANALİTİK ELEŞTİRİ YAKLAŞIMI İLE BİR FİLM OKUMASI:
BLACK SWAN**

A MOVIE READING WITH THE PSYCHANALYTIC CRITIC APPROACH: BLACK SWAN

H. Hale KÜNÜÇEN, Nur Yankı KÖKSAL

10.17932/IAU.IAUSBD.2021.021/iausbd_v13i2005

**ANNE-ÇOCUK İLİŞKİSİ BAĞLAMINDA OKUL ÖNCESİ DÖNEMDE
İLETİŞİM BECERİLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA**

A RESEARCH ON PRE-SCHOOL COMMUNICATION SKILLS IN THE CONTEXT OF THE MOTHER-CHILD RELATIONSHIP

Hüseyin KAZAN, Seyran SARISOY

10.17932/IAU.IAUSBD.2021.021/iausbd_v13i2006

**BUGÜNÜN TÜRKİYE’SİNDE GÖÇ GERÇEĞİ: KÜRESEL
HAREKETLİLİĞİN NERESİNDEYİZ?**

THE FACT OF MIGRATION IN TODAY’S TURKEY: WHERE ARE WE IN GLOBAL MOBILITY?

Kasım KARATAŞ, Ali Artam AYYILDIZ

10.17932/IAU.IAUSBD.2021.021/iausbd_v13i2007

**A COMPARATIVE STUDY OF PAKISTANI & INDIAN ENGLISH DAILIES
EDITORIALS ON THE COVERAGE OF DETERIORATING CONDITIONS
OF INDIAN MUSLIMS**

*HİNT MÜSLÜMANLARININ BELİRLEYİCİ ŞARTLARININ KAPSAMI ÜZERİNE
PAKİSTAN VE HİNT İNGİLİZCE GÜNLÜK YAYINLARININ KARŞILAŞTIRMALI
BİR ÇALIŞMASI*

Muhammad FAHİM

10.17932/IAU.IAUSBD.2021.021/iausbd_v13i2008

**SOCIAL MEDIA FEAR OF DISLIKE IN ADOLESCENTS: A SCALE
DEVELOPMENT STUDY**

*ERGENLERDE SOSYAL MEDYA BEĞENİLMEME KORKUSU:
BİR ÖLÇEK GELİŞTİRME ÇALIŞMASI*

Osman SONER, Olcay YILMAZ

10.17932/IAU.IAUSBD.2021.021/iausbd_v13i2009

**THE JOURNEY TO MENTAL FREEDOM, CREATIVITY
AND ART THROUGH VIRGINIA WOOLF’S “TO THE LIGHTHOUSE”**

*VIRGINIA WOOLF’UN “DENİZ FENERİ” ADLI ESERİ İLE SANATA,
YARATICILIĞA VE ZİHİNSEL ÖZGÜRLÜĞE UZANAN BİR YOLCULUK*

Silva DUMAN, Nur Emine KOÇ

10.17932/IAU.IAUSBD.2021.021/iausbd_v13i2010

**THE EVALUATION OF WORKPLACE VIOLENCE AGAINST DOCTORS
IN TERMS OF VIOLENCE TYPE: A STUDY IN KOCAELİ PROVINCE**

*DOKTORLARA UYGULANAN İŞYERİ ŞİDDETİNİN ŞİDDET TÜRÜ AÇISINDAN
DEĞERLENDİRİLMESİ: KOCAELİ İLİNDE BİR ÇALIŞMA*

Tülin BAYRAKTAR

10.17932/IAU.IAUSBD.2021.021/iausbd_v13i2011

MASAÜSTÜ YAYINCILIK ARAÇLARININ 1970-2000 YILLARI ARASINDAKİ DÖNÜŞÜMÜ

Ali Efe İRALI

Bağımsız Araştırmacı, Türkiye

aliefairali@yahoo.com

<http://orcid.org/0000-0001-5332-1367>

<i>Atf</i>	İralı, A. E. (2021). MASAÜSTÜ YAYINCILIK ARAÇLARININ 1970-2000 YILLARI ARASINDAKİ DÖNÜŞÜMÜ. İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 13(2), 313-328.
------------	--

ÖZ

Masaüstü yayıncılık, sanal ortamlardaki ana tasarım ve üretim aracı rolü nedeniyle iletişim tarihi açısından kritik bir öneme sahiptir. Bu nedenle, bu sistemin ortaya çıkma sürecini anlamanın, benzer ortamların yeni nesil tasarım özellikleri için daha iyi varsayımlar oluşturulmasına yardımcı olabileceği düşünülmüştür. Bu ortamlar sadece WYSIWYG gibi arayüz, etkileşim ve benzeri web tabanlı tasarım yöntemlerini değil, elektronik cihazları da kapsamaktadır. Bu çalışmada, hem fiziksel hem de sanal ortam araçlarının ortaya çıkış sürecindeki geçmişleri, tarihsel gelişimi takip eden alanyazın taraması üzerinden incelenmiştir. Çalışma, kurumsal etkilerin ve köşe taşlarının keşfedilmesi yoluyla bu ortamların ana çıkış noktalarını göstermeyi amaçlamıştır. Sonuçlar, büyük bilgisayar şirketlerinin sahip oldukları yazıcı ve okuyucu teknolojileri gibi farklı elektronik ürünleri desteklemek amacıyla masaüstü yayıncılığa katkı sağladıklarını işaret etmektedir.

Anahtar Kelimeler: *Metin Düzenleyici, E-Kitap, “Ne Görüyorsan Onu Alırsın”, İletişim Tarihi, Masaüstü Yayıncılık*

THE TRANSFORMATION OF DESKTOP PUBLISHING TOOLS BETWEEN 1970-2000

ABSTRACT

Desktop publishing has a critical importance for the history of communication due to its main design tool role on virtual environments. Therefore, it was thought that understanding of emergence process of this system could help to make better assumptions for next generation design features of similar environments. These environments include not only WYSIWYG like interface, interaction and similar web based design methods, but also electronic devices. In this study, the emerging period backgrounds of both physical and virtual environment tools were examined through a literature review that follows historical development. This study was aimed to show main emergence points of these environments through exploration of corporation based effects and cornerstones. On the other hand, results pointed out that large computer companies contributed to the desktop publishing for the purpose of support different electronic goods such as printers they had.

Keywords: *Text Editor, E-Book, WYSIWYG, History of Communication, Desktop Publishing*

GİRİŞ

Masaüstü yayıncılık faaliyetleri 21. yüzyılın başlarından itibaren pek çok sanal ortam ürünü gibi gelişimini hızla sürdürmektedir. Bu gelişim süreci, rekabete dayalı pazarda ayakta kalabilmek için pek çok kullanıcı deneyimini sistemlerine dâhil eden firmaların çabalarıyla birlikte şekillenmektedir. Geçmişten bugüne bakıldığında, ilgili üretici firmaların, özellikle farklı sanal ortam sektörlerinin de etkisiyle yeni arayışlar içerisine girdiği görülmektedir. Bugün, daha az programlama ve kod yazımı ile ortaya çıkan süreçlerin temelinde bunun yattığı görülmektedir. Doğrudan üretime yönelik, hızlı ve kolay ürünlerin kullanıcılar nezdinde bir karşılık görüyor olması; sektörün masaüstündeki varlığını sürdürebilmesi adına üzerinde hassasiyetle durulması gereken bir konuyu teşkil etmektedir. Bugün, mümkün olan en az programlama ile maksimize edilen üretim süreçlerinin internet sitesi tasarımlarında görüldüğü gibi; ileride en az tasarım fonksiyonu kullanımı ile oluşturulması beklenen masaüstü tasarım süreci ürünleri ile de karşılaşılabilceği varsayılabilmektedir. Sektör, bunun ilk örneklerini sanal uygulamalar nezdinde, önce Adobe firması tarafından sunulan Project Rome (URL-3) ile denemiş, daha sonra da yine aynı firmanın XD isimli etkileşim tasarımı ürünüyle tecrübe etmiştir. İlgili iki yazılımın tüm yaptıklarını, kodlamadan bağımsız biçimde ayrı ayrı yapabilecek olan InDesign ve Photoshop yazılımları firmanın elinde olmasına rağmen, kullanıcı arayüzü ve etkileşim tasarımı için üretilen alternatifler, pazarın ulaştığı noktanın önemli kanıtlarını sunmaktadır. Tasarım kavramının yazılım bilgisi ve görsel iletişim arasında çatallaşmaya uğradığı günümüz koşullarında, basılı ortamın da kendine benzer bir yol çizeceği görülmektedir. Bir başka örnek olan Avustralya merkezli Canva yazılımı, sosyal medyaya hazır şablonlar kullanılması suretiyle hızlı ve kolay ürün yerleştirme hizmeti sağlamaktadır. Anlaşılacağı üzere masaüstünde, baskının yanında sosyal medya platformları gibi ortamlara da çıktı alınabilmesini sağlayan çalışmalar; şablon ve kullanıma hazır tüketim grupları dolayısıyla yavaş yavaş eski anlamını kaybetmeye başlamıştır. Ama basılı ortam veya yoğun belge üretimleri için hali hazırda ana görevlerini sürdürmeye devam etmektedirler.

Gelecekte masaüstünü bekleyen sektörel hamleleri anlayabilmek adına da, geçmişte yaşanan ve bugüne uzanan donanım-yazılım süreçlerinin incelenmesi gerekmektedir. Bu çalışmada da, masaüstü yayıncılığın hem yazılım hem de donanımsal varlığı, tarihsel akışı izleyen bir alanyazın taraması kullanılarak neden-sonuç ilişkisi üzerinden incelenmiştir. Çalışmada, masaüstü yayıncılığının oluşum ve gelişim süreçlerinin, kavramsal açıdan onu oluşturan unsurlarla birlikte geleneksel medyadan etkilenmesi ve sanal ortamlar üzerinde oluşturduğu kapsayıcılığının değerlendirilmesi hedeflenmektedir. Bu yüzden gerçekleştirilen derlemede, 2000 sonrasında ortaya çıkan yazılım süreçleri ve internet siteleri üzerinden yapılan üretimler konu dışında bırakılmış olup; odak noktası, masaüstünün yazılım ve donanım açısından tarihsel çıkış sürecine dair yaşanan farklılaşmalar ile sınırlandırılmıştır.

MASAÜSTÜ YAYINCILIKTA YAZILIMSAL GELİŞİM

Masaüstü yayıncılığı ve sanal ürün kavramını anlayabilmek için öncelikle elektronik ve sanal ortam farklılığının anlaşılması gerekmektedir. Elektronik ortam, belirli elektronik devreleri üzerinden makine dili gibi çeşitli araçlarla üretim sağlayan cihazları simgelemektedir. Onun bir ürünü olan sanal ortam ise, matematiksel kodlamalar ve bu kodların çözülmesini sağlayan programlama dilleri ile oluşturulmuş bir etkileşim evrenidir. Bu evren içerisindeki dinamiklik, kullanıcıların istekleri ve kullanıcılara hizmeti sunan yazılım uzmanlarının, tasarımcıların, tüzel veya gerçek kişiliklerle yaptıkları katkılar neticesinde devamlılık sağlamaktadır. 1970'lerin ortalarından itibaren gözle görülür bir ilerleme kaydedilse de asıl yükseliş dönemi, 1990'ların ikinci yarısının ilk dönemlerinde başlamıştır. Piyasaya sürülen yazılımlar ve donanımlar sayesinde küçük yaşlara incek derecede tasarlanmış sistemlerin evlere girişi kolaylaşmıştır. Yükselen piyasa, birbiri ile uyumlu başka sistemleri de beraberinde getirmiştir. Yayın organları için bir sanal uygulama altyapısının üretilmesi çabasında yerini önemli konumlandırmalarla almıştır. Ayrıca bu çabalar, özel teşebbüslerin, kendi süreçlerini anlattıkları kataloglardan, diğer tüm tanıtım ekipmanlarına kadar başka iletişim araçlarında da yaygınlık göstermiştir. Bahse konu bu dönem, birçok ticari faaliyete yenilik getirmiş; günümüzde ise ikinci defa evrilme safhasına ulaşmıştır. Sanal ortam ürünü olan masaüstü yayıncılık, matbaaya hazırlık sürecinden farklılaşarak, daha çok sanallaşma sürecine girmiştir. Masaüstü yayıncılık sistemleri ile hazırlanarak yayına çıkarılan basılı eserler için, yeni bir mecra, internet ortamında kendini böylece göstermeye başlamıştır.

Masaüstü yayıncılık, basılı ortam ürünlerinin yüzlerce yıl boyunca yaşanan sıkıntılı hazırlık süreçlerinden kurtulmayı sağlayan teknik yayıncılık faaliyetlerinden oluşmaktadır. Sanal ortam üretimine yönelik tanımlarına baktığımızda, “nasıl hazırlanıyorsa öyle çıktı alınır” prensibiyle şekillenen WYSIWYG metoduyla oluşturulan şekil ve yazı tipleriyle bütünleştirilmiş bilgisayar çıktıları olarak ifade edildiği görülmektedir (Sullivan, 1988: 344). Bu ifade, What You See Is What You Get yani, üzerinde çalıştığımız (gördüğümüz) şey, çıktının (sonucun, alınacağı) aynısı olacaktır anlamına geliyor olup; alanyazında “ne görüyorsan onu alırsın” olarak kullanılmaktadır (Taşcıoğlu, 2014: 220). Newman (2012: 80) yaptığı çalışmada, bu tabirin kaynağının 1960'larda Amerika Birleşik Devletleri'nde yayınlanan “*Rowan and Martin's Laugh-In*” isimli televizyon programında Flip Wilson tarafından canlandırılan Geraldine karakterinin söylediği söze dayandığını aktarmaktadır. Bu durum, geleneksel medyanın, etki alanı bakımından sanal ortamların üzerinde kendi varlığını göstermeye başlaması açısından önemli bir veri sunmaktadır. 20. yüzyılın sonlarına yaklaşırken, sanal ortamın gelişmesi ve çıkan yan ürünler sebebiyle, ilgili ifade çok daha geniş bir alana yayılma refleksi göstermiştir. Artık yayıncılık kavramı içerisinde sıradan yazı ifadelerinden veya durağan görsellerden tek başına bahsedilmesi mümkün olmamaktadır. İlerleyen zamanlarda, teknik anlamdaki gelişmenin WYSIWYG

üzerindeki algıda da değişiklik oluşturduğu söylenebilir. Çünkü hazırlanan ortamdan yayının yapıldığı ortama kadar, büyük bir ürün yelpazesi ortaya çıkmış; tek bir net sonuçtan söz edilmesi mümkün olmayan hale gelmiştir. Ancak buna karşın; yeni yazılımsal ürünler sayesinde, farklı ortamlara dair hazırlanan yapıların ön izlemelerini gerçekleştirebilecek sistemler kurulabilmiştir. Yine de, serbest piyasa ekonomisi altında, rekabetin getirdiği ortamlar sebebiyle çoğalan alternatifler ve gelişen teknoloji sayesinde daha da özgürleşen mekanizmalar, sistemin sınırlarını her geçen gün daha da zorlamaktadır.

WYSIWYG özelinde dizgi ve baskı yazılımlarının gelişmesinde, 1970-1990 yılları arası çok kritik bir öneme sahiptir. Alanda çıkan ve bu sistemi ilk kullanan yazılım, Xerox PARC (Palo Alto Research Center – Palo Alto Araştırma Merkezi)'ta 1973 yılında göreve başlayan Charles Simonyi tarafından üretilmiştir. 1974 yılında pazara çıkan metin düzenleyicisi Bravo, alanında önemli bir gelişim göstermiştir. Dosyaların tekrar tekrar yazılması yerine, dosyalarda yapılan değişimleri ayrı biçimde kayıt altında tutan bir sisteme sahip olduğu bilinmektedir (Newman, 2012: 76). Yapılandırılmış metin ve belge yapısının oluşturulması, özel karakter yapılarını düzenleyebilir yazılımların üretilmesi sürecin önemli aşamaları arasındadır. Bu anlamda önemli girişimlerden bir diğeri 1978 yılında açık kaynak kodlu TeX isimli düzenleyicidir. Matematik üzerine çalışmaları bulunan Donald Knuth tarafından üretilen yazılım, çok karmaşık yapıdaki sembol ve ifadelerin metin içerisinde kolaylıkla yerleştirilebilmesini sağlaması yönünden büyük önem taşımıştır (Taylor, 1996: 368-372). Gaudeul (2007: 248) tarafından yapılan çalışmada, TeX'in bazı özellikleri için, IBM'in 1970 tarihli SCRIPT sistemi ve Bell Labs'in 1971 tarihli Roff sistemlerinden ilham alındığı aktarılmaktadır. TeX'in hemen ardından, 1979 yılında Robbins Barnaby ve Seymour Rubinstein tarafından WordStar isimli metin düzenleyici/kelime işleyicisi piyasaya sürülmüştür (Rubinstein, 2006). Bu noktada iki önemli konu, masaüstü yayıncılığın tarihsel gelişimine önemli etkide bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, Steve Jobs'un 1977 yılında kişisel bilgisayar yeni bir boyut kazandırdığı Apple II, ikincisi ise 1981 yılında IBM tarafından pazara sürülen kişisel bilgisayardır. Özellikle IBM tarafından yapılan hamle, kişisel bilgisayarın çok daha geniş kitlelere ulaşmasına olanak sağlamıştır. Dolayısıyla da masaüstü yayıncılıkta önemli bir yere sahip olan Microsoft'un büyümesinde de etkili olduğu söylenebilmektedir (Campbell-Kelly, 2001: 104). Nitekim, 1981 yılında Bravo'nun mimarı olan Charles Simonyi Microsoft'a katılmış olup; 1983 yılında Richard Brodie ile birlikte günümüze kadar uzanan ve 1988 yılında Windows için de hazırlanacak olan Word'ü geliştirmiştir. Program, IBM bilgisayarlarını ve MS-DOS işletim sistemini kullanmıştır (Newman, 2012: 80; Liu, Xiao, Zhang, Faulkner, ve Weber, 2011:124). 1985 yılına gelindiğindeyse, Apple'ın LaserWriter isimli yazıcısı, aynı zamanda Adobe'nin LaserWriter desteğine sahip PostScript isimli belge biçimlendirme dili pazarda yerlerini almışlardır (Staples, 2000: 21). Mimarı Adobe'nin kurucuları arasında yer alan ve yine eski bir Xerox PARC

çalışanı olan John Warnock, PostScript'i beraberinde kendi yazı karakterlerini de sunacak şekilde tutundurma çalışmaları yürütmüştür. Grafiksel açıdan da başarılı bir süreç yürütüldüğü bilinmektedir. Warnock, bunu Xerox PARC'ta çalıştığı süreç içinde, grafik tasarımcısı olan eşi ile birlikte yaptığı testlerden aldığı geri bildirimlere bağlamaktadır (Warnock ve Geschke, 2019:30-31).

PostScript'in yanında, LaserWriter'a diğer bir uygun sistem de Aldus'un kurucusu Paul Brainerd tarafından geliştirilen PageMaker yazılımı olmuştur. Aldus, 1994 yılında Adobe tarafından satın alınmış ve böylece PageMaker 1999'da pazara sunulacak olan InDesign'ın temellerini oluşturmuştur. Brainerd'i diğer önemli kılan unsur ise, "masaüstü yayıncılık" (*desktop publishing*) ifadesini sektöre kazandıran kişi olmasıdır ki, PageMaker'ın bilinen anlamdaki modern masaüstü yayıncılığı da başlattığı kabul görmektedir (Crocker, 2019: 35; Warnock ve Geschke, 2019: 29). Brainerd'in aynı zamanda işletme eğitimi yanında gazetecilik mezunu olduğu ve mezuniyetinin ardından Minneapolis Star Tribune isimli gazetede çalışmaya başladığı bilinmektedir (URL-5). Geleneksel medyanın içerisinden gelen birinin yine aynı şekilde yeni bir medya ortamını şekillendirecek derecede önemli bir girişimde bulunması kayda değer niteliktedir. 1986'ya geldiğindeyse bir diğer masaüstü yayıncılık ürünü olan Ventura yayınlanmıştır. Don Heiskell, John Meyer ve Lee Lorenzen'in 1985 yılında üzerinde çalışmaya başladıkları Ventura, kısa zamanda önemli bir pazar hacmine ulaşmıştır. IBM kişisel bilgisayarlarını hedefine alan Ventura, Lorenzen'in de üzerinde daha önceden çalışmış olduğu GEM (Graphics Environment Manager – Grafiksel Ortam Yöneticisi) ortamı ile uyum sağlamıştır. Ventura, Lorenzen'in ifadesiyle, hem kısa hem uzun forma sahip belgelerde çalışma yapabilmeyi sağlamıştır. 1990 yılında Xerox tarafından satın alındıktan sonra ise hem Windows hem Mac platformları için çalıştırılabilir hale getirilmesi adına çeşitli satış sonrası süreçler yaşanmıştır (Lorenzen, 2019). 1993 yılında Corel'e geçen Ventura, 2002'ye kadar Corel Ventura ismiyle kullanıcılara sunulmuştur (URL-2). Ventura ile aynı yıl pazarda yerini alan bir diğer yazılım da Frame Technologies tarafından Charles Corfield, Steven Kirsch, Vickie Blackslee ve David J. Murray'nin çabalarıyla üretilen FrameMaker olmuştur. FrameMaker, metindeki yazı karakter ve paragraf özelliklerine dair ayarlamalar ile otomatik yerleşim ayarı gibi seçenekleri ile ön plana çıkmıştır. Ancak doğrudan masaüstü yayıncılık yazılımı değil, daha ziyade yapılandırılmış metin ve belge düzenleyicisidir. Buradaki yapılandırılmış metin/belge düzenleyici kavramı, tıpkı HTML veya XML gibi bir ağacın dallarına benzer biçimde (*tree flow*) katmanlı ifadelerle metin oluşturma süreçlerini ifade etmektedir. Murray (2019), 1992 yılına geldiğinde FrameMaker'ın Linux, Windows ve Mac platformlarında çalışır halde olduğunu söylemektedir. Bununla birlikte çok sayıda işletim sisteminde çalışmasının getirdiği olumlu yanlarıyla yüksek pazar hacmine sahip olduğu bilinmektedir. FrameMaker, Adobe tarafından 1995'te 500 milyon dolara satın alınmıştır (2019: 62,67). Bu noktada, Adobe'nin büyüme süreci de dikkate değerdir. Lei (2003), Adobe'nin yükseliş döneminde kullanıcıları odak noktası olarak onlara yönelik

hassas girişimlerde bulunmasının, kendisinden daha büyük firmalar olan Hewlett Packard, IBM ve Microsoft'un da tercih ettiği yazılımları üreten firma haline gelmesine neden olduğunu aktarmaktadır. Lei, bunun da, beraberinde kullanıcı sadakatini getirdiğini ve dolayısıyla firmanın düşük fiyatlı ürün politikasından vazgeçmeye başladığını dile getirmektedir (2003: 704-705). 1987'ye gelindiğinde ise artık günümüze kadar uzanan önemli masaüstü yayıncılık yazılımlarının son temsilcilerinden QuarkXPress pazara sunulmuştur (URL-4). Scull ve Hsu (2019) tarafından aktarılanlara göre, 1985 yılında Apple'ın satışlarındaki düşüşlerden sonra tamamen LaserWriter ile yükselişe geçeceği inancı üzerinden masaüstü yayıncılık yazılımları önemli bir yer edinmiştir. Yine belirttikleri üzere 1988 yılına gelindiğinde Apple'ın 1 milyar dolarlık gelir noktasının %90'ını yazıcı ve yazıcı ürünleri oluşturmuştur. QuarkXPress de bu noktada paya sahip olanlardan biridir. Çünkü doğrudan Mac sistemlerinde çalışabilecek şekilde kurgulanmıştır. Ayrıca çalışma prensibi açısından Ventura'ya benzediği bilinmektedir (2019: 42-43,49-50).

OKUYUCU CİHAZLARIN GELİŞİM NOKTALARI

Masaüstü yayıncılıktaki ilk süreçler, bugünü şekillendirmiş olmaları nedeniyle ayrı bir öneme sahiptir. Bu anlamda bakıldığında WYSIWYG ürünlerinde görülen ilk gelişmeler, sürekli biçimde işletim sistemlerine adaptasyon, grafiksel elemanların yazı içerisine yerleştirilmesi ve uzun-kısa verilerin işlenebilme kapasitelerine odaklandığı görülmektedir. Uyumlu tasarıma giden yolu açan bu süreçlerin, aslında merdiveni oluşturan temel basamaklar olduğu da söylenebilir. Yaşanan uyum sorunlarından önemli ölçüde pay çıkarılmış olması, bugün çapraz platform kavramının kilit öneme sahip olduğu bir internet ortamını sunduğu söylenebilmektedir. Ancak her olumlu sürecin beraberinde getirdiği gibi, bazı olumsuzluklar da yok değildir. Örneğin pazarda tekelleşme görülmesi, orta seviye yazılım firmalarının pazardan pay alabilmesinin önüne geçmeye başlamıştır. Yine de bağımsız geliştiriciler bugün hali hazırda o veya bu şekilde çalışmalarını sürdürmeye devam etmektedirler. Bu çalışmaların ana mecraları, özellikle açık kaynak kodlu olup; Linux işletim sisteminin dağıtımlarında kendine ayrı bir geliştirme sahası bulmaya devam etmektedir. Ayrıca ilgili yapıların, sanal perakendeyi kullanarak Windows kullanıcılarına da ulaşılabilmesi bugün çok daha mümkündür. Diğer yandan, yaşanan gelişim ile birlikte yazılımsal ortamda maliyetlerin mümkün oldukça düşürülmesinin, basılı ortam için zamanla önemli bir kazanımı olmuştur. Çünkü baskı aşamasından önce alınacak her sonuç, en nihayetinde ciddi bir test maliyetini ortadan kaldırmış olup; yazılımların tasarımsal süreçleri dâhilinde yapılan hataların önceden belirlenmesi gibi büyük bir olumlu deneyim sistemi geliştirilmesini sağlamaktadır. Diğer yandan, elektronik yayınlarda daha büyük bir atılıma sebebiyet vermişlerdir. İnternet sayesinde farklı bir anlam kazanan yayıncılık faaliyetleri, zaten birlikte ilerlemekte oldukları masaüstü yayıncılık ekipmanları ile günümüzde yekpare bir ortamın zeminini oluşturmuşlardır.

Günümüze gelinceye dek, 1970’li yıllardan beri sürekli bir şekilde bu sistemin adaptasyonu üzerinde odaklanılmıştır. Doğrudan bir yazılımsal süreç ile, basılı ortamın benzeri faaliyetler yaratılması üzerine çok sayıda çalışma gerçekleştirilmiştir. Ama tüm yapılar perakende piyasasındaki hareketlilik ve sanayi anlamındaki üretimle birlikte şekillenmiştir. Üretimdeki yaygınlık ve kullanıcıların alışkanlıklarında gerçekleşmesi beklenen gelişim ile hızlandırılmaya çalışılan süreç, çıkış noktası olan 1970’lerden 2000’lerin başına kadar bir yerleşiklik gösterememiştir. Üretime yoğunlaşılması ve teknik altyapının sayısalda karşılığını bulamaması, kullanıcıların ilgili ortamı verimli kullanmaya bir türlü yönelmek istememesi gibi sebepler ilgi düzeyinin düşük kalmasına neden olmuştur.

Donanımsal açıdan belgelerin alternatif kaynaklarla desteklenmesi, okunabilmesi ve taşınabilir başka biçimlerdeki ortamlarla yeniden yorumlanabilmesine yönelik ilk uygulamalar, 1945 tarihli Vannevar Bush tarafından tasarlanan Memex isimli cihazda fikren yer almıştır. İlgili cihaz bir anlamda temel bilgisayar olup, klasik işlem masasına benzer sistem üzerinde mikrofilmler vasıtasıyla verilerin büyük görsellerine ve yazı içeriklerine ulaşılabilmesini sağlamak üzerine planlanmıştır. İletişim çalışmalarında kitapların mevcut elektronik ideali yapısına dair ilk örneklerden olduğu kabul edilmektedir (Henke, 2001: 11). Hicks (2019) tarafından yapılan çalışmada, Bush’un aynı zamanda köprülü metin ve ortam araçlarını gündeme ilk getirenlerden olduğu dile getirilmiştir. Yine aynı çalışmada, Douglas Engelbart ve ekibi tarafından, Birleşik Devletler Hava Kuvvetleri için hazırlanmış ve tek cihaz-tek arayüz formatında çalışan, metin, görsel ve videonun transfer edilebildiği 1968 yılında pazara sürülmüş bir çevrimiçi sistemin ilk önemli çoklu ortam ürünü örneklerinden olduğu belirtilmektedir. Hicks’in çalışmasında aynı zamanda, “*hypertext*” (köprülü metin) ve “*hypermedia*” (köprülü ortam) tanımlarının ilk kez, internet üzerinde WWW’den farklı olarak sunulmuş bir yazılım olan Xanadu’nun tasarımcısı Ted H. Nelson tarafından oldukları şekliyle kullanıldığı aktarılmaktadır. Köprülü metin ve ortam, çoklu ortam tasarımı süreçlerinde de önemli bir adımı temsil etmektedir. Köprülü metin üzerinden, Ted Nelson’ın yaptığı “*transclusion*” ifadesi, aslında günümüze kadar pek çok defa şekil değiştiren köprülü metin veya belge kullanımının da ilk prensiplerinden birini oluşturmuştur. Transclusion ya da diğer bir ifadeyle “uzaktan örnekleme” kavramı, Nelson tarafından, belgenin orijinal halinin uzaktan kontrolle, farklı bir metin ya da belgeye gönderilmesi şeklinde belirtilmiştir (Nelson, 1995).

Basılı ortamın alternatif bir elektronik ortam tecrübesine dönüştürülmesine yönelik yapılan ilk çalışmalar ise, doğrudan elektronik yapıların içerisine adapte edilecek yazılımsal ürünler ile kitap ve dergi okunmasına elverişli ortamlar yaratılması hususunda gerçekleştirilmiştir. “Elektronik sayfa” kurgusu olarak planlanan çalışmaların ilk önemli örneklerinden bir tanesi Amerika Birleşik Devletleri’nden bilgisayar alanında önemli çalışmalar yapmış Alan Kay

tarafından gerçekleştirilmiştir. Alan Kay'ın ilgili çalışmaları, Xerox isimli kâğıt ve kâğıda dayalı teknik donanım üreticisinin finansmanları ile hayat bulmuştur. Bu elektronik biçimde oluşturulan belge modüllerinin arkasından, Sony tarafından 1992 yılında çıkarılmış olan ve disk donanımı vasıtasıyla taşınabilir elektronik kitap okuyucu vazifesi gören Sony Bookman diğer bir örneği teşkil etmiştir (Lai ve Chang, 2011: 560). İlerleyen zamanda, 1998 ve 1999 yılları arasında bu alandaki üretimler devam etmiştir. NuvoMedia'nın Rocket eBook isimli donanımı ile SoftBook şirketinin SoftBook Reader isimli donanımı, alandaki diğer önemli örnekleri oluşturmaktadır. Öyle ki, gelişen teknoloji doğrultusunda, binlerce sayfalık dokümanların taşınabilmesi ve okunabilmesinin bu noktalardan sonra önü açılmıştır (Gibbons, 2001: 72). Donanım tarafındaki geliştirmelerle birlikte, yazılım noktasındaki iki büyük öncülü ise IBM ile Adobe oluşturmaktadır. 1987 yılında IBM tarafından geliştirilen Book Manager sistemi ve Adobe tarafından 1994 yılında piyasaya çıkan güncel sürümüyle Acrobat Reader uygulaması, günümüz elektronik ortam yayınının merkezini oluşturmuştur (Henke, 2001: 15). Bu ilerlemelerin önemli ortak noktası, farklı platformlarda (donanımlarda) çalıştırılabilir yazı ve görsel ürünlerin çoğalmasının önünün açılmış olmasıdır. Özellikle, tüm platformlarda genel kabul gören Acrobat Reader ile birlikte kullanıma giren PDF uzantısı (*Portable Document Format – Taşınabilir Belge Biçimi*), hali hazırda günümüzde çok sayıdaki belge tipi için önemli bir kullanım alanı sunmaktadır. Aynı zamanda, mevcut çevrimiçi paylaşımlar ve elektronik yayın hizmetlerinde de tercih edilmesi, hem dergi hem kitap, hem de katalog çalışmaları için uygulama alanının genişlemesini sağlamıştır.

Elektronik ortama adaptasyon çalışmalarının hızlanmaya başladığı yıllar olan 1998-1999 arasında, farklı tipte yazılım deneyimleri ortaya çıkmıştır. Bu yeniliklerden bazıları, kitabın bire bir olarak eğlence etkileriyle birlikte adapte edilmesini sağlayan ve “*flip book*” (çevirmeli kitap), “*flash book*” (Adobe Flash uygulama formatı ve programlama dili ile oluşturulmuş sanal kitap), “*animated book*” (animasyonlu kitap) olarak da bilinen tipteki, çok unsurlu yazılımlardan oluşmuştur. Genel anlamda video, ses, fotoğraf ve metin içeriğine sahip, animasyon efektleri ile süslenmiş uygulamalardan oluşan bu türler, varlığını günümüze kadar değişime uğratarak sürdürmüşlerdir (Shcherbina, 2016: 44). Alandaki örneklerden bir diğeri olan ve E-Book Systems şirketi tarafından 1998 yılında üretilen FlipViewer isimli yazılım, ilgili alanda, mevcut teknolojinin günümüzdeki şeklini almasını sağlayanlar arasında sayılmaktadır. Tip ve sayfa çevirme özelliğinin çeşitli animasyonlarla biçimlendirildiği bu yazılımda, metinler arasında arama yapılabilmesi, görsellerin birbirlerinden bağımsız biçimde hareket ettirilmesi sağlanmıştır (Hull ve Chaparro, 2006: 1839). Planlanan tüm sistemlerde, geleneksel okuyuculardan eğitmenlere kadar önemli sayıdaki kitlenin kullanımına açılması gereken bir mekanizmayı oluşturma üzerine çalışılmıştır. Çalışmaların pek çoğunda fayda maksimizasyonunun sağlanması hedeflenmiş olup; bu doğrultuda donanım ve yazılım birlikteliğinin

gerçekleştirilmesi denenmiştir. Hedeflenen fayda çıkarımı bakımından da elektronik ortam basınının, mali külfetler ve lojistik faaliyetlerde yarattığı olumlu beklentilerin de bu noktada önemli payı bulunmaktadır. Ürünün dağıtımında hız kazandırması, bilginin transferi ve erişimine dair kolaylık yaratması, kategorize edilebilirliği, arama ve sınıflandırmada güçlüğü gidermesi, farklı tipte ortak paylaşımına dâhil edilebilirliği gibi özellikleri, hedeflenen pazardaki beklentilerden bazılarını oluşturmaktadır (Lai ve Chang, 2011: 560-561). Temel faydalarından öte, sürekli biçimde geliştirilebilir olması yönüyle de, maliyetler hakkında giderek düşebilecek ulaşım izlenimi sağlamaktadır. Ancak yazılımsal süreçlerin ilk çıkış noktalarındaki bilgi eksikliği, çapraz platformlarda planlanan şekilde sonuç elde edilememesi ve ekran teknolojilerinin yetersiz ışık ve boyut sıkıntıları yaratması sebebiyle 2000'lerin ortalarına kadar bir türlü istenen sonucun elde edilemediği görülmektedir. Günümüze gelindiğinde yazılımsal anlamda, PDF formatı ile durağan anlamda metin ve görsel paylaşımında önemli gelişmeler yaşanmış olsa da, interaktif uygulamalar bazında kullanılan Flash uygulamalarında hali hazırda devam eden kısmî program sorunları mevcut olmuştur. Bugün, taşınabilir cihazlarda da az da olsa kullanıma devam eden çeşitli Flash ürünleri, tek tek gün geçtikçe sona erdirilmeye başlamıştır. Bu altyapıyı kullanan sistemlere kullanıcılar ulaşmakta sıkıntı yaşamaktadırlar (Yan ve Poon, 2015: 330). En nihayetinde, 2021 yılı itibarıyla Flash desteği, üreticisi Adobe tarafından sonlandırılmıştır (URL-6). Çözüm olarak, yine 2000'lerin sonlarında çıkan, Flash'a alternatif yeni kodlama sistemleri oluşturulmaya başlamıştır. Donanımsal anlamda ise, daha geriye gidildiğinde, mevcut elektronik kitap okuyucuların ekran ışıkları (kimi zaman yeşil plan üzerine yapılan uygulamalar ve fazlasıyla elektronik görünüme sahip olma) ve punto değerleri kaynaklı problemlerden dolayı ekrana yazının sığması hususunda istenen verim alınamamıştır. Dolayısıyla da ilgili araçlar kullanımlarının dışına çıkan sonuçlar vermişlerdir.

Taşınabilir cihazların üretimde başarıyı yakalaması, akıllı telefon (*smart phone*) ve tamamen dokunulabilir ekran (*touch screen*) özellikleriyle birlikte yaşanan gelişim sayesinde vücut bulmuştur. Elektronik ortama farklı bir yol haritası çizilmesi de bu süreçle birlikte gündeme gelmiştir. Elektronik ortamda belgenin okunması bir yeterlilik göstermemektedir. İlgili belgelerin herhangi ek bir donanım kullanmaksızın temin edilebilmesi, sürecin ilerlemesi asıl önemli noktayı simgelemektedir. Nitekim Ocak 2007 tarihinde piyasaya sürülen ve "İnternet + Telefon + Müzik Oynatıcı" olarak lanse edilen iPhone (URL-1), bu süreci başlatan donanım olmuştur. Belgelere hızlı erişim, internet bağlantısını aktif olarak kullanan telefon tanımlamaları ile birlikte, mevcut bilgiye ulaşımında önemli bir gelişim yaşanmıştır. iPhone'daki gelişimin, elektronik kitap ve dergiciliğe odaklanan farklı ekipmanları tetiklemesi, 2007'nin sonunda, Amazon tarafından üretilen Kindle isimli cihazla başlamıştır. Kitap boyutuna sahip olmasıyla birlikte göze hitap eden, doğrudan farklı yayınlara internet bağlantısını kullanma yoluyla ulaşan cihaz olma özelliği taşımıştır. Başlarda

sadece Amazon'un dosya formatına izin vermesi sebebiyle eleştiriler yöneltildiği bilinmekle beraber, üniversite kütüphanelerinin de desteğini alarak elektronik kitap ve dergi okuyucular arasında tarihteki yerini almıştır. Başarısı yönünden, tablet bilgisayar kavramını kullanmış ve belge paylaşımına dayalı taşınabilir evrak çantası olma vazifesini görmüştür (Clark, 2009: 146-147).

Elektronik kitap okuyucu cihazlar, özellikle son 30 yıllık süreç içinde tablet teknolojisine yapılan çok sayıda yatırımla birlikte pek çok yol kat etmişlerdir. Ancak bu süreç içerisinde bir aşama var ki; günümüzdeki elektronik araç yorumuna da farklı bir bakış açısı kazandırmaktadır. O da 1997 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nin Massachusetts Teknoloji Enstitüsü'nde ortaya çıkmış olan elektronik mürekkep teknolojisidir. Joe Jacobson, iki öğrencisi Jonathan D. Albert ve Barrett O. Comiskey ile birlikte gözü yormayan, kâğıttan okuma prensibini elektronik sistemde oluşturmayı sağlayan bir elektronik mürekkep sistemi üzerinde MIT Media Lab'de çalışmıştır. Daha sonra yapılan çalışmalar E Ink ismiyle şirkete dönüşmüştür. Proje, 30 ile 300 mikron arasında değişen ebatlardaki renk parçacıklarının kullanımı esasına dayandırılmıştır. Parçacıkların, yüklenen voltaj ve yazılımsal komut değerlerine göre yer değiştirmesi sağlanmıştır. Bu ekran teknolojisinin, temel çıkış prensibinde, ekran teknolojisinden ziyade bir elektronik kitap oluşturma fikri üzerine çıktığı da söylenebilir. Nitekim bugün hali hazırda pazarın çok sayıda büyük firması tarafından kullanılmakta ve bahse konu ekran teknolojisi önemli modeller arasında yerini almaktadır (Jacobson, Comiskey, Turner, Albert ve Tsao, 1997; Comiskey, Albert, Yoshizawa ve Jacobson, 1998; Harris, 2010).

Perakende piyasasındaki değişim, endüstriyel açıdan üretim üzerindeki tercihleri, kullanıcı talebine göre şekillendirmektedir. Dolayısıyla, kullanıcıların günlük yaşantılarında muhatap olacakları teknolojiler de karşılaşılan talepler ölçüsünde eğilim göstermektedir. Bu noktada yazılımlar ile fiziki üretim elektronik araçlar bir bütünü oluşturmaktadır. Birbirlerini itici güç olarak kullanmaları, kullanıcıların farklı teknolojileri ve bunlara bağlı farklı deneyimleri tecrübe etmelerini sağlamaktadır. Diğer taraftan bu uğurda, ideal olarak planlanan sanal ortam yayıncılığının kat ettiği yoldan, fikri açıdan hazırlanan planların önünde sonunda bir yol ayrımına geleceği ve doğru şartların oluşması ile birlikte, istenen özelliklere kavuşulacağı düşünülmektedir. Özellikle geleneksel anlamdaki dizginin tematik açıdan çıkış noktasındaki mekanizmasını muhafaza etmesi, ancak işlemlerin kendisini yenileyerek, geliştirerek farklı bir ortama kapı açması da, dikkatle incelenmesi gereken bir husustur. Masaüstü yayıncılık faaliyetlerinde uygulama sürecine getirilen görsel ve yazılı içerikler, kendini zamanla geleneksel yöntem olan kâğıttan farklı bir alternatifte, 1 ve 0'ların dünyasına adapte edebilmiştir. Bununla birlikte, girişimcilerin ve kullanıcıların gayretleri neticesinde daha hızlı ve kolay kullanımın yollarının da arandığı görülmektedir.

Teknolojiye dair beklentilerin büyük bir kısmını maliyetler ve gelirlerin dağılımının ne olacağı oluşturmaktadır. Yayıncılar adına, reklam ve üretime harcanan maliyetlerin sürekli biçimde azalması; bununla birlikte gelir noktasında üretim ve reklama bağlı doğrusal bir artışın yaşanması, yazı ve görsel içerik üreticileri için oldukça önemlidir. Ancak diğer önemli husus, uygulama geliştiricilerinin, kullanıcıların beklentilerine verecekleri cevapları doğru analiz edebilmesi ve ekonomik açıdan oluşabilecek darboğazlara karşı direnebilmeleridir. En nihayetinde bugünkü uyumlu tasarım süreçleri dahi, yarın cihazların olası değişimlerinde farklı bir yöne doğru değişim gösterecektir. Prensipde aynı anlama gelecek olsa da, fiilen farklı tipte çözüm önerileri ortaya çıkacaktır. Özellikle ekranlara yönelik yapılan çalışmalarda, eğri ekranlar, şeffaf ekranlar veya yekpare ekranlar üzerinden günümüz endüstrisine bakıldığında, sonraki nesillerde çok daha farklı ekran tiplerinin, kullanılacak yeni enerji kaynaklarıyla ortaya çıkacağı rahatlıkla söylenebilmektedir. Dolayısıyla, gazetelerin, dergi ve kitapların görsel işlemleri için de alternatif dağıtım kanalları vasıtasıyla farklı biçimlerde okunabilir olma seçenekleri ortaya çıkabilecektir. Bunu etkileyecek önemli hususlardan bir diğerinin, oluşacak problemlere karşı, kullanıcıların tavrı ve bu tavra karşı iletişimciler, yayıncılar ve yazılımcılar tarafından uygulanacak çözüm yolları olacağı düşünülmektedir.

SONUÇ

Çalışma kapsamında, 1970 ve 2000 yılları arasında, masaüstü yayıncılığın çıkış ve gelişim süreçleri incelenmiştir. Masaüstü yayıncılık araçlarının gelişme sürecinde, sektörel rekabetin ana etken olarak rol oynadığı ve ilerlemenin, birbirlerinden farklılaşma isteği güden dönemin yeni yazılım firmalarının çabaları neticesinde şekillendiği anlaşılmıştır. Bu çabalar esnasında da, masaüstü yayıncılık kavramının giderek daha kapsayıcı olmaya başladığı ve görsel tasarım unsurlarını genişletmek suretiyle yeni bir anlama dönüştüğü görülmüştür. Bu noktada, önemli büyüklüğe sahip firmaların kendi donanım ürünlerini pazarlama amacıyla sektörü şekillendirme gayreti içerisine girdikleri de anlaşılmaktadır. Yetersiz kalmaya başlayan teknik altyapının da, kullanıcıların rol oynadığı bir ortamda revize edilerek, yeni alternatifin geniş bir perspektifte yer alan masaüstü yayıncılığın diğer üretim süreçlerini etkisi altına almaya başladığı saptanmıştır. Fakat bu etkinin, yine ilgili araçların üretimini yaptığı ana belge amacının değişmesine de engel olduğu görülmektedir. Elektronik kitap ortamında, gerçek kitap hissini kaybedilmeden devam ettirilmesi; gerçek nesnelere sanal ortamdaki taklidini simgeleyen tasarım akımlarının fiziki nesnelere için de uygulanabilir olduğunun görülmesi bunu açıklamaktadır. Geleneksel medyanın, masaüstü yayıncılığını ve masaüstü yayıncılığın içinde kullanılan alana ait temel kavramları, elinde bulundurduğu dönemin pek çok kitle iletişim aracı çerçevesinde etkilediği tespit edilmiştir.

İlerideki çalışmalar için, yine masaüstü yayıncılık üzerinden yola çıkılarak değişen kullanıcı ve tasarımcı alışkanlıklarının, günümüzdeki üretim süreçleri ile birlikte değerlendirilmesine yönelik bir araştırma önerilmektedir. Özellikle gelecek çalışmalarda, masaüstü yayıncılığın internet sitesi tasarımları ile ortak noktada kesiştiği etkileşim tasarımı ve arayüz tasarımı programlarındaki şablon süreçlerinin, ne gibi bir tarihsel geçmişe sahip olduğunun incelenmesinin fayda sağlayacağı varsayılmaktadır. Ayrıca, hazır ortam ürünlerinin kullanılmasına yönelik olarak da aynı etkileşim ve arayüz tasarımı uygulamalarının uzmanlık sahalarına ve istihdama etkisinin, masaüstü yayıncılığının geleceğinin daha iyi anlaşılmasına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Campbell-Kelly, M. (2001). "Not Only Microsoft: The Maturing of the Personal Computer Software Industry". *Business History Review*, Cilt: 75, No: 1, ss. 103-145.
- Clark, D. T. (2009). "Lending Kindle e-book readers: first results from the Texas A&M University project". *Collection Building*, Cilt: 28, Sayı: 4, ss. 146-149.
- Comiskey, B., Albert, J. D., Yoshizawa, H. ve Jacobson, J. (1998). "An electrophoretic ink for all-printed reflective electronic displays". *Nature*, Cilt: 394, ss.253-255.
- Crocker, S. (2019). "Paul Brainerd, Aldus Corporation, and the Desktop Publishing Revolution". *IEEE Annals of the History of Computing*, Cilt: 41, No: 3(Temmuz-Eylül), ss. 35-41.
- Gaudeul, A. (2007). "Do Open Source Developers Respond to Competition? The LaTeX Case Study". *Review of Network Economics*, Cilt: 6, Sayı: 2/Haziran, ss.239-263.
- Gibbons, S. (2001). "Ebooks: Some Concerns and Surprises". *Libraries and the Academy*, Cilt: 1, No: 1, ss. 71-75, Johns Hopkins University Press.
- Harris, S. (2010). "Emergence of the e-book". *Nature Photonics*, Cilt: 4, No: 11, ss. 748-749.
- Henke, H. (2001). *Electronic Books and ePublishing: A Practical Guide for Authors*, Springer Verlag, Londra.
- Hicks, T. (2019). "Hypertext and Hypermedia Writing". Hobbs, R. (Ed.), ve Mihailidis, P. (Ed.), *The International Encyclopedia of Media Literacy*, John Wiley & Sons, Inc..
- Hull, S. S., ve Chaparro, B. S. (2006). "Usability Evaluation of Digital FlipViewer Online Flipbooks". *Proceedings of the Human Factors and Ergonomics Society Annual Meeting*, Cilt: 56, ss. 1839-1843.
- Jacobson, J., Comiskey, B., Turner, C., Albert, J., ve Tsao, P. (1997). "The last book". *IBM Systems Journal*, Cilt: 36, No: 3, ss. 457-463.
- Lai, J. Y. ve Chang, C. Y. (2011). "User attitudes toward dedicated e-book readers for reading: The effects of convenience, compatibility and media richness". *Online Information Review*, Cilt: 35, No: 4, 558-580, Emerald.
- Lei, D. (2003). "Competition, cooperation and learning: the new dynamics of strategy and organisation design for the innovation net". *International Journal of Technology Management*, Cilt: 26, No: 7, 694-716.

- Liu, L., Xiao, Y., Zhang, J., Faulkner, A., ve Weber, K. (2011). "Hidden information in Microsoft Word". *International Journal of Security and Networks*, Cilt: 6, No: 2/3, 123-135.
- Lorenzen, L. (2019). "The Ventura Story". *IEEE Annals of the History of Computing*, Cilt: 41, No: 3(Temmuz-Eylül), 75-88.
- Murray, D. J. (2019). "Frame Technology and FrameMaker". *IEEE Annals of the History of Computing*, Cilt: 41, No: 3(Temmuz-Eylül), 62-74.
- Nelson, T. H. (1995). "The Heart of Connection: Hypermedia Unified by Transclusion". *Communications of the ACM*, Ağustos, Cilt: 38, No: 8.
- Newman, W. (2012). "Design Case Study: The Bravo Text Editor". *Interactions ACM*, Cilt: 19(Ocak-Şubat), 75-80.
- Rubinstein, S. (2006). "Recollections: The Rise and Fall of WordStar". *IEEE Annals of the History of Computing*, IEEE Computer Society, Cilt: 28, No: 4, 64-72.
- Shcherbina, L. (2016). "The Flipbook Isn't Half As Scary as Its Antibook". *Russian Studies in Literature*, Cilt: 52, No: 1, 30-47.
- Scull, J., ve Hsu, H. (2019). "The Killer App That Saved the Macintosh". *IEEE Annals of the History of Computing*, Cilt: 41, No: 3(Temmuz-Eylül), 42-52.
- Staples, L. (2000). "Typography and the Screen: A Technical Chronology of Digital Typography: 1984-1997". *Design Issues*, MIT Press, Cilt: 16, No: 3(Sonbahar), 19-34.
- Sullivan, P. (1988). "Desktop Publishing: A Powerful Tool for Advanced Composition Courses". *College Composition and Communication*, Cilt: 39, No: 3, 344-347.
- Taşcıoğlu, M. (2014). "Tipografi, Sayfa Tasarımı ve Somut Şiir". *Folklor/ Edebiyat*, Cilt: 20, Sayı: 78, 215-224.
- Taylor, P. (1996). "Computer Typesetting or Electronic Publishing?: New trends in scientific publication". *TUGboat*, Cilt: 17, No: 4, 367-381.
- Warnock, J. E., ve Geschke, C. (2019). "Founding and Growing Adobe Systems, Inc.". *IEEE Annals of the History of Computing*, Cilt: 41, No: 3(Temmuz-Eylül), 24-34.
- Yan, H., ve Poon, L. (2015). "Thinking of Everyone: Responsive Web Design for a Math OER Project". Chen, G., Kumar, V., Huang, K. R. ve Kong, S. C. (Ed.), *Emerging Issues in Smart Learning*, 329-336, Springer, Berlin.

ELEKTRONİK KAYNAKLAR

URL-1 <https://www.apple.com/pr/library/2007/01/09Apple-Reinvents-the-Phone-with-iPhone.html> (Erişim Tarihi: 29.04.2020)

URL-2 <https://www.coreldraw.com/en/pages/old-brands/corel-ventura/> (Erişim Tarihi: 11.09.2020)

URL-3 <https://www.macworld.com/article/1155094/projectrome.html> (Erişim Tarihi: 25.11.2020)

URL-4 <https://www.lynda.com/QuarkXPress-tutorials/What-QuarkXPress/445428/497831-4.html> (Erişim Tarihi: 11.09.2020)

URL-5 <https://journalism.uoregon.edu/paul-brainerd> (Erişim Tarihi: 25.10.2020)

URL-6 <https://www.adobe.com/tr/products/flashplayer/end-of-life.html> (Erişim Tarihi: 10.03.2021)

PANDEMİ DÖNEMİNDE YAVAŞ GAZETECİLİK: THE GUARDIAN GAZETESİ ÖRNEĞİ

Dilhan APAK

Haliç Üniversitesi, Türkiye

dilhanapak@halic.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0002-7947-0755>

<i>Atıf</i>	Apak, D. (2021). PANDEMİ DÖNEMİNDE YAVAŞ GAZETECİLİK: THE GUARDIAN GAZETESİ ÖRNEĞİ. <i>İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi</i> , 13(2), 329-349
-------------	---

ÖZ

21.yy'ın gazetecilik disiplinine getirmiş olduğu yenilikler ve değişimler her geçen gün farklı bir boyut kazanmaktadır. Ancak öte yandan, habere güven duyulmasının öneminden hareketle, belli başlı olguların da varlığını ve niteliğini kaybetmemesi gerekmektedir. Gazetecilik mesleği, her şart ve koşulda okurlara haber iletme görevini üstlendiğinden dolayı; bu şartlar kimi zaman küresel pandemi yani küresel salgın gibi zorlayıcı dönemlere de denk gelebilmektedir. Bu koşullar altında doğru ve güvenilir haber iletiminin önemi bir kat daha artmaktadır. Çünkü okurların, güvenilir kaynaklardan elde edilmiş ve derinlemesine analiz edilmiş haberleri okumaları, aynı zamanda bu haberlerin yeni teknolojiler sayesinde anında dolaşıma girmesi yani yayılması demektir. Yavaş gazetecilik de bu amaçla genel geçer haberlerden ziyade, farklı bakış açılarını barındıran, haberde kaynak kullanımına ve çeşitliliğe önem veren, araştırmacı gazeteciliği önemseyen ve günümüz hızlı haber akışının tam tersi bir yaklaşımı benimseyen bir gazetecilik türüdür. Çalışma ile amaçlanan, *The Guardian* gazetesinin yavaş gazetecilik uygulaması olan Long Read isimli edisyonda 1 Mart-15 Mayıs 2020 tarihlerinde yayımlanan pandemi haberlerinin; haber ve kaynak çeşitliliği açısından analiz edilmesidir. İçerik analizi yöntemiyle 3 ana kategori ve 29 alt kategoride analiz edilen haberler neticesinde elde edilen bulgular, pandemi haberlerinde çeşitliliğin görece sağlandığı ancak kaynak kullanımı bakımından aynı çeşitliliğin yetersiz kaldığı yönündedir. Kaynak ve haber çeşitliliğinin yanında, kaynak türleri de yavaş gazetecilik uygulamalarında son derece önemlidir. Bu amaçla çalışmada, bahsi geçen tarih aralığında yayınlanan haberlerde kullanılan kaynak türleri de aynı yöntemle analiz edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Pandemi, Yavaş Gazetecilik, Haber, Kaynak

Geliş tarihi: 17.01.2021 – Kabul tarihi: 21.02.2021, DOI: 10.17932/IAU.IAUSBD.2021.021/iausbd_v13i2002

Araştırma Makalesi-Bu makale iThenticate programıyla kontrol edilmiştir.

Copyright © İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi

SLOW JOURNALISM DURING THE PANDEMIC PERIOD: THE CASE OF THE GUARDIAN NEWSPAPER

ABSTRACT

The innovations and changes that the 21st century brought to the journalism discipline are gaining a different dimension with each passing day. On the other hand, based on the importance of trusting the news, certain cases should not lose their existence and quality. The journalism profession assumes the task of informing readers should be done under all conditions and circumstances. Sometimes these conditions may coincide with challenging periods such as global pandemic. Under these circumstances the importance of accurate and reliable news delivery increases. Because readers get the news obtained from reliable sources and analyzed deeply, at the same time, it means that these news enter the circulation instantly thanks to new technologies. Slow journalism is a type of journalism that adopts an opposite approach to today's rapid news flow, which embodies different perspectives, emphasizes the use of resources in news and adopts investigative journalism, rather than general news. The aim of the study is to analyze pandemic news published between March 1 and May 15, 2020 in the edition of Long Read, which is the journalism practice of *The Guardian* newspaper, in terms of news and resource variety. According to the findings obtained as a result of the news, which were analyzed in 3 main categories and 29 sub-categories with the content analysis method, indicate that diversity is relatively ensured in pandemic news, but it is inadequate in terms of resource use. In addition to source and news diversity, source types are also extremely important in slow journalism practices. For this purpose, the types of sources used in the news published in the mentioned date range were analyzed with the same method.

Keywords: *Pandemic, Slow Journalism, News, Source*

GİRİŞ

Gazetecilik, hayata dair yaşanan tüm gelişmeleri takip etme, analiz etme ve değerlendirme ile yakından ilgili bir meslektir. Hayat ise içerisinde iniş çıkışları, sevinçleri, üzüntüleri ve aniden ortaya çıkan krizleri barındırmaktadır. Dolayısıyla yaşamın her anıyla ilgili yapılan haberler, kriz dönemlerine de denk gelebilmektedir. Öte yandan kamusal bir görev olarak kabul edilen gazeteciliğin, toplumu gerçeklerle ilgili bilgilendirmesi ve aydınlatması da beklenmektedir. Bu nedenle güvenilir kaynaktan, doğru bilgilerin okuyucuya aktarılması önem taşımaktadır.

Ancak yaşadığımız çağda hem okuyucuların okuma alışkanlıklarından kaynaklanan değişimlerden hem de yeni iletişim teknolojilerinin kullanım farklılıklarından doğan sonuçlardan dolayı haberi iletme, gazeteciler ve medya organları açısından adeta bir yarış halini almıştır. Bu durum hiç kuşkusuz haberin ve kaynağın doğrulanması önünde ciddi bir engel teşkil etmekte, diğer yandan okuyucuların yanlış bilgileneşine hatta yanlış yönlendirilmesine dahi neden olabilmektedir.

Benzer örnekleri kriz zamanlarında görmek daha olası hale gelmektedir. Beklenmedik zamanlarda ortaya çıkan ani olaylar olarak tanımlanan krizler kimi zaman ekonomik, sosyal ya da sağlık alanlarında karşımıza çıkabilmektedir. Bu gibi durum ve dönemlerde toplumun merak güdüsü harekete geçmekte; bilgi alma isteği artış göstermektedir. Bu isteği gerçek ve doğru haberlerle doyurabilmek ise gazetecilerin görevidir. Fakat kriz anında doğru bilgiye ulaşmak zor olduğu kadar yeni medya araçlarıyla hızla yayılan yalan haberlerin önünü alabilmek de bir hayli zordur.

Salgın hastalık anlamına gelen pandemi, 2020 yılını bambaşka bir gündeme sürüklemiştir. Korona virüsü sebebiyle Çin'in Wuhan kentinde ortaya çıkan hastalık, kısa bir zaman içerisinde tüm dünyayı etkisi altına almıştır. Ancak küresel pandemi ile birlikte yaşanan gelişmeler, beraberinde sağlık haberlerinin ne kadar önemli ve kamuoyu oluşturmada etkili olduğunu da gözler önüne sermiştir. Salgın ile ilgili sosyal medya üzerinden sağlanan haber akışı kimi zaman yanlış ya da yalan haberlerin dolaşıma girmesine neden olmuş, bu durum okurların da hatalı bilgileri edinmesine sebebiyet vermiştir.

Yavaş gazetecilik uygulaması ile amaçlanan ise yalnızca kriz zamanlarında değil, her zaman ve her konuda derinlikli, meslek ahlakını gözetken, kaliteli ve içinde bir hikâye barındıran haberler oluşturabilmektir. Çağımızda gitgide meta halini alan ve ilgi çekmek istersen tıklama kazanma telaşında kalitesini yitiren haberlerin yerine araştırma sonucu ortaya çıkan, kaynağı belli olan ve okuyucuyu da sürece dahil eden haberlere daha çok ihtiyaç vardır.

Bu çalışmanın ortaya çıkış sebebi de, aniden yaşanan pandemi sürecinde artan doğru ve güvenilir bilgi alma ihtiyacının karşılanması için yukarıdaki hedefler

doğrultusunda haber yapan yavaş gazetecilik uygulamasının, okurların bu ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik haber ve kaynak çeşitliliğine sahip olup olmadığının analiz edilmesidir.

Çalışma kapsamında, *The Guardian* gazetesinin Long Read uygulamasında, 1 Mart 2020-15 Mayıs 2020 tarih aralığında yaptığı yavaş gazetecilik örneği haberler incelenmiştir. Bu haberler, konu ve içerik bakımında içerik analizi yöntemiyle 3 ana kategori ve 29 alt kategoride toplanmıştır. Burada hedef, pandemi haberlerindeki konu çeşitliliğinin, kaynak çeşitliliği ve kullanımının ve kaynak türlerinin analiz edilmesidir. Çünkü yavaş gazetecilik uygulamalarındaki en önemli amaçlardan biri de okurlara, çoğulculuğa zemin hazırlayacak şekilde farklı türde ve çeşitlilikte konu ve kaynaklardan hazırlanmış haberler iletebilmektir.

Bilim ve Gazetecilik

Bilim ve gazetecilik ayrı köşelere konamayacak kadar birbiriyle ilintili ve ilgilidir. Çünkü bilimin çeşitli deney ve araştırmalar sonucunda ortaya koyduğu nesnel verilerin toplumla paylaşılması, aynı doğrultuda bilimsel verilerin önem kazandığı bir kamuoyu oluşumunu da beslemektedir. Gazetelerin, kamuoyu oluşumundaki etkisinin analizleri Avrupa’da ilk gazetenin ortaya çıktığı 18.yy’a denk gelse de, öncesinde yayınlanan haber mektupları ve haber bültenleri de kamuoyu oluşumunda önemli etkiler yaratmıştır. Buradan yola çıkarak, haberin toplumların gündemini belirlemede ve algılarını yönlendirmede önemli bir role sahip olduğunu iddia etmek mümkündür.

Bilim insanlığın ortak ürünüdür ve kökleri ilkel toplumlara kadar uzanmaktadır. Bilim hem teknolojik gelişmeler sayesinde hayat koşullarını iyileştirir hem de dünya görüşümüzü ve fikirlerimizi etkilemektedir (Arda, Şahin & Büyükkol, 2013: 137). Hurafelerin ve batıl inançların akıl süzgecinden geçen fikirlerle karşılaşması sonucunda aydınlık fikirlerin ve serbest düşüncenin önündeki engeller de kalkmaya başlamıştır. Ancak hiç kuşku yok ki, bilimsel çalışmaların ilerleyebilmesi için da maddi kaynağa ve desteğe ihtiyacı vardır. Bu nedenle çoğu zaman bilimsel çalışmaların özgürlük sınırları da eleştiriye tabi tutulmakta, devlet güdümünde yapılan bilimsel araştırmalara ve sonuçlarına kuşku ile bakılabilmektedir.

İrfan Erdoğan’a göre (2007: 19), “Bilgi yoktan var olmaz ve kendiliğinden oluşup ortalıkta, kamusal alanda veya iletişim medyasında özgürce dolaşmaz. Bilgi insan tarafından üretilir. Bu üretim de örgütlü yapılarda, güç ve çıkar ilişkileri içinde, gücün belirlediği amaçlara uygun olarak yapılmaktadır”. Dolayısıyla, bilim ve gazeteciliğin yan yana gelmesi, var olan piyasa koşullarında ağırlıklı olarak ilgi çekici haberler üzerinden mümkün olmaktadır. Mucize ilaç formülleri, mucize sağlık kürleri, hastalıklara anında çözüm bulan karışımlar gibi özellikle sağlık alanında okurların ilgisini çekebilecek ve reklam geliri yaratacak içerikler tercih edilmektedir.

John Fiske'e göre de (2002: 172), "Bilim ve teknoloji, ataerkil kapitalizm sistemiyle yakından bağlantılıdır. Böylece bilim, mevcut güç yapısının korunmasına yardımcı olur. Bilim nihayetinde fiziksel dünya üzerinde güç kullanma aracıdır; bu yüzden, insanların sosyal dünyada güç uyguladığı bir toplumda, bu gücün fiziksel olarak da genişletilmesi 'doğal' görünmektedir. Bilim, toplumsal cinsiyet politikasında olduğu kadar sınıf politikasında da aktiftir. Toplumumuzdaki kadınlardan çok daha fazla erkek bilim insanıdır".

Fakat diğer yandan bilimin nesnelliği, verilere dayalı olması ve neden sonuç ilişkisine bağlılığı ile ortaya çıkan bilimsel araştırma sonuçlarının toplumla paylaşılması; bir nevi egemen güçlerin yarattığı gerçekliğin yerine pozitivist yöntemlerle elde edilmiş bu gerçeklerin geçmesi demektir; bu da demokratik toplumların gelişimi açısından son derece önemlidir. Bilimsel araştırma yöntemleri manipüle edilebilir ama özellikle kanıtlara ve somut verilere ihtiyaç duyulan durumlarda bu manipülasyonun başka bilimsel araştırmalarla ortaya çıkarılması da çok güç değildir.

Bu tartışmaların odağındaki bir başka önemli mevzu da kamunun bilme hakkı etrafında şekillenmektedir. Tarihsel süreçte bilginin, adil toplumların oluşumunda ve devamlılığında önemli bir rol üstlendiğine inanılmış; bilgilenen vatandaşların iktidarı elinde tutan hükümetlere baskı yapabileceği düşünülmüştür. Kavram üzerinden medyaya yönelik eleştiriler ve sorumlu bir basın talebi ise, 1947 tarihinde yayımlanan Hutchins raporu ile belirginleşmiştir (Çaplı, 2002). Bu rapor ile medyanın toplum karşısındaki sorumluluğu hatırlatılmış, medyanın eğitici, bilgilendirici ve çoğulculuğa uygun bir yayın politikasına sahip olması gerektiği vurgulanmıştır. Raporda Liberal Medya Kuramına getirilen bu eleştiriler, Sosyal Sorumluluk Kuramına doğru eğilimleri de hızlandırmıştır. Komisyon raporundaki ilk madde, medyanın gerçeği temsil etme görevine atıfta bulunmaktadır (Press reaction to Hutchins report, 2000):

"Medya, günün olaylarını ve anlamlarını doğru ve kapsayıcı bir şekilde sunmalıdır. Medya, yalan söylememeli, gerçek ile yorumu birbirinden ayırmalı ve gerçeklerin ötesine giderek doğruyu vermemelidir."

Bununla birlikte raporun yayımlanmasının üzerinden geçen 70 yıldan fazla zaman sonra, değişen iletişim teknolojilerinin de etkisiyle toplumlarda bilgiyi edinme, analiz etme ve kabul etme süreçlerinde kayda değer değişimler yaşanmıştır. Çevrimiçi ortamlarda, arama motorları sayesinde istenilen veriye ulaşılması artık saniyeler bile almamaktadır. Ancak bununla birlikte, bireylerin okuma ve izleme alışkanlıkları değişmekte; karşılaştıkları olağanüstü fazla sayıdaki veri karşısında karar vermekte zorlanmakta ve uzun metinleri okumayan beyinler tüm dünyada geriye gitmektedir. Bilimsel yaklaşımların öneminin azalması sonucunda, beyinler duygularıyla düşündükleri için inanç ve ahlak vurgularının

ağırlığı altında kalabilmektedir (Turgut, 2013). Bu durum, post-truth kavramının baskın hale gelmesine de neden olmakta, yani nesnel gerçeklerin yerine, kişisel düşüncelerin geçmesi; “bilimsel iddiaları dinleyenlerin, gerçek olmasını isteyip istemediklerinin önem kazanması - gerçeğin kanıtlarla değil dinleyicilerin mevcut inançlarıyla ve değerleriyle tutarlı olmasına bağlı olarak yargılanmasıdır” (Mair, 2007: 3).

Bilim gazeteciliğinin önemszenmesi ve yaygınlaşması bahsi geçen sebeplerden dolayı daha da önem kazanmaktadır. Nesnel bakış açısı bilhassa bilimin tüm dalları ile ilgili konularda tartışmasız biçimde sahip olunması gereken bir özelliktir. Bilim dalları ile ilgili yapılan haberlerde neden sonuç ilişkisine değinilmesi, kaynak gösterilmesi, bu kaynakların nitelikleri ve kurum yapılarının da içerikte açıklanması gerekmektedir. Bu şekilde bilinçli bir kamuoyu oluşumuna zemin hazırlanabilir, bilimsel konularda kişisel değer yargılarının değil objektifliğin geçerli olduğu anlaşılabilir.

Sağlık Haberlerinde İçerik, Söylem ve Kaynak Tartışmaları

Gazeteciliğin önemli bir uzmanlık alanı olan sağlık haberciliği, insan sağlığını ve yaşam kalitesini ilgilendiren her konuda yapılan habercilik faaliyetlerini kapsamaktadır (Öğüt, 2017: 7). Sağlık ile ilgili haberler, bilimsel haberlerin alt başlıklarından birisidir. Bu nedenle de kanıtlara dayanarak, dikkatle ve özenle verilmesi gereken haberlerdir. Çünkü verilecek eksik ya da hatalı bir bilgi, okurların yanlış bilgilenmesine ve yönlendirilmesi neden olabilmektedir. Sağlık haberlerini yazan kişinin bu alanda uzman olması ya da kullandığı kaynakların güvenilir olması önemli hususların başında gelmektedir. Öte yandan sağlık konusunda medyada yapılan haberler okurların çoğu zaman ilgisini çekmektedir. Çünkü hem hastalıklara sunulan pratik çözümler hem de uzman doktor tavsiyeleri adı altında oluşturulan köşelerde okurların anlayabileceği şekilde sadeleştirilmiş bir dille anlatılan öneriler; en çok okunan haberler arasında yer almaktadır.

Ancak küresel pandemi gibi salgın hastalıkların baş gösterdiği dönemlerde sağlık haberleri, sağlık köşelerinde yer verilen “mucize iksirlerin” ötesinde ihtiyaçlara karşılık gelmektedir. Süleyman İrvan’a göre (URL-1): Kriz ve belirsizlik gibi anlarda medyaya bağımlılık artmaktadır. İnsanlar belirsizliği anlamaya, anlamlandırmaya çalışıyorlar ve başvurdukları kaynak medya oluyor. Medya doğru bilgilendirmeyi yapmadığında dedikodu, söylenti hızla yayılmaya başlamaktadır. Dolayısıyla bu gibi belirsizlik dönemlerinde medyaya çok büyük görev düşmektedir”.

Özellikle dijital iletişim sonucunda bu söylentilerin ve gerçek dışı bilgilerin yayılma hızı çok daha büyük bir ivme kazanmaktadır. Dijital okuryazarlık konusunda yeterli bilgiye sahip olmayan bireyler, mobil cihazlarına ya da bilgisayarlarına gelen kaynaksız ya da dayanaksız hemen her bildirimini doğru kabul etme eğiliminde olup, kendi yakın çevresiyle de paylaşmaktan herhangi bir endişe duymamaktadır. Bu nedenle de salgın hastalıkların olduğu kriz dönemlerinde her

türlü verinin kolayca dolaşıma girdiği ve dezenformasyon yayma amacıyla olan kurum ve kişilerin de bu süreçten yararlandığı görülmektedir.

Öte yandan böyle dönemlerde medyanın kullandığı bir risk söylemi gerçeği de vardır. Bu söylem sayesinde okurların hastalık, tedavisi ve korunma yolları ile ilgili algılarına da direkt şekilde etki edilmektedir. Örneğin, Almanya’da 2011 yılında koli basili salgını hakkında yürütülen çalışmanın sonuçlarına göre, geleneksel medyanın da sosyal medyanın da riski kuvvetlendirdiği anlaşılmıştır. Bir başka çalışmada, Fransa’da domuz gribine dair haberlerde risklerin aşırı abartılmasının sağlık otoritelerinin itibarını zayıflattığı sonucuna ulaşılmıştır (Kayıhan & Hülür, 2019). Tüm bu söylemler, diğer geleneksel medya organlarında ve yeni medya kanallarında da yeniden üretilmektedir.

Sağlık alanında gazetecilik yapan Nazlı Şenyuva’ya göre (URL-2): “Sağlık haberlerinde en önemli nokta kaynak gösterilmesidir. Etik olan, güncel ve güvenilir kaynakları kullanarak halka bilgiyi etkili, açık, dürüst ve eksiksiz bir şekilde ulaştırmaktır, gelişmeleri aşırı dramatize etmemek veya yanlış sunmamaktır.” Çünkü toplumda oluşan yanlış algıların kısa vadede değişmesi kolay değildir. Aynı zamanda, pandemi gibi olağanüstü dönemlerde bireylerin mucizeleri veya her şeyin bir anda düzeleceğini anlatan haberlere olan ilgisi de artmaktadır. Bu konuda medyaya yönelik eleştiriler, “Sağlık haberlerinin genellikle üzerinde titizlikle durulmadan, gerçekliği ve bilime uygunluğu yeterince araştırılmadan ve sorgulanmadan verilmesi etrafında şekillenmektedir” (Kaya, Yüksel & Öğüt, 2011: 53).

Bu eleştirilere, yapısı itibarıyla dijital medyanın getirdiği hız ve haberi en önce iletme gibi kaygılar da neden olmaktadır. Zaman baskısı altında çalışan gazeteciler ve editörler, haberi sadeleştirip yayınlamaya çalışırken, kaynak gösterme ya da teyit etme gibi önemli etik detayları gözden kaçırabilmektedir. Fakat yine aynı dijital imkânlar sayesinde yanlış ya da eksik verilen haberlerin düzeltilme ve doğru şekilde yeniden dolaşıma sokulma imkânı da bulunmaktadır. Elbette her ne kadar bir haber tezip edilse de, yanlış yayınlanmış hali çoktan birçok okurla buluşmuş ve yeniden üretilmiş olmaktadır.

Sağlık haberlerine yönelik getirilen eleştirilerden birisi de, haber dilinde sıkça magazin kalıplarının kullanılmasıdır. “İyimser, abartılı ve mucizevi beklentilere neden olan” başlıklar ve yanı sıra “Penisilin yapıldı, kolu kesildi” şeklinde bir ilaca olumsuz yüklemeler yaparak okurlarda dayanaksız bir biçimde güvensizlik yaratan başlıklar (Utma, 2017), bu kategoride değerlendirilmektedir. Tıbbi uygulamalar karşısında mağdur duruma düşen hastaların çerçeveleme yöntemiyle medyada ön plana çıkartılması da benzer sorunlardan biridir. Kimi zaman medyada yanlış sağlık uygulamaları gerçekten irdelenirken, çoğu zaman sağlık çalışanlarını suçlayıcı bir söylem de benimsendiği görülebilmektedir (Şahinoğlu & Baykara, 2011).

Dünya Sağlık Örgütü'nün 2005 yılında yayımlanmış olduğu "Dünya Sağlık Örgütü Gazeteciler için El Kitabı: Grip Salgını" başlıklı kitapçıkta, kuş gribi salgını ile birlikte sağlık konularında yapılan gazetecilik çalışmaları hakkında öneriler verilmiştir. Kitapçığa göre (Cheng, 2005), gazetecilerin temel sorumluluklarından birisi, dolaşıma soktukları bilginin olabildiğince doğru olmasını sağlamaktır. Bu, bilimsel olarak kanıtlanması gerektiği anlamına gelmemekte ancak, bilinen ve kanıtlanmış olanlarla tutarlı olması gerektiğine işaret etmektedir. Gazetecilerden beklenen, sağlam bilgilere dayanan ve dayanmayan haberler arasında ayırım yapma yeteneğidir. Öte yandan, hem tıbbi hem de bilimsel altyapı eksikliği, hükümetlerin hızla yayılan bir salgının zorluğunu aşma yeteneğini azaltabilmekte ve toplumsal iletişimi yani sağlık haberciliğini daha önemli hale getirmektedir.

Yavaş Gazetecilik

Gazetecilik, değişen ekonomik, sosyal ve politik dengeler sebebiyle tarihsel süreçte farklı beklentilere ve ilgilere cevap verebilmek için çeşitli türlere ayrılmıştır. Geleneksel gazetecilik, magazin gazeteciliği, veri gazeteciliği, internet gazeteciliği, mobil gazetecilik, servis gazeteciliği, robot gazetecilik şeklinde farklı fakat çoğu zaman birbiriyle kesişen kulvarlara ayrırabileceğimiz gazetecilik mesleği, toplumu gelişmelerden haberdar etme gibi önemli bir görev üstlendiğinden ötürü, sıkça eleştirilerin odağı haline gelmektedir. Bu eleştiriler kimi zaman toplumun farklı kesimlerinden, kimi zamanda da iktidar ya da muhalefet cephelerinden gelmektedir.

Gazeteciliği hem iş yapış şekilleri hem de kullanılan araçlar bakımından dönüştüren en önemli değişkenlerden birisi de teknolojidir. Hiç kuşku yok ki internet teknolojisi ile birlikte, gazetecilik mesleği açısından köklü birtakım değişimler yaşanmıştır. Öncelikle haberin hazırlanma aşamasından basım aşamasına kadarki süreçte kullanılan teknolojik aygıtlar neredeyse tamamen internete bağlı hale gelmiştir. Bu durum, internetten okuma alışkanlığını artırmış ve gazeteleri de zorunlu olarak internet yayıncılığına doğru giden bir yola yöneltmiştir. Fakat internetten haber okuma, basılı gazeteden haber okuma alışkanlığından bazı temel farklılıklar barındırmaktadır.

Bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler, mobil iletişimin ve onu destekleyen araçların yaygınlaşması, hem içerik üretimini, hem de bu içeriğin İnternet ve mobil ağlar üzerinden paylaşımını kolaylaştırmış; haber ve enformasyon değeri taşıyan gelişmeler, kullanıcının ürettiği görsel içerikle desteklenerek milyonlarca insanın hızlı ve etkin bir şekilde paylaştığı bu platformlara taşınmaya başlamıştır. Bu aynı zamanda, kullanıcının hem geleneksel medyanın (örgütleniş yapısından da kaynaklanan) içerik üretimindeki "yavaşlığını" aşmasına, hem de günümüz insanının daha çok haber, daha hızlı haber ve en yeni haber talebini karşılamaya yardımcı olmaya başlamıştır (Özçağlayan & Uyanık, 2010).

İnternetin sosyal hayattaki etkinliği ve yeri artış gösterdikçe, toplumu güdüleyen merak duygusu, daha hızlı ve daha fazla habere ulaşma isteğini de beraberinde getirmiştir. Bu durum, yazılı basının aynı zamanda birer internet sitesi oluşturarak, çevrimiçi ortama adım atmasını da gerektirmiştir. 20.yy sonundan itibaren görülmeye başlayan bu gelişme, öncelikle gazetelerin kâğıttaki içeriklerini aynen ve olduğu gibi çevrimiçi ortama aktarmaları ile başlamış, ancak kâğıda baskıyı talep eden okur ile çevrimiçi okumayı talep eden okur arasındaki farkların anlaşılması çok uzun sürmemiştir.

Shannon ve Weaver'ın iletişim modeline, DeFleur'un geribesleme ile yapmış olduğu katkı sonucunda ortaya çıkan temel model de görüldüğü gibi kaynağın, hedefe ulaşacak daha etkili bir iletişim biçimini adapte etmesi gerekmektedir (McQuail & Windahl, 2005: 32). Bu nedenle, yayın organları var olan basılı içeriği aynen kopyalamak yerine, çevrimiçi ortamdaki hedef kitleye uygun şekilde sayfa tasarımı, haber seçimi ve fotoğraf düzenlemesi yaparak dönemin gereklerine adapte olmaya başlamışlardır. Elbette bu süreçte gazetecilerin kendi çevrimiçi günlüklerinde de haber paylaşımı yapmaya başladıklarını; öte yandan bu durumun bilhassa 11 Eylül 2001 gibi yaşanan toplumsal kriz ve felaket dönemlerinde hızlı haberleşmeyi de mümkün hale getiren bir haberleşme yöntemi olduğunun altını çizmek gerekmektedir. Dolayısıyla, internetin gazeteciliğe getirmiş olduğu ilk değişimlerin hızlı haberleşme ile doğru orantılı ilerlediğini ifade etmek mümkündür.

Öncelikle internette karşı karşıya kalınan veri sayısının bir hayli fazla olması, okurların neye yöneleceği karşısında bir bocalama yaşamasına neden olabilmektedir. 2018 yılında Türkiye'de yapılmış olan biri araştırmaya göre, okuyucular, bu veri bombardımanı karşısında savunma mekanizmaları geliştirmektedir. Ancak bu savunma mekanizmaları, kişisel tercihlere bağlı olarak değişmekte; okuma davranışı, özetle merak edilenler veya tahammül edilenler çerçevesinde somutlaşmaktadır (Özmen, 2019). Fakat bu durum, gazetecilik mesleğinde haberin bir meta haline gelme tehlikesini beraberinde getirmekte ve haber, zamanla yarışan, hızla tüketilen, yalnızca okurların ilgisini çekme amacıyla süslü ya da sansasyonel başlıklara sahip olan ve çoğunlukla da güvenilmeyen kısa metinler halini almaktadır.

Soruna yönelik olarak, yeni bir kavram olmamakla birlikte günümüzde dikkat çekerek köklü basın kuruluşları tarafından da uygulanmaya başlanan yavaş gazetecilik, haberin derinlemesine araştırılarak, etik kurallar çerçevesinde, kaynak belirtilerek hazırlanması ve yayımlanması gerektiğini savunan bir gazetecilik türüdür. Elbette bu yaklaşım, günümüz internet gazeteciliği dinamiklerine ters düşmekle birlikte, habere olan güveni okurlar nezdinden yeniden kazanma yollarından biri olarak da kabul edilmektedir. Günümüz koşullarında yaşanan gazetecilik sorunları temelinde, "Gazetecilik yaparken harcadığımız zaman, ürettiğimiz haberin kalitesini etkiler mi?" (URL-3) sorusundan yola çıkarak, bir

haberi oluşturma ve yazma süreçleri üzerine bu yeni tartışma ortaya çıkmıştır. Her ne kadar 21.yy insanının okuma alışkanlıklarında görülen olumsuz değişim sürse de, bu durumun özellikle derin araştırma gerektiren konularda değişmesi gerektiği yönünde önemli kaygılar bulunmaktadır.

Yavaş gazetecilik, Susan Greenberg'in Yavaş Gıda hareketinden yola çıkarak ortaya atılmış olduğu bir kavramdır. Bu durumun, bilgi ve haber için de geçerli olabileceğini tartışan Greenberg, bir yandan günlük haberlere çevrimiçi ortamda ve ücretsiz ulaştığımızı belirtirken, diğer yandan geleneksel basının ise okuyucuları kaybettiğini belirtmektedir. Fakat Greenberg'e göre (URL-4) aynı zamanda, araştırma için zaman harcayan, başkalarının kaçırdığı hikâyeleri fark eden makaleler, haberler ve röportajlar için de büyüyen bir pazar olmalıdır. Geleneksel gazetecilikte basılı medya, uygulama veya baskı olarak dolaşımda daha uzun zaman geçirme ve daha yavaş bir şekilde okunma eğilimindedir. Bu açıdan bakıldığında, yavaş gazetecilik yeni bir şey gibi gözükmemektedir. Ancak Yavaş gazetecilik, üretimdeki zamansallıktan daha fazlasını ifade etmek için kullanılmaktadır (Le Masurier, 2015).

2010 yılında Benedickt Köhler, Sabrina David ve Jörg Blumtritt'in yayımlanmış oldukları Yavaş Medya Manifestosu da bu konuda atılmış önemli adımlardan biridir. Bu manifestoda (URL-6), Yavaş gazetecilikte, "Yavaş Yemek" akımında olduğu gibi hızlı tüketim ile ilgili değil, içerikleri dikkatlice seçmek ve konsantre bir şekilde hazırlamakla ilgili bir kaygı olduğundan söz edilmektedir. Manifestoda (2010), yavaş medyanın özellikleri şöyle sıralanmaktadır: "Yavaş Medya, sürdürülebilirliğe bir katkıdır; mükemmelliği hedefler; üre-tüketicileri geliştirir; söylemsel ve iletişimseldir; kullanıcılarına saygı duyar; zamansızdır; gerici değil ilericidir; kaliteyi elle tutulur hale getirir; reklam ile değil tavsiye yoluyla yayılır."

Dolayısıyla buradan yola çıkarak, yaklaşık 10 yıldır tartışılan bir kavram olan Yavaş gazeteciliğin önemli bir yer tuttuğundan bahsetmek yerinde olacaktır. Teknolojilerin yaratmış olduğu kullanım alışkanlıklarından dolayı habere hızlı ulaşma ve haberi hızlı tüketme durumunun geri dönüşü olmasa da, detaylıca araştırılmış ve üzerine düşünülmüş haberleri gerçekten anlayarak ve tartışarak okumak isteyen bir okuyucu kesimi de mevcuttur. "Haberin diğer tüm enformasyonlardan ayırt edilebilmesi için, öğrenildiği anda gösterilmesi, belirtilmesi ana koşuldur" (Tokgöz, 2013: 275) deyişi elbette doğruluk payı taşımaktadır. Ancak haberi iletme sürecinde kaynağa ve haberin doğruluğuna dair araştırmaların yapılmış olması da büyük önem arz etmektedir. Çalışma itibariyle sağlık haberlerinde de yavaş gazetecilik uygulamalarının okurların doğru ve güvenilir bilgi edinmesi bakımından ne kadar önemli olduğunu belirtmek gerekmektedir. Ne kadar fazla sayıda medya kuruluşu bu yaklaşımı benimserse, okur tarafından habere duyulan güvenin de zaman içerisinde o kadar fazla artma ihtimali olacaktır.

Örneğin, üç ayda bir çıkarılan Yavaş gazetecilik akımının temsilcilerinden *Delayed Gratification*, Ocak 2011’de Rob Orchard ve Marcus Webb tarafından kurulmuş olan ve belki almanak demenin daha doğru olabileceği bir dergi olma özelliğini taşımaktadır. Ocak-Şubat-Mart aylarındaki olayları kapsayan sayı, bu üç aydaki olaylar etraflıca çalışıldıktan sonra, ancak Haziran ayında yayınlanmaktadır. Okuyucuların abonelik sistemine dayanan bu Yavaş gazetecilik uygulaması, özgün ve detaylı araştırmalarla temellenen, sahadaki muhabirlerin ürettiği içerikler sunmaktadır. Haber içeriklerinde yüksek çözünürlüklü fotoğraflar ve ölçülü infoTablolar dikkat çekmektedir (Le Masurier, 2015). Ancak yavaş gazetecilik uygulamaları yalnızca alternatif medya tarafından değil, ana akım medya tarafından da tercih edilmeye başlanmış ve başarılı uygulamalar okurların da ilgisini çekmeye başlamıştır.

Dolayısıyla geleneksel gazetecilik uygulamalarından farklı bir tablo ile karşı karşıya kalınmaktadır. Haber döngüsünün girmiş olduğu bu hız yarışı içerisinde, gerçekliği sorgulanan ve okuyucuyu sürekli şaşırtmaya çalışan son dakika haberlerinden farklı şekilde, okuyucunun güvenini kazanarak, haberi gerçekten anlamasını sağlayarak ve bunu infoTablolarla destekleyerek habercilikte yeni bir yaklaşım sergilenmektedir. Fakat gazetecilerin sorduğu ve tartışma konusu haline getirdiği önemli sorulardan biri de şudur: Bir haber kuruluşu, 21. yy’da rekabet ve hızın ön planda olduğu bu haber döngüsünden vazgeçmeye karar verdiğinde ne olur? Gazeteci Piet van Niekerk’e göre (URL-7) her şeye rağmen başarılı olmak mümkündür:

“İki yıldan biraz daha uzun bir süre önce İngiltere’nin köklü gazetelerinden The Times, çevrimiçi olarak yürüttüğü son dakika haber döngüsünü terk etti ve dijital haber dağıtım hızını yavaşlattığı ilk yıl içinde, mobil uygulamalarındaki sayfa görünümleri yüzde 300, mobil uygulamaya abone olanların sayısı yüzde 20 artmıştır, web sitesi ziyareti ise yüzde 110 çoğalmıştır. Aynı zamanda, gazetenin basılı baskı tirajında bile satışların yüzde 9,5 arttığı görülmektedir.”

Özellikle bilinen gazete ve dergilerin benimsemeye başladığı bu yaklaşım, yeni girişimcileri de okuyucu ilgisi ve finansal kaynak gibi kaygılar yönünden cesaretlendirici bir misyona sahip olabilmektedir. Akademik çalışmalar açısından da Yavaş gazeteciliğin literatürde daha fazla yer almaya başladığını ve dikkatleri çektiğini söylemek mümkündür. Örneğin, dünyanın ilk Yavaş Gazetecilik Konferansı, 2018 yılının Haziran ayında Amerika Birleşik Devletleri (ABD)’deki Oregon Üniversitesi’nde gerçekleştirilmiştir. Sağlık haberciliği bakımından da yavaş gazeteciliğin benimsendiği medya ve basın kuruluşlarının, hata payı daha düşük olan, etik ve güvenilir kaynaklar edinilen haberleri dolaşıma sokacağına inanılmaktadır.

YÖNTEM

Çalışmanın araştırma yöntemi içerik analiz olarak belirlenmiştir. İçerik analizi uygulamalarında medya mecrasının ve içeriğinin tespiti önemlidir. Bu çalışma itibariyle örneklem olarak The Guardian gazetesinin “Long Read” adı altında yapmış olduğu haberler analiz edilecektir. Bu gazetenin seçilme sebebi, popüler ve köklü bir gazete olmasına karşın, yavaş gazetecilik uygulamasına yönelik olarak 10 yıldan fazla bir süredir yürüttüğü istikrarlı çalışmalarıdır. ‘Long Read’ de bu çalışma kapsamında ortaya çıkan yavaş gazetecilik haberlerini içermektedir. Çalışmanın örneklem tarihi 1 Mart-15 Mayıs 2020 olarak belirlenmiştir. Burada amaç, pandeminin neredeyse tüm dünyada yayılmaya başladığı andan çalışmanın yapıldığı tarihe dek yapılmış olan haber paylaşımlarını tümüyle analiz edebilmektir. Araştırma sorusu ise, “*Pandemi salgınında yavaş gazetecilik örneği olan haberler ne tür bilimsel kanıtlara ve bilimsel kaynaklara yer vermiştir?*” şeklinde belirlenmiştir.

İçerik analizi, bireysel bilişsel süreçlerin yani algıların ve yarattığı etkilerin mesaj özellikleriyle nasıl ilişkili olduğunu araştıran araştırmacılar için önemli bir araç olmaya devam etmektedir. Öte yandan içeriğin kendisi, yapısını şekillendirmeye sebep olmuş ya da olabilecek çeşitli öncü koşulların veya süreçlerin bir sonucudur (Riffe, Lacy ve Fico, 2005, s.7-10). Bu nedenle, içerik analizinin bağlamsal koşullardan ayrı bir biçimde yapılması mümkün değildir. İçeriği ortaya çıkartan etmenler, ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel gibi birçok koşulu içinde barındırabilmekte, bu durum medya metinlerine direkt ya da dolaylı bir biçimde yansımaktadır. Bu amaçla çalışmada *The Guardian* gazetesinin *pandemi* sürecinde 1 Mart-15 Mayıs 2020 tarih aralığında yapmış olduğu 57 adet haber tespit edilmiştir. Bu haberler, konu ve içerik bakımında içerik analizi yöntemiyle toplamda 3 ana kategori ve 29 alt kategoriye göre analiz edilmiş. Bu kategoriler şu şekilde belirlenmiştir:

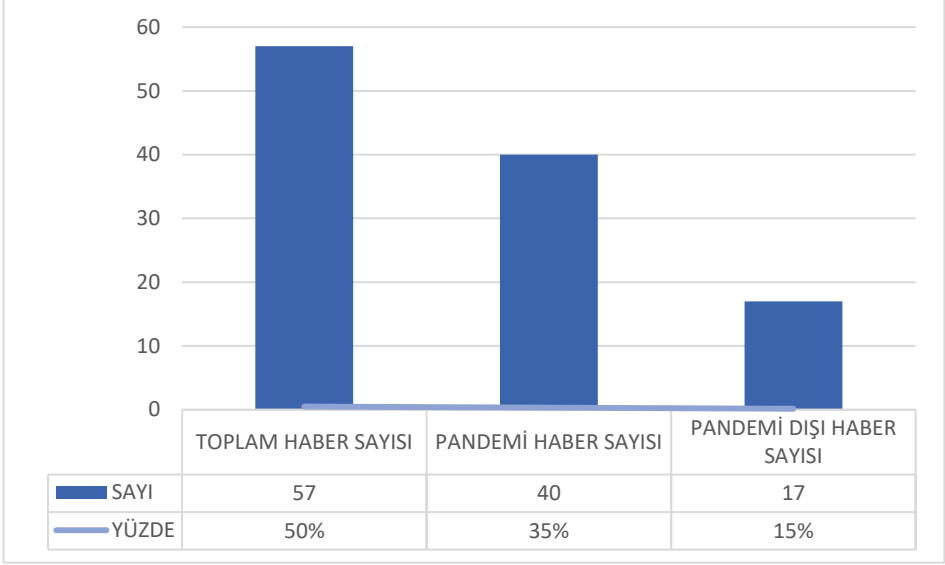
1. Kategori: Haberin Konusu: Pandemi, Doğa, Çevre, Ekonomi, Siyaset, Kültür, Diğer. (7 alt kategori)
2. Kategori: Haberin Kaynağı: Araştırma Sonucu, Bilimsel Yayın, Kişisel Beyanlar, Devlet Kurumlarının Açıklamaları, Bilimsel Toplantı, Dergi, Gazete, Kitap, Diğer. (9 alt kategori)
3. Kategori: Haber kaynağı olan kurumun türü: Kamu Kurumu, Özel Araştırma Kuruluşu, Sivil Toplum Kuruluşu, Üniversite, Özel Şirketler, Kurum Bilgisi Bulunmayanlar ve Diğer. (8 alt kategori)

BULGULAR

The Guardian gazetesinin Long Read isimli yavaş gazetecilik edisyonunda incelenen 57 yavaş haber örneği arasından 40 tanesinin pandemi ile ilgili olduğu, 17 tanesinin ise pandemi dışı konularla ilgili olduğu tespit edilmiştir. Gazete, konu ve içerikleri ne olursa olsun, haberleri detaylı, neden-sonuç ilişkisi içerisinde

ve içerdiği iddiaları kaynaklarla kanıt göstermek suretiyle destekleyerek ya da reddederek aynı zamanda bilimsel gazetecilik örneğini de sergilemiştir. Aşağıdaki Tablote bahsi geçen haber dağılımı yer almaktadır.

Tablo 1. Yavaş Haber Dağılımı

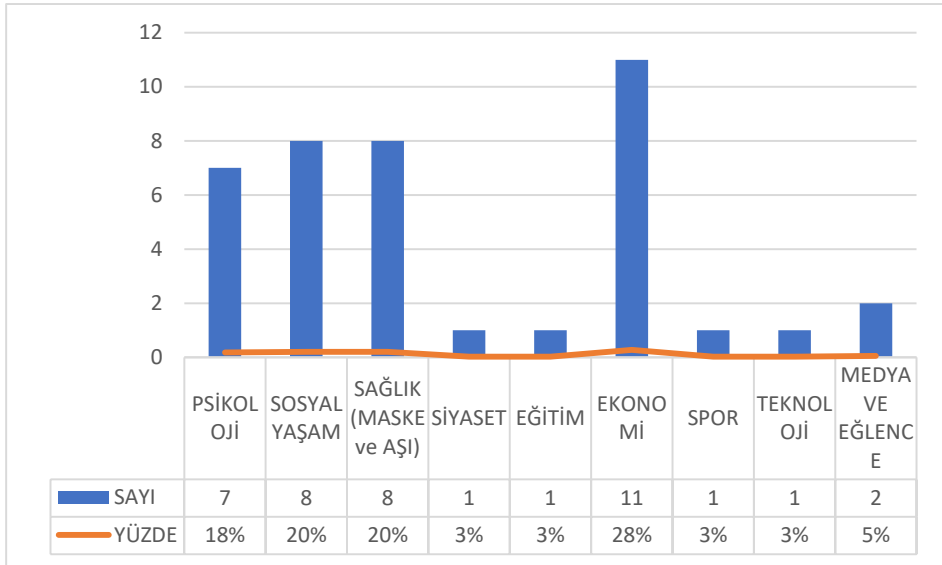

Pandemi ile ilgili yavaş haberlerin konularını ağırlıklı olarak ekonomi haberleri kaplamıştır. Yaşanan küresel salgın sonucunda tüm dünyada ekonomik ve finansal krizler yaşanmaya başladığından, salgının bu alandaki boyutuna ve yarattığı etkilere ağırlık verilmiştir. Bu etkiler, işsizlik, ödenemeyen krediler, değişen çalışma koşulları, alışveriş ve ekonomik yardımlar şeklinde haberlere yansımıştır. Öte yandan bir diğer önemli ve sayıca fazla haber sağlık ile ilgili yapılmıştır. Sağlık haberlerinde, pandemi sürecinde devam eden aşı çalışmaları, maske kullanımı, alınan tedbirler, Covid-19 ve gebelik, sağlıklı beslenme gibi başlıklar tercih edilmiştir. Bir diğer öne çıkan haber konusu ise sosyal yaşam olmuştur. Pandemi döneminde değişen sosyal yaşamla ilgili yapılan haberlerde, sokağa çıkma yasakları, sosyal mesafe kuralları ve değişen alışkanlıklar ele alınmıştır. Neredeyse sosyal yaşam kadar önem verilen bir başka haber konusu ise pandemi ve psikoloji olmuştur. Küresel salgın ile mücadelede değişen ekonomik ve sosyal koşulların yarattığı psikolojik etkiler (örneğin travmalar) uzman psikiyatrist ve psikoterapistlerin kaleminden detaylı bir biçimde ele alınmıştır.

Medya, eğlence, eğitim ve siyaset gibi konu başlıkları ise tek bir haberle sınırlı kalmıştır. Ancak bu haberlerin de derinlemesine analiz edilerek, gerek kişisel beyanlar, gerek tarihi belgeler ve araştırma sonuçları sunulularak yazıldığını ifade etmek gerekmektedir. Örneğin pandemi ve eğitim başlıklı haberde dikkati çeken, pandemi sürecinde uzaktan eğitim veren öğretmenlerden alınan geri

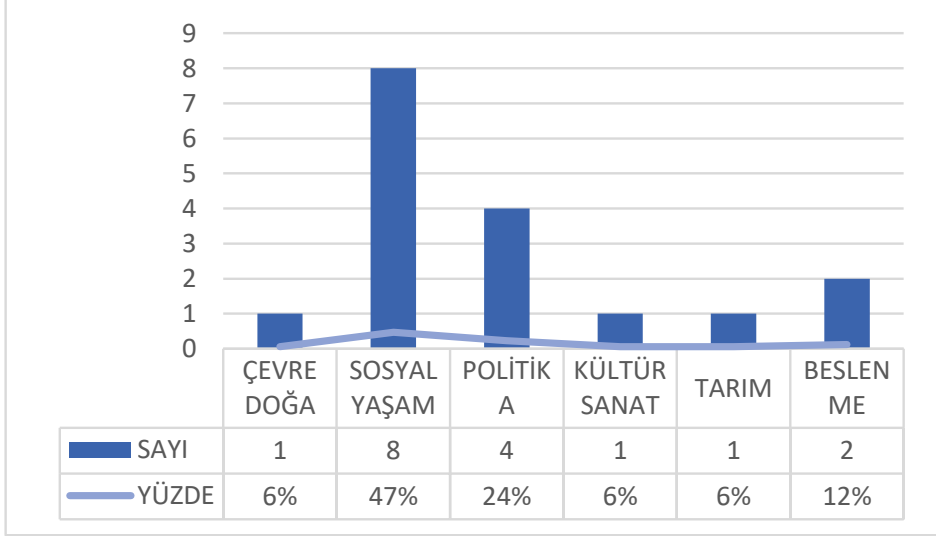
bildirimler ve yapılan araştırma sonuçları ile desteklenen verilerin ön plana çıkarılmış olmasıdır. Haberin temel sorusu " Uzaktan eğitim, okulun yerini tutar mı? "olarak belirlenmiş ve cevabı aramaya yönelik veri analizleri yapılmıştır. Yavaş gazeteciliğin en önemli noktalarından biri olan haberi farklı yönlerden ele almak ve okuyucuyu da sürece dahil etmek bahsi geçen konu başlıkları ile gerçekleştirilmiştir. Haber çeşitliliği yönünden de ortaya tatmin edici bir tablo çıktığını ifade etmek mümkündür. Pandemi ile ilgili Long Read uygulamasında çıkan haberler aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 2. Pandemi ile İlgili Yavaş Haber Konuları

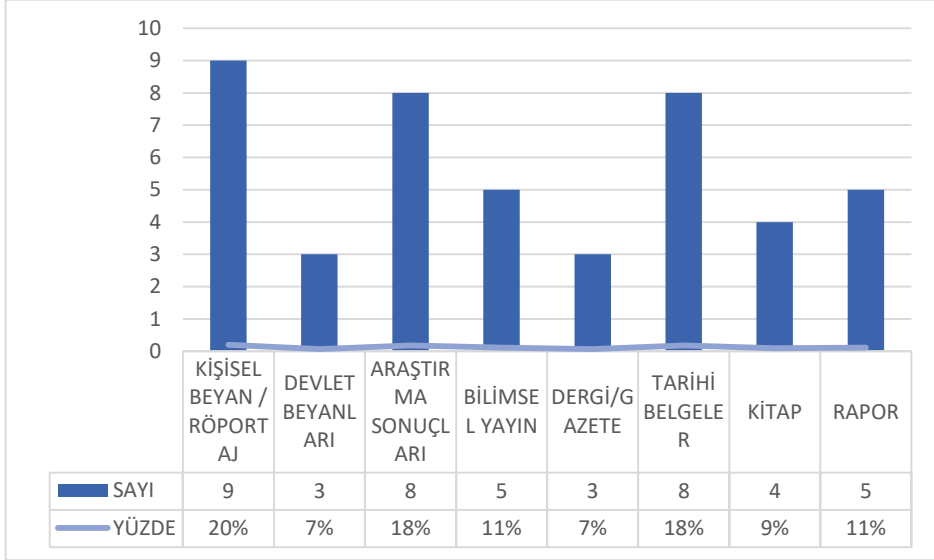
The Guardian gazetesi, Long Read uygulamasında yalnızca pandemi haberlerine değil, pandemi dışı haberlere de yer vermiştir. Yavaş gazetecilik uygulamalarında, hem gündemi takip etmek hem de gündemin gölgesinde kalan konuları da gün ışığına çıkarabilmek önemlidir. Bu amaçla incelenen pandemi dışı 17 haberde, konular ağırlıklı olarak sosyal yaşam ve politika etrafında şekillenmiştir. Sosyal yaşamı kapsayan haberlerde daha çok, ataerkil toplum, temel haklar, evsizler ve çevresel değişimler konu başlıkları olarak dikkat çekmektedir. Politika haberlerinde ise, tarihte kitlesel toplama kampları, Neo-Naziler, din ve siyaset gibi başlıklar haber içeriklerinde ön plana çıkmıştır. Tüm haberlerde gerek yapılan röportajlar gerekse elde edilen verilerin kaynağı belirtilmiş ve yine kaynaklı fotoğraflara da yer verilmiştir. Her haberin sonunda daha detaylı bilgi için kullanılan rapor ya da araştırma sonuçlarının linkleri de paylaşılmıştır. Pandemi haberlerinde olduğu kadar haber çeşitliliğine rastlanmamış ancak habere konu olan başlıklar derinlemesine analiz edilmiştir. Aşağıda yer alan tabloda, pandemi dışı yavaş haberlerin konu dağılımını rakamsal olarak görmek mümkündür.

Tablo 3. Pandemi Harici Yavaş Haber Konuları

Pandemi ile ilgili yapılan haberlerde *The Guardian* gazetesi, bazen bir bazen de birden fazla haber kaynağı kullanmıştır. Bu nedenle aşağıda yer alan tablodaki toplam rakam, toplam pandemi haber sayısı olan 40'ı aşmaktadır. Çünkü örneğin, bazı haberlerde hem bilimsel yayın hem de tarihi belgeler aynı anda kullanılmıştır. Ancak haber içeriklerinde kaynak olarak en fazla tercih edilen türün kişisel beyan ve röportaj, ardından da araştırma sonuçları ve tarihi belgeler olduğunu ifade etmek gerekmektedir. Habere konu olan kişi ve kurumlarla mutlaka röportaj yapıldığı dikkat çekmekte; öte yandan bu kişi ve kurumlarla ilgili detaylı bilgiler de verilmektedir. Sağlık haberlerinde güvenilir kaynak kullanımı, okuyucuyu yanlış yönlendirme önünde önemli bir engel oluşturmaktadır. Bu nedenle, yavaş gazetecilik uygulamalarında kaynak kullanımına özen gösterilmektedir. Öte yandan kaynak olarak kullanılan araştırma sonuçlarının hangi kurum tarafından ve ne zaman yapıldığı paylaşılmış; detaylı bilgi için de güncel link paylaşımları yapılmıştır. Tarihi belgeler de gazete ya da dergi haberleri ile harmanlanarak ya da hâlihazırda imzalı belgeler şeklinde haber içeriğine iliştilmiştir. Pandemi ile ilgili haberlerin hepsinde mutlaka kaynak kullanıldığı tespit edilmiştir. Ancak kaynak çeşitliliği bakımından dağılımın dengeli olduğu gözlenmiştir. Bu dağılımı, aşağıda yer alan tabloda görmek mümkündür.

Tablo 4. Pandemi ile İlgili Yavaş Haberlerin Kaynakları

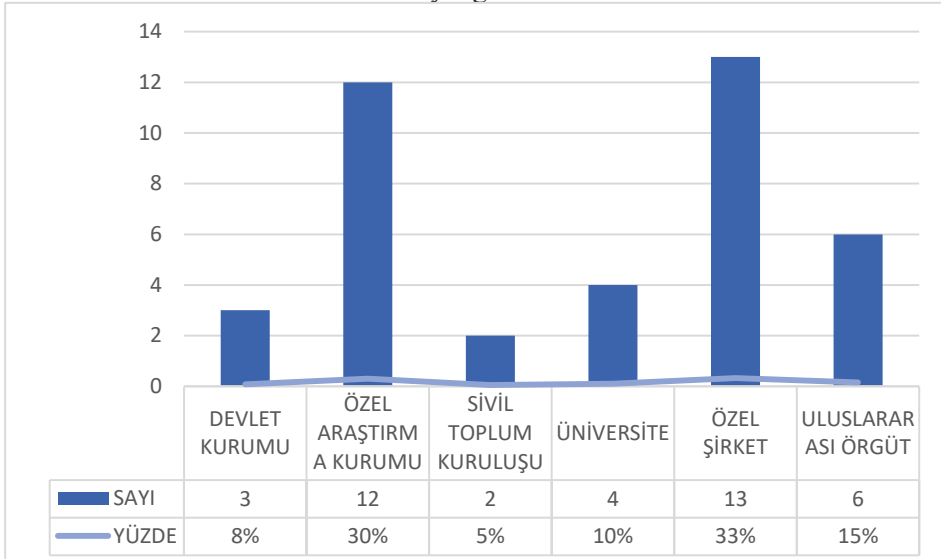

Haber kaynakları, haberin çerçevenme şeklini, tartışılma biçimini ve söylemini de belirlemektedir. Öte yandan neyin haber değeri taşıyıp neyin taşımadığına dair karar verenler de bizzat birincil haber kaynakları olmaktadır. Aynı zamanda, haber kaynaklarını resmi otoritelerle sınırlı tutmak yerine, hak örgüt temsilcilerini haber kaynağı olarak kullanmak habere farklı bakış açıları katacaktır (Alankuş, 2016). Haberin kaynağının yanı sıra, kaynak türü de yavaş gazetecilik açısından önem arz etmektedir. Haberin konusuna ve içeriğine uygun kaynak türünün seçilmesi, haberin güvenilirliği açısından gereklidir. *The Guardian* gazetesinin Long Read uygulamasında pandemi haberlerinde kullandığı kaynak türlerinin dağılımına bakıldığında, özel şirket başlığı altında toplanan bankalar ve özel kuruluşların ön plana çıktığı görülmektedir. Bunun sebebi, pandemi ile ilgili yapılan sayıca fazla ekonomi haberlerinde banka ve şirketlerin beyanlarına ve raporlarına mutlaka yer verilmiş olmasıdır. Öte yandan özel araştırma kuruluşlarının pandemi sürecinde yapmış olduğu ilgili araştırma sonuçlarına da detaylı olarak yer verilmiştir. Örneğin, pandeminin psikolojik boyutlarının irdelendiği bir haberde, ilgili araştırma kuruluşunun yapmış olduğu sonuçlara yer verilerek, çalışmanın kaç kişi üzerinde ve ne zaman yapıldığı da belirtilmiştir.

Uluslararası örgütler arasında en fazla Dünya Sağlık Örgütü'nün açıklamaları kaynak olarak gösterilmekle birlikte, diğer sağlık örgütlerinin de beyan ve araştırma sonuçlarına yer verilmiştir. Üniversitelerin kendi bünyelerinde yapmış oldukları araştırmalar özellikle aşının konu edildiği haber içeriklerinde zaman zaman kaynak olarak kullanılmıştır. İncelenen haberler içerisinde devlet kurumlarının (İngiltere'de çıkan bir gazete olması sebebiyle özellikle İngiliz Hükümeti'nin) haber kaynağı olarak çok az yer aldığı görülmektedir. Ancak

benzer şekilde sivil toplum kuruluşlarının (STK) kaynak kullanımında çok az tercih edildiği göze çarpmaktadır. Dolayısıyla haber kaynakları türleri bakımından değerlendirildiğinde, ortaya görece dengesiz bir tablo çıkmaktadır. Özel şirketlerin ve özel araştırma kurumlarının haber kaynağı olarak bu kadar yoğun kullanılması ama aksine STK ve üniversite araştırmalarına az yer verilmiş olması, kaynak türlerinin çeşitliliği bakımından yetersiz bir sonuç ortaya çıkartmaktadır. Aşağıda yer alan tabloda, haber kaynağı olan kurumların türlerine dair sayısal dağılım yer almaktadır.

Tablo 5. Haber Kaynağı Olan Kurumun Türü

The Guardian gazetesinin haber içeriklerinde kullanmış olduğu kaynakların ve haberi yazan kişilerin haber konusu ile uzmanlık alanlarının mutlaka uyduğu ya da daha önce bu alanlarda benzer çalışmalar yapmış oldukları dikkat çekmektedir. Gazete, haber içerik üretiminde, öğretim üyelerinden psikiyatlara, filozoflardan öğretmenlere kadar uzanan geniş bir çerçevede farklı uzmanlardan destekler almıştır. Hiç kuşku yok ki bu durum, yıllar içerisinde güven kaybına uğrayan gazetelerin ve haberin itibarına yönelik olarak yapılan olumlu çalışmalar ve değerli adımlardır. Long read örneğinde görülen, pandemi sürecinin yaklaşık 2,5 aylık bir döneminde yapılmış olan bu haberler, yavaş gazeteciliğin temel gereklerini kaynak ve uzman kullanımı anlamında yerine getirmekte; dezenformasyon ve misinformasyon önünde başarılı bir engel oluşturmaktadır. Ancak yukarıda da belirtildiği gibi kaynak türleri bakımından çeşitliliğe gidilmesi ve alternatif haber kaynaklarına da yer verilmesi çoğulculuk yaklaşımı bakımından şarttır. Elbette bu süreçte önemli olan bir başka husus da, okuyucuların yavaş haberlere olan ilgisinin artırılmasıdır. Gazete bu amaçla, haber çeşitliliğini geniş tutmuş, ilgi çekici ve ana akım haber içeriklerinde rastlanmayacak araştırmalara da sıkça yer vermiştir.

SONUÇ

Yavaş gazetecilik, yalnızca medyada yaşanan hızlanma problemiyle değil, genel manada günümüz dünyasının dijitalleşme ile birlikte yaşadığı karmaşık hız sorunlarıyla da ilgilenmektedir. Dolayısıyla pratikte gazetecilik uygulamaları açısından bu soruna çözüm bulmaya çalışılmakta; öte yandan da ana akım medyanın görmediği ya da görmezden geldiği konular ve başlıklar da yavaş gazetecilik haberlerinde gündeme getirilmeye çalışılmaktadır. Ancak daha da önemlisi, yavaş gazetecilik uygulamalarında dikkati çeken husus, haberde güvenilir kaynak gösterimine verilen önemdir. Doğru ve güvenilir kaynak kullanımı, şeffaflık, açıklık ve habere duyulan güven bakımından önemli noktaları oluşturmaktadır.

Haberde kaynak gösterimi, sağlık haberciliği açısından da önem verilen konuların başında gelmektedir. Çünkü sağlıkla ilgili yapılan haber içeriklerinde yapılabilecek yanlış bir yönlendirme, toplum sağlığı açısından büyük tehlikelere yol açabilmektedir. Bu nedenle, doğru ve güvenilir kaynaklardan çıkan haberlerin servis edilmesi, toplum bahsi geçen o hastalık ya da tedavi hakkında doğru bilgilendirilmesi ve doğru eylemlere geçmesi açısından büyük önem arz etmektedir. Pandemi sürecinde de yaşanan panik ve kargaşa sebebiyle dezenformasyona ve eksik verilen haberlere sıkça rastlanılmaktadır. Dolayısıyla, doğru ve güvenilir haber akışına daha fazla ihtiyaç duyulmaktadır. Diğer yandan haber çeşitliliği de medyada çoğulcu bakış açısını yeşerten ve güçlendiren bir fonksiyona sahiptir.

Bu nedenle, 2019 yılının son ayında Çin'in Wuhan kentinde başlayan ancak çok kısa bir süre içerisinde pandemi yani küresel salgın haline gelen Covid-19 virüsü ile ilgili yapılmış olan haberlerin çeşitliliği, kaynağı ve niteliği önem kazanmaktadır. Çalışma ile *The Guardian* gazetesinin yavaş gazetecilik edisyonu olan *Long Read*'de 1 Mart 2020-15 Mayıs 2020 tarihleri arasında çıkmış olan haberler içerik ve kaynak kullanımı bakımından analiz edilmiştir.

Elde edilen bulgular, hem pandemi ile ilgili olan hem de pandemi dışı haberlerde farklı konulara değinildiği ancak ilgili konularda nitelikli fakat aynı türden kaynakların kullanıldığına işaret etmiştir. Pandemi ile ilgili yavaş haberlerin konuları ağırlıklı olarak Ekonomi, Sosyal Yaşam, Sağlık Araştırmaları ve Psikoloji olurken; haberlerde kullanılan kaynakların dağılımı ise, Kişisel Beyan, Araştırma Sonuçları, Tarihi Belgeler şeklinde ön plana çıkmış ve haber kaynağı olan kurum türleri ise, Özel Şirket, Özel Araştırma Kurumu ve Uluslararası Örgütler şeklinde olmuştur. Buradan çıkan sonuçlar, bir haber kaynağı olarak sivil toplum kuruluşlarının, hak odaklı kuruluşların ve üniversitelerin daha geri planda kaldığı ve haber kaynakları açısından bilimsel yayınların kullanımının artırılması gerektiği gerçeğidir.

Analiz sonuçlarına göre, gazete, pandemi ile ilgili haberlerin hepsinde mutlaka kaynak kullanmıştır. Haber kaynağı olarak kişisel beyan, röportaj, araştırma

sonuçları ve tarihi belgeler daha fazla tercih edilmiştir. Öte yandan gazete, konu ve içeriklerden bağımsız olarak, haberleri detaylı ve neden-sonuç ilişkisi içerisinde vermiştir. Kaynak olarak kullanılan araştırma sonuçlarının hangi kurum tarafından ve ne zaman yapıldığı belirtilmiş; detaylı bilgi edinmek isteyen okurlar için güncel internet linklerinin paylaşımları yapılmıştır. Dolayısıyla gazete, önemli bir yavaş gazetecilik örneği sergileyerek pandemi ile ilgili haberleri geniş bir bakış açısıyla farklı yönlerden ele almış, derinlemesine analiz etmiş ancak benzer kaynakları ağırlıklı olarak kullanmıştır.

Bahsi geçen bu çalışmanın örneklem kısıtı, yavaş gazetecilik uygulaması bulunan gazete sayısının azlığından kaynaklanmaktadır. Hiç kuşku yok ki, ileriki çalışmalarda örneklem tarih aralığı ve örneklem sayısı genişletilerek daha kapsamlı verilere ulaşılması mümkün hale gelecektir. Bu çalışma ile sağlık haberciliğindeki yavaş gazetecilik çalışmalarına katkı sağlanması amaçlanmaktadır.

KAYNAKÇA

- Alankuş, S. (2016). *Barış Gazeteciliği El Kitabı*. İstanbul: IPS İletişim Vakfı Yayınları.
- Arda, Z., Şahin, H. ve Büyükkol, S. (2013). İlkçağdan *Modernizme; Bilim, Sanat Ve Felsefe Buluşmaları*. Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi, 2(3), 148-156.
- Cheng, M: WHO Outbreak Communication (WHO Handbook for Journalists: Influenza Pandemic). World Health Organization (HWO) 2005, 37.
- Çaplı, B. (2002). *Medya ve Etik*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Erdoğan, İ. (2007). *Türkiye’de gazetecilik ve bilim iletişimi*. Ankara: GÜ İletişim Fakültesi.
- Fiske, J. (2002). *Introduction to Communication Studies*. London: Routledge
- Kaya, A., Yüksel, E., ve Öğüt, P. (2011). *Sağlık Haberlerinde “Mucize Tedavi”ler*, Selçuk İletişim, C. 7, S. 1, s. 49-64.
- Kayıhan, B., & Hülür (2019). *Sağlık Haberlerinde Risk Söylemi*. Türkiye İletişim Araştırmaları Dergisi, (33), 38-62.
- Le Masurier, M. (2015). What is Slow Journalism? *Journalism Practice*, 9(2), 138-152, <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/17512786.2014.916471>.
- Mair, J. (2017). *Post-truth anthropology*. *Anthropology Today*, 33(3), 3-4.
- Öğüt, P. (2017). *Türkiye’de Sağlık Haberciliğinin Tarihsel Gelişimi*. Atatürk İletişim Dergisi, (14), 5-26.
- McQuail, D. & Windahl, S. (2005). *İletişim modelleri: Kitle iletişim çalışmalarında* (K. Yumlu, Çev.). Ankara: İmge Kitabevi.
- Özçağlayan, M. ve Uyanık, F. (2010) *Sosyal Medya ve Gazetecilik* (Social Media and Journalism), Yeni İletişim Ortamları ve Etkileşim Uluslararası Konferansı: 28-30 Nisan 2010- İstanbul: Bildiriler (s. 60-73). İstanbul: Marmara Üniversitesi.
- Özmen, K. (2019). *Yeni Haber Okuma Alışkanlıkları ve Okuyucu Tipi: Haber Önemliyse Gelir Beni Bulur*, ed. Özdemir ve A. Çetinkaya, Dijital Çağda Habercilik: Kuram ve Uygulamada Yeni Yönelimler. İstanbul: Der Yayınları.
- Press Reaction to Hutchins Report. (2000). *Nieman Reports*, 53/54(4/1), 12. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Riffe, D., Lacy, S., Fico, F. (2005). *Analyzing Media Messages: Using Quantitative Content Analysis İn Research*. London: Lawrence Erlbaum Associates.
- Şahinoğlu, S., & Baykara, Z. G. (2011). Bir Gazetenin Sağlık Haberlerinin Sağlık/Hastalık Kavramı Çerçevesinde İncelenmesi. *Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Lokman Hekim Tıp Tarihi ve Folklorik Tıp Dergisi*, 1(2), 11-15.

Tokgöz, O. (2013). *Temel Gazetecilik*. Ankara: İmge Kitabevi.

Turgut, S. (2013). *Yeni Medya: Medyanın Kağıttan Kalesi Çökerken*. İstanbul: Destek Yayınları.

Utma, S., 2017. Medyadaki sağlık haberlerini “doğru” okumak. *The Journal of Academic Social Science Studies*, Number: 57, p. 597-605, Summer I, 2017.

ELEKTRONİK KAYNAKLAR

URL-1 <https://haberuskudar.com/prof-dr-suleyman-irvan-covid-19-surecinde-gazeteciligi-degerlendirdi> (Erişim tarihi: 09.05.2020).

URL-2 <https://www.basinhayati.net/saglik-gazetecisi-nazli-senyuva-ile-salgin-doneminde-haberciligi-konustuk/> (Erişim tarihi: 15.02.2020).

URL-3 <https://www.evrensel.net/yazi/72348/yavas-gazetecilik> (Erişim tarihi: 10.01.2020).

URL-4 <https://www.prospectmagazine.co.uk/magazine/slowjournalism> (Erişim tarihi: 10.04.2020).

URL-5 <http://en.slow-media.net/manifesto> (Erişim tarihi: 15.01.2020).

URL-6 <https://journos.com.tr/yavas-gazetecilik-anlamak-icin-okumak> (Erişim Tarihi: 10.04. 2020)

URL-7 <https://www.fipp.com/news/can-slow-journalism-march-slowly/> (Erişim tarihi: 09.03.2020)

AFET YÖNETİMİNDE TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTSİZLİĞİ: DOĞAL AFETLERDE CİNSİYETE DAYALI ZARAR GÖREBİLİRLİK FARKI

Ece ÜNÜR

Haliç Üniversitesi, Türkiye

eceunur@halic.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0001-6945-5677>

<i>Atf</i>	Ünür, E. (2021). AFET YÖNETİMİNDE TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTSİZLİĞİ: DOĞAL AFETLERDE CİNSİYETE DAYALI ZARAR GÖREBİLİRLİK FARKI. İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 13(2), 351-381
------------	--

ÖZ

Gelişmiş ülkeler doğal afetlerden görece daha az zarara uğramakta ve bu zararların telafisi nispeten daha hızlı ve kolay olmaktadır. Gelişmemiş, az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerde ise bu zararlar daha fazladır ve zararların telafisi oldukça zordur. Bunun temel sebebi bu gibi ülkelerdeki sosyo-ekonomik seviyenin düşük; eğitimsizlik ile toplumsal cinsiyet rollerinden kaynaklanan eşitsizliklerin ise yüksek olmasıdır. Bu çalışma kapsamında doğal afetlerin verdikleri zararların cinsiyetler arasında eşit bir dağılım göstermediği ele alınmaktadır. Kadın ve erkek arasındaki biyolojik/fiziksel farklılıklar ve toplumsal cinsiyet rollerinden kaynaklanan sosyo-ekonomik eşitsizlikler genellikle kadınların aleyhinde bir durumun oluşmasına sebebiyet vermektedir. Aleyhteki bu durumun açıklanabilmesi için çalışmanın literatür kısmında öncelikli olarak doğal afet kavramına ve doğal afetlerin sonuçlarına, ardından afet yönetimi süreçlerine, zarar görebilirlik kavramına ve toplumsal cinsiyet rollerine değinilmiştir. Son kısımda ise toplumsal cinsiyet rolleri ve eşitsizliği bağlamında kadın ile erkeğin doğal afetten kaynaklanan sosyal, ekonomik ve fiziksel zarar görebilirlik düzeyleri arasındaki farklılıklar incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Doğal Afetler, Afet Yönetimi, Zarar Görebilirlik, Toplumsal Cinsiyet

GENDER INEQUALITY IN DISASTER MANAGEMENT: THE DIFFERENCE OF GENDER- BASED VULNERABILITY IN NATURAL DISASTERS

ABSTRACT

Natural disasters cause relatively less damage in developed countries and compensation of these damages is relatively faster and easier. On the other hand, in underdeveloped, less developed, or developing countries, these losses are much higher and the compensation of these damages is very hard. The main reason for this is that the socio-economic level in such countries is low and lack of education and gender inequalities are high. In this study, it is discussed that the damages caused by natural disasters do not show an equal distribution between genders. Biological/physical differences between men and women and socio-economic inequalities arising from gender roles generally cause a situation against women. To examine this adverse situation, the concept of natural disasters and their consequences, disaster management processes, the concept of vulnerability, and gender roles are mentioned in the literature part of the study. Finally, in the last part, the differences between social, economic, and physical vulnerability levels of women and men arising from natural disasters are examined in the context of gender roles and gender inequalities.

Keywords: *Natural Disasters, Disaster Management, Vulnerability, Gender*

GİRİŞ

Krizler doğası gereği ayrımcılık içermekte ve krizden etkilenen her bireye eşit düzeyde zarar vermemektedir. Örneğin, ekonomik krizler sosyo-ekonomik olarak görece daha alt statüde olanları veya krizden etkilenen sektörle ilişkili olanları daha derinden etkilemektedir. Benzer bir farklılık doğal afetler neticesinde oluşan krizlerde de görülmektedir.

Oxfam International tarafından yapılan araştırmalar başta olmak üzere birçok çalışma, doğal afetlerin yıkıcı etkisinin bireyler üzerinde eşit bir etkiye sahip olmadığını; doğal afet öncesinde hâlihazırda mevcut bulunan sosyo-ekonomik eşitsizliklere ve toplumsal cinsiyet rollerinden kaynaklanan eşitsizliklere maruz kalan bireylerin afetlerden daha fazla etkilendiğini göstermektedir. Bir diğer ifadeyle afetlerden zarar görebilirlik cinsiyetler arasında eşit bir dağılım göstermemekte olup; kaynaklara erişebilirlik, yetenekler ve imkânlar doğrultusunda kadın ve erkek arasında farklı bir seyir izlemektedir. Temelde sosyo-ekonomik eşitsizliklerden ve toplumsal cinsiyet rollerinden kaynaklanan bu farklılık, özellikle de gelişmemiş, az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerde daha da artmaktadır (Cannon, 1994: 14).

Afetlere bağlı zarar görebilirliğin başında ölümler gelmektedir. Her ne kadar afetlerden kaynaklı ölümlerde cinsiyete dayalı ölüm oranları arasındaki farka ilişkin bir istatistik tutulmasa da; yapılan birçok araştırma kadın ölüm oranlarının erkeklerden fazla olduğunu göstermektedir. Örneğin Asya'da meydana gelen tsumanilerde kadın ölüm oranının erkeğin ölüm oranının 3 ila 4 katına çıktığı bulgulanmıştır (Chew & Ramdas, 2005: 2; MacDonald, 2005: 474; URL-15: 38; URL-11:38). Afetlere bağlı kadın ölüm oranlarının yüksek olmasının temel sebeplerinden biri kadın ve erkeklere biçilen toplumsal cinsiyet rolleridir. Bir diğer ifadeyle afetlerdeki ölümler, doğal olmaktan ziyade insan yapımı eşitsizliklerin ve ataerkil süreçlerin bir uzantısıdır (MacDonald, 2005: 474).

Afetlere bağlı ölüm oranlarının ve zarar görebilirlik düzeylerinin kadın ve erkek arasında ne gibi farklılıklar yarattığının anlaşılması açısından çalışmanın literatür kısmında (a) afetler ve afetlerin olası sonuçları, (b) risk ve kriz yönetimi süreçleri, (c) zarar görebilirlik kavramı ve (d) toplumsal cinsiyet ve toplumsal cinsiyet rolleri ele alınmış olup, son kısımda ise afet sürecinde toplumsal cinsiyet rollerinin kadın ve erkeklerin zarar görebilirliği açısından ne gibi sonuçlar yarattığı incelenmiştir.

AFETLER VE AFETLERİN OLASI SONUÇLARI

Afet, hayatın olağan akışını sekteye uğratarak, bir ya da daha fazla yerleşim alanını etkileyen, sonuçları bakımından anlık çözüm bulunmasını gerektiren, toplumun bu sürece uyumunu zorlaştıran, kimi zaman dış yardıma gereksinim duyulan sosyal, ekonomik ve fiziksel kayıplara sebebiyet vererek ekolojik düzeni bozabilen doğa veya teknoloji kaynaklı olaylardır (URL-13: 63; Şahin & Sipahioğlu, 2002: 4; Gündoğdu & Özçep, 2003: 111; URL-3: 1; Atlı, 2006: 1; Gebbie & Qureshi, 2002: 46).

The Emergency Events Database (EM-DAT) veri tabanına göre afetler doğal ve teknolojik olmak üzere iki ana kola ayrılmaktadır. Doğal afetler kendi içinde jeofiziksel (deprem, volkanik aktiviteler vb.), meteorolojik (aşırı sıcaklık, fırtına, hortum, kasırga vb.), hidrolojik (sel, toprak kayması, tsunami vb.), klimatolojik (kuraklık, buzul gölü taşkını, doğa/orman yangını vb.), biyolojik (epidemi, böcek istilası vb.) ve dünya dışı (meteor düşmesi vb.) olarak altı alt gruba ayrılmaktadır. Teknolojik afetler ise patlama, gaz sızıntısı, zehirlenme gibi endüstriyel kazalar ve havayolu, demiryolu, otoyol, denizyolu gibi ulaşım kazaları olarak iki alt gruba ayrılmaktadır (URL-5). Doğal ve teknolojik afet türlerine ek olarak, Avrupa Atlantik Afet Müdahale Merkezi Yönergesi'nde, toplu göçler, terör eylemleri ve savaşlar doğal olmayan afetler olarak adlandırmaktadır (Yavaş, 2005: 282; İbiş & Kesgin, 2014: 226). Kimi sınıflandırmalarda ise doğal ve teknolojik afetlere ek olarak karmaşık afetler üçüncü afet türü olarak yer almaktadır. Karmaşık afetler, eşanlı olarak hem doğa olaylarından hem de insanlardan kaynaklanan ihmaller sonucu meydana gelen afetlerdir. Deprem gibi bir doğal afet sonrasında, yetkililerin doğalgaz akışını kesmemelerinden kaynaklanan yangınlar karmaşık afetlerin bir örneğidir (Işık, Aydınöğlü, Koç, Gündoğdu, Korkmaz, Ay, 2012: 84-85).

Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) ise afetleri 5 ana gruba ayırmaktadır: Deprem heyelan, tsunami, volkanik patlama gibi jeolojik afetler; kuraklık, dolu, sel, tayfun, hortum gibi iklimik afetler; salgın hastalık, böcek istilası gibi biyolojik afetler; yangın, savaş, terör, büyük göçler gibi sosyal afetler ve maden kazaları, sanayi kazaları, nükleer/biyolojik/kimyasal kazalar, ulaşım kazaları gibi teknolojik afetler (URL-1).

Afetlerin türüne bağlı olarak fiziksel, ekolojik, psikolojik, sosyolojik ve ekonomik sonuçları ortaya çıkmaktadır. Fiziksel sonuçların başında can kayıpları, yaralanmalar, kalıcı sakatlıklar veya hastalıklar gelmektedir. Bunlar arasından can kayıpları, yaralanmalar ve sakatlanmalar direkt olarak afet anında gözlenirken; hastalıklar daha ziyade afet sonrasında yeterli sağlık ve hijyen imkânlarının temin edilememesinden ötürü meydana gelmektedir. Depreme bağlı ezilme yaşayan bir bireyin ilerleyen dönemlerde diyaliz hastası haline gelmesi veya yeterli hijyen koşullarının sağlanamamasından ötürü salgın hastalıkların artması buna örnek teşkil etmektedir (Kunii, Akagi & Kita, 1995: 217). Afetler bireyin sağlığı üzerinde olumsuz fiziksel sonuçlar doğururken, hayvanlar ve bitkiler ele alındığında da ciddi ekolojik sonuçlara yol açmakta ve ekolojik düzene zarar vermektedir. Örneğin, yangın, hortum gibi afetlerde birçok hayvan ve bitki tahrip olmaktadır.

Afet sonucu bireylerin yakınlarını, evlerini veya iş yerlerini kaybetmeleri; kalıcı hastalık veya sakatlığa maruz kalmaları, bireylerin psikolojileri üzerinde de olumsuz etkiler ve kimi zaman travmalar yaratabilmektedir. Afetzedelere psikolojik destek verilmesi, onların topluma yeniden kazandırılmaları ve daha hızlı

iyileşmeleri açısından önem arz etmektedir (Laçiner & Yavuz, 2013). Psikolojik destek sağlarken afetzedelerin içinde buldukları kültürün (Işıklı, 2001: 108-110), cinsiyetlere atfedilen tutum ve tavırların belirlenmesinde önemli rol oynamasından ötürü cinsiyet kültürünün (Ersoy, 2009: 214) ve toplumsal cinsiyet rollerinin göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Örneğin, bazı ataerkil ve geleneksel toplumlarda kadınların erkeklerle konuşması hoş karşılanmadığından, psikolojik destek verecek kadın personelin görevlendirilmesi daha verimli sonuçlar yaratmaktadır.

Afetlerin sosyolojik sonuçları, psikolojik ve ekonomik sonuçlarla bir arada düşünülmelidir. Konut, okul, hastane, sanayi tesisi, yol ve altyapı tesisi gibi yapıların zarar görmesi veya yıkılması, toprak kayıpları, tarihi eserlerin tahrip olması gibi durumlar hem ekonomik çöküşe yol açmakta hem de beraberinde en temel insani ihtiyaçlardan mahrum kalma, konut sorunu ve artan işsizlik ve yoksullaşma gibi sosyolojik sorunları beraberinde getirmekte (Erkan, Güner & Demeter, 2007: 97; Yaman & Akyurt, 2013: 116; Şahin & Sipahioğlu, 2002) ve hatta bu sorunlar psikolojik sorunları da tetiklemektedir.

2000 ila 2019 yılları arasındaki doğal afetlere bakıldığında 1,65 milyar kişinin sellerden, 1,43 milyar kişinin kuraklıktan, 727 milyon kişinin fırtınadan, 118 milyon kişinin depremden ve 109 milyon kişinin aşırı sıcaklık, volkanik aktivite, toprak kayması ve orman yangını gibi afetlerden etkilendiği görülmektedir (Mizutori & Guha-Sapir, 2020: 16). Etkilenen insan sayısının çok yüksek olmasından ötürü afetlerle başa çıkma konusunda ciddi bir hazırlık yapılması ve afet yönetimi planlamasının hazırda bulundurulması gerekmektedir.

AFET YÖNETİMİ SÜRECİ: RİSK VE KRİZ YÖNETİMİ

Zararları minimize ederek toplumsal refah düzeyinin en az seviyede etkilenmesini sağlamak için afet durumlarında arama kurtarma, ilk yardım faaliyetleri gibi konulara ilişkin alınması gereken kararların planlanması, yönetilmesi ve koordine edilmesi anlamına gelen afet yönetimi süreci (İbiş & Kesgin, 2014: 226; Sarp, 1999; Işık vd., 2012: 87), birbirinden ayrı ama birbirini sarmal bir döngüde tamamlayan risk yönetimi ile kriz yönetiminin birleşiminden oluşmaktadır (URL-8).

Proaktif yani önceden planlanan bir yaklaşım olan risk yönetimi, afet anından önceki hazırlık sürecini kapsamaktadır. Risk yönetimi bağlamında afeti önlemeye veya afetten en az zararla kurtulmaya yönelik yasal, teknik ve yönetsel tedbirler alınmaktadır (Kadıoğlu, 2011; UNISR, 2009; İlhan, 2009: 106). Bu tedbirlerin başlıcaları arasında (a) risk, tehlike ve zarar görülebilirlik düzeylerinin belirlenmesi, (b) risk analizi ve değerlendirmesinin yapılması, (c) bölge güvenliğinin sağlanması, (d) afette görev alacak arama kurtarma ve sağlık personeline afet ve saha eğitimlerinin verilmesi, (e) yardımları koordine edecek iletişim ve ulaşım kanalları ile lojistik hizmetlerinin belirlenmesi, (f) mevcut bulunan ve afet

sonrasında edinilmesi muhtemel olan arama kurtarma ekipmanı ile tıbbi araç-gereç ve bunlara ilişkin personelin nitelik ve niceliğinin tespit edilmesi, (g) çadır ve konteynır gibi barınma olanaklarının kapasitelerinin ve kurulabilecekleri yerlerin belirlenmesi, (h) yeterli büyüklükte toplanma alanının hazırda bulundurulması, (i) afetzedelerin beslenme ve hijyen ihtiyaçlarının giderilmesi, (j) afetzedeler için psikolojik destek olanaklarının oluşturulması ve tüm bunlar için (k) bütçe planlamasının yapılması sayılabilmektedir (Işık vd., 2012: 83-89; Erkal & Değerliyurt, 2009: 152; Nirupama, 2013; Taştan & Aydınoglu, 2015: 368).

Kriz yönetimi ise afet olduktan sonra devreye giren bir süreç olduğundan reaktif yani tepkisel bir yaklaşıma sahiptir ve risk yönetimine nazaran daha kısa vadeli bir süreçtir. Bu süreçteki müdahaleler direkt olarak can güvenliği ile alakalı olduğundan arama kurtarma faaliyetleri ile ilk yardım hizmetlerinde ivedi ve etkin bir müdahalenin yapılması önem arz etmektedir (İlhan, 2009: 111; URL-8). Afet dönemleri içerisinde alarm dönemi olarak bilinen kriz yönetimi süreci, afetin nitelik ve büyüklüğüne bağlı olarak ortalama 2 saat ile 3 ila 5 gün arasında sürmekte olup (URL-3: 18); bu süre zarfında sakin kalınması ve herhangi bir emir beklemeden kriz masalarının oluşturulması gerekmektedir.

Kriz yönetimi kapsamında yapılması gereken faaliyetlerin başında mümkün olduğunca çok canı kurtarmak amacıyla durum tespitinin yapılması ve afetin türüne uygun kriz eylem planlarının devreye girmesi gerekmektedir. Bu kapsamda afetzedelere gereken ilk yardımı götürebilmek adına öncelikli olarak haberleşme ve ulaşım ağları mümkün olan en etkin ve hızlı biçimde sağlanmalıdır. Aynı zamanda daha fazla can kaybına yol açmamak adına (a) hasarlı bina ile tesisler acilen boşaltılmalı veya tahliye edilmeli, (b) yangın, patlama, salgın gibi ikincil afet önlemleri almalı, (c) gerekli görülen durumlarda sahra hastaneleri oluşturulmalı ve (d) organ hırsızlığı, yağmacılık, insan kaçakçılığı, hırsızlık, tecavüz gibi her türden suça karşı güvenlik tedbirleri alınmalıdır. Tüm bu süreçlerde toplumu paniğe, kaosa, kargaşaya sevk etmesi muhtemel asılsız söylenti veya dedikoduların önüne geçilmelidir. Bunlara ek olarak afetzedelerin barınma, giyinme, beslenme, hijyen, ısınma ihtiyaçları karşılanmalı ve çocuklar, hamileler, yaşlılar, engelliler, hastalar için özel bakım hizmetleri sunulmalıdır (Erkal & Değerliyurt, 2009: 152; URL-13: 67; İlhan, 2009: 112-113).

ZARAR GÖREBİLİRLİK

AFAD'ın Açıklamalı Afet Yönetimi Terimleri Sözlüğü'nde zarar görülebilirlik (*vulnerability*) "Farklı tür ve büyüklükteki tehlikeler karşısında, insanların ve yaşam çevrelerinin uğrayabileceği fiziksel, toplumsal, ekonomik veya çevresel zarar ve kayıpların ölçüsü" olarak tanımlanmaktadır (URL-2). Bunlara ek olarak zarar görülebilirlik; belli bir topluluğun, sistemin veya çevrenin afetler neticesinde oluşan tehlike ve tehditlere maruz kalmasına neden olan nitelikler ve koşullar bütünü olarak da tanımlanabilmektedir (URL-16: 30; Wisner, Blaikie, Cannon & Davis, 2003). Söz konusu koşul ve nitelikler, farklı afet ve tehlike

türleri için değişim göstermekte ve zarar görebilirlik düzeyleri değişmektedir. Örneğin bireylerin sosyo-ekonomik statülerine göre zarar görebilirlik düzeyleri değişmekte olup, görece daha alt statüde olan bireylerin zarar görebilirlik düzeyleri artmaktadır (Taştan & Aydınoglu, 2015: 368).

Zarar görebilirlik analizlerinin yapılması risklerin tespiti açısından önemlidir. *The United Nations International Strategy for Disaster Reduction (UNISDR)* tarafından “olay ile onun negatif sonuçları arasındaki olasılık kombinasyonu” (URL-16: 25) olarak tanımlanan risk kavramı, AFAD tarafından tehlikeli olayların olumsuz sonuçlarının toplamı olarak tanımlanmaktadır (URL-2). Başka bir tanımda ise tehlikeli durumların bireylere ve çevreye vermeleri muhtemel hasar ya da zarar neticesinde ortaya çıkması muhtemel kayıplar olarak tanımlanmaktadır. Riskin ölçümlenebilmesi için “Risk = (Zarar Görebilirlik x Tehlike x Maruz Kalma) / Kapasite” (Toğrul, 2018: 10) formülünün kullanılması gerekmektedir. Bileşenlerden herhangi birinin değerinin sıfır olması yani herhangi bir tanesinin mevcut bulunmaması durumunda, risk de ortadan kalkmaktadır; bu sebeple afet yönetimine ilişkin planlamaların risk yönetimi kısmında zarar görebilirlik, tehlike ve maruz kalma unsurlarının göz önünde bulundurulması gerekmektedir (Toğrul, 2018: 10). Formülde ifade edilen tehlike (*hazard*): “Belirli bir zaman veya coğrafyada ortaya çıkarak yaşamı tehdit eden, toplumun sosyo-ekonomik düzen ve etkinliklerine, doğal çevreye, doğal, tarihi ve kültürel kaynaklara zarar verme potansiyeli olan doğa, teknoloji ya da insandan kaynaklanan fiziki olay ve olgu” (URL-2; URL-16: 17) olarak tanımlanırken; maruz kalma/mazuriyet (*exposure*) ise “Afet bölgelerinde ve riskli üretim alanlarında yer alan insanların, yapıların ve sistemlerin, potansiyel kayıp tehdidi altında bulunması” (URL-2; URL-16: 15) olarak ifade edilmektedir.

Zarar görebilirlik analizlerinin yapılması, bir afetin olası sonuçlarının toplumun farklı kesimlerinde bıraktığı etkilerin ölçülmesi açısından önemlidir. Zarar görebilirlik doğal ve insani olmak üzere iki ana kola ayrılmaktadır. Doğal zarar görebilirlik, bölgenin coğrafi yapısından kaynaklanan sele yatkınlık, fay hatları üzerinde bulunma, volkanlara yakınlık gibi durumları kapsarken; insani zarar görebilirlik kendi içinde ekonomik, fiziksel, sosyal ve çevresel zarar görebilirlik olarak dörde ayrılmaktadır (Alcantara-Ayala, 2002: 119; URL-15: 31; Enarson, 1998). Ekonomik zarar görebilirlik (a) kaynaklara erişim zorluğu, (b) zarar ve kayıpların ülke ekonomisinde yaratacağı etki, (c) toplumsal cinsiyet kaynaklı ekonomik eşitsizlikler gibi unsurları kapsarken; fiziksel zarar görebilirlik (a) barınma sorunu, (b) bina ve yapıların zayıf ve güçsüz olması, (c) altyapı hizmetleri ile sanayi tesislerinin fiziksel unsurları, (d) engelliler ve hamileler başta olmak üzere bireylerin sağlık hizmetlerine erişimde yaşadıkları sorunlar gibi konuları içermektedir (Aysan, 1993; URL-4: 11; URL-15: 31; Toğrul, 2018: 13-14).

Bireylerin ya da toplumların afetlerin olumsuz etkileriyle baş edebilme kapasitelerini ve hassasiyetlerini ifade eden sosyal zarar görebilirlik ise (a)

toplum yapısında dağılıma ve çözülme, (b) göçmen ve azınlık gruplarının yaşadığı entegrasyon sorunu, (c) kadınların karar alma süreçlerinden uzak tutulması, (d) kamu farkındalığının zayıf olması, (e) bilgi ve enformasyona erişim zorluğu, (f) mevcut inançlar ve kültürel normların zayıflaması veya bunların afet sonrası oluşan yeni durumlarla çelişmeleri, (g) siyasi yönetici ve temsilcilere ulaşamama ve (h) toplumsal cinsiyet eşitsizliğinden kaynaklanan sorunları içermektedir (Aysan, 1993; URL-4: 11; URL-15: 31; Toğrul, 2018: 14-15; Kirby, 2015: 6). Sosyal zarar görülebilirlik tüm insanları eşit biçimde etkilememektedir. Başta sosyo-ekonomik olarak görece alt statüde olanlar, görece daha az eğitilmişler, azınlık grupları, yaşlılar, engelliler, çocuklar ve kadınlar sosyal olarak daha fazla zarar görülebilirlik riski taşımaktadırlar (Tapsell vd., 2010'dan akt. Toğrul, 2018: 15). Çevresel zarar görülebilirlik ise doğal kaynakların kullanımına odaklanmaktadır (URL-15: 31; Enarson, 1998). AFAD'ın Açıklamalı Afet Yönetimi Terimleri Sözlüğü'nde sosyal zarar görülebilirlik boyutunun altında ele alınan psikolojik zarar görülebilirlik (URL-2) ise afete bağlı olarak bireylerde meydana gelen travma ve kaygı durumu ile afet sonrasında ortaya çıkan güvenlik zafiyetini kapsamaktadır (URL-4: 11).

Afetin büyüklüğü ve zarar verebilirliği arttıkça, afetten etkilenenlerin gördüğü zarar artmakta, afetin yaratmış olduğu kriz ortamı büyümekte ve krize müdahale etmek zorlaşmaktadır. Her ne kadar kriz eylem planları yapılmış olsa da, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinden kaynaklanan nedenlerden ötürü kadın ve erkeklerin afetten etkilenme dereceleri farklılık göstermektedir. Kadın ve erkeğin farklı rolleri ve kaynaklara erişim konusunda farklı imkânları olması; kadınların erkeklere nazaran afetlerden daha fazla etkilenmelerine sebebiyet vermektedir. Neumayer ve Plümper'in (2007) 141 ülke üzerinde yaptığı araştırmaya göre cinsiyet eşitsizliklerine bağlı olarak kadınlar sosyo-ekonomik eşitsizliklere de maruz kalmakta ve bundan ötürü doğal afetlerden daha fazla zarar görmekte; ölüm oranları erkeklerin ölüm oranlarının ortalama 14 katına çıkmaktadır. Bireyler arası eşitlik ilkesinin yeteri kadar gözetilmediği toplumlarda, afetlerden en fazla zarar gören grupların başında (a) düşük gelir gruplu bireyler, (b) kadının aile reisi olduğu haneler (*female-headed households*), (c) kayıt dışı bireyler, azınlıklar, göçmenler, mülteciler ve yabancılar, (d) fiziksel veya akli hastalığı bulunanlar, (e) evsizler, (f) çocuklar, (g) kadınlar ve (h) yaşlılar yer almaktadır (Enarson, 1998).

Kadın ve erkeğin eşit haklara sahip olmadığı görece gelişmemiş, az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkeler açısından zarar görülebilirlik ölçümleri yapılırken ve afet yönetimi planları hazırlanırken toplumsal cinsiyet rollerinden kaynaklanması muhtemel sorunların da göz önünde bulundurulması önem arz etmektedir.

TOPLUMSAL CİNSİYET KAVRAMI VE TOPLUMSAL CİNSİYET ROLLERİ

Toplumsal cinsiyet (*gender*) ile cinsiyet (*sex*) kavramlarının birbiri ile karıştırılmaması gerekmektedir. Cinsiyet, erkek ve kadın arasındaki fiziksel ve biyolojik farklılıkları belirtmek için kullanılırken; toplumsal cinsiyet kavramı cinsiyetteki farklılıkların kültürel bazda farklı davranış ve rollere dönüşmesini ifade etmektedir (Slattery, 2010: 341). Bir diğer ifadeyle biyolojik cinsiyetten farklı olarak toplumsal cinsiyet doğuştan gelen bir özellik değil; sosyalleşme sürecinde bireyin toplumdaki öğrendiği bir kimliktir. Toplumsal cinsiyet en genel şekli ile “kadınlar ve erkekler arasında toplumsal olarak kurulmuş farklılıklar” (Yurdigül & Zinderen, 2014: 134) olarak tanımlanmaktadır. Butler ve Weed toplumsal cinsiyetin sosyal ve politik kurumlar tarafından oluşturulduğunu savunmaktadır (Butler & Weed, 2011’den akt. Kıran, 2017: 3). Bu kurumlar tarafından oluşturulan toplumsal cinsiyete dayalı rol ve davranış kalıpları toplum tarafından gündelik yaşamda yeniden üretilmektedir. Bu sayede de erkeklik ile kadınlığa ilişkin semboller ve stereotipler oluşturulmakta ve cinsiyete dayalı işbölümü meşrulaştırılmaktadır (Marshall, 1999: 98).

Toplumsal cinsiyet kavramının ve toplumsal cinsiyet rollerinin nasıl ortaya çıktığına dair farklı yaklaşımlar bulunmaktadır. Noam Chomsky, Jean Piaget ve Sosyo-Biyolojik Teori’yi geliştiren Edward Wilson’ın çalışmaları referans alınarak geliştirilen Biyolojik Kuram; kadın ve erkeğin doğuştan sahip olduğu üreme organları, beyin yapısı ve hormon gibi anatomik farklılıklarla, bunlara bağlı oluşan işlevsel ve yapısal farklılıkların toplumsal cinsiyet rollerinin belirlenmesinde etkin rol oynadığını savunmaktadır (Connell, 1987: 78; Vargel Pehlivan, 2017: 503; Keskin & Uluşan, 2016: 51).

Sosyal Rol Kuramı, toplumsal cinsiyet rollerinin doğuştan gelen özelliklerden bağımsız olarak sosyalleşme sürecinde geliştiğini savunmaktadır. Kurama göre toplumun kadın ve erkekten beklediği roller farklılaşmakta (Keskin & Uluşan, 2016: 53) ve sosyal onay almak isteyen bireyler bu belirlenen rollere uygun davranış kalıpları sergilemektedirler. Albert Bandura tarafından geliştirilen Sosyal Öğrenme Kuramı ise bireyin sosyalleşme sürecinde çevresindeki diğer bireyleri rol model aldığı veya ödül-ceza uygulamaları neticesinde toplumsal cinsiyet rollerini öğrendiğini savunmaktadır (Ünür, 2017: 421; Vargel Pehlivan, 2017: 504). Örneğin bir kız çocuğu arabalarla oynadığında, ebeveynleri bunu hoş karşılamayabilmekte ve arabayı çocuğun elinden alıp yerine bebek verebilmektedir. Bu durumda kız çocuğu bir daha araba ile oynamaması gerektiğini öğrenmekte ve bebeklerle oynayarak, ileride yükleneceği ev işleri, çocuk bakımı gibi sorumlulukları benimsemeye başlamaktadır (Vatandaş, 2007: 35; Powell & Greenhouse, 2010: 1012).

Sosyal Öğrenme Kuramı’nın savunduğu ödül-ceza sisteminin aksine Bilişsel Gelişim Kuramı, çocuğun kendisini kadın ya da erkek olarak kimliklendirmesinin

bir sonucu olarak toplumsal cinsiyet rollerinin benimsendiğini savunmaktadır. Kurama göre küçük yaştaki çocuklar öncelikli olarak insanları kadın ve erkek olarak iki gruba ayırmakta; daha sonrasında kendilerini bu gruplardan birisine dahil etmekte ve bilişsel tutarlılık ihtiyacında olduklarından, kendilerini dahil ettikleri gruba ait rol ve davranış kalıplarını sergilemeye başlamaktadırlar. Bir diğer ifadeyle bilişsel çelişki yaşamamak adına kız çocukları “kadınsı” davranışları, erkek çocukları ise “erkeksi” davranışları sergilemeye (Vargel Pehlivan, 2017: 503) ve kimliklerini bu şekilde kurgulamaya başlamaktadırlar (Güldü & Ersoy Kart, 2009: 105). Sandra Lipsitz Bern tarafından geliştirilen Toplumsal Cinsiyet Şema Kuramı ise çocukların öğrenme sürecinde cinsiyet farklılığına dayalı bilişsel şemalar geliştirdiğini ve öğrendikleri bilgileri bu şemalara göre kodlayıp işlediklerini savunmaktadır. Kurama göre cinsiyetle doğrudan ilgisi olmayan bazı bilgiler dahi “kadınsı” ve “erkeksi” kategorileri altında kodlanmaktadır (Vargel Pehlivan, 2017: 506). Örneğin aslan “erkeksi” şeması altında kodlanırken, kelebek “kadınsı” şeması ile kodlanmaktadır. Neticede çocuk toplumsal cinsiyete dayalı rol ve davranışlarını belirlerken, kendisinin de dahil olduğu şemayı ve o şemaya uygun kategorileri referans almaktadır (Güldü & Ersoy Kart, 2009: 106).

Kay Deaux ve Brenda Major tarafından geliştirilen Etkileşimsel Model toplumsal cinsiyet rollerini açıklarken algılayan, aktör ve ortam kavramları arasındaki etkileşime vurgu yapmaktadır. Bir diğer ifadeyle toplumsal cinsiyete dayalı rol ve davranış kalıpları bireylerin kişisel tercihleri, diğer bireylerin davranışları ve bireyin içinde bulunduğu ortam arasındaki etkileşim neticesinde meydana gelmektedir (Keskin & Ulusan, 2016: 54). Sosyal Baskınlık Kuramı ise grup temelli sosyal hiyerarşilere odaklanmakta; hiyerarşik olarak üstün olan grubun güç ve söz hakkının daha fazla olduğuna vurgu yapmaktadır. Kurama göre kadınların sosyal baskınlık yönelimleri erkeklerden daha düşük olmakta (Güldü & Ersoy Kart, 2009: 107), dolayısıyla da birçok toplumda ataerkil düzen varlık göstermektedir.

Doğuştan gelen biyolojik farklılıklar, politik ve sosyal yapılanmalar, toplumun içinde bulunduğu kültürel doku bağlamında yeniden üretilerek kadın ve erkeğin nasıl davranması, düşünmesi, hangi haklara sahip olması, gücün görece kimin elinde bulundurulması gerektiğini belirlemektedir (Akın & Demirel, 2003: 74; Üner, 2008: 6; Powell & Greenhause, 2010: 1012; Günay & Bener, 2011: 158). Özellikle ataerkil ve geleneksel yapıya sahip toplumlarda kadın ve erkek rolleri net çizgilerle birbirinden ayrılmakta ve kadınların ikincil konumlarını, erkeklerin ise ayrıcalıklarını pekiştiren, iktidarlarını güçlendiren eşitsizlikler yaratılmaktadır. Kadınlara genellikle üreme, çocuk bakımı, ev temizliği gibi ev için yani özel alanla sınırlı görev ve roller yüklenirken; erkeklere para kazanma, üretim, ailenin geçimini sağlama gibi ev dışı yani kamusal alanla alakalı görev ve roller yüklenmektedir (İmamoğlu, 1991:832; Pincha, 2009: 3). Rollerin ataerkil zihniyet bağlamında kurgulanması, (a) toplumsal cinsiyet eşitsizliğine yol açmakta, (b) kadınların en temel insan hakları ve özgürlüklerini kullanmalarına

engel teşkil etmekte, (c) cinsiyete dayalı ayrımcılıkları ve mahrumiyetleri arttırmaktadır (Demirgöz Bal, 2014: 16; Scott, 2007'den akt. Yalçın, 2020: 24).

DOĞAL AFETLERDE CİNSİYETE GÖRE ZARAR GÖREBİLİRLİK FARKLILIKLARI

Doğal afetlerin bireylerin yaşam standartları üzerinde neden olduğu zararlar, kadın ve erkeğe göre farklılık göstermektedir. Bu farklılıklar özellikle gelişmemiş, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde kendini göstermekte olup, temelde toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinden kaynaklanmaktadır. Çalışma kapsamında zararlarla ilişkin bu farklılıklar fiziksel zarar görebilirlik, sosyal zarar görebilirlik ve ekonomik zarar görebilirlik boyutları altında hem afet anı hem de afet sonrası koşullar göz önünde bulundurularak ele alınmış ve toplumsal cinsiyet rolleri ile toplumsal cinsiyet eşitsizliği bağlamında incelenmiştir.

Fiziksel zarar görebilirlik başlığı altında (a) ölüm, (b) hamilelik, (c) sportif yetersizlikler ve (d) hijyen ve temiz su kaynağı eksikliği ile yetersiz beslenme sonucu oluşan hastalıklar yer alırken; sosyal zarar görebilirlik kapsamında (a) hanehalkının bakım sorumluluğu, (b) düşük eğitim seviyesi, (c) giyim kodları, (d) katı ataerkil yaşam tarzı, (e) aile içi şiddet, insan kaçakçılığı, taciz ve tecavüz gibi şiddet olayları ele alınmıştır. Her ne kadar ekonomik zarar görebilirlik afetin neden olduğu kayıpların ülke ekonomisi üzerinde yarattığı sorunları kapsasa da bu çalışma kapsamında daha cinsiyet odaklı farklılıklar üzerinde durulduğundan, ekonomik zarar görebilirlik kapsamında (a) maddi imkânsızlıklar, (b) yetersiz aynı ve nakdi yardımlar ve (c) yetersiz iş imkânları ile dengesiz iş bölümleri ele alınmış; çevresel zarar görebilirlik ise ekonomik zarar görebilirliğin dengesiz iş bölümleri kısmında değerlendirilmiştir.

Fiziksel Zarar Görebilirlik

Bu çalışma kapsamında fiziksel zarar görebilirlikle ilgili ele alınan ilk kategori afete bağlı ölümlerdir. Doğal afetler neticesindeki can kayıpları hesaplanırken cinsiyet bazlı bir istatistik tutulmasa da, afetler sonucu meydana gelen ölümleri toplumsal cinsiyet rolleri temelinde inceleyen çalışmalar neticesinde, kadın ve erkek arasında ciddi farklılıklar olduğu ve bu farklılıkların genellikle kadınların aleyhinde olduğu görülmektedir (Yalçın, 2020: 30-32; URL-15: 36-39; Neumayer & Plümper, 2007).

Afetlere bağlı kadın ölüm oranlarının erkeklerden fazla olmasının ana sebepleri arasında kadın ile erkek arasındaki (a) biyolojik ve fizyolojik farklılıklar ile (b) toplumsal norm ve toplumsal cinsiyet rollerinden kaynaklanan farklılıklar yer almaktadır. Bunlara ek olarak sosyal eşitsizliklerin yaygın olduğu toplumlarda kadınların sosyo-ekonomik statüsünün erkeklerden daha aşağılarda olması da kadınları afetler karşısında erkeklere nazaran daha dezavantajlı ve zarar görebilir bir konuma itmektedir (Neumayer & Plümper, 2007: 553).

Oxfam International (2005 ve 2009) tarafından yapılan araştırmalar bazı bölgelerde kadın ölüm oranlarının erkeklerinkinin 4 katına çıktığını göstermektedir (URL-11; URL-12). Hint Okyanusu'nda 2004 yılında meydana gelen Güney Asya, Sumatra, Endonezya ya da Sumatra-Andaman Depremi olarak adlandırılan 9.1 büyüklüğündeki deprem ile depreme bağlı oluşan Asya Tsunamisi sonucu birçok köy ve yerleşim yeri tamamen sular altında kalmış, ortalama 283.100 kişi hayatını kaybetmiştir (Yalçiner, Ersoy, Perinçek, Presateya, Hidayet, Mcadoo, 2005: 43). Bu afet neticesinde Endonezya'nın Kuzey Aceh Bölgesi'nde hayatını kaybeden 366 kişinin 284'ünün kadın ve Hindistan Nagapattinam'da ise hayatını kaybeden 4289 kişinin 2406'sının kadın olduğu tespit edilmiş; afetten etkilenen tüm coğrafya ele alındığında ise hayatını kaybedenlerin %70 ila %80'inin kadın olduğu bulgulanmıştır (URL-11: 2-6; Yalçın, 2020: 30). 1991 yılında Bangladeş'te meydana gelen siklonda (Hint Okyanusu'nda meydana gelen fırtınalar siklon olarak adlandırılmaktadır) ise ölenlerin %90'ı kadınlardır (Yalçın, 2020: 29). Bangladeş Siklonu'ndan en fazla etkilenen gruplar arasında yaşlılar, kadınlar, çocuklar ve sosyo-ekonomik açıdan yetersiz konumda olanlar yer almıştır. Bu siklonda ölüm oranları kadın ve erkeğe göre sınıflandırıldığında her yaş grubu için kadın ölüm oranlarının erkeklerinkinden fazla olduğu görülmüştür. Örneğin 20 ila 44 yaş arası kadınlarda ölüm oranı binde 71 iken erkeklerde binde 15 olarak bulgulanmıştır (Chowdhury, Bhuyia, Choudhury & Sen, 1993: 291-295). Örneklerden de anlaşılacağı üzere afetlerin yıkıcı etkileri cinsiyetler arasında dengesiz bir dağılım göstermekte ve bu dengesizlik kadınların aleyhinde işlemektedir.

1998 yılında Orta Amerika'da görünen Mitch Kasırgası'nda olduğu gibi bazı afetlerdeki ölüm oranları ise erkeklerin aleyhinde seyretmektedir. Bunun temel sebeplerinden biri erkeklerin kadınlardan farklı olarak Y kromozomuna sahip olmaları ve testosteron hormonundan kaynaklı olarak daha riskli davranışlarda bulunmalarındır (Garenne, 1995: 632). Bir diğer ifadeyle Y kromozomu erkeklerin daha riskli davranışlar sergilemesine ve riskli durumlarda kadınlara nazaran daha pervasız davranabilmelerine sebep olmaktadır (Blaikie, Cannon, Davis & Wisner, 1994; URL-4: 25; Neumayer & Plümper, 2007: 554). Bu pervasızlık kimi zaman toplumsal cinsiyet rollerinden de kaynaklanmaktadır. Erkeklerden daha cesur ve korkusuz olmaları beklendiğinden, afet anında "bana bir şey olmaz" mantığı ile davranan veya arama kurtarma faaliyetlerinde hayatlarını riske atarcasına cesur davranmaya çalışan erkekler yüzünden bazı afetlerde erkek ölüm oranları kadınların ölüm oranlarının üzerine çıkmaktadır (Talu, 2016: 74). Erkek ölüm oranlarının kadın ölüm oranlarından fazla olmasının bir diğer sebebi ise erkeklerin, toplumsal cinsiyet rolleri gereği ev dışı alanlarda daha fazla bulunmalarındır. Kadınlar vakitlerinin çoğunu evde geçirirken, erkekler dışarıda çalışmaktadırlar ve bu durum onları hortum, fırtına, kasırga gibi doğal afetler karşısında daha savunmasız hale getirmektedir (Neumayer & Plümper, 2007: 554). Erkek ölüm oranlarının artmasındaki üçüncü bir sebep ise erkeklerin yetkililer tarafından

yapılan uyarılara kimi zaman kulak asmayarak, bunun yerine kendi tecrübelerine güvenmelerinden kaynaklanmaktadır. Örneğin, yetkililerin yaklaşmakta olan Bangladeş Siklonu'nu (1991) sırasında vatandaşları bilgilendirmek adına birçok uyarı yapmalarına karşın, erkekler kendi tecrübelerine güvenerek havanın hortuma dönmeyeceğine kanaat getirmiş ve tedbir almamışlardır (Chowdhury vd., 1993: 299).

Fiziksel zarar görebilirlik kapsamında ele alınan bir diğer kategori hamileliktir. Hamileler özellikle de hamileliğinin sonlarında olan kadınlar yeterli hareket kabiliyetine sahip olmadıklarından afetlerin yıkıcı sonuçlarından daha fazla etkilenmektedirler (Neumayer & Plümper, 2007: 553). Bir diğer ifadeyle hamileliğinin sonlarına yaklaşmış olan kadınlar hızlı hareket edemediklerinden depremde kolayca saklanamamakta, sel sularından kaçamamakta, hortum karşısında sığınaklara inmekte gecikebilmektedirler. Öte yandan afet anında hamile kadınların yaşadıkları panik durumu; düşük, erken ve/veya prematüre doğum oranlarını da arttırmakta, bu da kimi zaman bebeğin veya annenin ölümü ile sonuçlanmaktadır (URL-17; Neumayer & Plümper, 2007: 554; Chew & Ramdas, 2005: 2). Afetlerden bağımsız olarak düşünüldüğünde de hamile kadınların çok daha fazla risk altında olduğu görülmektedir. Türkiye Üreme Sağlığı Programı kapsamında yapılan araştırmalarda en sık görülen ilk 5 kadın ölüm nedeni arasında “anne ölümleri” yer almaktadır (Demirgöz Bal, 2014: 17). Afete bağlı can kayıplarının çok yüksek seyrettiği kimi bölgelerde toplumun kadınlardan daha sık çocuk doğurmasını beklemesi ise kadın açısından başka bir sorunu ortaya çıkartmaktadır. Kadının “kayıp nüfusun telafisi” için sık doğum yapmaya zorlanması, kadının fiziksel zarar görebilirliğini arttırmakta ve sık doğumlar kimi zaman bebeğin ve annenin ölümüne neden olabilmektedir (URL-11: 5).

Ölüm ve hamilelik dışında fiziksel zarar görebilirliğe ilişkin bir diğer kategori spor ve bir takım beceriler neticesinde kazanılan fiziksel yeterliklerdir. Bu yeterlikler doğal afetler karşısında bireyin dayanıklılığını arttırmaktadır (Neumayer & Plümper, 2007: 553). Örneğin, bireyin yüzme bilmesi onu sel ve tsunami gibi afetler karşısında daha dayanıklı hale getirmekte, atletik bir yapıya sahip olması afet anında daha çevik ve hızlı kaçmasına veya sığınmasına olanak sağlamaktadır. Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin yüksek olduğu toplumlarda kadınların spor yapmalarının hoş karşılanmaması, afet anlarında kadınların daha fazla riskle karşılaşmasına sebep olmaktadır. Kadınlar yüzme bilmediklerinden veya yeterli tırmanma becerilerine sahip olmadıklarından sel veya tsunami gibi afetlerden daha fazla etkilenmektedirler (Cannon, 2000; URL-15: 38). Örneğin Bengal'de kadınlara yüzme eğitimi verilmemekte (URL-15: 43), Sri Lanka'da ise yüzme ve ağaca tırmanmak erkeklere ait faaliyetler olarak kabul edilmekte dolayısıyla da kız çocuklarına bu yetkinlikler kazandırılmamaktadır (Neumayer & Plümper, 2007: 553). Kadınların yüzme ve tırmanma gibi sportif becerilerden yoksun olmaları, onları afet karşısında çaresiz ve savunmasız bırakmaktadır.

Asya Tsunamisi'nde (2004) kadın ölüm oranlarının erkeklerden fazla olmasının ana sebeplerinin başında bu yoksunluk ve yetersizlik gelmektedir (MacDonald, 2005: 474). Oxfam International tarafından yapılan araştırmaya göre 2004 yılındaki bu afet neticesinde Endonezya, Sri Lanka ve Hindistan bölgelerinde kadınlar hem çocuklarına ve evdeki yaşlılara bakmak zorunda oldukları hem de yüzmeye ve tırmanma becerilerinden yoksun oldukları için kaçmayı yeterince başaramamışlardır. Bu bölgelerde, örneğin Sri Lanka'da, erkekler gündelik hayatta meyve toplamak için sürekli ağaçlara tırmandığından bu becerileri geliştirmiş ve sel suları geldiğinde rahatlıkla ağaçlara tırmanıp kurtulmayı başarmışlardır. Ancak kadınlar daha önce böyle bir deneyim yaşamadıklarından, tırmanmakta zorlanmış ve sel sularına kapılmışlardır. Bu durum zarar görebilirlik ve ölüm oranlarının kadınların aleyhinde artması ile sonuçlanmıştır (URL-11: 9). Hanehalkına bakım sorumluluğu ve sportif yetersizliklerden ötürü söz konusu tsunami neticesinde kadın ölüm oranları erkeklerin 3 ila 4 katı olmuştur (URL-11: 9; MacDonald, 2005: 474; URL-15: 38).

Fiziksel zarar görebilirliğe ilişkin dördüncü kategori afet anından ziyade afet sonrasında meydana gelen yetersiz hijyen koşullarının özellikle de kadın sağlığı üzerinde yarattığı olumsuz sonuçlardır. Söz konusu yetersizliklerin giderilmesi için Kızılhaç ve Kızılay, belli başlı sivil toplum kuruluşlarıyla işbirliği yaparak 1997 yılında Sphere Projesi'ni uygulamaya koymuşlardır. Bu projede (a) sağlık faaliyetleri, (b) su temini ve hijyen teşviki, (c) beslenme ve gıda güvenliği ile (d) barınak, yerleşim ve gıda dışı maddeler insani yardıma ilişkin asgari standartlar olarak tanımlanmıştır (URL-14: 4). Sphere Projesi'nde bahsedildiği üzere sağlık açısından en temel problemler besin ve temiz su kaynaklarına erişememekten, yeterli hijyeni sağlayamamaktan ve sağlık hizmetlerinin yetersiz kalmasından yaşanmaktadır (Noji, 1997b). Bu durum afet sonrasında bireyleri hastalıklara daha açık bir hale getirmektedir. Hijyen konusunda en sık karşılaşılan problemlerden bir tanesi kadınların adet dönemlerinde ortaya çıkmaktadır. Kadınların bu dönemleri birçok ülkede tabu olarak görüldüğünden, afet sonrasında kadınlar hijyenik ped ihtiyaçlarını dile getirememekte ve buna ek olarak temiz su kıtlığından kaynaklanan sebeplerden ötürü genital organlarını yeteri kadar temizleyememektedir. Bu eksiklikler kadınların genital hastalıklara veya idrar yolu enfeksiyonlarına yakalanma risklerini arttırmaktadır (URL-17). Yalçın yapmış olduğu bir çalışmada Van Depremi (2011) sonrasında ortaya çıkan hijyenik ped teminine ilişkin sorunu, bir sivil toplum kuruluşu çalışanının sözleri ile aktarmıştır:

“Van depreminde mesela, hijyenik ped yardımı çok geç gelmişti. İlk aşamada düşünülmeyen bir şey bu, ama aslında çok düşünülmesi lazım. Ev yerle bir oluyor, marketler, her şey öyle. O an, belki ilk iki-üç gün içinde kadınların bu ihtiyaçlarının nasıl karşılanacağı noktasında sorun var ama bu konuda yavaş yavaş bilinç geliyor.” (Yalçın, 2020: 82).

Afet sonrasında yeterli hijyen ve temiz su olanaklarının olmaması, genital hastalıklara ek olarak, salgın ve bulaşıcı hastalık riskini de arttırmaktadır. Hastalığa yakalanmaya ilişkin fiziksel zarar görebilirlik kapsamında istatistiklere bakıldığında kadınların erkeklere nazaran bulaşıcı hastalıklara yakalanma konusunda daha meyilli olduğu görülmektedir (Garenne, 1995: 631; Demirgöz Bal, 2014: 16). Bu durum toplumsal cinsiyet rolleri ile birleştiğinde kadın açısından daha fazla dezavantaj ortaya çıkmaktadır. Örneğin Tanzanya’da toplumsal cinsiyet rollerinden kaynaklanan uyuma biçimleri dolayısıyla (erkeklerin yatakta, kadın ve çocuklarınsa yerde uyumaları), kadınların vebaya yakalanma ve bu yüzden hayatlarını kaybetme ihtimalleri daha yüksektir. Bir diğer ifadeyle, kadınlar yerde yattıklarından veba bakterileri taşıyan farelerle temas etme ihtimalleri artmaktadır (Boender & Thaxton, 2004’den akt. URL-15: 45).

Genital hastalık ve salgın hastalığa yakalanma konusunda dezavantajlı olan kadınların; yeterli tedavi imkânlarının bulunmaması, onların zarar görebilirlik düzeylerini arttıran bir diğer unsurdur. Bir diğer ifadeyle afet sonrası acil yardım paketlerinin sadece erkeklere verilmesi veya sağlık sigortalarının sadece erkekler üzerinden yapılması, eşini kaybeden kadınların sağlık açısından zor durumda kalmalarına sebep olmaktadır (URL-11: 5).

Fiziksel zarar görebilirliğe ilişkin son kategori yetersiz beslenmedir. Hamile veya emzirme dönemi dışında olan kadınlar daha az besinle yetinebildiklerinden, kıtlık ve kuraklık gibi afetler karşısında erkeklere nazaran daha dayanıklıdırlar (Rivers, 1982). Ancak kadınların bu avantajı toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin yaygın olduğu ülkelerde pek de işe yaramamaktadır çünkü bu gibi toplumlarda kadınlar ev içi besin zincirinin en altında yer almaktadırlar. Kadınlar önce hanehalkını doyurmak zorunda olduklarından, olağan zamanda da yetersiz beslenmektedirler. Bir diğer ifadeyle, ev içi besin zincirinin en altında olduklarından afet dönemleri dışında da yetersiz beslenen kadınlar, afet sonrasında özellikle de kıtlık gibi durumlardan erkeklere nazaran daha fazla etkilenmektedirler (Cannon, 2002; URL-7). Gelişmemiş veya az gelişmiş tarım toplumlarında, kadınlar genellikle doğada bulunan besinleri toplama görevini üstlendiklerinden; kıtlık, kuraklık ve çölleşme gibi durumlarda yiyecek ve su temini bulmakta zorlanmakta; bu durum onların beslenmesi, sağlığı, hijyen temini ve çalışması açısından olumsuz etkiler yaratarak, zarar görebilirliklerinin giderek artmasına sebep olmaktadır (Talu, 2016: 73; Güneş, 2013: 82). Örneğin, kuraklığın sık görüldüğü Doğu Afrika ülkelerinde kadınların yiyecek bulabilmek için günde ortalama 10 kilometreden fazla yürüdükleri; kuraklığın daha da keskinleştiği dönemlerde ise bu kadar yürüyüp yiyecek aramalarına rağmen kimi zaman yiyecek bir şey bulamadan eve döndükleri görülmektedir (URL-15: 37). Nepal’de meydana gelen selde ise ekinlerin, tarlaların ve ineklerin zarar görmesi neticesinde birçok kadın, çocuklarını yeteri kadar besleyemediklerini dile getirmişlerdir (URL-15: 36). Öte yandan toplumsal cinsiyet eşitsizliğinden ötürü kadınların devlet yetkililerinden

de yeterli maddi veya aynı desteği alamamaları, yetersiz beslenmeyi daha da tırmandırmakta ve bu kadınların sağlıkları ciddi bir tehdit altına girmektedir (URL-15: 47). Bir diğer ifadeyle, yardım malzemelerinin (a) kadın ve erkek arasında eşit bir biçimde dağıtılmaması, (b) kadının güç ve statüden yoksun olması neticesinde bu malzemelere yeteri kadar ulaşamaması, (c) ulaştığı malzemeleri çocukları ve evdeki yaşlılarla paylaşması gibi sebeplerden ötürü, kadınlar Sphere Projesi'nde belirtilen insani yardıma ilişkin asgari standartlar arasında yer alan su, gıda ve hijyen teminini yeteri kadar sağlayamamaktadırlar (Yalçın, 2020: 30-32; URL-14: 4). Bu durum ise özellikle de kadınların yetersiz beslenmeye bağlı sağlık sorunlarıyla mücadele etmek zorunda kalmalarına sebebiyet vermektedir.

Sosyal Zarar Görebilirlik

Toplumsal cinsiyet eşitsizliği temelinde ele alınan sosyal zarar görebilirliği arttıran belli başlı unsurlar arasında (a) kadınlara yüklenen hanehalkının bakım sorumluluğu, (b) düşük eğitim seviyesi, (c) toplumsal norm, inanış ve kültüre dayalı giyim kodları, (d) katı ataerkil yaşam tarzının olması ve (e) aile içi şiddet, taciz, tecavüz, insan kaçakçılığı gibi şiddet unsurları yer almaktadır.

Sosyal zarar görebilirliğe ilişkin ilk kategori, yukarıda da ifade edildiği üzere kadınların, toplumsal cinsiyet rolleri gereği hanehalkının özellikle de çocukların ve yaşlıların bakımından sorumlu tutulmalarıdır. Afet anlarında, kadınlar bakmakla yükümlü oldukları bu bireylerin can güvenliğini düşünmekte ve dolayısıyla kendi hayatlarını riske atacak davranışlarda bulunmaktadırlar (URL-11: 2; URL-6: 3; Beinin, 1981; Schwoebel & Menon, 2004; MacDonald, 2005; Neumayer & Plümper, 2007). Örneğin deprem gibi afetlerde anneler çocuklarının zarar görmesini önleyebilmek adına çökme anında onların üzerlerine kapanmakta böylece devrilen eşyalar veya yıkılan duvarların ilk çarpış etkisinden ciddi oranda yara almaktadırlar. Benzer şekilde kadınlar; çocukları ve yaşlıları toparlamakla, evden çıkarmakla veya onları güvenli bir yere konuşturarak ilgilendiklerinden, çoğu zaman kendileri için güvenli bir alan bulacak vakitleri kalmamaktadır. Afetin ilk anı geçip kriz sonrası dönem başladığında kadınlara yüklenen çocuk bakım sorumluluğu daha da artmakta ve bu durum kadınların psikolojileri üzerinde olumsuz etki yaratarak, travmatik stres bozukluğuna veya depresyona neden olabilmekte; dolayısıyla da kadın erkeğe nazaran daha yavaş bir iyileşme göstermektedir (Yalçın, 2020: 30-32).

Kadın ölüm oranlarının erkeklere göre fazla olması toplumun en temel yapı taşı olan aile yapısında ve buna bağlı olarak hanehalkı bakım sorumluluğunda da bir takım değişimlere sebebiyet vermektedir. Örneğin kadının öldüğü hanelerde erkeğin veya kız çocuğunun “annelik” rolünü üstlenmesi ve hem çocuk bakımı hem de yaşlı bakımı görevlerini yerine getirmesi beklenmektedir. Bu yeni durumun toplumsal cinsiyet rollerinde bir değişime yol açabilmesi muhtemeldir (URL-11: 5). Ancak erkeğin bu görevleri üstlenmek istememesi durumunda ise kadınların üzerinde hâlihazırda var olan “bakım” sorumluluğu daha da

artabilmekte ve hayatta kalan kadınlar yakın civarlarındaki, akrabalarındaki çocukların ve yaşlıların da bakımını üstlenmek durumunda kalabilmektedir (URL-11: 5). Dolayısıyla kadınların yükü daha da fazlalaşmakta ve zarar görebilirlik düzeyleri artmaktadır. Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin yaygın olduğu ve kadının değerinin pek de önemsenmediği bazı ataerkil ve geleneksel toplumlarda, bakım sorumluluğunu ve masrafını düşürmek adına hanehalkı nüfusunun azaltılması yoluna gidilmesi tercih edilmektedir. Hanehalkındaki eğitim, barınma ve beslenme gibi yükümlülüklerin azaltılması adına bu gibi toplumlarda, kız çocukları daha erken yaşlarda evlendirilebilmektedir. Erken yaştaki evlilikler ve gebelikler ise erken doğum ve buna bağlı ölümleri arttırabilmektedir (URL-11: 5).

Sosyal zarar görebilirlik bağlamında ele alınması gereken ikinci kategori eğitimidir. Gelişmemiş, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde kadınların eğitim düzeylerinin erkeklerden daha az olması ve hatta okuma yazma dahi bilmeyen birçok kadın bulunması, kadını afetler karşısında erkeklere nazaran daha savunmasız bırakmaktadır. Afet konusunda yeterli bilince sahip olmayan, yeterli eğitimi veya okuma yazması olmayan kadınlar; yapılan anonsları, uyarı mekanizmalarını ve yönlendirmeleri yeteri kadar anlamamakta; dolayısıyla da afet anında neler yapacaklarını, nereye gideceklerini/sığınacaklarını veya afet sonrasında kimlerden destek alacaklarını bilememektedirler. Yapılan çalışmalar neticesinde, okuma yazma bilmeyenlerin veya düşük okuma yazma oranına sahip olanların yüksek okuma yazma düzeyine sahip olanlara kıyasla daha çok hayatını kaybettiği görülmekte olup (Chowdhury vd., 1993: 292-295); bu durum hem afet anlarında hem de afet sonrasında kadınların sosyal ve fiziksel zarar görebilirliklerini arttırmaktadır (Yalçın, 2020: 30-32; URL-15: 43; Neumayer & Plümper, 2007). Eğitimsizliğin zarar görebilirlik üzerindeki etkisine Bangladeş'te görülen siklonlar örnek verilebilmektedir. 1970 siklonundan sonra Bangladeş'te erken uyarı sistemleri geliştirilmiştir. Bu kapsamda meteoroloji departmanı basın yolu ile siklonun mesafesine, hızına ve yönüne ilişkin uyarı sinyalleri içeren bültenler yayınlamaya başlamıştır. Ancak bu sinyaller kıyı bölgelerinden yaşayan bireylerden ziyade gemileri ve limanları hedef almaktadır (Chowdhury vd., 1993: 292). Başka bir deyişle söz konusu uyarı ve mesajların hedef kitlesi daha ziyade erkeklerden oluşmaktadır. Dolayısıyla devlet yetkililerinin Bangladeş Siklonu'na (1991) ilişkin yaptıkları uyarı bilgilendirmelerine çoğunlukla erkekler erişebilmiş ve kadınlar bu bilgilendirmeye dolaylı yoldan yani ancak erkekler tarafından ulaşabilmişlerdir (URL-15: 44). Bir diğer ifadeyle, Bangladeş'te siklona karşı verilen uyarılar açık alanlarda bulunan erkekler tarafından bilinir hale gelirken; kadın, çocuk, yaşlı gibi daha çok ev içi alanlarda bulunan bireyler yeterince uyarılmamıştır. Öte yandan uyarılara erişilebildiği halde bireyin kendi tecrübelerine dayanak uyarıları dikkate almaması veya önemsememesi de zarar görebilirliği arttırmaktadır. Örneğin Japonya'da Kobe (1995) ve Sendai (2011) depremlerinin ve akabinde oluşan tsunamilerin araştırıldığı bir çalışmaya katılan afetzedelerden birisi "Mahallemizden bazı komşular radyodan yapılan tsunami

uyarısını ciddiye almadılar ve kaçmadılar. O yüzden can verdiler” (Yalçın, 2020: 77) diye belirtmiştir.

Yeterli eğitim alamamaya bağlı olumsuz sonuçlar, afet anında olduğu gibi afet sonrasında da ve özellikle de kız çocukları açısından sosyal zarar görülebilirliği arttırmaktadır. Dünya genelinde 876 milyon kişi (ki bunun %60’dan fazlasını kadınlar oluşturmaktadır) okuma yazma bilmemektedir (URL-15: 43). Afet sonrasında ise zaten hâlihazırda eğitim hakkı az olan kız çocukları evin bakımını üstlenmek veya maddi tasarruf yapmak gibi gerekçelerle okuldan uzaklaştırılmaktadır (URL-6: 2005). Hanehalkı bakımı ve tasarruf gerekçelerine ek olarak; besin ve temiz su temini sorumlulukları da kız çocuklarının eğitimden uzak kalmasına sebebiyet vermektedir. İklim değişikliği, kıtlık, kuraklık gibi afetler neticesinde kadınların besin ve temiz su bulma imkânları giderek daraldığından, bu ihtiyaçlarını gidermek için daha çok zaman harcamak zorunda kalmaktadırlar. Bir diğer ifadeyle, kadınlar ve kız çocukları su ve besin maddesi aramaktan eğitime vakit ayıramayacak duruma gelmektedirler (Güneş, 2013: 82).

Sosyal zarar görülebilirlik kapsamında kadının zarar görülebilirliğini arttıran bir diğer kategori katı ataerkil yaşam tarzının benimsendiği toplumlarda görülmektedir. Bu kapsamda özellikle de kadınların erkeklerden izin alma zorunlulukları ve soy anlayışı ön plana çıkmaktadır. Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin ve/veya kültürel normların bir uzantısı olarak katı ataerkil yapıya sahip bazı toplumlarda, kadınların yaptıkları eylemler için erkeklerden izin alma zorunlulukları bulunmaktadır. Kadınların eşlerinin, babalarının veya ağabeylerinin onayı veya izni olmadan evden çıkmalarının yasak olmasından ötürü afetler sırasında can kayıpları yine kadınların aleyhine artmaktadır. Kadınların “evin reisinden” izin almadan dışarı çıkamamaları, onları erkeklere mahkûm bırakmaktadır. Bangladeş Siklonu’nunda (1991) olduğu gibi birçok kadın erkeklerin gelip kendilerini güvenli bir yere götürmelerini beklerken hayatını kaybetmiştir (URL-15: 36; Neumayer & Plümper, 2007: 554; Talu, 2016: 73-74).

Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin yoğun olarak görüldüğü toplumlarda erkeklerin soyun devamı olarak algılanması da ölüm oranlarının kadınların aleyhinde seyretmesinin ve kadınların daha yüksek zarar görülebilirliğe sahip olmalarının bir diğer sebebidir. Bu algıdan ötürü aile bireyleri afet anında erkek çocuklarını kurtarmaya, kız çocuklarını kurtarmaktan daha fazla öncelik vermektedirler. Bangladeş Siklonu (1991) sırasında bir babanın çocukları arasında bir tercih yapması ve kızını kurtarmak yerine “soyunu devam ettireceği” gerekçesi ile oğlunu kurtarmayı tercih etmesi buna bir örnek teşkil etmektedir (Neumayer & Plümper, 2007: 555; Talu, 2016: 74). Erkek çocuklarını “soyun devamı” olarak gören toplumlar afet anında erkek çocuklarının hayatını kurtarmayı tercih ederken, afet sonrasında da benzeri bir davranış sergilemektedirler. Örneğin kıtlık, kuraklık gibi yetersiz beslenmenin ortaya çıktığı durumlarda önceliği kız çocuklarından ziyade erkek çocuklarının yeterli beslenmesine verdikleri bilinmektedir (Neumayer & Plümper, 2007: 555).

Sosyal zarar görebilirliğe ilişkin dördüncü kategori bazı ataerkil ve geleneksel toplumlarda kadınlara dayatılan giyim kodlarıdır. Bu giyim kodları onları afetler karşısında güçsüz bırakmakta ve kadınların hareket kabiliyetlerini kısıtlamaktadır (URL-15: 36). Örneğin Bangladeş, Hindistan ve Pakistan gibi Güney Asya ülkelerinde kadınların sıklıkla giydikleri *sari* ve buna benzer geleneksel uzun elbiseler, eteklerin etrafa takılmasından ötürü kadınların hızlı hareket etmelerini engellemekte, kaçışlarını zorlaştırmakta ve zaten az olan tırmanma, koşma, yüzme gibi becerilerini büyük oranda kısıtlamaktadır (Ikeda, 1995; Talu, 2016: 74). Geleneksel kıyafetlere ek olarak, inanış gereği başörtüsü kullanılan toplumlarda, kadınlar başörtüleri olmadan dışarı çıkmayı reddetmekte ve dolayısıyla başörtülerini ararken zaman kaybedip afetin yıkıcı etkisine daha fazla maruz kalmaktadırlar. Benzer şekilde toplumsal normlar gereği kadınlar gecelikleri ile dışarı çıkarlarsa toplumdaki tepki görececeklerinden çekinerek giyinme telaşına düşmektedirler ve bu da doğal olarak zarar görebilirliklerini arttırmaktadır. Chaman Pincha'nın yapmış olduğu araştırma giyinmenin özellikle de kadınlar tarafından ne denli önemsendiğini gösteren örnekler içermektedir:

“75 yaşlarındaki Nezihe teyze çıkmam ben böyle deyip duruyordu. Çıkmam. Çok ayıp. Gecelikle sokağa çıkılmaz. Ne derler sonra, giyineyim diyordu. Üstünde pijamaları ve sabahlığı vardı. Giyinmesini bekledi Zahide. Bu arada karşı dairedeki yaşlı kadının ziline basmıştı eşi. Oda giyineyim bekleyin beni diyordu. Onu da alarak indiler aşağı.”(Pincha, 2009: 42).

Tüm bunlar kadınlara zaman kaybettirerek hayatlarını riske sokmalarına sebebiyet vermekte ve dolayısıyla kadın ölüm oranlarını arttırmaktadır. Giyim kodları dışında kültüre bağlı bir diğer sosyal zarar görebilirlik unsuru ise erkeklerin sıcak havalarda çatılarda yatma geleneğidir. Bu onların deprem karşısında daha avantajlı olmalarına yol açmaktadır. Gece meydana gelen bir deprem anında kadın enkazın altında kalırken, erkek çatıda yattığından kadına nazaran daha az yara ve/veya zarar ile afeti atlattığıdır (Krishnaraj, 1997).

Kimi yerde sosyal zarar görebilirlik, kimi yerde ise psikolojik zarar görebilirlik olarak kategorilendirilebilen bir unsur, afet sonrasında artan şiddet, taciz ve tecavüz vakalarıdır. Özellikle güvenlik konusunda *Social Audit of Nicaragua* tarafından yapılan çalışma, erkeklerin kendilerini kadınlardan %35 daha fazla güvende hissettiklerini bulgulamıştır (URL-4: 32). Afetlerin yol açtığı gerginlik ve stres durumu kimi zaman saldırgan davranışları tetiklemektedir ve bu saldırganlığın hedefinde çoğunlukla kadınlar ve çocuklar yer almaktadır. Sosyal düzenin ve güvenliğin bozulduğu bu durumlarda kadınlar ve çocuklar artan aile içi şiddetin, cinsel şiddetin ve kimi zaman insan kaçakçılığının mağdurları haline gelmektedirler (Yalçın, 2020: 30-32). Örneğin Mavi Kalem Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği tarafından düzenlenen Afet ve Acil Durumlarda Kadın

Çalıştay’ında 1999 Marmara Depremi’nden sonra birçok kadın ve çocuk kaçırma olaylarının kayda geçtiği belirtilmektedir (Düzkan, 2016: 33). İzmit Depremzede Çocuklara Yardım Derneği Başkanı Ali Kundakçı ise söz konusu depremden sonra resmi kayıtlara göre 62, resmi olmayan kayıtlara göreyse 300’ün üzerinde kişiden haber alınmadığını ifade etmektedir (URL-10). Görgü tanıklarına göre enkazdan yaralı olarak çıkan ancak daha sonra kendisinden hiçbir haber alınmayan Hicran Emir bu kayıplardan sadece bir tanesidir (URL-9).

İnsan kaçakçılığına ek olarak, afete bağlı gelişen kaygı bozukluğu, travma gibi psikolojik sorunlar ve artan alkol bağımlılığı, hane içi şiddet vakalarının yükselmesine yol açmaktadır. Bu şiddetin hedefinde ise daha ziyade kadınlar yer almaktadır (URL-11: 10). Alkol ve psikolojik sorunlara ek olarak “mahrem” ve “namus” kavramları da kadına şiddeti arttıran bir diğer unsurdur. Marmara Depremi örneğinde de görüldüğü gibi kadınların “mahalle” ortamından ayrılarak çadır kentlerde yaşamak zorunda kalmaları, şiddet oranlarını arttırmaktadır. Erkekler toplumsal normlar tarafından dayatılan “namus” algılarının neticesinde, eşlerinin kamusal alanda fazla görünür olmasını istememekte ve bu sebeple çadırların dışına çıkmalarına katı kısıtlamalar getirmektedirler. Yapılan çalışmalar bu kısıtlamalara uymayan kadınların daha fazla şiddete maruz kaldıklarını göstermektedir (Düzkan, 2016: 33). Öte yandan yerel otoriterler aile içi şiddeti genellikle “kişisel sorun” olarak nitelendirdiklerinden, eşler arasındaki şiddet olaylarına müdahale etmekten imtina etmektedirler (Chew & Ramdas, 2005: 2). Bu durum kadına şiddetin artması ve toplumsal düzenin sağlanamamasına sebebiyet vermektedir.

Afete bağlı artan stres, travma, alkol kullanımı, hukuk ve sosyal düzende yaşanan çöküşler ve çadır kentlerin yaşam koşulları, kadınların daha fazla oranda fiziksel ve cinsel şiddete hatta toplu tecavüzlere maruz kalmasına yol açmaktadır (URL-4; Chew & Ramdas, 2005: 2; Düzkan, 2016: 33; Pincha, 2009: 31; MacDonald, 2005: 474; URL-11). Afetzedelerin yerleştirildiği çadır kentlerde, (a) çadırların içinin küçük olması ve kalabalık nüfusların bu küçük yerlerde bir arada yaşamak zorunda olmaları ve (b) bitişik nizam kurulan yazlık çadırlarda ışığın yakılması durumunda çadırların içinin görünmesi kadınların mahremlerinin görünür olmasına yol açmaktadır. Bu görünürlük ve çadır kentlerdeki tuvalet aydınlatmalarının zayıf olması neticesinde kadınlar özellikle de banyo yaptıkları esnalarda taciz ve tecavüze uğramaktadırlar (Düzkan, 2016: 33; URL-11: 5-13). Japonya’da Kobe (1995) ve Sendai (2011) depremlerinin araştırıldığı bir çalışmaya katılan afetzedelerden birisi çadırların yarattığı mahremiyet sorununu “İlk günler battaniyeyi üstümüze alıp onun içinde ve hava karardıktan sonra giyiniyorduk. Sonra yapıldı soyunma odaları. Spor salonuna geçici tuvalet kondu, kadın-erkek olarak ayrıldı ama portatif tarzda ve mahremiyeti olmayan tuvaletlerdi” (Yalçın, 2020: 85) sözleri ile ifade etmiştir. 2005 yılında yapılan başka bir çalışmada ise Katrina ve Rita kasırgalarının hemen akabinde 38 tecavüz vakası tespit edildiği kayıtlara geçmiştir (Chew & Ramdas, 2005: 2).

Ekonomik Zarar Görebilirlik

Çalışma kapsamında zarar görebilirlik düzeyleri cinsiyet ve toplumsal cinsiyet eşitsizliği bağlamında ele alındığından ekonomik zarar görebilirliğin bir boyutu olan afetlerin ülke ekonomisi üzerinde yarattığı kayıplar inceleme kapsamı dışında tutulmuş ve ekonomik zarar görebilirlik (a) maddi imkânsızlıklar, (b) yetersiz ayni ve nakdi yardımlar ve (c) dengesiz iş bölümleri ile yetersiz iş imkânları bağlamında ele alınmıştır.

Bireylerin sosyo-ekonomik statülerinden kaynaklanan farklılar, onların afetlerden zarar görebilirlik derecelerini etkilemektedir. Yeterli maddi imkânlarla sahip olmayan bireyler, diğerlerine nazaran görece daha dayanıksız evlerde yaşamakta ve durum onları afetin yıkıcı etkilerine daha açık hale getirmektedir. Örneğin Bangladeş'te sel veya tsunami olma ihtimaline karşın varlıklı kesimde olanlar evlerini ve hayvanlarını daha yüksek yerleşim yerlerine taşırlarken, yoksul kesimde bulunanlar bunu yapacak maddi olanakları bulamadığından afetlerin yıkıcı etkilerine daha yatkın yerlerde yaşamaya devam etmek zorunda kalmaktadırlar (URL-15: 46). Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin yoğun olduğu toplumlarda ise kadınlar (özellikle de yalnız yaşayan kadınlar) sosyo-ekonomik açıdan erkeklerin oldukça altında yer almaktadır. Afet öncesinde hâlihazırda ekonomik açıdan daha yoksul olan bu grupların evlerini dayanıklı hale getiremediklerinden, bir diğer ifadeyle sağlam yapılar inşa edecek maddi kaynaklara sahip olamadıklarından, ya da sağlam bina inşa edecek mühendislik becerilerinden yoksun olduklarından doğal afetlerden daha fazla zarara uğradıkları görülmektedir (Cannon, 2002; Toğrul, 2018: 14). Kobe Depremi'nde (1995) kadın ölüm oranlarının erkeklerden 1,5 kat fazla olduğu ve kadınlar arasından da özellikle yalnız yaşayan kadınların hayatını kaybettiği bulgulanmıştır. Bunun temel sebebi kadınların yeterli maddi imkânları olmadığından kolay hasar görebilecek, yangın çıkma ihtimali yüksek, dayanıksız yapılarda yaşamalarıdır (UNEP 2004'den akt. Neumayer & Plümper, 2007: 555).

Ekonomik zarar görebilirlik kapsamında ele alınabilecek ikinci kategori nakdi ve ayni yardımlardır. Ekonomik yetersizlikler kadınları sadece afet anında çaresiz bırakmamaktadır. Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin fazla olduğu toplumlarda, kadınlar güç ve statüden yoksundurlar; yani erkeklere nazaran ikincil konumdadırlar. Bu durum afet sonrası yapılan maddi yardımlardan kadınların yeterli miktarda yararlanamamalarına sebebiyet vermekte ve dolayısıyla da zarar görebilirlikleri afet sonrasında da artmaya devam etmektedir. Örneğin Sri Lanka hükümeti tsunaminden etkilenen afetzedelere aile başına 5000 rupi (ortalama 49 dolar) yardımda bulunmuştur ancak batı kıyısının bölgesel başkenti Batticaloa'da bu maddi yardım sadece erkeğin aile reisi olduğu hanelere (*male-headed households*) yapılmış, dolayısıyla da yalnız yaşayan veya eşi olmayan kadınlar söz konusu maddi yardımdan yararlanamamışlardır (Chew & Ramdas, 2005: 3). Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin yüksek olduğu toplumlarda ayni yardımların dağıtımı da maddi yardımlarda olduğu gibi adaletsizlikler içermektedir. Bu tarz

ülkelerde afet sonrası battaniye, giyim, yiyecek, su gibi yardımlar ailedeki yetişkin sayısı düşünülerek yapılmaktadır. Dolayısıyla da kadınlar giyinme ve beslenmede paylarına düşenleri çocukları ile bölüşmekte; bu durumsa hem çocukların hem de annelerin yetersiz beslenmesine ve ısınmasına yol açmaktadır (Chew & Ramdas, 2005: 3). Bu yardımlara erişemeyip ekonomik yoksulluğa mahkûm kalan kadın ya erken yaşta evlenmek zorunda kalmakta ya da bu yoksulluk neticesinde yeteri kadar beslenemeyip yukarıda da belirtildiği üzere sağlık sorunlarıyla karşı karşıya kalmaktadır. Aynı ve nakdi yardımlara erişim konusunda en dezavantajlı olan kadın grubunu ise eşini kaybetmiş veya eşinden boşanmış kadınlar, yaşlı kadınlar, evsiz kadınlar veya hiç evlenmediği için yalnız yaşayan kadınlar oluşturmaktadır (Yalçın, 2020: 30-32; MacDonald, 2005: 474; Pincha, 2009: 35). Afetzedelere dağıtılan yardımlarda eşitsizlik yapılması ve toplumsal cinsiyet rollerinden kaynaklı olarak erkeklere ayrıcalık tanınması, kadın ölüm oranlarının ve zarar görülebilirlik düzeylerinin afet sonrasında da artmasına sebebiyet vermektedir. Yardımların eşitsiz dağıtımını aynı zamanda toplumsal düzenin bozulmasına, şiddet oranlarının ve kaosu artmasına yol açmaktadır (Bairagi, 1986).

Ekonomik zarar görülebilirlik kapsamında ele alınabilecek son kategori ise toplumsal cinsiyet temelli yapılan iş bölümleri ve iş imkânlarıdır. Örneğin, ana geçim kaynağı balıkçılık olan toplumlarda, açık denizlere gidip balık tutma görevi erkeklere aittir; kadınlar ise erkeklerin tuttukları balıkları işlemek ve yerel pazarlarda satmak için onların dönüşünü evde veya sahilde beklemekle görevlidirler (URL-11: 2-6; URL-6: 3). Söz konusu bu iş bölümü tsunamiler karşısında kadınların ölüm oranlarını ve zarar görülebilirlik düzeylerini arttırmaktadır. Bunun ana nedeni dalgaların açık denizde fazla etkili olmaması ve kıyaya geldikçe büyümesidir. Balıkçılık yapan erkekler dolayısıyla bu dalgalardan fazla etkilenmemekte ama evde veya kıyıda bekleyen kadınlar dalgalara kapılmaktadırlar. Hâlihazırda birçoğunun yüzme bilmemesi de onları dalgalar karşısında daha savunmasız bir hale getirmektedir. Bunun en bilinen örnekleri Endonezya ve Hindistan'da görünen tsunamilerdir (URL-11: 1). Kadınların ev içi işlerle uğraşması, erkeklerinse ev dışında çalışması sadece tsunamilerde değil, depremlerde de kadınların daha dezavantajlı bir konumda bulunmasına sebebiyet vermektedir zira evler yoksulluktan daha dayanıksız yapılmaktadır. Ancak erkekler görece daha sağlam inşa edilmiş fabrikalarda veya tarlalarda/açık alanlarda iş yaptıklarından enkaz altında kalma ihtimalleri kadınlara nazaran daha düşüktür (Noji 1997a). Ancak daha önce de belirtildiği üzere erkeklerin dışarı veya açık alanlarda iş yapmaları yıldırım, hortum, kasırga gibi afetler (örneğin 1998 Mitch Kasırgası gibi) karşısında onları dezavantajlı konuma indirmektedir (Fothergill, 1998; URL-4: 25). Bir diğer ifadeyle toplumsal cinsiyete göre yapılan iş bölümlendirmesi bazı doğal afetlerde kadının lehine olurken, bazılarında erkeğin lehine seyretmektedir. Cinsiyete dayalı iş bölümlendirmesinin neden olduğu ölümler ve yarattığı zarar görülebilirlik sadece afet anı etkileriyle sınırlı kalmamakta, afetin ilk yıkıcı anı geçtikten sonra da etkisini sürdürmektedir.

Ekonomik zarar görebilirliğin afet sonrasındaki en büyük yansıması, afet bölgesinde yeterli iş imkânı kalmaması sonucu özellikle erkeklerin para kazanmak için bölge dışına göç etmeleridir. Yeni iş imkânı bulma gerekçeleriyle göçlerin arttığı durumlarda kadınlar erkeklerden para gelene kadar evi geçindirme sorumluluğunu üstlenmekte fakat çalışacak iş bulamadıklarından zorluk çekmektedirler (URL-15: 37). Kadınların erkekler kadar kolay iş bulamaması, erkeklere nazaran daha düşük ücretli işlerde çalışmaları, gayri resmi işlerde ve kayıt dışı olarak çalışmaları da kadınların afet sonrası ekonomik olarak erkeklere nazaran daha dezavantajlı konumda olmalarına yol açmaktadır (URL-15: 38-39).

SONUÇ

Afetler neticesinde meydana gelen zarar görebilirlik düzeyleri cinsiyet bazlı kıyaslandığında, hem afetin direkt etkisinde hem de afetin neden olduğu dolaylı etkilerinde, kadınların erkeklere nazaran daha dezavantajlı oldukları görülmektedir. Bu dezavantajın ana sebepleri arasında toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinden kaynaklı, kadınların (a) fiziksel özelliklerini erkekler kadar geliştirememeleri, (b) kaynaklara erişim imkânlarının erkeklere kıyasla daha sınırlı olması, (c) çalışacak iş imkânlarının yetersiz olması, (d) çocuk, yaşlı ve engelliye bakım görevlerini üstlenmeleri ve (e) aile içi şiddetin, tacizin ve insan kaçakçılığının mağdurları olmaları gibi unsurlar sayılabilmektedir (URL-6: 4).

Afetlerdeki arama kurtarma ve ilk yardım faaliyetlerinde, toplumsal cinsiyet rollerinin bir kenara bırakıldığı ve kadın ile erkeklerin bir dayanışma içinde beraber çalıştığı görülmektedir. Afetlerde kadınlar arama kurtarma faaliyetlerine katılmakta, ilk yardım ekipmanlarının ve aynı yardımların afetzedelere dağıtılmasında görev almaktadırlar. Ancak El Salvador gibi toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin yüksek olduğu ülkelerde yardımların ne şekilde ve kimlere dağıtılacağına karar veren komiteler erkeklerden olduğundan, kadınlar dağıttıkları bu yardımlardan ne yazık ki yeterince yararlanamamaktadırlar (URL-4: 29). Bir diğer ifadeyle kadınlar yardımların dağıtımında görev alırken; bu yardımların nasıl dağıtılacağı konusundaki planlama çalışmalarında karar verici, üst düzey yönetici veya lider görevlerini üstlenememektedirler (Yalçın, 2020: 30-32). Öte yandan kadınlar arama kurtarma faaliyetlerinde erkeklerle beraber aktif rol oynasalar bile, olağan döneme geçişle birlikte bu çabaları unutulmaktadır. Bradshaw ve Linneker (2001) tarafından yapılan araştırmada birçok kadın, kendilerinin arama kurtarma faaliyetlerindeki yardımlarının erkekler tarafından takdir edilmediğini veya daha sonradan bu çabalarının erkekler tarafından unutulduğunu ifade etmiştir (Bradshaw & Linneker, 2001'den akt. URL-4: 29). Kadınlara yönelik bu olumsuz algıların kırılması, ikincil konumlarının düzeltilmesi, toplumsal cinsiyet rollerinin yeniden gözden geçirilmesi ve kadınların da erkeklerle eşit olduğu fikrinin benimsenmesi kadının afet anında ve sonrasında zarar görebilirliğini büyük oranda azaltacaktır.

Kadınların zarar görebilirliklerinin azaltılması için cinsiyetler arasındaki farklılıkların giderilmesi yani toplumsal cinsiyet rollerinin gözden geçirilmesi önem arz etmektedir. Sosyal zarar görebilirlik konusunda öncelikli olarak afet öncesi dönemde kadınların eğitim düzeyleri artırılarak daha kendine yetebilen bir donanıma sahip olmalarının sağlanması gerekmektedir. Eğitim ile bilinç düzeylerinin ve spor alışkanlıklarının artması, kadınların afet anında hayatta kalmalarına daha fazla olanak sağlayacaktır. Öte yandan toplum tarafından dayatılan giyim kodları tekrar gözden geçirilmeli ve kadınların “bu kıyafetle çıkarsam el alem ne der” diye düşünmelerine sebep olan toplumsal algı ve kabuller kırılmalıdır. Bunlara ek olarak kadınların (a) risk yönetimi süreçlerine ve yardımların paylaşılmasında alınacak karar süreçlerine dahil edilmeleri, (b) afet sonrası can güvenliklerinin sağlanması adına cinsel saldırı, taciz, tecavüz ve insan kaçakçılığının önüne geçilmesine yönelik önlemlerin alınması ve (c) mahremiyet, sağlık ve hijyenle ilgili ihtiyaçlarının karşılanması gerekmektedir (Chew & Ramdas, 2005: 4; URL-11: 7-14; URL-6: 6). Öte yandan özellikle eşini veya çocuğunu kaybedenlere psikolojik destek hizmetlerinin sunulması toplumsal iyileşme, zarar görebilirlik düzeyinin düşürülmesi ve şiddetin önlenmesi açısından önemlidir (Chew & Ramdas, 2005: 4; URL-11: 7-14; URL-6: 6).

Kadınların ekonomik zarar görebilirliklerinin azaltılması için cinsiyetler arasında var olan dengesiz maddi imkânlar ve iş bulma koşullarındaki farklılıkların giderilmesi gerekmektedir; zira afet sonrasında oluşan (a) yoksulluk, (b) maddi kaynaklara erişim ve maddi kaynakların kontrolündeki eşitsizlikler, (c) sağlık hizmetlerinin yetersiz kalması, (d) beslenme ile barınma koşullarında dengesizliklerin ve yetersizliklerin olması kadınların zarar görebilirliğini arttırmaktadır (URL-4: 14-16). Bunun için afet yönetimi planlaması yapılırken; (a) kadınların iş hayatına afet öncesinde ve sonrasında dahil edilmesi, (b) yardımların cinsiyet farkı gözetilmeden eşit bir biçimde dağıtılması ve (c) eşini kaybettiği için ailenin ekonomik geçim yükümlülüğünü tamamen üstlenen kadınların daha ivedilikli olarak desteklenmesi ve istihdam edilmesi gibi önlemler devreye sokulmalıdır (Chew & Ramdas, 2005: 4; URL-11: 7-14; URL-6: 6).

Kadınların fiziksel zarar görebilirliklerinin azaltılması içinse cinsiyet eşitliğinin sağlanması ve kadınların da en az erkekler kadar sportif faaliyetlere yönlendirilmesi önem arz etmektedir. Öte yandan yetersiz beslenmeye bağlı sağlık sorunlarının önüne geçilmesi için gıda güvenliği sağlanmalı ve afetzedelerin temel beslenme ihtiyaçları karşılanmalıdır. Bu noktada afet bölgesine özellikle dayanıklı kuru gıdalar, bebekler için süt ve ek gıda takviyeleri gibi aynı yardımlar sevk edilmelidir (URL-14: 140). Yapılan tüm yardımların cinsiyetler arasında bir fark gözetilmeden yapılması da dikkat edilmesi gereken bir diğer husustur. Bunlara ek olarak hamileler, engeller ve kronik hastalar için özel bakım hizmetlerinin oluşturulması gerekmektedir (URL-6: 6).

Özetle kadınların afetlere bağlı ölüm oranlarını ve zarar görebilirlik düzeylerini düşürmek için özellikle de gelişmemiş, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde afet yönetimi süreçlerinin toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri gözetilerek yapılması gerekmektedir. Bunun için afet yönetiminin risk yönetimi aşamasında kadınlara mutlaka söz hakkı verilmeli, istekleri, şikâyetleri ve talepleri dinlenmeli ve bunlar doğrultusunda gerekli planlamalar yapılmalı; tedbir ve önlemler alınmalıdır. Afet yönetiminin kriz yönetimi sürecinde ise daha önceden kadınların da dahil edildiği bu planlamalar cinsiyetler arasında bir fark gözetilmeksizin uygulamaya konulmalıdır.

KAYNAKÇA

Akın, A., & Demirel, S. (2003). Toplumsal Cinsiyet Kavramı ve Sağlığa Etkisi. *Cumhuriyet Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 25(4): 73-82.

Alcantara-Ayala, I. (2002). Geomorphology, Natural Hazards, Vulnerability and Prevention of Natural Disasters in Developing Countries. *Gemorphology*, 47(2002): 107-124.

Atlı, A. (2006). *Afet Yönetimi Kapsamında Deprem Açısından Japonya ve Türkiye Örneklerinde Kurumsal Yapılanma*. Ankara: Asil Yayın Dağıtım.

Aysan, Y.F., (1993). Vulnerability Assessment. Merriman, P.A., & Browitt, C.W.A. (Ed.). *Natural Disasters: Protecting Vulnerable Communities* (s. 1-14). Londra: Thomas Telford.

Bairagi, R. (1986). Food Crisis, Nutrition, and Female Children in Rural Bangladesh. *Population and Development Review*, 12(2): 307-315.

Beinin, L. (1981). An Examination of Health Data Following Two Major Earthquakes in Russia, *Disasters*, 5(2): 142-146.

Blaikie, P., Cannon, T., Davis, I., & Wisner, B. (1994). *At Risk: Natural Hazards, People's Vulnerability and Disasters*. Londra: Routledge.

Cannon, T. (1994). Vulnerability Analysis and the Explanation of "Natural" Disasters. Varley, A. (Ed.). *Disasters, Development and Environment* (ss.13-30). Chichester: Wiley.

Cannon, T. (2000). Vulnerability Analysis and Disasters. Parker, D.J. (Ed.). *Floods* (ss.45-55). Londra: Routledge.

Cannon, T. (2002). Gender and Climate Hazards in Bangladesh. *Gender and Development*, 10(2): 45-50.

Chew, L., & Ramdas, K.M. (2005). *Caught in the Storm: The Impact of Natural Disasters on Women*. San Francisco: The Global Fund for Women.

Chowdhury, A.M.R., Bhuyia, A.U., Choudhury, A.Y., & Sen, R. (1993). The Bangladesh Cyclone of 1991: Why So Many People Died. *Disasters*, 17(4): 291-304.

Connell, R. (1987). *Gender and Power: Society, The Person and Sexual Politics*. Standford: Standford Üniversitesi Yayınları.

Demirgöz Bal, M. (2014). Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliğine Genel Bakış. *Kashed*, 1(1): 15-28.

Düzkan, A. (Ed.). (2016). *Afet ve Acil Durumlarda Kadın Çalıştayı Sonuç Kitabı: 16-17 Nisan 2016*. Mavi Kalem Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği.

- Enarson, E. (1998). Through Women's Eyes: A Gendered Research Agenda for Disaster Social Science. *Disasters*, 22(2): 157-173.
- Erkal, T., & Değerliyurt, M. (2009). Türkiye'de Afet Yönetimi. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 14(22): 147-164.
- Erkan, N.E., Güner, A., & Demeter, K. (2007). *Afet Risk Yönetimi, Risk Azaltma ve Yerel Yönetimler*. İstanbul: Beta Basım Yayım.
- Ersoy, E. (2009). Cinsiyet Kültürü İçerisinde Kadın ve Erkek Kimliği: Malatya Örneği, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(2): 209-230.
- Fothergill, A. (1998). The Neglect of Gender in Disaster Work: An Overview of the Literature. Enarson, E., & Morrow, B.H. (Ed.). *The Gendered Terrain of Disaster: Through Women's Eyes* (ss.11-25). Westport, CT: Praeger.
- Garenne, M. (1995). Sex Differences in Measles Mortality: A World Review. *International Journal of Epidemiology*, 23(3): 632-642.
- Gebbie K.M. & Qureshi K. (2002). Emergency and Disaster Preparedness. *AJN*, 102(1): 46-51.
- Güldü, Ö., & Ersoy Kart, M. (2009). Toplumsal Cinsiyet Roller ve Siyasal Tutumlar: Sosyal Psikolojik Bir Değerlendirme, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 64(3): 97-116.
- Günay, G., & Bener, Ö. (2011) Kadınların Toplumsal Cinsiyet Roller Çerçevesinde Aile İçi Yaşamı Algılama Biçimleri. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 15(3): 157-171.
- Gündoğdu, O., & Özçep, F. (2003). Yaşanan Önemli Depremlerin Işığında Afet Yönetimi Problemi ve Değerlendirilmesi. *Türkiye 15. Jeofizik Kurultayı ve Sergisi Bildiri Özetleri Kitabı*, 111, İzmir.
- Güneş, G.S. (2013). Toplumsal Cinsiyet ve Çevre. (Gültekin, L., Güneş, G. Ertung, C., & Şimşek, A. (Ed.). *Toplumsal Cinsiyet ve Yansımaları* (ss.80-88). İstanbul: Atılım Üniversitesi Yayınları.
- Işık, Ö., Aydınlioğlu, H.M., Koç, S., Gündoğdu, O., Korkmaz, G., & Ay, A. (2012). Afet Yönetimi ve Afet Odaklı Sağlık Hizmetleri. *Okmeydanı Tıp Dergisi*, 28(2): 82-123.
- Işıklı, S. (2001). Deprem ve Travma. *Toplum ve Bilim*, (90): 105-113.
- Ikeda, K. (1995). Gender Differences in Human Loss and Vulnerability in Natural Disasters: A Case Study from Bangladesh. *Indian Journal of Gender Studies*, 2 (2): 171-193.
- İbiş, E., & Kesgin, B. (2014). Türkiye'de Sosyal Hizmet ve Medikal Kurtarma Açısından Yalova, Van ve Simav Depremlerinin İncelenmesi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 41: 225-234.

İlhan, A.M. (2009). *Afet Dönemlerinde İnsani Yardım Örgütlerinde Tedarik Zinciri Stok Sisteminin Denetimi ve Kızılay Derneğinde Bir Uygulama*. Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.

İmamoğlu, E. O. (1991). *Aile İçinde Kadın-Erkek Rollerini. Türk Aile Ansiklopedisi*. Cilt:3. Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, Türkiye Yazarlar Birliği Vakfı.

Kadioğlu, M. (2011). *Afet Yönetimi, Beklenilmeyeni Beklemek En Kötüsünü Yönetmek*. İstanbul: Marmara Belediyeler Birliği.

Keskin, F., & Ulusal, A. (2016). Kadının Toplumsal İnşasına Yönelik Kuramsal Yaklaşımlara Dair Bir Değerlendirme, *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 26, 47-68.

Kıran, E. (2017). Toplumsal Cinsiyet Rollerini Bağlamında Türkiye’de Çocuk Gelinler. *Balkan Journal of Social Sciences*, 2017 Özel Sayısı, 1-8.

Kirby, R.H. (2015). *Measuring Social Vulnerability to Environmental Hazards in the Dutch Province of Zeeland*. Louisiana State Üniversitesi Çevre Bilimleri Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Louisiana.

Krishnaraj, M. (1997). Gender Issues in Disaster Management: The Latur Earthquake. *Gender, Technology and Development*, 1(3): 395-411.

Kunii, O., Akagi, M., & Kita, E. (1995). The Medical and Public Health Response to the Great Hanshin-Awaji Earthquake in Japan: A Case Study in Disaster Planning. *PhD Medicine & Global Survival*, 2(4): 214-226.

Laçiner, V., & Yavuz, Ö. (2013). Van Depremi Örneğinde Afetler Sonrası Yapılan Yardımlar ve Hukuki Çerçevesi. *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(9): 114-135.

MacDonald, R. (2005). How Women Were Affected by the Tsunami: A Perspective from Oxfam. *PLoS Medicine*, 2(6): 474-475.

Marshall, G. (1999). *Sosyoloji Sözlüğü*. (Akınhay, O., & Kömürcü, D. Çev.). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Mizutori, M., & Guha-Sapir, D. (2020). *Human Cost of Disasters: An Overview of the Last 20 Years 200-2019*. Belçika: Centre for Research on the Epidemiology of Disasters CRED.

Neumayer, E., & Plümper, T. (2007). The Gendered Nature of Natural Disasters: The Impact of Catastrophic Events on the Gender Gap in Life Expectancy, 1981-2002. *Annals of the Association of American Geographers*, 97(3): 551-566.

Nirupama, N. (2013). Disaster Risk Management. Bobrowsky, P. (Ed.). *Encyclopedia of Natural Hazards* (ss. 164-170). Hollanda: Springer.

- Noji, E. K. (1997a). Earthquakes. Noji, E.K. (Ed.). *The Public Health Consequences of Disasters* (ss.135-178). Oxford: Oxford Üniversitesi Yayınları.
- Noji, E. K. (1997b). The Nature of Disaster: General Characteristics and Public Health Effects. Noji, E.K. (Ed.). *The Public Health Consequences of Disasters* (ss.135-178). Oxford: Oxford Üniversitesi Yayınları.
- Pincha, C. (2009). *Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Afet Yönetimi: Uygulamalar için El Kitabı*. (Keskin Demirel, D. Çev.). Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi Yayınları.
- Powell, G.N., & Greenhaus, J.H. (2010). Sex, Gender, and Decisions at The Family - Work Interface. *Journal of Management*, 36(4): 1011-1039.
- Rivers, J. P. W. (1982). Women and Children Last: An Essay on Sex Discrimination in Disasters. *Disasters*, 6 (4): 256-267.
- Sarp, N. (1999). Disaster Management in Healthcare. *Deprem Araştırma Bülteni*, 26(81): 55-100.
- Schwoebel, M. H., & G. Menon. (2004). *Mainstreaming Gender in Disaster Management Support Project*. Washington: Center for Development and Population Activities.
- Slattery, M. (2010). Sosyolojide Temel Fikirler. (Tatlıcan, Ü., & Demiriz, G. Hrz.). İstanbul: Sentez Yayınları.
- Şahin, C., & Sipahioğlu, Ş. (2002). *Doğal Afetler ve Türkiye*. Ankara: Gündür Eğitim ve Yayıncılık.
- Talu, N. (2016). İklim Değişikliği ve Toplumsal Cinsiyet Politika Belirleme Süreçleri. *Yasama Dergisi*, 33, 68-87.
- Taştan, B., & Aydınoglu, A.Ç. (2015). Çoklu Afet Risk Yönetiminde Tehlike ve Zarar Görebilirlik Belirlenmesi için Gereksinim Analizi. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 31, 366-397.
- Toğrul, S.C. (2018). *Doğal Afetlerde Sosyal Zarar Görebilirlik Endeksi Değişkenlerinin Temel Bileşenler Analizi Yöntemiyle Değerlendirilmesi: 81 İl Bazında Türkiye Uygulaması*. Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü İstatistik Anabilim Dalı Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Üner, S. (2008). *Toplumsal Cinsiyet Eşitliği, Kadına Yönelik Aile İçi Şiddetle Mücadelede Temel Eğitim Seti*. TC Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, UNFPA, Avrupa Komisyonu Türkiye Delegasyonu, Ankara: Dumat Ofset.
- Ünür, E. (2017). Cumhuriyetten Günümüze Toplumsal Cinsiyet Rollerini Bağlamında Türk Kadınının Kimliği. Uluslan, Ş., & Kayhan, S. (Ed.). *Türk Dünyasında Kadın Algısı* (ss.419-432). Manisa: Manisa Celal Bayar Üniversitesi Yayınları.

Vargel Pehlivan, P. (2017). Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Kuramsal Yaklaşımlar: Bir Literatür Taraması, *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(31): 497-521.

Vatandaş, C. (2007). Toplumsal Cinsiyet ve Cinsiyet Rollerinin Algılanışı. *Sosyoloji Konferansları*, 35: 29-56.

Wisner, B.; Blaikie, P.; Cannon, T., & Davis, I. (2003). *At Risk: Natural Hazard, People's Vulnerability and Disasters* (2. Basım). Oxford: Routledge.

Yalçın, G. (2020). *Doğal Afetlerin Etkilerine ve Afet Risk Yönetimine Toplumsal Cinsiyet Perspektifinden Bakış: Türk ve Japon Kadınlarının Duruş Noktasından Doğal Afetler*. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Yalçın, A.C., Ersoy, Ş., Perinçek, D., Presateya, G.S., Hidayet, R., & Mcadoo B. (2005). 26 Aralık 2004 Güney Asya Depremi ve Tsunamisinin Saha Gözlemleri: 17-31 Ocak 2005. *Türkiye Mühendislik Haberleri*, 438, 2005/4: 43-54.

Yaman, Ö.M., & Akyurt, M.A. (2013). Sosyal Hizmete Kültürel Yaklaşım: 2011 Van Depremi Örneği. *Sosyoloji Dergisi*, 3(26): 105-144.

Yavaş, H. (2005). Türkiye’de Doğal Afetlerin Merkez-Yerel İlişkiler Açısından Yönetim Sorunları. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(3): 280-301.

Yurdigül, Y., & Zinderen, İ.E. (2014). Marjinal Bir Kimliğin İzdüşümü Olarak Eşcinselliğin TV Haberlerinde Sunumu. Kuruoğlu, H., & Aydın, B. (Ed.). *Toplumsal Cinsiyet ve Medya* (ss.126-154). Ankara: Detay Yayıncılık.

ELEKTRONİK KAYNAKLAR

URL-1 <https://www.afad.gov.tr/afet-turleri> (Erişim Tarihi: 01.02.2020).

URL-2 <https://www.afad.gov.tr/aciklamali-afet-yonetimi-terimleri-sozlugu> (Erişim Tarihi: 12.10.2020).

URL-3 <https://sbu.saglik.gov.tr/Ekutuphane/kitaplar/afetlerdesaglikhizmetleriyo-netimi.pdf> (Erişim Tarihi: 10.10.2020).

URL-4 https://www.cepal.org/mujer/reuniones/conferencia_regional/manual.pdf (Erişim Tarihi: 01.10.2020).

URL-5 <https://www.emdat.be/classification> (Erişim Tarihi: 28.09.2020).

URL-6 <https://www.gdonline.org/resources/tsunami%20-genderandrecovery.pdf> (Erişim Tarihi: 21.11.2020).

URL-7 <http://www.fao.org/3/al184e/al184e00.pdf> (Erişim Tarihi: 01.12.2020).

URL-8 <https://www.kongresistemi.com/root/dosyalar/uzalcbs2014/184.pdf> (Erişim Tarihi: 08.02.2020).

URL-9 <https://www.milliyet.com.tr/gundem/20-yildir-umutla-bekliyorlar-6017963> (Erişim Tarihi: 01.12.2020).

URL-10 <http://arsiv.ntv.com.tr/news/24431.asp> (Erişim Tarihi: 01.12.2020).

URL-11 <https://oxfamlibrary.openrepository.com/bitstream/handle/10546/115038/bn-tsunami-impact-on-women-250305-en.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (Erişim Tarihi: 11.11.2020).

URL-12 https://www-cdn.oxfam.org/s3fs-public/file_attachments/oxfam-international-tsunami-evaluation-summary_3.pdf (Erişim Tarihi: 11.11.2020).

URL-13 <https://sbu.saglik.gov.tr/Ekutuphane/kitaplar/afetlerdesaglikhizmetleriyonetimi.pdf> (Erişim Tarihi: 10.09.2020).

URL-14 https://www.spherestandards.org/wp-content/uploads/2018/06/The_Sphere_Handbook_2011_Turkish.pdf (Erişim Tarihi: 22.02.2020).

URL-15 https://www.unisdr.org/files/9922_MakingDisasterRiskReductionGenderSe.pdf (Erişim Tarihi: 01.12.2020).

URL-16 https://www.unisdr.org/files/7817_UNISDRTerminologyEnglish.pdf (Erişim Tarihi: 12.10.2020).

URL-17 <https://www.who.int/gender/gwhgendernd2.pdf> (Erişim Tarihi: 01.12.2020).

HALKLA İLİŞKİLER VE DİPLOMASİ AYRIMININ MUĞLAKLAŞMASI: SAĞLIK BAKANI FAHRETTİN KOCA'NIN TWITTER HESABI İNCELEMESİ

Esra Pelin GÜREGEN

İstanbul Esenyurt Üniversitesi, Türkiye

esrapelinguregen@esenyurt.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0003-3564-7560>

Hacer Sena ÖZTÜRK

İstanbul Esenyurt Üniversitesi, Türkiye

hacersenaozturk@esenyurt.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0003-1985-0366>

Baran Cem YİĞİT

İstanbul Esenyurt Üniversitesi, Türkiye

barancemyigit@esenyurt.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0002-0082-4494>

<i>Atıf</i>	Güregen, E. P.; Öztürk, H. S.; Yiğit, B. C. (2021). HALKLA İLİŞKİLER VE DİPLOMASİ AYRIMININ MUĞLAKLAŞMASI: SAĞLIK BAKANI FAHRETTİN KOCA'NIN TWITTER HESABI İNCELEMESİ. İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 13(2), 383-418
-------------	--

ÖZ

Ulusal sınırlarla ayrıştırdığımız ve özelleştirdiğimiz dünyamızın holistik yapısını insanlara hatırlatan; sınır, dil, din ve gelişmişlik gibi kültürel ve sosyo-ekonomik tasniflerden bağımsız olarak yayılan Koronavirüs, 2019'un sonundan günümüze tüm dünyanın ortak gündemini ve krizini oluşturmaktadır. Yerel sınırları yadsayan bu virüse karşı ülkemizin, ulusal ve diplomatik iletişim aktörü olan Sağlık Bakanı Fahrettin Koca, küresel, eşzamanlı bir iletişime olanak sağlayan bir sosyal paylaşım ağını tercih etmiştir; Twitter'ı. Bakan Koca'nın ana aktörü olduğu pandemi iletişim sürecinin temel kanalı olarak Twitter'ı ataması ve paylaşılan tweetlerin

Geliş tarihi: 30.11.2020 – Kabul tarihi: 27.01.2021, DOI: 10.17932/IAU.IAUSBD.2021.021/iausbd_y13i2004

Araştırma Makalesi-Bu makale iThenticate programıyla kontrol edilmiştir.

Copyright © İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi

ulusal halkla ilişkiler ve diplomatik iletişim süreci adına bir değer taşıması çalışmanın odak noktasını oluşturmaktadır. Konu dijital diplomasi referansı ile ele alınmış ve geçmişten günümüze tartışılan halkla ilişkiler ve diplomasi disiplinlerinin benzerliği, dijital diplomasi kapsamında incelenmiştir. Araştırma kısmında Bakan Koca'nın resmi Twitter profili ve tweetleri hem diplomatik hem de ulusal halkla ilişkiler süreci adına değer taşıma gayesi ile iki disiplini de kapsayan Kamuyu Bilgilendirme Modeli çerçevesinde içerik analizi yöntemiyle incelenmiştir. Araştırma, Türkiye'de ilk koronavirüs vakasının görüldüğü Mart ayından, hayatın yeni normale döndüğü haziran ayına kadarki süreci kapsamış ve bu süreçte tweetler hem diplomatik değerleri üzerinden okunmaya çalışılmış hem de değerlendirme kategorileri bağlamında sınıflandırılmıştır. Bu bağlamda tweetlerin etkileşim verileri üzerinden etkililiği de anlaşılmasına çalışılmıştır. İçerik analizi yöntemi ile sınıflandırılan tweetlerin hem iç hem halkla ilişkiler hem de diplomatik hedefleri olduğu sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Dijital Diplomasi, Kamusal İşler, Kamu Bilgilendirme Modeli, Koronavirüs, Halkla İlişkiler

AMBIGUATION OF THE DISTINCTION BETWEEN PUBLIC RELATIONS AND DIPLOMACY: ANALYSIS OF TWITTER ACCOUNT OF HEALTH MINISTER FAHRETTİN KOCA

ABSTRACT

Reminding people of the holistic structure of our world, separated and privatized with national borders, Coronavirus, which spreads independently from cultural and socio-economic classifications such as borders, language, religion and development, constitutes the common agenda and crisis of the whole world since the end of 2019. Against this virus, which denies local borders, our country's national and diplomatic communication actor, the Minister of Health Fahrettin Koca, preferred a social network that allows global, simultaneous and mutual communication—Twitter. The focus of the study is Minister Koca, who is a main actor in the information process regarding the pandemic, for which he has chosen Twitter as the main channel of communication; the tweets he shared have a value both for the national public relations process and for the diplomatic communication process. The subject has been handled with the reference of digital diplomacy and within this framework, the similarity of the public relations and diplomacy disciplines discussed from the past to the present is examined within the scope of digital diplomacy. In the research part, Minister Koca's official Twitter profile and tweets were examined within the framework of the Public Information Model, which includes both disciplines, with the aim of having value for both diplomatic and national public relations processes. The research

covers the period between March, the month in which the very first coronavirus case was diagnosed in Turkey, and June, the month in which a new normality was established, attempting to analyze the diplomatic values of the tweets and to classify them in the context of evaluation categories. In this context, there was an attempt to understand the effectiveness of the tweets through interaction data. It has been concluded that the tweets classified by the content analysis method are intended to inform both the domestic and foreign public.

Keywords: *Digital Diplomacy, Public Affairs, Public Information Model, Coronavirus, Public Relations*

GİRİŞ

Sosyal medyanın holistik, sınırları yok eden postmodern doğası çerçevesinde farklı hedef kitleleri içeren ve disiplinleri bütünleştirici yapısı, mesaj içeren tüm çabaların ortaklaşmasını gerektirmektedir. Küresel bir köye dönüşen dünyanın keskin sınırlarla ayrıştırılması imkânsız olduğu gibi bu durum devletlerin diplomatik ilişkilerini ve ulusal kamuoyuna yönelik mesajlarını içeren keskin ayrımı da muğlaklaştırmıştır. Küresel sosyal medya araçları üzerinden paylaşılan bir mesajın sadece ulusal bir değer taşıması ve bu amaç çerçevesinde paylaşılması söz konusu değildir. Mesajlar, sosyal medya aracılığıyla internete erişimi olan her bir kişi için görünürlük kazanma potansiyeline sahiptir. Bu durum ise ulusal ve diplomatik amaçların ve mesajların uzlaştırılmasını zorunlu kılmıştır.

Diplomasinin çift taraflı, demokratik ve kamuya adanan modeli şeklinde nitelendirebileceğimiz kamu diplomasisinin kendini gerçekleştirebileceği yeni medya aynı zamanda yeni sürüm bir diplomasiye evrilmiştir; Dijital diplomasi. Yazında görece yeni olan dijital diplomasi çalışma alanları genel anlamda; “konsolosluk faaliyetleri, siber konular, kamu diplomasisi ve bilgi ve enformasyon yönetimi” şeklinde sınıflandırılabilir (Karagülle, 2015: 58). Bu çalışmada, 1980’lerden bu yana tartışılan halkla ilişkiler ve diplomasi disiplinleri arasındaki ilişki, dijital diplomasi referansı ile tekrar okunacak ve ülkemizde koronavirüs salgını iletişim sürecinin temel aktörü olan Sağlık Bakanı Fahrettin Koca’nın Twitter üzerinden yürüttüğü iletişim süreci incelenecektir. Bu bağlamda, incelenen Bakan Koca’nın Twitter profilinde Mart, Nisan, Mayıs ayları süresince paylaşılan tweetler araştırmaya dahil edilecektir. Grunig ve Hunt’ın halkla ilişkiler modelleri çerçevesinde yer alan Kamuyu Bilgilendirme Modeli referansı ile sınıflandırılan tweetler, diplomatik iletişim sürecine etkileri kapsamında değerlendirilecek ve etkileşim verileri üzerinden de yorumlanacaktır.

Çalışmanın araştırma kısmında ele alınan iletişim sürecini var eden koronavirüs dünya çapında bir gündem olması ile araştırma sürecinin hem diplomatik hem de ulusal iletişim referansı ile okunabilmesini sağlamaktadır. Sağlık Bakanı Fahrettin Koca, evrensel bir gündem olan koronavirüs salgını için iletişim kanalı olarak, günümüzün en büyük toplumlarüstü iletişim ağı olan sosyal medyayı (Twitter) seçmiştir. Bu çerçevede bu çalışma bu iletişim sürecini ulusal halkla ilişkiler disiplini olmasının yanında bir dijital diplomasi faaliyeti olarak nitelendirecektir.

Çalışmanın araştırma kısmında, koronavirüs salgının kanaat önderi ve iletişim aktörü olan T.C. Sağlık Bakanı Fahrettin Koca’nın Twitter profilinde belirlenen süre boyunca yapılan paylaşımların içerik analizi yöntemi ile incelenmesi söz konusudur. Paylaşılan tweetler dolaylı (iyileşme oranının yüksek olmasının ülkenin sağlık sisteminin yetkinliğini göstermesi gibi) yahut doğrudan (dış kamulara yapılan sağlık ekipmanı yardımlarının duyurulması vb.) bir şekilde iç ve dış kamunun ülke hakkındaki algılamalarını etkilemektedir. Bu çerçevede paylaşılan tweetlerin Kamuyu Bilgilendirme Modeli çerçevesinde sınıflandırılmasının yanı

sıra doğrudan diplomatik kaygı güden tweet örnekleri de sürecin uluslararası boyutunun anlaşılması adına paylaşılacaktır.

DİPLOMASİ'DEN TWIPLOMACY'E

Yunanca kökenli olan diplomasinin arşiv uğraşısı dışında ilk kullanımı 1976'ya (Baştan, 2016: 6) tekabül etse de Roberts (2006) tarihinin en az 2 bin yıl önce başladığını ifade etmektedir (akt. Akkuş, 2016: 19). Keith Hamilton ve Richard Langhorne (1995) ise diploması kavramının tarihini, ilk insan toplumlarının mesaj getireni yemektense mesajı dinlemeyi tercih ettikleri zamana kadar götürmektedir (akt. İskit, 2007: 68). Görüldüğü üzere, diplomasinin tarihi, insanların birbiriyle iletişiminin başladığı zamana kadar uzamaktadır.

Kamu Diplomasisi

Tarihte diplomatik ilişkiler ilk olarak elçiler vasıtası ile yaşanan bir anlaşmazlığı gidermek amacıyla mesaj iletilmesi şeklinde doğrusal ve geçici (ad hoc) bir nitelik taşımaktayken (Çatal, 2015: 54; Bostancı, 2012: 25) bugün ise diploması, sadece siyasal ve askeri bir referansla okunamayan; ekonomik, teknik, kültürel boyutları ile zenginleşmiş bir iletişim yönetimidir (Girgin, 1975: 134). Diploması tarihi serüveninin iletişim alanında yaşanan teknik ve teknolojik gelişmelerden soyutlanamayacağı aşikardır. Tarihsel bazda “hükümetten hükümete” ve “diplomattan diplomata” etkileşimlere dayanan geleneksel diploması, sosyolojik açıdan bir dönüm noktası sayılabilecek I. Dünya Savaşı sonrasında yeni yöntem ve ilkelerin benimsendiği bir döneme evrilmiştir (Bostancı, 2012: 27). Bu süreçte şeffaflık ve demokrasi ilkeleri ile uyumlu açık diploması anlayışı, medyatik sistemlerin de gelişimi ile “devletten halka” iletişimleri içererek genişlemiştir. Joseph Nye ise halkı ve herkesi kapsayan kamu diplomasisi dönemi için 2.0 dönemi demiştir (Emiroğlu, 2017: 118).

Kamu diplomasisi genel olarak ülke hakkında olumlu imaj yaratılması için “bir hükümetin yabancı halklarla, ulusunun fikirleri ve idealleri, kurumları ve kültürü ile ulusal hedefleri ve güncel politikaları kapsamında iletişim kurma sürecini” tanımlamak adına kullanılmaktadır (Tuch, 1990, akt. Zhong ve Lu, 2013: 543). The New Public Diplomacy: Soft Power in International Relations'un editörü Jan Melissen (2005), artık kamu diplomasisinin genel diplomatik faaliyetlerin standart bir bileşeni olarak kabul gördüğüne işaret etmektedir ve dış politikada başarılı olmanın bir koşulu olarak yabancı halklarla diyaloga girmelerinin gerekliliğini vurgulamaktadır (akt. Fitzpatrick, 2007: 187-188). Kamu diplomasisinin ana referansı olan yumuşak güç kavramı (Nye, 1990) bir kuvvet yahut zorlama kullanılmadan hedef kitlenin istek ve tutumlarını yönlendirme ilkesi çerçevesinde hedef kitleler ile iletişim kurma gayesi temelinde “bilgilendirme ve etkileme faaliyetleri” olarak tanımlanabilmektedir (Yılmaz, 2012: 224). Brian Hocking hükümetlerin kamu diplomasisi stratejilerini harekete geçiren esas olgunun hegemonik yumuşak gücün yokluğu olduğunu ifade etmektedir (2005: 35). Bundan dolayı kamu diplomasisi kamuoyunu etkilemede önemli bir araçtır.

Makale kapsamında irdelenecek olan ve diplomasinin daha halkla ilişkiler disiplinine yakın olan boyutu, “kamusal işler” diplomatik faaliyetlerin iç kamuya duyurulmasını kapsamaktadır. Melissen (2005: 13) kamusal işlerin *iç kamuyu hedeflediğini* ifade etmektedir. Diplomatik faaliyetlerin başarısı için öncelikle iç hedef kitle olarak da tanımlayabileceğimiz iç kamunun ülkenin imajı hakkında istenen doğrultuda izlenimlere sahip olması gerekmektedir. Kamusal işler tabiri ile ilgili yazında tam bir tanım birliği olmasa da makale kapsamında, diplomatik faaliyetlerin iç hedef kitleye (halka) yansıyan boyutu şeklinde kabul edilecektir (Köksoy, 2013: 380). Kamu diplomasisiyle önemi anlaşılan ve yazında kendisine yer bulan kamusal işler, yeni medya teknolojileri ile birlikte ivme kazanmıştır. Sosyal medya ile birlikte iç kamunun diplomatik imaj yaratımı sürecindeki etkin rolünün farkına daha çok varılmış ve her bir vatandaşın aynı zamanda bir diplomatik elçi olabileceği gerçeği ile yüzleşilmiştir. Bu çerçevede ülkenin dış kamularla yürüttüğü diplomatik iletişim süreçleri ile uyumlu bir ülke imajının iç kamuda da oluşturulmasının gerekliliği daha da belirgin bir hale gelmiştir. Teknik ve teknolojik gelişmeler insanların uluslararası mobilizasyonunu hızlandırmış ve vatandaşlık kavramının da keskin sınırlarını zedelemiştir. Bu çerçevede iç kamunun sınırlarının kimleri kapsadığı, hangi bireylerin kamu diplomasisinin hangi bireylerin kamusal işlerin hedef kitlesi dahilinde değerlendirileceği gibi belirsizlikler keskin sınırlar koymayı ve tanım yapmayı zorlaştırmaktadır.

Yeni Medya Ekseninde Dijital Diplomasi

Toplumları şekillendiren ve kültürümüzü belirleyen teknolojinin diplomasi alanı çerçevesindeki dönüştürücü etkisini anlamak adına yeni medya teknolojisini ve özelliklerini anlamak gereklidir. Bizim sinir sistemimizin bir uzantısı olan küresel dijital ağın olanak verdiği yoğun enformasyon akışı McLuhan ve Powers’a göre, önceki çağlardan kalan değerleri yutmaktadır (Rigel vd. 2005: 18-30). Zaman ve mekân sınırlarını yadsıyan ve sınırsız katılıma izin veren yeni medyanın şekillendirdiği diplomatik ilişkiler günümüzde dijital diplomasi olarak tanımlanmaktadır.

Yeni medya, zaman ve mekan bağlamından kopuk, her bakımdan kişiselleştirilebilir, senkronize, hız ve anıdalık içeren yapısı (Arar, 2014: 124) ile kendine aittir bir kamusal alan yaratmıştır. Yeni medya teknolojileri hiyerarşik bir yapının egemen olduğu diplomatik faaliyetleri toplum tabanlı bir diplomasiye dönüştürmüştür (Clarke, 2015, akt. Çatal, 2015: 68). Özellikle sosyal medyanın ortaya çıkması ile birlikte diplomatik ilişkiler dönüşüme uğramış ve seyirci pasif medya alıcısı olma halinden aktif katılımcıya, iletişim süreci ise tek yönlü bilgi iletimi merkezinden deneyim paylaşımı ve çift yönlü ilişki kurma sürecine evrilmiştir (Zhong & Lu, 2013: 547-548). Bu çerçevede yeni medya halkın (halkların) katılımı ve ifadesi için yeni daha demokratik ve katılımcı bir çevrimiçi diplomatik alanı temsil etmektedir (Zaharna, 2018: 58).

Holmes’da dijital diplomasinin dönüştürücü niteliğine değinmiş ve yeni medyanın içinde barındırdığı sınırları yok eden postmodern yapısının uluslararası sistemlerde yaratacağı dönüşümleri vurgulamıştır (Kurt, 2018: 31). Uluslar-ötesi kamuoyu yahut küresel kamuoyu şeklinde ifade edilen, içinde yaşadığımız küresel köyün gündemini oluşturan fikir ve düşünce iklimi ulusal kültürel ve yerel sınırlardan arındırılmıştır. Ortak değerler ve çıkarların önem kazandığı küresel kamuoyunu oluşturan siber uzay, Ronfeldt & Arquilla’ya göre küresel bağlamda “zihinlerin matrisi” ve manevi bağlardan oluşmaktadır. (2009, akt Zhong & Lu, 2013: 547-548). Bu çerçevede ortak sorunlar olarak görebileceğimiz küresel ısınma, susuzluk problemi, nükleer tehdit vb. konuların yanında 2020 yılında tüm dünyayı etkisi altına alan Covid-19 salgını küresel gündemde yer almaktadır ve bu konuda uluslar-ötesi bir kamuoyu mevcuttur. İnternetin eleştirilen ve kutsanan niteliklerinin varlığına karşın, yeni medya küresel politik değişim sürecinin bir parçasıdır. İnternet ve yarattığı sanal kamusal alan, devletlerin tüm iletişim süreçlerini, neyi, nasıl ve niçin yaptıklarını ve yapacaklarını etkilemektedir (Westcott, 2008: 5).

Yeni medya teknolojilerinin diploması yazınında devrim yarattığı iki özel vardır diyebiliriz; dijital diploması ve vatandaş diploması (Mueller, 2006, akt. Kurt, 2016: 45). Dijital diploması de vatandaş diploması de kamusal işlerin diplomatik ilişkilerdeki önemini yadsınamaz bir şekilde arttırmaktadır. Kamu diplomasıyla birlikte halkın da içinde yaşadığı ülkenin kamu diplomatı olabilmesi (Akyol, 2018: 108), dijital diploması ile birlikte vatandaşların diplomatik sürece katılabileceği bir mecra daha yaratmıştır. Diplomatik stratejilerle uyumlu bir ülke imajının her vatandaşa nakledilmesi en önemli diplomatik amaçlardan biri olmuştur. Sınır ötesi bir iletişim stratejisi olma halinden sıyrılan diploması sosyal medya vasıtası ile gerçek bir sivilite kazanmıştır (Yun & Toht, 2009: 500). Bu çerçevede diploması kendine yeni bir çalışma sahası inşa etmiştir.

Sosyal Medya ve Diploması: Twiplomacy

Sosyal medya web 2.0 döneminde oluşan bir online sosyal paylaşım ve etkileşim ortamıdır. Web 2.0’ın en önemli özelliği senkronize olabilmesidir. Boyd (2013) Sosyal medyanın özelliklerini, “süreklilik, tekrarlanabilirlik, araştırılabilirlik, ölçeklenebilirlik, konumsuzluk” şeklinde beş katogeriye tasniflemiştir (akt. Demir, 2014: 147). Sosyal medya ortamları bu nitelikleri çerçevesinde kişiyi pasif tüketiciden (consumer) aktif kullanıcıya (user) atamış ve kendi iletişim geleneklerini inşa etmiştir.

21. yüzyılda sosyal medya, haber dağıtımı ve gündem oluşturma süreçlerinde etkin bir güç olarak anılmaya başlanmıştır. Sosyal medya ilk zamanlarında daha çok diğer insanlarla iletişim kurmak yahut yeni insanlarla tanışmak amacıyla kullanılırken günümüzde bir haber kaynağı (gündem oluşturan bir araç) ve toplumların gündem üzerine yorumlarını, tepkilerini dile getirebildikleri bir sanal ortam olarak konumlanmıştır. Sosyal medya gündemi bireylerin yaptıkları

paylaşımlar sonucu oluşmaktadır. Bireyler sosyal medyada, hem üreticidirler hem tüketicidirler. Kullanıcılar hem gündemi belirleyip hem de var olan gündem üzerinden yorumlarda bulunarak gündemin şekillenmesini sağlarlar. Gündem konuları içerisinde siyasi meselelerin de olması, sosyal medya kullanıcılarını ülke siyasetinde daha aktif bir konuma getirmektedir.

Çalışmanın odak noktası olan Twitter, 2006 yılında Jack Dorsey tarafından kurulan mikroblog bir site olarak tanımlanmaktadır (Sanlav, 2014, akt. Korkmaz, 2015: 98). Twitter 280 karakter kotalı (Eskiden 140 karakter kotası varken, Kasım 2017’de bu kota iki katına çıkarılmıştır.) tweet paylaşımları ile duygu, düşünce, fikir paylaşımının yanında görsel ve video ekleme imkanı olan bir mecradır. Karakter sınırı ile, konuyu ana hatları ile, pratik ve özetleyen biçimde iletimi, zamanın ve dikkatin kıt olduğu günümüzde kolay ve hızlı üretilip tüketilebilmesi açısından önem taşımaktadır (Boyd, Golder & Lotan, 2010, akt. Tosuner, 2015: 133). Tweetlerin içine gömülü linkler (hypertext) vasıtası ile başka metne, içeriğe, hiper metne ya da hiper ortama yönlendirilebilmektedir (Yeşilyurt, 2015: 75). Sembolü mavi kuş olan Twitter’in “Neler oluyor?” anahtar sorusunu içeren ve cıvıldaama anlamına gelen ileti biçimi tweet’tir. Platforma has bir dil ve özgü semboller vastası ile, erişilebilirlik ve ulaşılabilirlik sağlanmasının yanında, tweet çeviri sistemi ile evrensel bir uzlaşma ve paylaşım sağlamaktadır.

Twitter; son dakika haberlerin paylaşımında (Ovide, 2009), e-aktivizm örgütlenmelerinde ve gündem oluşumunda (Bekkers vd., 2011), geleneksel medyada yer almayan-alamayan haberlerin öğrenilmesinde önemli bir sosyal paylaşım alanıdır (akt Meriç, 2015: 243). Sosyal, siyasal ve ekonomik hayatın önemli bir alanı haline gelen Twitter’in aynı zamanda diplomatik ilişkiler açısından da öneminin fark edildiği görülmektedir. Örneğin, 2008 yılında bağımsızlığını ilan eden Kosova, dijital diplomasi (20 bin gönüllü dijital diplomat) vasıtası ile sosyal medya sitelerindeki ülkeler listesinde Kosova’nın yer almaması durumuna yarattıkları farkındalık sonucu Twitter’in Kosova’yı ülkeler listesine dahil etmesi (Eren, 2015: 17) gösterilebilir. Aynı zamanda ABD’nin 2009 yılında diplomatik faaliyetler için kaynaklarını aktardığı “america.gov” web sitesi projesinden vazgeçerek, kaynaklarını sosyal medyaya kanalize etmesi de bu doğrultuda gösterilebilir (Cohn ve Alicia, 2011, akt. Karagülle, 2015: 36).

Diplomasi faaliyetlerinin Twitter üzerinden yürütülmesine Twitter Diplomasisi denilmektedir. Twitter gibi sosyal medya araçlarının diplomasiye katkısı öncelikle diplomatların ve büyükelçiliklerin faaliyetlerini birçok şekilde kolaylaştırarak onlara ilişkiler ve ağlar yaratır (Straub vd. 2015: 2). Dijital diplomasi faaliyetleri içinde yer alan Twitter Diplomasisi’nde aktör; siyasi lider, hükümet hesabı, dış işleri bakanlığı, STK temsilcisi ya da sıradan bir vatandaş olabilmektedir. 280 karakter sınırı ile dijital diplomasi’nin önemli mecralarından biri haline gelen Twitter, olay, konu yahut gündem hakkında kamuoyunun az ve öz bilgi ile haberdar olmasını ve genel kanaat iklimini kavramasını sağlamaktadır (Chhabra, 2020).

Ayrıca tweetlerin altında yer alan “Tweeti Çevir” butonu sayesinde kişi hiç çaba sarfetmeden yabancı dildeki tweetin kendi dilindeki karşılığını görebilmektedir.

Görüldüğü üzere hükümetlerin kendi yurttaşlarına sundukları halkla ilişkiler merkezli iletişim mesajları, Twitter (vb. sosyal mecralar) üzerinde yer aldığı anda küresel bir nitelik kazanmakta ve bu bağlamda diplomatik bir nitelik de kazanmaktadır. Diplomatik faaliyetlerin Twitter üzerinden kamu önünde yapılması ile kamu diplomasisi ile hedeflenen şeffaflık adına bir devrim olmasının yanında kamu tarafından diplomatik ilişkilerin anlaşılması adına da bir bilinç geliştirmiştir. Daha görünür ve ulaşılabilir hale gelen diplomatik uygulamalar, kamuların iletişim sürecine katılımına ve diğer katılımları görmelerine imkan tanımıştır.

Halkla İlişkiler ve Diplomasi: Muğlaklaşan Bir Ayrım

Dijital diplomasi ile birlikte geçmişte tartışılmış olan halkla ilişkiler ve yeni diplomasi kavramsal benzerliği tekrar gündeme gelmiştir. Kamu diplomasisi ve halkla ilişkiler disiplinleri karşılaştırıldığında ortak temel kavramları paylaştıkları görülür. Snow (2009, akt. Özlü, 2019: 32) kamu diplomasisinin kökenlerinin halkla ilişkiler gibi ikna sürecine dayandığını ve birçok noktada özdeşleştiklerini vurgular. İki disiplin de özünde iletişim yönetimini amaçlar. İskit’in “İletişim diplomasi ruhudur” (2007: 278) sözünü halkla ilişkiler disiplini üzerinden okumak ve diplomasi yönetmek istediği iletişim süreçlerinde halkla ilişkiler disiplininin kavramsal zenginliğinden sıklıkla faydalandığını görmek mümkündür.

Halkla ilişkiler, stratejik iletişim yönetimidir ve halkla ilişkiler uygulamaları, işletmenin pazarlama iletişimi sürecinden siyasal bir liderin iletişim faaliyetlerinin yürütülmesine kadar içinde iletişim yönetimini barındıran her faaliyette görülmekte, hissedilmektedir (Peltekoğlu, 2014: 1). Halkla ilişkiler disiplininin bu kapsayıcı ve bütünsel tanımı çerçevesinde, diplomatik iletişim faaliyetlerinin de bir halkla ilişkiler çabası olduğunu görmek mümkündür. Zaharna’nın (2010: 79) siyasi bir oluşumun iletişim faaliyeti olarak tanımladığı kamu diplomasisi, uluslararası halkla ilişkiler faaliyeti olarak da değerlendirilebilmektedir (Zhong & Lu, 2013: 543). Balay Tuncer’de kamu diplomasisini; halkla ilişkiler ve diplomasi gelişmiş boyutu olarak tanımlamakta ve kamu diplomasisini halkla ilişkilerin bir uygulama alanı olarak görmektedir (2020, s.449).

Halkla ilişkiler ve kamu diplomasisi hedefleri yönüyle ortaklaşmasının yanında kitle iletişim araçlarını bu süreçte kullanması ile de bir ortaklaşma içindedir. İki disiplin de hedef kitlelerini kendi çıkarlarına yönelik etkileme sürecini amaçlar (Signitzer & Coombs, 1992 akt. Kahraman, 2019: 56) ve bu süreçte kitle iletişim araçlarının “bilgi verme, toplumsallaştırma, güdüleme, tartışma, eğitim, kültürel çalışmalar, eğlence ve katılma” işlevlerini kullanırlar (Gündüz & Pembecioğlu, 2013: 312). Dünya sahnesinde ülke adına olumlu imaj yaratımı amaçlayan kamu diplomasisi, Koschwitz’e göre (1986) “bilgi alışverişi ile klişe ve ön yargıların azaltılması, kendi dış politikalarına ve toplum modellerine sempati yaratılması,

kendini tasvir etme ve imaj oluşturma” alt hedeflerine sahiptir (Zhong & Lu, 2013: 544). Kamu diplomasisinin alt hedefleri incelendiğinde halkla ilişkiler ile olan benzerliği daha iyi anlaşılmaktadır. Bu kavramsal örtüşme ile bile görülmektedir ki, halkla ilişkiler disiplini ile yeni diplomasi faaliyetlerini birbirinden ayrı disiplin olarak ele alıp katı bir tanım çerçevesi içine sıkıştırmaktan ziyade, ortaklıkların birbirini zenginleştirdiği ve kavramsal referansların paylaşıldığı verimli bir çalışma sahası yaratılabilmesi mümkündür.

Her kurum ve kuruluşun, tüm hedef kitleleriyle olan iletişimini kapsayan halkla ilişkiler (Peltekoğlu, 2014: 7) ile yeni diplomasinin hedef kitle ortaklığı dijital diplomasi ile iyice belirginleşmiştir. Kamu diplomasisinin özünde halkla ilişkiler olup olmadığına yönelik yapılan tartışmalar (Özlü, 2019: 30), dijital diplomasi ile hız kazanmıştır. Dijital diplomaside birinci hedef kitle dış kamulardır lakin yeni medyanın tüm sınırları yadsıyan postmodern yapısı iç dış kamuoyu ayrımını önemli ölçüde muğlaklaştırmıştır. McLuhan’ın “araç mesajdır” savı çerçevesinde irdelediğimizde aracın global yapısı mesajı da global ilan etmekte ve iç-dış kamu ayrımını parçalamaktadır. İç-dış kamuoyu ayrımının parçalanması aynı zamanda yazında sıklıkla tartışılan diplomasi ve halkla ilişkiler alanlarının ayrıştırıldığı keskin sınırları da yok saymaktadır.

Kamu diplomasisi ile merkeze oturan halk, halkın ihtiyaçlarını gözetme ve çift yönlü iletişim vurgusu, yeni medya sistemlerinin sağladığı olanak ile hayata geçirilebilecek bir alan kazanmıştır. Diplomatların, tüm kamular (yabancı, yerli, diaspora) adına halk merkezli bir bakış açısı ile iletişim faaliyetlerini gerçekteştirmesinin gerekliliğine değinen Hocking’in bu tanımı dijital diplomaside bir zorunluluk haline gelmiştir (2005: 61). Yerli-yabancı halk kavramı ayrımını doğası gereği yadsıyan (hem mekansız iletişim ile hem de gelişmiş çeviri hizmetleri sağlaması ile) dijital diplomasi iletişim disiplinleri arasındaki ayrımları da aşındırmaktadır. Yeni medya teknolojileri ile, iç kamuoyunu hedef alan ve halkla ilişkiler stratejisi içerisinde oluşturulan bir mesaj kolaylıkla dış hedef kitleye de ulaşabilmektedir. Bu durum halkla ilişkiler ve diplomasi ayrımına yeni bir boyut getirmenin yanında, iletişim stratejilerinin oluşturulmasında iç-dış hedef kitle ayrımının da gözden geçirilmesine sebep olmaktadır. Böylece kamu diplomasisi ile diplomatik aktörlerin artan tanımı ve faaliyet alanları daha artmış, sosyal medya ise diplomatik ve siyasal imaj savaşlarının verildiği bir arenaya dönüşmüştür.

Dijital diplomasiden önce ve iç-dış kamuoyu ayrımının belirgin olduğu dönemlerde, kamu diplomasisi iç hedef kitle ile, “iç hedef kitleden gelen girdilere göre dış politikanın yönlendirilmesi veya dış politika ve diplomasi hedeflerinin iç hedef kitleye anlatılması (kamusal işler) olmak üzere iki şekilde” iletişim kurmakta iken, günümüzde dijital diplomasinin iletişim mesajlarının üretimini ve devir daim sirkülasyonunu yerelden küresele genişletmesi ile iç ve dış kamuoyu mesajlarının ortaklaşmasını gerektirmektedir. Bu çerçevede mesajların

ortaklaşması diplomasi ve halkla ilişkiler davranışlarını açıklayan modellerin de ortaklaşmasını gerektirmektedir (Kamuyu bilgilendirme ve siyasal bilgilendirme modelleri arasındaki özdeşliğe Yağmurlu (2012) tarafından “Halkla İlişkiler Yöntemi Olarak Kamu Diplomasisi” isimli makalede de değinilmiştir.).

Kamu diplomasisi ile diplomatik stratejilerin bir paydaşı olarak tanımlanan vatandaş, diplomatik süreçlere doğrudan şahit olma ve yönlendirme fırsatı bulmuştur. Diplomatik tutumun hem iç hem dış kamuya yönelik iletişim mesajlarında ortak amaç doğrultusunda oluşturulması gerekmektedir. Bu bağlamda halka diplomatik stratejilerin iletilmesi ve ülke imajının nakledilmesi olan kamusal işler ile kamu diplomasisi ayrımı da dijital diplomasi ile muğlaklaşmıştır. Çünkü sosyal medya sayesinde, iç kamu doğrudan bir şekilde diplomatik ilişkileri gözlemleyebilir ve ülkesinin diplomatik stratejileri hakkında fikir sahibi olabilir. Aynı zamanda ülkesinin diğer ülke liderleri ve dış kamular gözünde nasıl bir imaja sahip olduğunu da bilebilir. Böylelikle ülkenin iç kamusuna yönelik uyguladığı kamusal işler stratejileri de daha önem kazanmış ve yönetilmesi gereken daha fazla değişken ortaya çıkmıştır.

Görüldüğü üzere diplomasinin dış kamuları merkeze alan klasik tanımları geçerliliğini giderek yitirmektedir (Yun ve Toht, 2009: 500). Tuncer’in (2006) kitabında tercih ettiği üzere “kamuoyuna yönelik diplomasi” tanımlaması günümüz diplomatik stratejileri tanımlaması adına daha bütüncül ve doğru bir tercih olacaktır (Akyol, 2018: 1). Kamuoyu merkezli iletişim faaliyetleri halkla ilişkiler çabalarını içermesi sebebi ile iki disiplin özdeşlik kazanmaktadır.

Kamuyu Bilgilendirme Modeli

Gurnig ve Hunt’ın (1984) kurum ve kuruluşların halkla ilişkiler davranışlarını sınıflandırıp modeller aracılığı ile ortaya koyma çabasını içeren Dört Halkla İlişkiler Modeli yazında sıklıkla kullanılan bir tasniftir. Halkla ilişkiler çabalarının tarihsel serüvenini açıklamak adına da kullanılan bu dördü model; Basın Ajansı Modeli, Kamuyu Bilgilendirme Modeli, İki Yönlü Asimetrik ve İki Yönlü Simetrik Modellerinden oluşmaktadır (Okay ve Okay, 2018, s.120).

Tablo 1. Grunig ve Hunt'a Göre Halkla İlişkiler Modeli

Grunig ve Hunt'a Göre Halkla İlişkiler Davranışının Dört Modeli				
Karakteristiği	Basın Ajansı/ Tanıtım	Kamuyu Bilgilendirme	İki Yönlü Asimetrik	İki Yönlü Simetrik
Amaç	Propoganda	Gerçek bilgilerin yayılması	Bilimsel analiz temeli üzerinde ikna	Karşılıklı anlayış
Organizasyonun Hedefi/ Kurumsal Amacı	Kamuoyunun, çevrenin kontrolü, hakimiyeti	Kamunun kazanılması/çevresel adaptasyon, işbirliği	Kamuoyunun, çevrenin kontrolü, hakimiyet	Kamuoyu ile uyum, çevresel adaptasyon
Halkla ilişkilerin Rolü	Danışma	Bilgilerin yayılması	Danışma	Aracılık
İletişimin Doğası	Tek yönlü, tam gerçek önemli değil	Tek yönlü, gerçek önemli	Çift Yönlü, dengesiz etki	Çift yönlü, dengeli etki
İletişim Modeli	Kaynaktan alıcıya	Kaynaktan alıcıya	Kaynaktan alıcıya feedback	Gruptan gruba feedback
Araştırmanın Doğası	Çok önemli değil	Çok önemli değil	Halkla ilişkiler kampanyalarından önce ve sonra tutumların kontrol edilmesi	Kamu ile organizasyon arasında karşılıklı anlayışın değerlendirilmesi
Tipik Temsilcisi	P.T.Barnum	Ivy Lee	Edward L. Bernays	Bernays, Halkla ilişkiler eğitimcileri ve meslek dernekleri
Günümüzde uygulandığı alanlar	Spor, tiyatro, satış geliştirme	Hükümetler, belediyeler, kâr amacı gütmeyen kuruluşlar, dernekler, iş dünyası	Serbest ekonomi, ajanslar	Sosyal amacı olan iş dünyası, ajanslar
Yüzdesel olarak yaygınlık (ABD'de 1984 yılında)	%15	50%	20%	15%

Kaynak: Grunig ve Hunt 1984, akt. Okay ve Okay, 2018, s.120

Bilgilerin yayılması adına tek yönlü iletişim reflekslerini içeren bu modelin temel gayesi gerçek bilgilerin hedef kitleye aktarılmasıdır (Grunig & Hunt, 1984, akt. Ertürk ve Şeşen, 2018 :40). Modelin en bilinen temsilcisi olan Ivy Lee ve İlkeler Deklerasyonu ile özdeşleşen Kamuyu Bilgilendirme Modeli kapsamında iletişim mesajının öncelikli amacı gerçeğin zamanında iletimidir (Peltekoğlu, 2014 :101). Kurumlar adına daha ziyade ütöpik bir hedef olan Çift Yönlü Simetrik Modelin uygulanması günümüz teknik ve teknolojik gelişmeler ışığında büyük ölçüde kolaylaşmıştır. Lakin hükümetler ve bakanlıklar nezdinde durumu değerlendirdiğimizde, eski tek yönlü iletişim reflekslerinden vazgeçemedikleri görülmektedir (Bayraktutan vd., 2014; Meriç, 2015; Darı, 2018; Ertürk ve Şeşen, 2018; Çelik, 2019). Bu çerçevede günümüz hükümetler ve bakanlıkların iletişim çabalarını Kamuyu Bilgilendirme Modeli kapsamında değerlendirmek doğru olacaktır (Araştırma kapsamında elde edilen bulgular da bu tutumu destekler niteliktedir).

ARAŞTIRMA: SAĞLIK BAKANI FAHRETTİN KOCA’NIN TWITTER HESABI İNCELEMESİ

Chatfield’in “Yayılmakta olan eşsiz bir bağlantılılık çağı olan günümüzde, başarısızlığın ödülü de bedeli de hiç olmadığı kadar büyük” (aktaran Kurt, 2018, s.178) cümlesi koronavirüs göz önüne alındığında daha net bir şekilde anlaşılmaktadır. Koronavirüsün yayılması sürecinde, fiziki bağlantıların bile tamamen kapatılmadığı ve bu nedenle küresel sağlık için yerel sağlığın gerektiği net bir şekilde gözler önüne serilmiştir. Daha örtük bir şekilde gözler önüne serilen ise sosyolojik belirtilerin fiziki yakınlık aranmaksızın yeni medya üzerinden sınırsız bir bulaşa sebebiyet vermesidir. Bu çerçevede Sağlık Bakanı Koca’nın pandemi sürecinin iletişim mecrası olarak Twitter’i tercih etmesi olağandır. Twitter, mesajın kamuya iletimde eşik bekçilerine duyulan bağımlılığı ortadan kaldırması, eş zamanlı ve ivedi mesaj iletimini sağlaması gibi nitelikleri ile kriz iletişimi süreci adına ideal bir mecra. Aynı zamanda Twitter’ın mecra olarak seçimi ile krizin küresel boyutuna da cevap veren, mesajın küreselliği de eş zamanlı olarak sağlanmıştır.

Araştırmanın Konusu, Önemi ve Amacı

Küresel bir pandemi süreci oluşturan ve sosyal, siyasal, kültürel ve ekonomik tüm bağlamlara yadsınamaz bir etkisi olan koronavirüs, ülkemizde ilk bulgularıldığı tarih 11 Mart 2020’den günümüze tesir etmektedir. Bulaş riski yüksek olan koranavirüs, tüm dünya gündeminde ilk sırada yer almış ve siyasal ve coğrafi sınırların hükümsüzlüğünü göstermiştir. Bu süreç küresel bir sorun olmasının yanında her ülke için de başa çıkılması gereken bir kriz ortamı oluşturmuştur.

Bu süreçte Sağlık Bakanı Fahrettin Koca’nın kamuoyuna ulaşma sürecinde ana mecra olarak Twitter’i seçtiği görülmektedir. Siyasal ve diplomatik iletişim süreçlerinde sıkça kullanılan Twitter’in, virüs genelinde özellikle vaka, iyileşen hasta sayıları, uyarı ve önlemlerin duyurulması gibi kamuyu bilgilendirme gayeli iletişim mesajlarının sunulduğu ana mecra olduğu görülmektedir. Twitter’in bir araç olarak, hem iç hem dış hedef kitlenin ulaşımına açık olmasına değinildiği üzere; üretilen mesajların ulusal halkla ilişkiler çabalarının yanında diplomatik bir niteliğe de sahip olduğunu göstermektedir. Bu çerçevede, mesajların bu gayede üretilmesi, Bakan Koca’nın WHO (World Health Organization) Genel Direktörü Tedros Adhanom Ghebreyesus ve Bölgesel Direktörü Hans Kluge ile karşılıklı takip ilişkisi kurması gibi göstergeler de bu farkındalığın bir ürünüdür.

T.C. Sağlık Bakanlığı Twitter hesabının sıklıkla Bakan Koca’nın tweetlerini RT etmesi, kriz iletişiminin Bakan Koca merkezinde yönetildiğini işaret etmektedir. Diplomatik ilişkileri geliştirmek özellikle sağlık diplomasisi alanında faaliyet göstermek adına kurulan T.C. Sağlık Bakanlığı Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü profiline de yine ağırlıklı olarak Fahrettin Koca’nın ve Türkiye Sağlık Bakanlığı’nın tweetlerini Retweet etmesi ile iletişim sürecinin yönetildiği görülmektedir. Bu çerçevede virüs krizinin iletişim süreci çerçevesinde iletişim

aktörünün Bakan Koca olduğu ve kriz iletişimi sürecinde önemli olan tek sesliliğin sağlandığı görülmektedir. Bakan Fahrettin Koca'nın doktor olması, kriz iletişimi süreci adına Fahrettin Koca'nın güvenilirliğini arttıran unsurlardandır. Bunun yanında, Koca'nın eş zamanlı ve sürekli bir iletişim stratejisi uygulaması, kriz dönemlerinde halkın belirsizliği azaltmak adına ihtiyaç duyduğu bilgi ihtiyacının giderilmesi ve sürecin başarısı adına önem arz etmektedir. Bakan Koca bu süreçte anımsal ve etkileşim sağlayan aracısız bir mecra olan Twitter'ı ana iletişim platformu olarak kullanmıştır. Twitter'ın bu niteliklerinin yanında iç dış kamu ayrımını yadsıyan ve küresel bir imaj yaratımı için müsait bir mecra olması, küresel bir kriz iletişim sürecinin yürütüldüğünün farkında olduğunu göstermesi adına önemlidir. Bu süreçte ise Bakan Koca'nın ek olarak yabancı bir Twitter hesabı üzerinden dış kamulara bilgilendirme yapmak yerine, Türkçe hesabı üzerinden iletişim sürecini yönetmesi ve diplomatik hesabın da -T.C. Sağlık Bakanlığı Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü- bu tweetleri retweet etmesi diplomatik anlamı olan bir tutumdur.

Görüldüğü üzere, Fahrettin Koca'nın hem diplomatik hem de halkla iletişim aktörü olduğunu söylemek mümkündür. Bu çerçevede Fahrettin Koca'nın Twitter hesabı aracılığı ile günlük koronavirüs ile ilgili vaka gelişmeleri, halkın bu süreçte yapması gerekenler, sürecin Türkiye tarafından nasıl yönetildiği açıklanmıştır. Yerli ve yabancı geleneksel medya kanallarının da ana kaynağını bu tweetlerin oluşturmasının yanında, doğrudan ve eşzamanlı bir şekilde günlük verilerin hedef kitleye de aktarılması kriz sürecinin şeffaflığı ve bilgiye ulaşılabilirliği açısından iletişim sürecinin güçlü yönünü oluşturmuştur. Süreçte iç hedef kitleye yönelik kamusal işler çerçevesinde nitelendirilebileceğimiz, ülkenin diplomatik stratejilerini ve etkileşimlerini açıklayan mesajların iletilmesi de Bakan Koca'nın Twitter hesabı üzerinden gerçekleştirilmiştir.

Hem halkla ilişkiler hem de diplomatik iletişim sürecinde ana kanal olarak Twitter'ın kullanımı ile özgün bir değere sahip olan ve irdelenmesi gereken bu iletişim sürecinin yönetimi, aynı zamanda sosyal medyanın; diplomasi ve halkla ilişkiler disiplinleri arasındaki muğlaklığı göstermesi yönü ile de önem kazanmaktadır. Bu çerçevede makalenin araştırma bölümünde Sağlık Bakanı Fahrettin Koca'nın Twitter aracılığı ile yönettiği iletişim süreci ve etkinliği anlaşılmalı çalışılacaktır. Kriz dönemi olarak nitelendirilebilecek ilk vaka tespitinin gerçekleştiği Mart ayı ile yeni normalin başlangıcı sayılan 1 Haziran arası süreç ve bu süreçteki iletişim yönetimi; iç ve dış kamunun bilgilendirilmesi, sürecin iç kamuoyunda ciddiye alınması ve sürecin yönetimi açısından dış kamuoyuna mesaj verilmesi açısından önem arz etmektedir. Bu süreçte Dünya ülkelerinin ve Türkiye Cumhuriyeti'nin hem iç kamuoyu hem de dış kamuoyu üzerindeki imajı açısından bir sınavdan geçtiğini söylemek mümkündür. Özellikle sağlık sistemlerinin gelişmişlikleri, süreci iletişimsel, sosyal, siyasi ve ekonomik bağlamlarda yönetme güçleri, an ve an ölçümlenmiş ve yaşanan/yaşanacak herhangi bir kriz, eş zamanlı bir şekilde kamuoyuna ulaşacaktır. Bu koşullarda siyasi yahut diplomatik bir imajın yaratımı

ve korunması, bir skandalın yayılımına bağlıdır. Bu süreçte etkin, eş zamanlı ve sürekli iletişim faaliyetleri içinde olan Bakan Koca'nın, ülkenin hem diplomatik hem de siyasi kimliğini yöneten bir aktör olduğu görülmektedir. Bu çerçevede bu süreçte kurulan iletişimin etkinliğinin izlenmesi, dijital diplomasi, dijital halkla ilişkiler, siyasal iletişim ve uluslararası halkla ilişkiler disiplinlerince önem arz etmektedir.

Araştırmanın Yöntemi

Araştırma kısmında içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. İçerik analizi, belirli olayları açıklamak, nicelemek adına; sözlü, görsel veya yazılı verilerden geçerli çıkarımlar yapmak için sistematik ve nesnel yol sunan bir araştırma yöntemidir (Barbara Downe-Wamboldt, 1992: 314). İçerik analizinin amacı, verileri oluşturan bağlam veya ortamları ilişkilendirerek anlam çıkarmak ve sonucunda yinelenen ve geçerli çıkarımlar elde etmektir (Krippendorff, 2019: 24, Barbara Downe-Wamboldt, 1992: 314). Bakan Koca'nın tweetlerinin ve kamuoyu bilgilendirme sürecinin anlaşılması adına, tweetlerin kategorize edilmesi esnasında betimleyici nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Tweet'lerin etkileşimleri üzerinden iletişim sürecinin etkinliğine yönelik çıkarımda bulunmak ve hangi grup kategorisinin daha yüksek etkileşim aldığı irdelemek adına ise nicel yöntemlere başvurulmuştur.

Bu çerçevede Ilgın ve Ulupınar'ın 2020 yılında yayınladıkları “Kamuyu Bilgilendirme Modeli” çerçevesinde Covid 19 Süreci; Dr. Fahrettin Koca Instagram Hesabı Analizi” isimli makalede yer alan Kamuyu Bilgilendirme Modeli çerçevesinde oluşturulan değerlendirme kategorileri kullanılacaktır ve çalışmanın Instagram hesabı üzerinden yürüttüğü analiz süreci, Bakan Koca'nın resmi Twitter hesabı üzerinden irdelenecektir. Bu bağlamda, değerlendirme kategorilerinin ay bazında dağılımının ifade edilmesinin yanında doğrudan diplomatik anlam taşıyan paylaşım örnekleri sunulacak ve iletişim sürecinin taşıdığı diplomatik kaygı gözler önüne serilecektir.

Halkla ilişkiler ve diplomatik gayelerin ortak yürütüldüğü bu süreç adına bir halkla ilişkiler modelinin kullanılması, gerek kamu diplomasisi ile halkla ilişkilerin özdeşlikleri kapsamında gerekse teknolojik gelişmelerin iç-dış kamu ayrımını muğlaklaştırması kapsamında temellendirilebilmektedir. Temelde halkla ilişkiler çabası altında değerlendirilen T.C. Sağlık Bakanı'nın tweetlerinin irdelenmesi söz konusu olduğu için halkla ilişkiler modelinin kullanılması doğal bir reflektir. Lakin makale temel savı çerçevesinde sürecin aynı zamanda bir diplomatik anlam içerdiğini de varsaymaktadır.

7 başlıktan oluşan değerlendirme kategorileri; “kamuyu bilgilendirme, özel gün/anma/teşekkür, eğitici/öğretici görsel, kurum etkinliği, dezenformasyon düzeltme, kamu spotu ve diğer” şeklinde sıralanmaktadır. *Kamuyu bilgilendirme* kategorisi, Bakan Koca'nın resmi twitter hesabı üzerinden pandemi sürecine yönelik tüm bilgilendirici tweetlerini kapsamaktadır (Ilgın & Ulupınar, 2020: 505). Her gün paylaşılan günlük vaka sayısı tablosu da bu kategori altında yer

almaktadır. *Özel gün/anma/teşekkür* kategorisi, isminden de anlaşıldığı üzere hesabın güncelliğini ve yaşayan bir hesap olduğunu ifade etme konusunda önem taşıyan, özel günlerin kutlanması, pandemi ile mücadele sürecinde yitirilen hekimlerin saygı ve minnetle anılması gibi içerikleri kapsamaktadır. Üçüncü kategori olan *eğitici/öğretici görsel* ise, tweetin mesajının görsel metin tarafından verildiği ve bahsi geçen görselin eğitim ve bilgilendirme sürecini kolaylaştırmak ve akılda kalıcılığını arttırmak adına kullanıldığı durumları kapsamaktadır. *Kurum etkinliği* kategorisi kapsamında ise sağlık bakanlığı ya da ülke tarafından yapılan çalışmalar, dış ülkeye gönderilen maske vb. sağlık malzemeleri yardımları gibi etkinlik ve faaliyetlerin kamuoyuna duyurulması ve bu çerçevede yetkinlik ve olumlu imaj yaratımı içeren mesajlar yer almaktadır. Beşinci kategori olan *dezenformasyon düzeltme*, halk arasında dolaşan gerçek dışı bilgilerin, şehir efsanelerinin yayılımını engellemeyi amaçlayan mesajları kapsamaktadır. Yanlış enformasyonun düzeltimi, ister sağlıksal açıdan bir tehditi bertaraf etme ister kurum imajına yönelik bir tehditi yok etme amaçlı olsun iki bağlamda da hem iç hem dış kamuoyunun yönlendirilmesi açısından önem arz etmektedir. *Kamu spotu* kategorisi ise geleneksel medya kanallarında “kamu spotu” başlığı ile yayınlanmak üzere oluşturulmuş içeriklerin sosyal medya üzerinden de iletiildiği durumları kapsarken, *Diğer* kategorisi, yukarıdaki değerlendirme kategorileri dışında kalan içerikleri kapsamaktadır.

Araştırmanın Örnekleme ve Sınırlılıkları

Çalışma, T.C. Sağlık Bakanı Fahrettin Koca'nın Twitter hesabı üzerinden koronavirüs pandemisi sürecinde yaptığı paylaşımları Kamuyu Bilgilendirme Modeli çerçevesinde irdelemeyi hedeflemektedir. Bu noktada, 01 Mart 2020-31 Mayıs 2020 tarihleri arasında, Bakan Koca'nın paylaştığı tweetler araştırmanın örneklemini oluşturmaktadır. Değerlendirme kategorileri üzerinden sınıflandırılan ve bu çerçevede örneklem dahilinde olan üç aylık süreçteki verilerin karşılaştırılmasıyla süreç anlaşılmaya çalışılmıştır. Koronavirüse yönelik bilgilendirme süreci; ana mecranın Twitter olması ve geleneksel medyanın, sosyal medya üzerinden (Twitter) paylaşılan verilerden yola çıkarak gündemi oluşturması adına önem taşımaktadır. Bu tarihler arasında Koca'nın Twitter hesabından 436 tweet paylaşılmıştır. Bakan Koca'nın resmi Twitter hesabı takipçi sayısı 6,2 milyondur; takip ettiği kişi sayısı ise 28'dir (Erişim tarihi 27.09.2020).

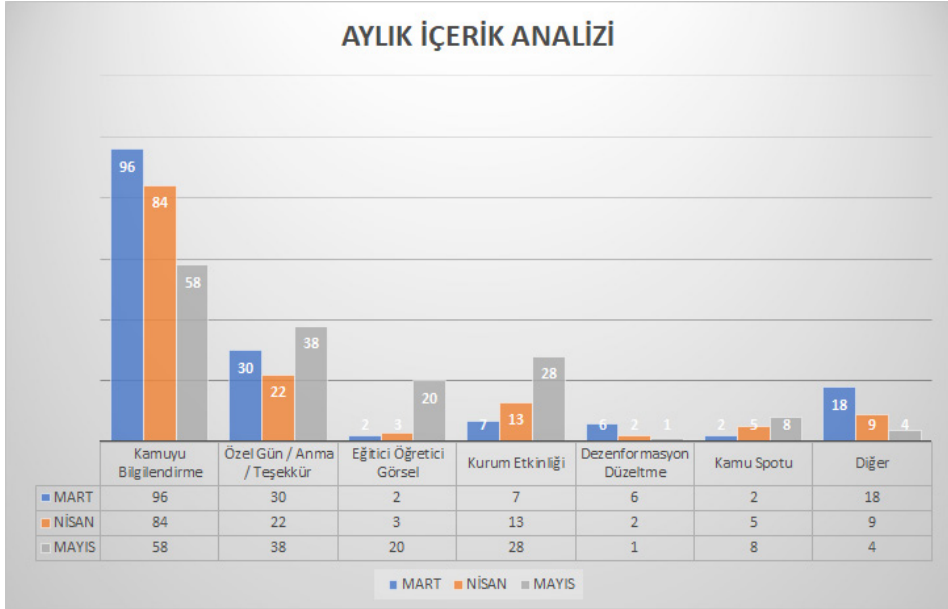
Çalışmada, T.C. Sağlık Bakanı Fahrettin Koca'nın resmi Twitter hesabı temel alınmıştır. Araştırmanın ana mecrası olarak ise twitter seçilmiştir ve araştırmanın sınırlılıkları kapsamında 01 Mart- 31 Mayıs 2020 tarihleri arasındaki veriler değerlendirilmiştir.

BULGULAR

“Kendi hikayesini dışarıya doğru şekilde anlatmak” (Bostancı, 2012: 69) şeklinde tanımlayabileceğimiz diplomatik faaliyetlere, araştırma kısmında ele aldığımız pandemi süreci çerçevesinde baktığımızda; Bakan Fahrettin Koca’nın hem kendi hikayesini yaratma görevinde hem de bu hikayenin iç ve dış kamulara duyurumu görevinde yer aldığını görmekteyiz. Aynı zamanda diplomasi ve halkla ilişkiler faaliyetlerinde de ortak aktör olarak karşımıza çıkan Fahrettin Koca, koronavirüs iletişimi sürecinde temel olarak Twitter vasıtası ile kamuyu bilgilendirmiştir. Bu çerçevede araştırmanın sınırlılıkları kapsamında Mart, Nisan ve Mayıs 2020 tarihlerinde paylaşılan tweetler değerlendirme kategorileri kapsamında sınıflandırılmış ve analiz edilmiştir.

Tablo 2. Bakan Koca’nın 01 Mart 2020-31 Mayıs 2020 Tarihleri Arasında Paylaştığı Tweetlerin Kategorizasyonu Ve Aylık Değerlendirmesi

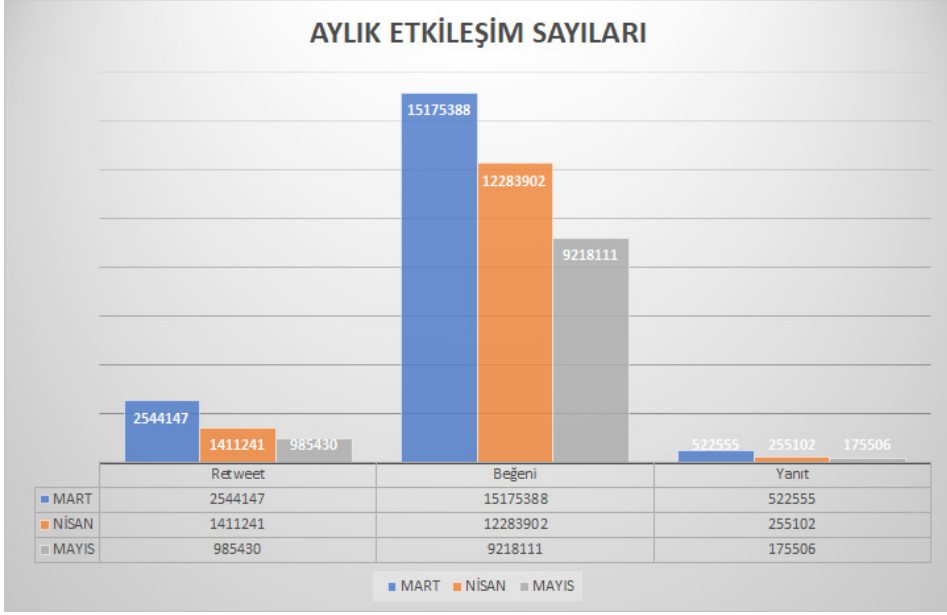
Çalışmadaki veriler, yukarıda belirtilen Kamuyu Bilgilendirme Modeli değerlendirme kategorileri çerçevesinde ele alınmıştır. Bu değerlendirme kategorileri temelde kamuyu bilgilendirme ortak amacını taşısa da biçimsel yahut ara amaçlar çerçevesinde farklılaşan verilerin tasniflenmesini sağlamaktadır. Araştırma kapsamında temel alınan üç aylık süreçte paylaşılan tweetlerin kategoriler çerçevesinde sınıflandırılması yukarıda sunulan info grafikte yer almaktadır.

Araştırma kapsamında ele alınan tweetlerin %54.3’ü Kamuyu Bilgilendirme; %20.6’sı Özel Gün/Anma/Teşekkür; %5.7’si Eğitici Öğretici Görsel; %11’i

Kurum Etkinliği; %2.6'sı Dezenformasyon Düzeltme; %3.4'ü Kamu Spotu; %7.1'i Diğer ile ilgilidir. Görüldüğü üzere ağırlıklı olarak kamuyu bilgilendirme temalı tweetler paylaşılmıştır çünkü günde ortalama beş adet tweet paylaşan Koca, her gün günlük vaka oranlarının yer aldığı info grafik paylaşmaktadır. Üç aylık süreç temel alındığında kamuyu bilgilendirme kategorisinin hakimiyetinin aydan aya azaldığı görülmektedir. Sebep olarak ilk vakanın bulgulanması ile bilinmeyen bir hastalık olan koronavirüs hakkında halkın bilgi ihtiyacı karşılanması ve alınması gereken önlemlerin duyurulması gibi kamu bilgilendirme temalı mesajlar egemenken sonraki aylarda halkın bilgi ihtiyacı azalmıştır. Nisan ve Mayıs aylarında koronavirüs hakkında temel bilgisi olan halka yönelik uyarı hatırlatmaları ve günlük vaka duyuruları ile devam eden kamuyu bilgilendirme sürecinin yanında Eğitici Öğretici Görsel kullanımı ve Kurum Etkinliklerinde gözle görülür bir artış gözlenmiştir. Görülmektedir ki formal bilgilendirmenin ikamesi olarak görsel kullanımı tercih edilmiştir. Aynı zamanda Kamu Spotu kategorisinin Mart itibari ile düzenli bir artış yaşadığı görülmektedir. Kurum etkinlikleri kategorisinin Mart ayından Mayıs ayına hızlı artışını, pandemi kapsamında planlanan icraatlerin ve yatırımların gözle görülür bir forma ulaşmasının zaman alması şeklinde ifade edebilir. Etkinlikler genel itibariyle; koronavirüs kapsamında gerçekleştirilen tedbir ve destek temalı aktivitelerin duyurulmasını içermektedir. Mart ayı ile Mayıs ayı arasında oranı azalan kategoriler olarak ise, dezenformasyon düzeltme ve diğer kategorilerini gösterebiliriz. Bu çerçevede krizin zirve yaptığı Mart ayında yeterli bilgiye sahip olmayan, telaşlı kamuların bilgi açlığı doyuruldukça dezenformasyon yayılımının azalması gösterilebilir. Diğer kategorisindeki azalışı ise, ilk zamanlardan bu yana koronavirüsün gündemdeki yeri görece azalmış gibi görünse de (bkz. Tablo 3. etkileşim sayılarının azalışı) hayatımızda kapladığı alan ve önem azalmamış, tam tersi vaka sayısı ile doğru orantılı bir şekilde artmıştır.

Kriz zamanlarında bilgiye ihtiyaç duyan kamunun başka ve yanlış bilgi kaynaklarına yönelmemesi adına kamunun sağlıklı ve sıklıkla bilgilendirilmesi önem kazanmaktadır. Aynı şekilde kriz zamanlarında kamuoyunda yanlış bilgiler dolaşıma girmekte ve özellikle burada konu olduğu gibi hayati ehemmiyete sahip durumlarda bu yanlış bilgilerin düzeltilmesi ve doğru bilgilerin kamuoyunda hâkim olması amaçlanmaktadır. Bu çerçevede maske kullanımının bulaşı arttırmasına yönelik -gerek geleneksel medya kanallarında uzmanlarca yapılan açıklamalarda gerek sosyal medya üzerinde paylaşılan dezenformasyonlarla- yanlış bilgilere karşı kamunun bilgilendirilmesi ve dezenformasyon düzeltme formatında ilgili düzeltmelerin yapılmasını gerekli kılar. Bakan Koca'nın dezenformasyon düzeltme kategorisi çerçevesinde 3 ay boyunca diğer kategorilere göre etkisiz kaldığı görülmektedir.

Tablo 3. Bakan Koca'nın 01 Mart 2020-31 Mayıs 2020 Arasında Paylaştığı Tweetlerin Aylık Etkileşim Verileri Tablosu

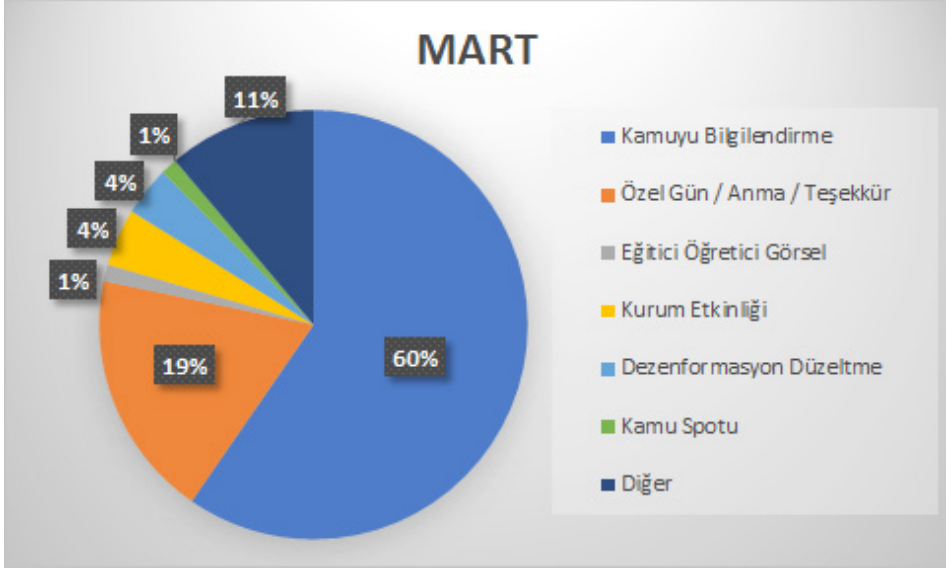

Kaynak: Fahrettin Koca Resmi Twitter Hesabı

Çalışmanın diğer tablosu, 3 aylık süre zarfında Bakan Koca'nın tweetlerinin etkileşim sayılarını göstermektedir. Bu bağlamda atılan her bir tweetin aylık bazda toplam ne kadar beğeni aldığı, retweet edildiği ve her bir tweete gelen yanıtlar ortaya koyulmuştur. Etkileşim sayıları 27.09.2020 tarihinde kayıt altına alınmıştır.

Araştırma konusu olan Mart-Nisan-Mayıs aylarında 436 tweet varken; tweetler toplamda 36.677.401 beğeni 4.940.818 retweet ve 953.163 de yanıtla sahiptir. Tweetler en çok Kamuyu Bilgilendirme kategorisinden olduğu gibi; beğeniler ve retweetler de yine kamu bilgilendirme kategorisindedir. Ardı sıra; Anma, Diğer, Kurum, Eğitici Görsel, Kamu Spotu ve Dezenformasyon Düzeltme gelmektedir. Beğeni, Retweet ve Yanıt durumlarına aylık bazda baktığımızda, etkileşim oranlarının en yüksek olduğu ayın Mart ayı olduğu sonucuna varmaktayız. Bu durumun görünen en büyük nedeni, koronavirüsün Mart ayında günlük yaşantımıza girmiş olması ve yeni normal çerçevesinde yaşamayı öğrenmemiz şeklinde okunabilir. Anma kategorisindeki tweetlerin yüksek etkileşim oranları ise sağlık personellerinin vefatlarının yayınlanması ve bu çerçevede kamunun bu konudaki yüksek hassasiyetini göstermesi şeklinde açıklanabilir.

Tablo 4. Bakan Koca'nın Mart Ayı Tweet Paylaşımının Kategorizasyonu Tablosu

Kaynak: Fahrettin Koca Resmi Twitter Hesabı

1 Mart – 31 Mart 2020 tarihleri arasında atılan toplam tweet sayısı 161'dir. Bunların %59.6'sı Kamuyu Bilgilendirme üzerine iken %18.6'sı Özel Gün/Anma/Teşekkür; %1.2'si Eğitici/Öğretici Görsel; %4.3'ü Kurum Etkinliği; %3.7'si Dezenformasyon Düzeltme; %1.2'si Kamu Spotu; %11.1'i ise Diğer kategorisi üzerinedir. Virüsün bulaşıcılığı ve yıkıcılığı hakkında, vakaların Dünya ile birlikte Türkiye'de de görülmeye başlamasıyla daha fazla bilgiye sahip olduğumuz Mart ayında, Bakan Koca da bu duruma orantılı bir şekilde kamuyu bilgilendirmeye yönelik tweetlere ağırlık vermiştir. Böylece ilk ayda, her günün vaka sayısı ve virüs hakkında edinilmiş bilgiler kamuoyuyla paylaşılmıştır.

Bakan Koca, Türkiye'de görülen ilk vakaya kadar virüs görülen ülkelerin vaka sayılarını ve durumlarını paylaşmıştır. Koca'nın ilk vaka tweetine kadar attığı 47 tweetin 30 tanesi dünyayı etkisi altına alan koronavirüs hakkındadır. Bu durum, Koca'nın, halkı virüs ülkeye girmeden virüs hakkında uyarmaya ve bilgilendirmeye çalışmasını gözler önüne sermektedir. Bu süreçte Türkiye'nin başarılı stratejisine ve aldığı önlemlere vurgu yapılmıştır. Virüsün Türkiye'ye diğer ülkelere kıyasla daha geç nüfuz etmesinin altı çizilmiş ve bu çerçevede ülke adına gelişmiş ve güçlü bir imaj yaratımı amaçlanmıştır. Bu bağlamda Bakan Koca tarafından paylaşılan örnek tweetlere aşağıda yer verilmiştir.

Resim 1. Bakan Koca'nın Resmi Twitter Paylaşımı
Kaynak: (URL-1)

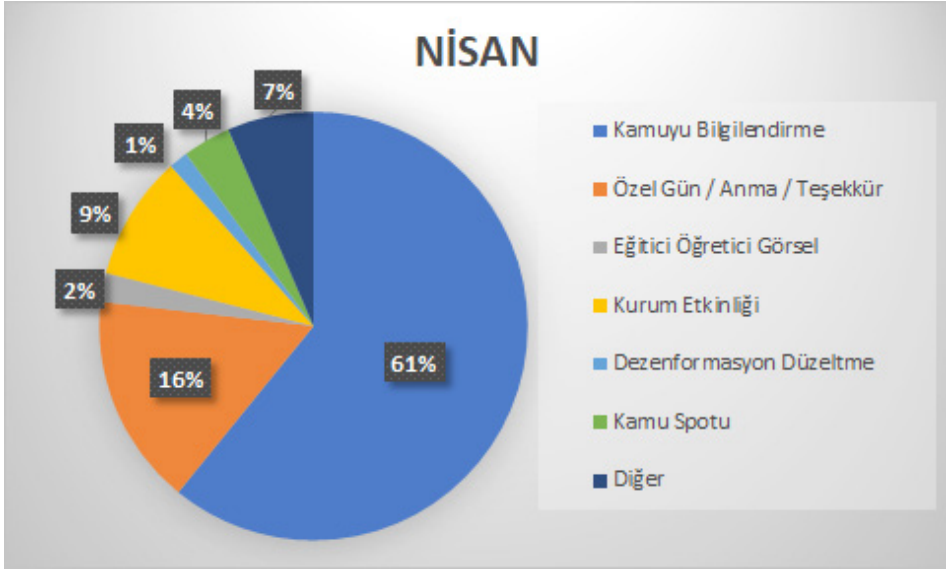
Bakan Koca bu tweeti 5 Mart tarihinde atmıştır. 5 Mart'ta, verilere göre Türkiye'de daha ilk vaka görülmemiştir. Buna rağmen Koca, yurt dışındaki vakaların bilgisini vermektedir ve Türkiye'nin asli bir yol haritası izlemesi gerektiğine dikkat çekmektedir. Yaptığı bu paylaşım ile, hem iç hem dış kamuyu bilgilendirmektedir. Dış kamuyu bilgilendirirken Türkiye'nin alınan önlemler konusunda onlardan daha iyi olduğunu vurgulamaktadır. İç kamuya da aynı şekilde Türkiye'nin Avrupa'dan daha başarılı olduğunu belirtmektedir.

Resim 2. Bakan Koca'nın Resmi Twitter Paylaşımı
Kaynak: URL-2

23 Mart'ta attığı bu tweetinde ise, artık Türkiye'de de görülen koronavirüs salgını ile yalnızca Türkiye olarak değil tüm dünya ülkeleriyle dayanışma içinde mücadele edilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Aynı zamanda Türkiye'nin koronavirüsle mücadelede deneyimli ve başarılı olan Çin Halk Cumhuriyeti'nin Ankara Büyükelçisi ile kurduğu diplomatik ilişkisi kamuya duyurulmuştur. Bu duyuru hedef kitlenin diplomatik etkileşim ve iletişim hakkında bilgilendirilmesinin yanında, görüşmenin bilgisinin Türkçe tweet atılarak verilmesi, iletişim teknolojilerinin bu derece geliştiği zamanda, yine iç ve dış kamunun haber almasını sağlamaktadır.

Tablo 5. Bakan Koca'nın Nisan Ayı Tweet Paylaşımının Kategorizasyonu Tablosu

1 Nisan – 30 Nisan 2020 tarihleri arasında atılan toplam tweet sayısı 137'dir. Bunların %60.5'i Kamuyu Bilgilendirme %16'sı Özel Gün/Anma/Teşekkür; %2.1'i Eğitimci/Öğretici Görsel; %9.4'ü Kurum Etkinliği; %1.4'ü Dezenformasyon Düzeltme; %3.6'sı Kamu Spotu; 6.5'i Diğer kategorisi ile ilgilidir. Aşağıda yer verdiğimiz örnek tweetlerden de görüldüğü üzere, Bakan Koca ülkenin virüs ile mücadeledeki başarısını hem doğrudan (diğer gelişmiş ülkelerle kıyas yapılarak) hem de dolaylı olarak (diğer refah seviyesi yüksek ülkelere yer alan lakin gerekli ilgi ve ihtimamı göremediğini öne süren “mağdur” vatandaşlara yardım elinin uzatılması- refah seviyesi yüksek, gelişmiş ülkelere maske vb. sağlık teçhizatları yardımları yapılması vb.) vurgulamakta ve iç ve dış kamuoyunu bu çerçevede oluşturmaya çalışmaktadır.

Dr. Fahrettin Koca
@drfahrettinkoca

TÜRK KONSEYİ SAĞLIK BAKANLARI TOPLANTILARININ ilkinin yaptık. Altı ülkenin bakanıyla, DSÖ Avrupa Direktörü ve Türk Konseyi Genel Sekreterinin katıldığı toplantı video konferansla gerçekleşti. Toplantıda salgına karşı alınacak küresel ve bölgesel tedbirlerin önemi üzerinde durduk.

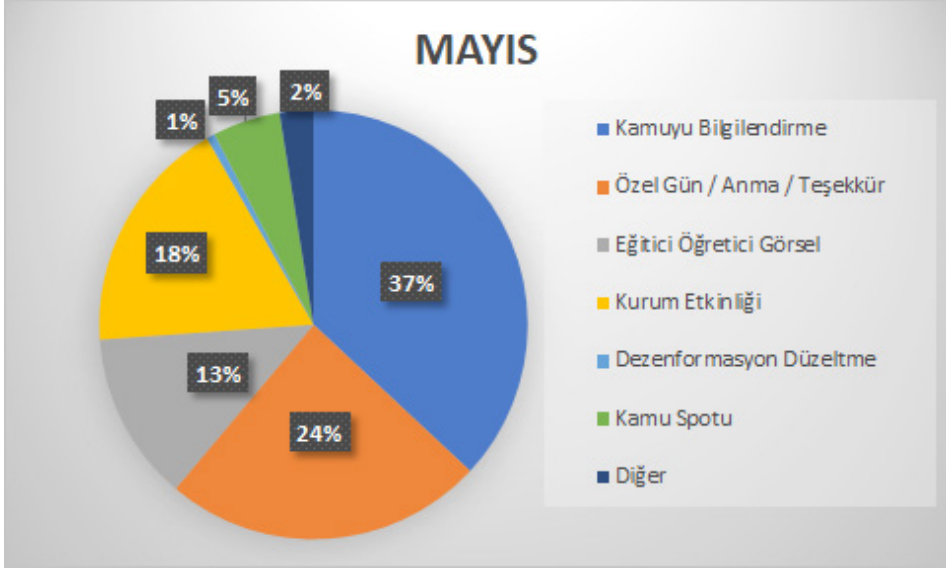
05 9:07 · 28 Nis 2020 · Twitter for iPhone

3,5 B Retweet 69 Alıntı Tweet 46,6 B Beğeni

Resim 3. Bakan Koca'nın Resmi Twitter Paylaşımı Kaynak: URL-3

Bu tweet ise, Koca'nın Türkî ülkelerin bakanları ve WHO Avrupa Direktörü ile bir araya gelmesi, sağlık diplomasisi alanında ortak tedbirlerin oluşturulması ve deneyimlerin paylaşılması adına önem arz etmektedir. Bu çerçevede diplomatik ilişkinin dijital medyanın olanaklarından video konferans yolu ile gerçekleştirilmesi ve bu sürecin Bakan Koca'nın Twitter profilinde yayınlanması dijital diplomasi açısından da örnek teşkil etmektedir. İç kamuya sürecin diplomatik boyutunda da aktif bir ülke imajı verilmiş ve sürecin yönetilmesinde küresel deneyimlere de başvurulduğu ifade edilmiştir.

Tablo 6. Bakan Koca'nın Mayıs Ayı Tweet Paylaşımının Kategorizasyonu Tablosu

1 Mayıs - 31 Mayıs 2020 tarihleri arasında atılan toplam tweet sayısı 157'dir. Bunların %36.9'u Kamuyu Bilgilendirme; %24.2'si Özel Gün/Anma/Teşekkür; %12.7'si Eğitici/Öğretici Görsel; 17.8'i Kurum Etkinliği; 0.6'sı Dezenformasyon Düzeltme; %5'i Kamu Spotu; %2.5'i ise Diğer kategorisi hakkındadır. Bu ay artık koronavirüsün Türkiye'de görülüşünün üçüncü ayı olmasıyla, kamuyu bilgilendirmeye yönelik tweetler ilk aya göre azalmış; yerine virüsün etkisiyle başa çıkmak için yapılan etkinlikler, inşa edilen hastaneler gündem konusu olmuştur. Bu duruma istinaden, Bakan Koca'nın tweetlerinde kurum etkinliği kategorisinin artışı görülmektedir. Mayıs ayında aynı zamanda özel gün/anma/teşekkür kategorisinde artış olduğu görülmektedir ki bu kategoriden de en fazla anma ile ilgili tweetler atılmıştır. Bunun nedeni, hastanelerde koronavirüs ile mücadele eden doktorların, sağlık çalışanlarının virüs nedeniyle vefat etmesidir. Aşağıda Mayıs ayında Bakan Koca tarafından paylaşılan ve doğrudan diplomatik mesaj taşıma gayesi taşıyan tweet örneklerine yer verilmiştir.

Resim 4. Bakan Koca'nın Resmi Twitter Paylaşımı
Kaynak: URL-4

Resim 5. WHO Genel Direktörü Tedros Adhanom Tarafından Bakan Koca'nın RT Edilen Tweetin Paylaşımı
Kaynak: URL-5

WHO Genel Direktörü Tedros Adhanom Ghebreyesus, 1 Mayıs tarihinde Fahrettin Koca'yı Twitter üzerinden takibe almış ve yukarıda Koca tarafından paylaşılan tweeti RT etmiştir. Ayrıca kendi hesabından 1 Mayıs tarihinde paylaştığı tweetinde, Türkiye'nin de dahil olduğu belirtilen ülkelerin sağlık bakanlarına virüsle mücadelede göstermiş oldukları ilerleme için teşekkür etmiştir. Bu çerçevede WHO Genel Direktörü'nün bu tweeti ile Türkiye süreci başarı ile yöneten ülkeler arasında sınıflandırılmıştır. Bu başarının güvenilir ve itimat edilen bir kaynak tarafından ilan edilmesi ise inandırıcılığı arttırmanın yanında, WHO Genel Direktörünü takip eden, koronavirüs mücadelesi ile ilgili haber almak isteyen kamuların ekranında yer alması açısından da önemli bir diplomatik mesajdır. Aynı zamanda WHO Genel Direktörü tarafından Bakan Koca'nın yukarıdaki paylaşımının RT edilmesi de Koca'nın Türkiye'nin başarısını vurguladığı paylaşımın görünürlülüğünün artması ve dış kamulara ulaşması açısından önem teşkil etmektedir. Bu çerçevede bu diplomatik mesajın Twitter üzerinden paylaşımı Twiplomacy'ye örnek teşkil etmektedir.

Dr. Fahrettin Koca ✓
@drfahrettinkoca

CNN International televizyonu, 3 Mayıs'taki yayınıyla, tüm dünyadaki izleyicisine Covid-19'la mücadelemizdeki başarıyı anlattı. İstanbul'da fiyasyon ekiplerinin yaptığı çalışmanın adım adım izlenmesiyle hazırlanan yayında, başarımızın temelinde bu yöntemin olduğu vurgulandı.

ÖÖ 1:04 · 6 May 2020 · Twitter Media Studio

8 B Retweet 321 Alıntı Tweet 54,7 B Beğeni

Resim 6. Bakan Koca'nın Resmi Twitter Paylaşımı
Kaynak: URL-6

Koca tarafından paylaşılan videoda CNN International televizyonu, İstanbul'a gelerek burada filyasyon ekiplerinin çalışmasını takip etmiştir ve bunu haberleştirmiştir. Başarının uluslararası bir medya kanalı tarafından takdir edilmesi ve haberleştirilmesi Türkiye'nin pandemi ile mücadelesindeki başarısı ve sağlık sistemlerinin yeterliliği adına önem taşımaktadır. Bakan Fahrettin Koca da diplomasi adına önem taşıyan bu haberi, kamu ile paylaşmıştır ve bu durum kamusal işler adına bir örnek teşkil etmektedir.

Resim 7. Bakan Koca'nın Resmi Twitter Paylaşımı

Kaynak: URL-7

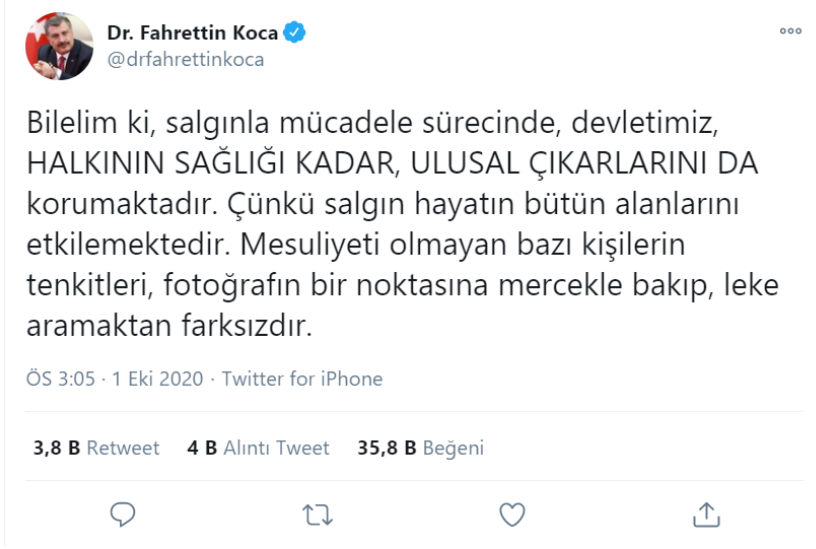
Koronavirüsle mücadele sürecinde yapımı hızlanan hastanelerden biri de yukarıdaki tweette adı geçen, ilk etabı 20 Nisan'da açılan ve bu tarihten itibaren yalnızca COVID-19 hastalarının nakledildiği Başakşehir Çam ve Sakura Şehir Hastanesi'dir. Açılışın çevrimiçi olduğu törene Japonya Başbakanı'nın da katılması, koronavirüsle mücadeleyi uluslararası alanda görünür kılmıştır. Bu paylaşım, değerlendirme kategorileri tasnifinde kurum etkinliği adı altında yer almıştır.

DEĞERLENDİRME

Sağlık Bakanı Koca'nın araştırma kapsamında temel alınan 01 Mart-31 Mayıs ayları arası üç aylık dönemde toplam 436 tweet paylaşmıştır ve bunların büyük çoğunluğu doğrudan kendi hesabından paylaşmıştır. Bu çerçevede “Sağlık Bakanı” ve “doktor” olmasının getirdiği kaynağın güvenilirliğinin etkisini kullanmış ve süreci birebir yöneten bir aktör olarak karşımıza çıkmıştır. Aynı zamanda sürecin kahramanları olarak sağlık çalışanlarına motive ve destek sağlamak amaçlı çeşitli etkinlikler ve paylaşımlar yer almıştır.

Görüldüğü üzere koronavirüs pandemisinde iç ve dış kamuyu bilgilendirme aracı olarak Twitter etkili bir şekilde kullanılmıştır. Bu çerçevede literatür kısmında değinildiği üzere dijital medyanın iç dış kamu ayrımını yadsıması ile halkla ilişkiler ve diplomasi disiplinleri arasındaki ayrım muğlaklaşmış ve aynı mesaj üzerinden hem diplomatik hem de ulusal halkla ilişkiler çerçevesinde amaçlar gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Sürecin yönetilmesi ve duyurulması sürecinde tek aktör olarak karşımıza çıkan Fahrettin Koca, bu süreç içerisinde hem iç hem de dış kamuoyunu yönetme ve istenilen imajın oluşturulması görevini üstlenmiştir. Hem bakan hem de bir diplomat rolünü üstlenen Koca, bu iletişim sürecinin ihtiyaçlarına yanıt veren (anlık, evrensel, eşzamanlı, etkileşimli) Twitter'ı kullanmıştır ve sürecin iletişim aktörü olarak Bakan Koca'nın karşımıza çıkması halkla ilişkiler ve diplomasi disiplinlerinin ortak paydasını vurgulaması açısından önem arz etmektedir. Tweetlerinin büyük çoğunluğunu Türkçe paylaşan Koca'nın bu tutumu diplomatik bir mesaj iletme açısından da önemlidir. Aynı zamanda Twitter'ın, tweetlerin altında “Tweeti çevir” özelliğinin olması ile tweetler ana dile çevrilerek paylaşımlar iç ve dış kamu için ortak hale gelmiştir ve paylaşımların her iki kamu tarafından da anlaşılması sağlanmıştır. Bu çerçevede araştırmada Twitter hem kamuyu bilgilendirme sürecinde kullanılan bir mecra olarak karşımıza çıkmakta hem de dijital diplomasinin uygulama alanlarından olan Twiplomacy açısından bir örnek oluşturmaktadır.

Koca'nın paylaşımlarında çoğunlukla kolay anlaşılabilir info grafikler ve görseller yer almış; bu çerçevede mesajın, kolay tüketimi, ilgi çekmesi, anlaşılabilirliği, akılda kalıcılığı sağlanma kaygısı güdülmüştür. Genellikle geleneksel medya kanallarının Bakan'ın Twitter profili üzerinden paylaşılan tweetleri ana kaynak olarak sunması, genelgeçer geleneksel medyanın üstünlüğünü bir ölçüde kırmış ve geleneksel medya mesajlarının sosyal kamusal alanını var etme sürecini tersine çevirmiştir. Ülkemizde ilk defa ana kaynak olarak sosyal medyanın kullanıldığını görmemizin yanı sıra, Bakan sıklıkla canlı basın açıklamaları yapmış ve hem geleneksel hem de sosyal medya kanallarında görünürlüğünü daimi kılmıştır.

Resim 8. Bakan Koca'nın Resmi Twitter Paylaşımı
Kaynak: URL-8

Araştırma süreci kapsamında örneklelimimize dahil olan tweetlerden olmasa da sürecin diplomatik boyutunun, iletişim aktörü tarafından vurgulanması ve iç kamuda kamusal işlere yönelik bir tutum oluşturma çabası sebebi ile Bakan Koca'nın bu paylaşımına yer verilmiştir. Çalışmamızın diplomatik kaygılara yaptığı vurguyu tescillemesi sebebi ile önemli olan bu paylaşım aynı zamanda mücadelenin sadece virüse karşı gerçekleşmediğini, ulusal mücadelenin de söz konusu olduğunu ifade etmesi ve kamuda da bu algının yaratılması açısından önem kazanmaktadır.

Fahrettin Koca'nın genel itibarı ile tweetlerinde vurguladığı ortak tema; sürecin kontrol altında olduğu, sağlık sistemlerinin yeterliliği ve halkın duyarlı ve tedbirli davranmasına yönelik uyarı ve telkinler yer almaktadır. Bu çerçevede pozitif ve güçlü ülke imajını hem iç hem dış kamu bağlamında güçlendirmek adına sağlık ekipmanları yardımları duyurulmuş ve sürecin başarı ile yönetilmesi ve yardımseverlik vurgusu yapılmıştır. Bu çerçevede dış ülkelerden gelen teşekkür mesajları ve dış ülkelerde bulunan Türk vatandaşlarına karşı Türkiye'nin duyarlı ve sorumlu tavrı ile başarı öyküsü desteklenmiştir.

Sonuç olarak; Sağlık Bakanı Fahrettin Koca her ne kadar etkileşime izin veren bir medya tercih etse de bu medyayı geleneksel medya refleksleri ile kullanmıştır. Bu kanaatin tweet altına gelen yorumların yanıtız kılması, kamuyounda hâkim olan dezenformasyonların takibinin yetersiz olması ve aktif bir katılımı yanıt verilmemesi gibi bulgularla somutlaştığı görülmüştür.

SONUÇ

2019'un sonundan bu yana tüm Dünya'nın en önemli gündemi olan koronavirüs, gerek kriz iletişimi bağlamında gerekse kişilerarası iletişim süreçlerine yansımaları çerçevesinde iletişim bilimciler adına eşsiz bulgular ve fırsatlar içermektedir. Makale kapsamında süreç, halkla ilişkiler ve diplomatik boyutunu harmanlayan T.C. Sağlık Bakanı Fahrettin Koca'nın Twitter paylaşımları referansı ile irdelenmiştir. Bu çerçevede sınırlılıklar dahilinde incelenen Mart, Nisan ve Mayıs 2020 tarihli paylaşımların hem diplomatik boyutu vurgulanmış hem de Kamuyu Bilgilendirme Modeli çerçevesinde tasnifi yapılmıştır. Böylelikle kriz iletişiminde kullanılan içerik türlerinin ay ve ay takibinin yapılmasının yanında etkileşim oranları çerçevesinde değerlendirme fırsatı da bulunmuştur. Bakan Koca'nın çift yönlü iletişime olanak sağlayan bir mecra üzerinden kamuyu bilgilendirme sürecini yönetmesine rağmen tek yönlü iletişim reflekslerinden kurtulamamış olduğu görülmektedir. Lakin kriz döneminde belirsizliğin azaltılması, bilgi kirliliği ve panik halinin önlenmesi adına gerekli olan bilginin sağlanması çerçevesinde etkili bir iletişim sürecinin yönetildiğini söylemek mümkündür.

Literatürde dijital diplomasi ile ilgili yapılan çalışmalara bakıldığında genel seyrin Konsolosluk (Özlu ve Alan, 2020), Büyükelçilik (Özdemir, 2020) yahut Dış İşleri Bakanlıklarının (Yağmurlu, 2012) sosyal medya araçlarını kullanımları üzerine yapılan içerik analizleri olduğu görülmektedir. Makale araştırma çerçevesinde diğer makaleler ile tweet analiz etme çerçevesinde bir ortaklaşma yakalasa da bir halkla ilişkiler çabasının diplomatik boyutunu vurgulaması ve diplomatik olmayan bir aktörün tweetlerini baz alması sebebi ile farklılık göstermektedir. Sancar 2017 yılında gerçekleştirdiği çalışmasında Come See Turkey kampanyası çerçevesinde oluşturulan Instagram hesabına gelen yorumlarını içerik analizi yöntemi ile analiz etmiş ve sürecin imaj oluşturmaya üzerine etkisini incelemiştir. Budak ise (2020) Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB) çerçevesinde yürütülen dijital diaspora diplomasi merkezinde 28 Ağustos 2019 – 28 Eylül 2019 tarihleri arasındaki Twitter gönderilerinin içerik analizi üzerine bir çalışma yürütmüştür. Görüldüğü üzere dijital diplomasi faaliyetleri genellikle Twitter platformu üzerinden incelenmiştir.

Koronavirüs kapsamında dijital diplomasiyi konu alan ise iki çalışma bulunmaktadır. Mazıcı (2020), Dış İşleri Bakanlığı'nın İngilizce Twitter hesabından (@MFATurkey) atılan tweetleri içerik analizi yöntemi ile incelemiş ve bu çerçevede Covid-19 salgın döneminde yürütülen dijital iletişim faaliyetlerinin değerlendirmesini amaçlamıştır. Salgının başlamasıyla birlikte hastag kullanımı ve Retweet sayısının arttığı bulgularanan çalışmada bu süreçte, koronavirüs gündemi çerçevesinde tweetlerin paylaşıldığını ve tweetlerde pandemi sürecinde Türkiye'nin dünyaya yaptığı tıbbi yardımlardan bahsedildiği vurgulanmıştır (Mazıcı, 2020). Bu çerçevede Mazıcı'nın makalesi süreci Dış

İşleri Bakanlığı'nın İngilizce Twitter hesabı merkezinde incelenirken, bu çalışma Sağlık Bakanı Koca'nın kriz iletişimi aktörü olması -kamuyu bilgilendirme süreci- ve bu çerçevede kazandığı diplomatik nitelik üzerinden irdelemiştir. Bir diğer koronavirüs ve dijital diplomasi çerçevesinde gerçekleştirilen çalışma ise Balay Tuncer (2020) tarafından yapılan, 11 Mart ve 15 Mayıs 2020 tarihleri arasında ülkeye yapılan dış (insani) yardımlar merkezinde kamu diplomasisi incelemesidir. Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı web sitesi, çevrimiçi gazete metinleri ve Twitter paylaşımlarının belirlenen tarih içinde söylem analizine tabii tutulması ile gerçekleştirilen çalışma, yumuşak güç merkezinde diplomasiyi ele almıştır. Balay Tunver'in makalesi araştırma öznesi olarak Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı'nı seçmesi ve Koronavirüs sürecinde dış ülkelere yapılan yardımlar vasıtası ile yürütülen kamu diplomasisi faaliyetlerini irdelemesi ile çalışmadan ayrılmaktadır.

Çalışma koronavirüs salgını iletişim sürecinin ilk üç ayında, sürecin iletişim aktörü olan Bakan Koca'nın temel iletişim kanalı olarak atadığı ve kamuyu bilgilendirme sürecini yönettiği Twitter platformu üzerindeki paylaşımlarını analiz etmiştir. İçerik analizi adına değerlendirme kategorileri olarak Ilgın ve Ulupınar'ın (2020) "Kamuyu Bilgilendirme Modeli" çerçevesinde Covid 19 Süreci; Dr. Fahrettin Koca Instagram Hesabı Analizi" isimli makalelerinde kullandıkları tasnif baz alınmış ve bu çerçevede paylaşılan tweetler, içerik türleri, içerik türlerinin sıklığı ve etkileşim oranları üzerinden yorumlanmıştır. Ilgın ve Ulupınar'ın makalesi ile araştırma öznesi ve yöntemi açısından özdeşlik görülse de farklı bir mecradaki iletişim sürecinin irdelenmesi ve sürecin diplomatik boyutu merkezinde ele alınması ile farklılık taşımaktadır. Bu çerçevede sosyal medyanın iletişim sürecinin temel mecrası olarak seçilmesi hem eşzamanlı, karşılıklı, aracısız ve hızlı iletişime olanak sağlamış hem de mesajlara diplomatik bir nitelik kazandırmıştır. Çalışma özünde halkla ilişkiler süreci kapsamında ele alınan lakin konu bakımından küresel olan bir sürecin diplomatik boyutunun irdelenmesi çerçevesinde ekstra bir değere sahiptir. Görülmektedir ki sınırların çizilemediği sosyal medyada, bir içeriğin salt iç kamu merkezli üretilmesi mümkün değildir, hele ki küresel değeri olan bir içeriğin. Ayrıca koronavirüs krizi iletişim sürecinin temel bilgi kaynağı olan Sağlık Bakanı'nın Twitter referansı ile iletişim sürecini nasıl yönettiğini göstermesi bakımında da öneme sahiptir.

KAYNAKÇA

- Akkuş, A. (2016). *Türkiye’de Dijital Diplomasi Uygulamalarının Kamusal İletişim Bağlamında Analizi: Gezi Parkı Örneği Yeni İletişim Ortamlarıyla Birlikte Değişen Kamu Diplomasisi Pratikleri*. T.C. Marmara Üniversitesi Doktora Tezi, İstanbul.
- Akyol, A. (2018). *Uluslararası Siyasal İletişim Yöntemi Olarak Kamu Diplomasisi: Türkiye-AB İlişkileri Örneği*. T.C. Ardahan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi Ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi.
- Arar, Y. B. (2014). *Bir Kuşak/Zihniyet Çatışması Bağlamında Geleneksel-Yeni Medya Gerilimi Ve Gazetecilik Eğitimi*. M. Demir (Ed.), Yeni Medya Üzerine. Vol. 2. İçinde (121-146). İstanbul: Literatür Yayınları.
- Baştan, Y. (2017). *Diplomaside Alan Genişlemesi: Dijital Diplomasi*. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Doktora Tezi, Çanakkale.
- Balta-Peltekoğlu, F. (2014). *Halkla İlişkiler Nedir? (8. Baskı)*. İstanbul: Beta Basım AŞ.
- Bayraktutan G., Binark M., Çomu T., Doğu B., İslamoğlu G. ve Telli Aydemir A. (2014). Siyasal İletişim Sürecinde Sosyal Medya ve Türkiye’de 2011 Genel Seçimlerinde Twitter Kullanımı. *Bilig: Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*. 68, 59-96.
- Bostancı, M. (2012). *Kamu Diplomasisinde Medyanın Yeri ve Önemi*. İstanbul: Anahtar Yayınları.
- Budak, E. (2020). Türk Diasporasına Yönelik Dijital Diplomasi: Yurtdışı Türkler Ve Akraba Topuluklar Başkanlığı Üzerine Bir İnceleme. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 8(1), 535-558.
- Chhabra, R. (2020). *‘Twitter Diplomacy: A Brief Analysis’*, ORF Issue Brief No. 335, January 2020, Observer Research Foundation.
- Çatal, B. (2015). *Küresel Diplomasi: Prenexenos’tan Dijital Diplomasiye* T.C. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Konya.
- Çelik, F. (2020). İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı Seçimi’nde Adayların Twitter İçeriklerinin Siyasal İletişim Açısından İncelenmesi. *Erciyes İletişim Dergisi*, 7(1), 123-148.
- Darı, A. B. (2018). Sosyal Medya Ve Siyaset: Türkiye’deki Siyasi Partilerin Sosyal Medya Kullanımı. *Al Farabi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(1),

- Demir, M. (Ed.) (2014). *Yeni Medya Üzerine*. Vol. 2. İstanbul: Literatür Yayınları.
- Downe-Wamboldt, B. (1992) Content Analysis: Method, Applications, And Issues, *Health Care For Women International*, 13:3, 313-321, Doi: 10.1080/07399339209516006
- Emiroğlu, E. (2017). *Yeni Türk Dış Politikası Bağlamında Türk Kamu Diplomasisi: Batı Balkanlar Örneği*. Hasan Kalyoncu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep.
- Eren, B. (2015). Twitter ve Siyasal İletişim. Karakulakoğlu, S. E. ve Uğurlu, Ö. (Eds.). *İletişim Çalışmalarında Dijital Yaklaşımlar: Twitter içinde* (17-32) İstanbul: Heretik Yayıncılık.
- Ertürk, K. Ö., & Şeşen, E. Türkiye–Ab İlişkilerinin Siyasal Halkla İlişkiler Faaliyetlerine Yansımaları: Kamuyu Bilgilendirme Aracı Olarak Hükümet Programlarında Türkiye-Ab İlişkileri. *Muhakeme Dergisi*, 1(1), 36-51.
- Fitzpatrick, K. (2007). Advancing the new public diplomacy: A public relations perspective. *The Hague Journal of Diplomacy*, 2(3), 187-211.
- Girgin, K. (1975). *Çağdaş Politika Ve Diplomasi El Kitabı*. Ankara: Türkiye İş Bankası.
- Gündüz, U. Ve Pembecioğlu, N. (2013). *Bilgi Kaynağı Olarak Sosyal Ağlar Ve Sosyal Medya*, M. Demir (Ed.), *Yeni Medya Üzerine Yeni İletişim Teknolojileri, Birinci Baskı* içinde (311-338). İstanbul: Literatür Yayınları.
- Hocking, B. (2005). Rethinking the ‘New’ Public Diplomacy. *The New Public Diplomacy* (pp. 28-43). Palgrave Macmillan, London. https://doi.org/10.1057/9780230554931_1
- Ilgın, H. Ö. Ve Ulupınar, Ş. C. (2020). Kamuyu Bilgilendirme Modeli Çerçevesinde Covid 19 Süreci; Dr. Fahrettin Koca Instagram Hesabı Analizi, *Sosyal, Beşeri Ve İdari Bilimler Dergisi*, 3(7): 500-517.
- İskit, T. (2007). *Diplomasi: Tarihi, Teorisi, Kurumları Ve Uygulaması*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Kahraman, N. (2019). *Sağlık Diplomasisi: Türkiye İçin Model Önerisi*. T.C. Marmara Üniversitesi Doktora Tezi, İstanbul.
- Karagülle, A. E. (2015). *Kamu Diplomasisi Aracı Olarak Dijital Medya, & Dijital Diplomasi.*, T.C. Marmara Üniversitesi Doktora Tezi, İstanbul.
- Korkmaz, A. (2015). *Yeni Toplumsal Hareketler ve Twitter*, Karakulakoğlu, S. E. ve Uğurlu, Ö. (Eds.). *İletişim Çalışmalarında Dijital Yaklaşımlar: Twitter içinde* (93-116) İstanbul: Heretik Yayıncılık.

Köksoy, Ergün. (2013). *Halkla İlişkiler Bağlamında Kamu Diplomasisi Yönetimi [Türkiye'nin Kamu Diplomasisindeki Yetkinlik İncelemesi]*. T.C. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Halkla İlişkiler Ve Tanıtım Anabilim Dalı Doktora Tezi, İstanbul.

Kurt, G. (2018). *Dijital Diplomasi*. Ankara: Akademisyen Kitabevi.

Kurt, Gözde. (2016). *Türkiye'de dijital diplomasi uygulamalarının kamusal iletişim bağlamında analizi: Gezi Parkı örneği*. Doktora Tezi, Galatasaray Üniversitesi

Mazıcı, E. T. (2020). Covid-19 Pandemi Sürecinde Dijital Diplomasi: T.C. Dışişleri Bakanlığı Üzerine Bir Araştırma. *Electronic Turkish Studies*, 15(4). 1087-1104.

Melissen, J. (2005). The new public diplomacy: Between theory and practice. In *The New Public Diplomacy* (pp. 3-27). Palgrave Macmillan, London. https://doi.org/10.1057/9780230554931_1

Meriç, Ö. (2015). 140 *Karakter ile siyaset konuşmak: Twitter ve siyasetçi–yurttaş etkileşimi*. içinde S. E. Karakulakoğlu ve Ö. Uğurlu (ed.), *İletişim Çalışmalarında Dijital Yaklaşımlar: Twitter*. Ankara: Heretik, 33–59.

Meriç, Ö. (2015). #dijitalleşiyoruz Dijital Çağda Siyasal Gündem Belirleme Yaklaşımı. Ö. Oğuzhan. (Ed.), *İletişimde Sosyal Medya Sosyal Medyada Etkileşim*. (ss. 241-266). İstanbul: Kalkedon Yayınları.

Nye, J. S. (1990). Soft power. *Foreign policy*, (80), 153-171. <https://doi.org/10.2307/1148580>

Okay, A., & Okay, A. (2018). *Halkla İlişkiler Kavram ve Strateji Uygulamaları*. Baskı, İstanbul: Der Yayınları.

Özdemir, M. (2020). Dijital Diplomasi ve Sosyal Medya: Barış Pınarı Harekatı Kapsamında Türkiye Washington Büyükelçiliğinin Twitter Kullanımı. *Uluslararası Halkla İlişkiler ve Reklam Çalışmaları Dergisi*. 3(2) 87-105.

Özlu, Ö. (2019). *Kamu Diplomasisi Oluşturulmasında Dijital Diplomasinin Etkisi: Türkiye'de Bulunan Büyükelçiliklerin Twitter Kullanımı*. T.C. Maltepe Üniversitesi Doktora Tezi, İstanbul.

Özlu, Ö., & Alan, G. A. (2020). Kamu Diplomasisi Oluşturulmasında Dijital Diplomasinin Etkisi: Türkiye'de Bulunan Büyükelçiliklerin Twitter Kullanımı. *Erciyes İletişim Dergisi*. 7(2): 1345-1366.

Rigel, N., Batuş, G., Yücedoğan, G. Ve Çoban, B. (2005). *Kadife Karanlık*. İstanbul: Su Yayınevi.

Sancar, G. A. (2017). Dijital diplomaside Instagramın Rolü: Come See Turkey Örneği.

Strauß, N., Kruikemeier, S., van der Meulen, H., & van Noort, G. (2015). *Digital diplomacy in GCC countries: Strategic communication of Western embassies on Twitter*. *Government Information Quarterly*, 32(4), 369-379.

Tosuner, A. (2015). *İnternet Aktivizminde Twitter'in Stratejik Konumu*, Karakulakoğlu, S. E. ve Uğurlu, Ö. (Eds.). *İletişim Çalışmalarında Dijital Yaklaşımlar: Twitter* (ss. 117-144) İstanbul: Heretik Yayıncılık

Tuncer, B. B. (2020). Covid-19 Sürecinde Türkiye Cumhuriyeti Devletinin Uluslararası Halkla İlişkileri, Kamu Diplomasisi Örneği Olarak Dış Yardımlarla Yarattığı Etki Üzerine Bir Değerlendirme. *The Journal of Social Science*, 4(8), 438-455.

Westcott, N. (2008). *'Digital Diplomacy: The Impact of the Internet on International Relations'*, Oxford Internet Institute Working Paper, Number 16.

Yağmurlu, A. (2012). "Halkla İlişkiler Yöntemi Olarak Kamu Diplomasisi, İletişim Araştırmaları". [http:// www.todaie.gov.tr/dosya/iletisim%20arstirmalari.pdf](http://www.todaie.gov.tr/dosya/iletisim%20arstirmalari.pdf). 06.03.2012.

Yeşilyurt, Y. (2015). Twitter'da Sözlü, Yazılı ve Görsel Kültürün İzleri. Karakulakoğlu, S. E. ve Uğurlu, Ö. (Eds.). *İletişim Çalışmalarında Dijital Yaklaşımlar: Twitter* (ss. 73-92) İstanbul: Heretik Yayıncılık

Yılmaz, S. (2012). *Akıllı Güç*. İstanbul: Kum Saati Yayınları.

Yun, S.-H., Toth, E. L. (2009). Future Sociological Public Diplomacy and the Role of Public Relations: Evolution of Public Diplomacy. *American Behavioral Scientist*. SAGE.

Zaharna, R. S. (2018). Global engagement: Culture and communication insights from public diplomacy. *The handbook of communication engagement*, 311-330.

Zhong, X. ve Lu, J. (2013). Public diplomacy meets social media: A study of the US Embassy's blogs and micro-blogs. *Public Relations Review*, 39(5), 542-548.

ELEKTRONİK KAYNAKLAR

URL-1 <https://twitter.com/drifahrettinkoca/status/1235634777845370881> Erişim Tarihi: (07.09.2020)

URL-2 <https://twitter.com/drifahrettinkoca/status/1242163677463224321> Erişim Tarihi: (07.09.2020)

URL-3 <https://twitter.com/drifahrettinkoca/status/1255196977672916997> Erişim Tarihi: (07.09.2020)

URL-4 <https://twitter.com/drifahrettinkoca/status/1255943901027983360> Erişim Tarihi 07.09.2020)

URL-5 <https://twitter.com/drifahrettinkoca/status/1255943901027983360> (Erişim Tarihi 07.09.2020)

URL-6 <https://www.sozcu.com.tr/2020/saglik/dso-genel-direktorunden-sosyal-medyada-turkiye-paylasimi-5786952/> (Erişim Tarihi:07.09.2020)

URL-7 <https://twitter.com/drfahrettinkoca/status/1263192203712659456> Erişim Tarihi: (07.09.2020)

URL-8 <https://twitter.com/drfahrettinkoca/status/1311638305981771776> Erişim Tarihi: (10.11.2020)

PSİKANALİTİK ELEŞTİRİ YAKLAŞIMI İLE BİR FİLM OKUMASI: BLACK SWAN

H. Hale KÜNÜÇEN

Başkent Üniversitesi, Türkiye

kunucen@baskent.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0001-9895-5830>

Nur Yankı KÖKSAL

Başkent Üniversitesi, Türkiye

nykoksal@gmail.com

<https://orcid.org/000-0002-3016-9566>

<i>Atf</i>	Künüçen, H. H.; Köksal N. Y. (2021). PSİKANALİTİK ELEŞTİRİ YAKLAŞIMI İLE BİR FİLM OKUMASI: BLACK SWAN. <i>Istanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi</i> , 13(2), 419-439
------------	--

ÖZ

Yönetmenliğini Darren Aronofsky'nin yaptığı, 2011 yapımı *Black Swan* filmi, başkarakter Nina'nın Kuğu Gölü Balesinde baş dansçı olmak için verdiği mücadeleyi konu edinmektedir. Nina, gösteride beyaz kuğu olmasının yanı sıra siyah kuğu da olmak zorundadır. Bu baskı Nina'da psikolojik sorunlara yol açar. Bu film, Nina'nın baş dansçı olarak verdiği gayreti ve bu gayretler sonucunda ortaya çıkan psikolojik sorunları da konu edindiğinden çalışmada, psikanalitik film eleştirisi yaklaşımı tercih edilmiştir. Psikanalitik film eleştirisi, bir filmin içeriğinin ve karakterlerin değerlendirilmesi için gerekli verilere sahip eleştirel yaklaşımdır. Bu çalışmada, psikanalitik film eleştirisi yanı sıra, Freud'un kişiliğin gelişimi ve bu gelişmedeki aşamaları inceleyip cevaplar verdiği psikanalitik kuramdan yararlanılmıştır. Psikanalitik Kuramın içerisinde yer alan kişiliğin yapısının üç farklı bölümü olan İd, Ego, Süper Ego kavramlarına ve kişiliğin gelişimindeki evrelere değinilmiştir. Ayrıca Odipus, Katrasyon kompleksleri açıklanmıştır. Bunların dışında Alter Ego kavramına değinilmiştir. Psikanalitik Kuramın yanı sıra, Lacan'ın kişiliğin kırılma noktası olarak tanımladığı, bireyde büyük değişimlere yol açan Ayna Evresinden de faydalanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Psikanaliz Kuram, Psikanalitik Eleştirel Yaklaşım, Freud, Lacan, Black Swan*

Geliş tarihi: 15.01.2021 – Kabul tarihi: 19.03.2021, DOI: 10.17932/IAU.IAUSBD.2021.021/iausbd_v13i2005

Araştırma Makalesi-Bu makale iThenticate programıyla kontrol edilmiştir.

Copyright © İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi

A MOVIE READING WITH THE PSYCHANALYTIC CRITIC APPROACH: BLACK SWAN

ABSTRACT

Directed by Darren Aronofsky, the 2011 film *Black Swan* is about the struggle of the main character Nina to be the lead dancer in the Swan Lake Ballet. Besides being a white swan on the show, Nina also has to be a black swan. This pressure causes psychological problems in Nina.

This film is about Nina's efforts as the lead dancer and the psychological problems that have already emerged as a result of these efforts, the psychoanalytic film criticism approach was preferred in the study. Psychoanalytic film criticism is a critical approach that has the necessary data to evaluate the content and characters of a film. In this study, besides psychoanalytic film criticism, Freud's psychoanalytic theory and Lacan's mirror phase were also used.

The concepts of Id, Ego, Super Ego, which are three different parts of the structure of the personality included in the Psychoanalytic Theory, and the stages in the development of the personality are mentioned. Also Oedipus, Castration complexes are described. Apart from these, the concept of Alter Ego has been mentioned. In addition to the Psychoanalytic Theory, the Mirror Phase, which Lacan defines as the breaking point of the personality, which causes great changes in the individual, has also been utilized.

Keywords: *Psychoanalysis Theory, Psychoanalytical Critical Approach, Freud, Lacan, Black Swan*

GİRİŞ

Sigmund Freud 19. yüzyılda psikanaliz kavramını ortaya çıkarmıştır. Psikanaliz kelimesi ruh (psyhke) ve çözümleme (analysis) anlamına gelmektedir. Köken olarak Yunanca bir kelimedir. Psikanalizin temel amacı kişiliğin gelişimindeki basamakları incelemektir. Bu gelişimdeki basamaklar incelenirken de ortaya çıkan sorulara cevap vermeye çalışmaktadır.

Psikanalitik kuramda öne çıkan kavramlar vardır. Bunlar; bilinç, ön bilinç, bilinçdışı, İd, Ego ve Süper Egodur. Bu kavramlar bireyin kişiliğindeki gelişim için oldukça önemlidir. Ayrıca bireydeki kişiliğin gelişimi beş dönemde tamamlanmaktadır. Bunlar; Oral dönem, Anal dönem, Fallik dönem, Latent dönem ve Genital dönemdir. Bu dönemlerin herhangi birisinde bir sıkıntı çıkar ise birey bazı savunma mekanizmaları geliştirmektedir.

Bireyin çocukluk dönemlerinde ebeveynlerine karşı yönelimleri olmaktadır. Kız çocukları anneyi rakip olarak görmekte ve babaya hayranlık duymaktadır. Erkek çocukları ise anneye hayranlık duyup babayı kendisine rakip olarak görmektedir. Belirli bir aşamadan sonra erkek çocukları annesinin ve kendisinin kastre (Kısırlaştırma) edildiğini düşünmektedir. Bundan dolayı ise anneye olan hayranlığı ve arzusu bitmektedir. Kız çocuk ise kendisinin kastre edilme sebebini annesi olarak algılamakta ve babaya hayranlığı devam etmektedir. Psikanalitik kuramda bu davranışlar, Odipus ve Kastrasyon kompleksi olarak tanımlanmaktadır.

Freud gibi Fransız psikanalist Jacques Lacan'da psikanalize önemli katkılarda bulunmuştur. Bunlardan en önemlisi Ayna Evresi teorisisidir. Bu teoride bireyin 6-18 aylıkken olan dönemleri incelenmektedir. Bu dönemde bebek, ayna karşısında kendi bedenini ilk kez gördüğünde kişiliğinde bir kırılma yaşamaktadır. Bunun sebebi ise kendi bedenini ilk kez görmesidir. Bu teori sadece bebeklerde, değil her yaş grubundan olan bireyde de görülebilmektedir. Ayrıca bahsedilmesi gereken bir diğer kavram ise Alter Ego kavramıdır. Alter Ego, bireyin sahip olduğundan daha farklı bir kişiliğe, benliğe de sahip olmasıdır. Alter Ego sinemada da sıklıkla kullanılmaktadır. Özellikle iki/çift karakter içeren filmlerde sıkça görülmektedir. Gölge karakterlerin olduğu filmlerde karakterler; iyi-kötü, dışa dönük-içe dönük, başarılı-başarısız karakterler olarak ortaya çıkmaktadır.

Psikanaliz, zamanla sanat eserlerinde de kullanılmıştır. İlk olarak edebiyat eserlerinde ve daha sonra ise sinema da kullanılmıştır. Psikanalizin sinemaya girişi, Hollywood filmlerinin Freudiyen motifleri (Freud'un kişiliğin gelişiminde etkili olan unsurlar) içermesinden dolayı olmuştur. Bu filmler analiz edilirken ve eleştirilirken psikanalitik film eleştirisinden yararlanılmaya başlanmıştır. Bazı yönetmenler filmlerine bilinçli ya da bilinçsiz bir şekilde kendi arzularını, bilinçaltında yatanları yansıtmaktadır. Bu nedenle filmleri psikanalitik açıdan analiz ederken, filmler ve düşler arasındaki benzerlikten yola çıkılmaktadır.

Bu çalışmada yönetmenliğini Darren Aronofsky'nin yaptığı 2011 yapımı *Black Swan* filmi üzerine psikanalitik eleştiri yaklaşımı ile bir film okuması yapılmaktadır. *Black Swan* filmi, başkarakter Nina'nın bir bale gösterisinde baş dansçı olmak için bale akademisinde verdiği gayreti konu edinmektedir.

Filmde Nina'nın baş dansçı olmak için verdiği mücadele gösterilirken buna bağlı olarak ortaya çıkan ve film boyunca artarak devam eden psikolojik sıkıntılar da verilmektedir. Nina'nın çocukluğunun gelişim evrelerinde psikolojik sıkıntılar yaşadığı ve bu evrelerdeki sıkıntılardan dolayı davranışlarında sorunlar oluştuğu görülmektedir. Ayrıca babasının yokluğundan dolayı ortaya çıkan Odişus, Kastrasyon Komplekslerinin görüldüğü ve şiddetli sanrılar yaşadığı gösterilmektedir.

Yönetmen D. Aronofsky'nin bu film boyunca psikanalitik unsurlardan yararlandığı görülmektedir. Filmde psikolojik unsurlar ön planda olduğu için çalışmanın Psikanalitik Kuram ile örtüştüğü tespit edilmiştir. Bu nedenle çalışmada, ilk önce psikanaliz kavramı ve psikanalitik kuram açıklanacaktır. Psikanalitik kuram açıklanırken Odişus ve Kastrasyon Kompleksleri, Alter Ego ve Lacan'ın Ayna Evresi'ne de yer verilecektir. Bu amaçla psikanalitik film eleştirisi yaklaşımının bir film okumasına nasıl bir değerlendirme sağladığı ortaya konulacaktır. Çalışmada, filmin künyesi ve özet bilgilerinden sonra, psikanalitik kuram ve psikanalitik film eleştirisi yaklaşımına göre analiz yapılacaktır.

PSİKANALİZ NEDİR?

Psikanaliz kavramı ilk kez Avusturyalı nörolog Sigmund Freud tarafından öne sürülmüştür. Psikanaliz, kişiliğin gelişimi ve bu gelişimdeki aşamaları inceleyip cevaplar vermektedir. Bu bağlamda bakıldığında psikanalizin insanlık için önemli bir kavram olduğu görülmektedir. Freud, psikanaliz kuramının temellerini hastalarıyla çalışırken atmıştır. Freud, hastalarının patolojik davranışlarının temelinde yatan sebepleri araştırmış ve bu şekilde psikanaliz kuramını geliştirmiştir.

Freud'un temellerini atmış olduğu Psikanalitik Kuramı, Yunanca kökenli *psykhe* (ruh) ve *analysis* (çözümleme) kelimelerinden oluşup, ruh çözümleme anlamına gelmektedir. Psikanaliz için çeşitli tanımlardan söz edilebilir. Örneğin; Mustafa Acar ve Ömer Demir (1997: 187) *Sosyal Bilimler Sözlüğü'nde* psikanalizin tanımını şu şekilde ifade etmektedir: "*Sigmund Freud tarafından 19. yüzyılın sonlarında ileri sürülen ve giderek yaygın kullanım alanı bulan; serbest çağrışım, telkin ve aktarım yöntemiyle nevrozların iyileştirilmesi temeline dayanan psikolojik tedavi yöntemidir*".

Felsefe sözlüğünde Ahmet Cevizci (1999: 716) ise psikanalizi: "*Özel olarak, Freud'un düşünce, çalışma ve eserleriyle birleştirilen psikoloji ve ruhsal tedavi anlayışı, genel olarak da Breuer ve Freud'un 1880 ve 1890'lı yıllardaki araştırma ve düşüncelerinden ortaya çıkan psikoloji akımı*" diyerek tanımlamıştır.

Psikanalizin yapılan birçok tanım mevcuttur fakat psikanalizin temelleri Avusturyalı nörolog Sigmund Freud tarafından atılmıştır.

Freud, ruhun topolojik yapısını incelemiştir. Buna göre; ilk olarak zihnimiz iki bölümden oluşmaktadır. Bunlar bilinç ve bilinçdışıdır. Freud bu kavramları incelerken Sıçnadamin'in (Freud'un nevrozlu bir hastasına verdiği isim) analizini yapmıştır. Bu analize göre, bilinçdışına ait olmayan bir parça aynı zamanda bilinçten de gizlenebilmektedir. Freud, bu sorunun çözümü için ön bilinç kavramını geliştirmiştir. Buna göre arada sıkışıp kalan parçalar için ön bilinç terimi kullanılmaktadır (Gürol, 2002: 59).

Freud, ruhun topolojik yapısını incelemiştir. Buna göre; ruhsal aygıtı üç parçaya ayrılmaktadır. Bunlar: Bilinç, ön bilinç, bilinçdışıdır. Freud'a göre bilinç, bireyin o an farkında olduğu her türlü duyum ve yaşantıların bulunduğu yerdir. Yani, farkında olunan düşünceleri ifade etmektedir. Freud'a göre ruhsal yapı bir buzdağına benzemektedir. Buzdağında suyun üst kısmında görülen ve buzdağının ufak bir kısmını oluşturan yer bilinçtir. Suyun altında kalan ise bilinçdışıdır (Freud, 2009: 76-77).

Bu açıdan bakıldığında, en önemli kavram bilinçdışıdır. Zira kişiliğin oluşumundaki en önemli kısım bilinçdışıdır. Bilinçdışında bireyin çoğunlukla farkında olmadan sakladığı anı ve duygular vardır. Bu kısımda dürtüler, istekler, duygular, korkular, hırs gibi duygu durumları vardır. Freud'a göre bilinçdışındaki bu anı ve duygular çoğunlukla rüyalarda ortaya çıkmaktadır. İnsan bilinçli bir haldeyken ulaşamayacağı anı ve duygulara sahiptir. Rüya bu anı ve duygularla temasın en çok olduğu yerdir. Bilinçdışı kendini ortaya çıkarmaktadır. Bilinçdışındaki duygu ve düşünlerin ortaya çıktığı başka bir durum ise hipnoz teknikleridir. Topolojik yapının diğer bir kısmı ise ön bilinç yani diğer adıyla bilinç öncesidir. Bilinç öncesi, insanın bazı duygu, düşünce ve anıları algılayabilmesi, hatırlayabilmesi için çaba sarf ettiği bölümdür. Ön bilinç, bilincin hemen altında ve bilinçdışının da üstündedir. Ön bilinç aradaki köprü görevini görmektedir (Freud, 1997c: 37).

Freud incelemesini daha da derinleştirerek kişiliğin yapısının üç farklı bölüme ayırmaktadır. Bunlar: İd (Haz İlkesi), Ego (Gerçeklik İlkesi), Süper Ego (Ahlak İlkesi).

Psikanaliz kuramının temel başlangıç noktası bilinçaltı süreçlerdir; bunlar temel olarak dışsal bir gerçeklikten bağımsız olarak iş görürler ve haz almaya yöneliktir (Bakır, 2008: 17). İd (Alt benlik), bireyin temel içgüdülerini kapsayan doğuştan gelen güdüdür. Korkular, saldırganlıklar, cinsel güdüler, istekler bu bölümde bulunmaktadır. Bu bölüm kişiliğin ilkel ve dürtüsel bileşenidir. Bu bölümdeki isteklerin doyurulması gerekmektedir. İd'de zaman ve mekân kavramı mevcut değildir. Burada mevcut olan istekler ve dürtüler kaybolmazlar. Bu istek ve dürtüler kalıcıdır. Bu bölümde boşalım arayan bir enerji mevcuttur. İd'in özelliklerine bakıldığında, bilinçdışı ile bağlantılı olduğu görülmektedir.

Ego, Latince ben demektir. Ego, İd ve gerçek dünya arasındaki arabulucudur, gerçeklik ilkesinin egemenliğindedir. Mantığa dayalı, karar vericidir. Hazı erteler ve toplumsal normları karşılamaktadır. Ego bir denge kurucudur. İnsanda egonun özellikleri bilinçli olarak, yani algısal bilinçte ortaya çıkmaktadır (Freud, 2009: 86).

Süper ego (ahlak ilkesi) yani üst ben, kişiliğin doğru ve yanlış hakkında sosyal standartları içselleştirmeyi sağlamaktadır. Süper ego, etnik davranışlarla yakından ilişkilidir. Süper ego, Dünya görüşünün, normlarının ve çocukların anne, babalarından ve çevresinden genç yaşta kendine kattıklarının içselleştirilmesinin üzerine kurulmaktadır. Vicdan olarak, doğru ve yanlış duygularımızı içermektedir. Mantıkla çalışmaktadır. Süper ego bireyde yaklaşık 5-6 yaşları arasında gelişmektedir. Süper ego, enerjisini bağımsız kullanabilmektedir. Kişide süper egonun egoya davranış tarzı (taciz, küçük düşürme gibi) bir duygu olarak dışa yansıtılır. Ahlak duygusu, ego ve süper ego arasındaki gerilimin dışavurumudur. İnsan yaşamının ilk altı yılının çok önemli olduğunu ve bu ilk altı yılın kişiliğin gelişiminde önemli bir rol oynadığını savunmaktadır. Ayrıca cinsel gelişimin, kişiliğin üzerindeki gelişiminde önemli bir etkisi vardır. Bu gelişimin beş aşaması bulunmaktadır (Freud, 1997c: 98).

1. Oral Dönem (0-1/1.5 yaş): Bu dönemde temel haz kaynağı emme hareketidir. Bebeğin bu dönemde sorunlar yaşaması (sütten geç ya da erken ayrılma) oral evrede saplanma yaşamasına neden olabilmektedir. Yetişkinlik çağında bu sorun fazla sakız çiğneme, sigara içme, aşırı yemek tüketimi olarak ortaya çıkabilmektedir.
2. Anal Dönem (1/1.5-3 yaş): Çocukken sıkı bir tuvalet eğitimi gören bir çocuk titiz, cimri, inatçı, sürekli kendini denetim altında tutan bir birey olarak gelişebilmektedir. Tuvalet eğitimi son derece gevşek olan bir birey ise aldırılmaz, vurdumduymaz, dağınık, düzensiz bir birey olarak yetişebilmektedir.
3. Fallik Dönem (3-6 yaş): Çocukların cinsel organlarını, cinselliği keşfetti dönemdir. Davranışlarının engellenmesi çocukta utanma ve suçluluk duygusunu geliştirmekte ve cinselliğe karşı olumsuz bir tutum kazanmasına neden olabilmektedir. Bu dönemde cinsel kimlikler oluşmaya başlamaktadır.
4. Latent (gizil) Dönem (6-12 yaş): Çocuklarda fallik dönemin aksine bu dönemde cinsel dürtüler gizlidir. Daha çok oyunlarla ilgilenmektedir. Çocuklar latent dönemde kendi hem cinsleriyle oynama eğilimindedir.
5. Genital Dönem (12-18 yaş): Kişiliğin gelişimindeki beş aşamanın son aşamasıdır. Hızla büyümeden dolayı dürtülerde artış olmaktadır. İlk dört aşamayı başarılı bir şekilde yaşayan birey bu dönemi de sorunsuz geçirmektedir. Bu dönemin en önemli özelliği, birey çocukluk döneminden yetişkinlik dönemine evrilmektedir (Öztürk: 2016: 107-136).

Ayrıca belirtmek gerekir ki, bilinçdışıdaki bu arzuların temsilinde ise yaşam ve ölüm güdülerini yatar. Yaşam güdüsü cinsellik ve ölüm güdüsü ise saldırganlıktır. İnsan zihnindeki temel çatışmanın en önemli nedeni bilinçdışına itilmiş arzular ve savunma mekanizmaları arasında olan çatışmalardır. Bu nedenden dolayı savunma mekanizmaları önemli bir yer teşkil etmektedir. Başlıca savunma mekanizmaları:

- **Bastırma:** Bastırma, arzunun anlaşılması ve bu arzunun bilinçdışına itilmesiyle oluşmaktadır.

- **İnkâr etme:** Birey tehlikenin farkında olup onu yok edemez ya da ondan kaçamaz ise tek çözüm olarak tehlikeyi yok saymaktadır.

- **Özleştirme:** Bireyin başka kişilerin ya da belirli toplulukların özelliklerini içselleştirip kendi ego yapısına katarak bunu kişiliğinin bir parçası haline getirmesidir.

- **Yüceltme:** Bazı ilkel istekler kendi amaçlarından döndürülerek toplumca beğenilen etkinliklere dönüştürülmektedir. Ulaşılmak istenilen amaç değiştirilmektedir. Yüceltme mekanizmasında üç aşama vardır:

1. Gerçek amaca ket vurulması
2. Cinsel ve saldırgan eylemlerin etkisizleştirilmesi
3. Ego'nun devreye girerek bu enerjiye yeni bir yön vermesi

- **Gerileme:** Bireyin var olduğu gelişim düzeyine göre değil, daha ilkel olan davranışlarına geri dönmektedir. Örnek vermek gerekirse; yeni bir kardeşi olan çocuk kendisine gösterilen ilginin azaldığını fark ettiği anda ilgi görmek için bebek gibi davranarak altını ıslatabilmektedir.

- **Tepki oluşturma:** Bireyde suçluluk duygusu yaratan istekler yoğunlaştığında bunları baskı altında tutmaya çalışması da güçleşmektedir. Bu isteklerin karşısında bilinçli davranışlar geliştirerek kendisini koruma altına almaya çalışmaktadır. Düşmanca tutumlar sevgi gösterisiyle, cinsel arzular ahlak savunuculuğu gibi davranışlarla sergilenmektedir. Bu şekilde gerçek duygular uzak tutulmaktadır.

- **Yön değiştirme:** Yönetiminde zorluk yaşanan duygu, ait olduğu durumla alakası olmayan nesneye veya başka bir duyguya yönlendirilebilir.

- **Yansıtma:** Bu mekanizma bireyi iki türlü kaygıdan korumaktadır:

- 1) Birey, suçunu ve yanlışlarını başkalarına yükler
- 2) Suçluluk uyandıran içgüdülerini, düşüncelerini insanlara mal eder (Öztürk, 2016: 52-80).

Odipus Kompleksi Ve Kastrasyon Kompleksi

Freud'un gelişim kuramının merkezinde yer alan başka önemli bir kavram ise Odipus kompleksidir. Freud Odipus kompleksini 1897 yılında ortaya koymuştur. Bu karmaşayı kendisinden yola çıkarak ortaya çıkardığı anlaşılmaktadır:

“İnsanın kendisine karşı dürüst olması iyi bir alışkanlıktır. Genel bir düşünce aklıma geldi. Anneme tutkunluğumu ve babama duyduğum kıskançlığı kendimde yakaladım ve histerikleşmiş çocuklarda rastladığımız ölçüde gerilere gitmese de, bunu çocukluk döneminin başlangıcına ait genel bir olay sayıyorum. Eğer gerçek buysa, kötü alinyazısının hazırladığı koşullara aklın her türlü karşı çıkışına karşın, Kral Odipus'un gücünün ve daha sonraki alinyazısı dramının neden sefil bir çöküntü ile noktalandığını anlamak mümkündür” (Mannoni, 1992: 48).

Freud, Odipus kompleksi için bir mitos öne sürmüştür. Bunun nedeni ise bu kompleksi tarih öncesi çağlara kadar dayandırmaktır. Buna göre, ilkel olan bir baba, oğulları ve kadınlar üzerinde güçlü bir otoriteye ve haklara sahiptir. Oğulları babalarından nefret ettikleri kadar babalarına hayrandır. Babalarındaki güç ve otoritenin kendilerine geçmesi için babalarını öldürüp yiyeceklerdir. Fakat kardeşler birbirlerine eşit konumdadır. Bu gücü kullanamazlar ve bu gücü kastre ederler. Freud, bu mitosu daha da sağlamlaştırmak için Odipus kompleksinin içeriğini Sofokles'in Kral Odipus tragedyasına dayandırmaktadır (Ertüzün, 2012: 52).

Odipus kompleksi erken yaşlarda ortaya çıkmaktadır. Çocuk doğduğu andan itibaren Odipus kompleksinin etkisi altına girmektedir. Freud (1938: 134), “Çocuk için ilk sevi objesi, kendisini besleyen anne memesidir; Sevgi, doyurulmamış besi gereksinimine bağlı olarak kendini açığa vurur çocukta...” sözleriyle bu karmaşanın ne kadar erken yaşta ortaya çıktığını ifade etmektedir. Odipus kompleksinin kız ve erkek çocuklarda etkileri farklı şekilde ortaya çıkmaktadır. Kompleks erkek çocuklarda anneye olan düşkünlük olarak kendisini göstermektedir. Erkek çocuk anneyi kimseyle paylaşmamaktadır. Tamamen anneye sahip olma arzusu ortaya çıkmaktadır. Erkek çocuk babanın yerini almak ve babayı ortadan kaldırmak istemektedir. Yani hem cinsi olan baba en büyük rakip konumundadır. Kız çocuklarında ise babaya yakınlaşma söz konusudur. Anneden uzaklaşmakta ve onu rakip, engel olarak görmeye başlamaktadır (Nasio, 2012: 53-57).

Odipus kompleksinden başka önemli bir diğer kompleks ise Kastrasyon (iğdiş) kompleksidir. Erkek çocuğunda kastrasyon kompleksi dört evreye sahiptir. İlk olarak, erkek çocuk herkeste kendisi gibi penisin olduğunu düşünmektedir. Fakat herkesin bir penise sahip olmadığını anlaması, kendi penisi için kaygılanmasına yol açmaktadır. İkinci evre ise penisıyla oynayan çocuğun ebeveynleri tarafından sözlü olarak tehdit edilmesidir. Erkek çocuk penisıyla oynamayı sürdürürse penisinin kesileceğine dair tehditler almaktadır. Bu tehditler üçüncü evreye geçişini sağlayacaktır. Üçüncü evrede çocuk kadın cinsel organını keşfetmektedir. Dördüncü ve son evre ise erkek çocuk annesinde penisin eksikliğini fark etmektedir. Annesindeki penis eksikliği çocuk tarafından

annesinin kastre edildiği düşüncesinin gelişmesine yol açmaktadır. Erkek çocuk annesinin cezalandırıldığını düşünerek kastre edildiğini zannetmektedir. Bu nedenden dolayı annesi gibi söz dinlemezse cezalandırılacağını düşünerek kastre edilebileceğini sanmaktadır.

Erkek çocuk penisinin kesilmesini engellemek için annesine olan cinsel arzularından vazgeçmektedir. Yani odipus kompleksi son bulmaktadır. Kız çocuğunda ise bu kompleks biraz daha farklıdır. Kız çocuğunda iki evre vardır. İlk evrede kız çocuk erkek çocuk gibi herkeste penis olduğunu sanmaktadır. İkinci evrede kız çocuk kendi penisinin olmadığını anlamaktadır. Kız çocuğu çoktan kastre edildiğini sanmaktadır. Annesinin de kendisi gibi olduğunu görünce kastre edilme durumundan annesini sorumlu tutmaktadır. Bu nedenle, anneden uzaklaşıp babaya yaklaşmak ve babaya hayranlık durumu başlamaktadır. Aslında kız çocuğunda görülen odipus kompleksi devam etmektedir (Freud, 1938: 141-142).

Alter Ego ve Lacan Ayna Evresi

Bahsedilmesi gereken başka bir kavram da Alter egodur. Alter ego psikoloji literatüründe sıkça kullanılan bir terimdir. Alter egonun diğer bir ismi de öteki benliktir. Alter ego, bireyin bir gölge karakterinin var olmasıdır. Başka bir deyiş ile bireyin kişiliğinden farklı olduğuna inanılan alternatif bir benliktir. Kontrolde çıkmış olan bir Alter ego psikolojik bozukluk anlamına gelmektedir. Bu terim ilk olarak Romalı Marcus Tullius Cicero tarafından ortaya çıkartılmıştır. Fakat Alter ego yerine ikinci benlik tanımını kullanmayı daha uygun görmüştür. Alter ego ismi ise 19. yüzyılın başlarında bazı psikologlar tarafından tanımlanmış ve kullanılmaya başlanmıştır. Alter ego yani bir gölge karakterinin var olduğu görülen filmlerde karakterin; iyi-kötü, dışa dönük-içe dönük, başarılı-başarısız şeklinde ortaya çıkmasıdır. Özellikle iki-çift karakter (double) karakter içeren filmlerle sıkça karşılaşılmaktadır.

Lacan'ın ayna evresi, Fransız psikanalist Jacques Lacan tarafından 1936 yılında bir psikanaliz kongresinde ortaya çıkmış bir teoridir. Bu teori bireyin yaşamındaki ilk 6-18 aylık dönemdeki psikolojik gelişim evrelerini analiz etmektedir. Bu dönemde bebek çevresindeki nesne ve bireyler ile kendisini bir bütün olarak algılamakta, kendisini ayrı bir varlık olarak görmemektedir. Bebek ayna karşısında ilk kez kendi görüntüsünü gördüğünde kendisini çevresinden ve annesinden ayrı olarak görmeye başlamaktadır. Kendisini anne ile bir bütün sanan bebek ayna ile karşılaştığında duyduğu his yüksek bir bütünleşme hissidir. Bebek aynada kendi yansımalarını gördüğü ilk an, bu birleşik dünyadan bedenini kopardığı ve öznenbenliğini oluşturmaya başladığı evredir. Bu evre hem bütünleyici hem de yıkıcı bir evredir. Yıkıcı olmasının sebebi ise, bebek bu zamana kadar bir bütün sandığı anne bedeninden kopmaktadır. Gerçek benliği ile karşılaşmaktadır. Bu dönem imgesel bir dönemdir (Lacan, 2008: 8).

Ayna evresi Freud'un kavramları ile açıklanırsa, Ego İd'den ayrılmakta ve kendisini oluşturmaktadır. Bu aynı zamanda bilinçaltının da oluşum aşamasıdır. Bebek ilk doğduğunda ruhsal aygıtı sadece İd'den oluşmaktadır, aynı zamanda bilinçaltının da koşulu olmaktadır. Süper Ego bunlardan sonra eklenmektedir (Bakır, 2008: 24,25).

Psikanalitik Film Eleştirisi

Sanat eserlerinin psikanalitik olarak değerlendirilmeye başlanması Freud'un bazı sanatçıların yapıtlarını incelemesiyle başlamaktadır. Örneğin Leonardo Da Vinci, Dostoyevski, Sheakespeare gibi sanatçıların eserleri Freud tarafından incelenmiştir. Freud eserleri incelerken eserlerin sanatçıların tıpkı bir nevrotik hastanın anlattıkları gibi ele almış ve sanatçıların kişilikleri bağlamında değerlendirmiştir (Özden, 2014: 180).

Psikanalitik film analizi, yönetmenin bilinçaltı ve ruhsal dünyasının dışavurumunu ya da kolektif, toplumsal bilinçaltının dışavurumunun izlerini bulmayı ve filmleri aynı bir düş süreci gibi ele alarak açık ya da kapalı anlamlarını ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır (Özden, 2014: 179). Psikanalitik film eleştirisinde sadece yönetmen değil aynı zamanda karakterler de değerlendirilebilmektedir. Ayrıca psikanalitik film eleştirisinin filmlerde eleştiri türü olarak kullanılmaya başlanması Hollywood filmlerinin Freudiyen motiflere uygunluk göstermesinden kaynaklanmıştır (Lapsley, Westlake, 1986: 67). Sinemada psikanalitik film eleştirisi, ortaya çıktığından beri en çok kullanılan film eleştirilerinden birisidir. Sinema saklı olanları, rüyaları su üstüne çıkartabilmektedir. Filmleri psikanalitik açıdan analiz ederken, filmler ve düşler arasındaki benzerlikten yola çıkmak gerekmektedir. Düşlerin, kendi mantığı içinde işlediği ve kendisine ait bir ifade tarzı olduğu ortaya konmuştur. Bunun sonucunda ise, filmlerin de benzer süreçler içinde işlediği görülmüştür. Düş görme sürecine bakıldığında, film seyretme süreci de düş görme sürecine benzemektedir. Bununla ilgili 1926 yılında Fransız ünlü yönetmen Rene Clair; *“Seyircinin zihin durumu düş göreninkine benzemez değildir. Salonun karanlığı, müziğin gevşetici etkisi, ışıklı perdede kayan sessiz gölge; her şey bizi önümüzde oynamakta olan formların manalı gücünün, gerçek uykumuzda ortaya çıkan imgelerin gücü kadar mütehakkim olduğu uyku benzeri bir durum içine sokmakta işbirliği yapmaktadır.”* diyerek film ve düş görme sürecindeki benzerlikleri belirtmiştir (Özden, 2014: 181-182).

Psikanalitik film eleştirisi yapan bir film eleştirmeni tıpkı bir psikanalist gibi filmlere yaklaşmaktadır. Bir psikanalist, hastasının bilinçaltında altında yatanları, düşlerdeki imgeleri ve bunların belirli bir akış içinde sunulmasını sağlayan süreci ele almaktadır. Daha sonra ise çözümlemesini yapmaktadır. Bunu yaparken kodların tespit edilmesini sağlayarak bastırılmış düşün gerçeğe içeriğine ulaşmaya çalışmaktadır (Özden, 2014: 184). Film eleştirmeni de psikanalitik bir eleştiri yaparken benzer bir yol izlemektedir. Yönetmeni aynı bir nevrotik hasta gibi ele almaktadır. Bunu yaparken de film eleştirmeni simgesel yapıları, filmsel ve

kültürel kodlamaları kullanmaktadır. Psikanalitik film eleştirisi sadece yönetmen ya da karakterler için değil, aynı zamanda seyirci için de yapılabilir. Yani filmler sadece yönetmenin bilinçdışını değil, aynı zamanda seyircinin de bilinçdışını temsil eden bir süreç olarak ele alınmaktadır. Bu nedenle film sadece yönetmenin düşleri değil, aynı zamanda seyircinin de düşleridir. Seyirci filmi seyretme sürecinde bir perdede özdeşleşme yaşamaktadır. Seyirci filmdeki karakterlerden birisi ile özdeşleşebilmektedir. Bu açıdan bakıldığında, seyircinin perdedeki kendi imgesiyle özdeşleşmesinin Lacan'ın ayna evresine benzediği görülmektedir. Buradaki tek fark, seyircinin karşısında ayna yoktur. Perdede bir özdeşleşme yaşadığı için simgesel olarak kendisiyle özdeşleşmektedir. Psikanalitik film eleştirisi, filmleri seyircinin düşsel süreçleri olarak ele aldığından dolayı filmlerin toplumsal ve kültürel olarak da çözümlenmesinde önemli bir etkidir. Sonuç olarak Psikanalitik eleştiri, filmlerin psikolojik temellere dayanan gerçek ve saklı kalmış anlam katmanlarına ulaşmamızı ve anlamamızı sağlamaktadır (Özden, 2014: 189-190-191). Ayrıca, filmde düz anlam ve yan anlamdan da söz etmek mümkündür. Künüçen'in (2018: 180) belirttiği gibi, Düz anlam göstergenin herkes tarafından kabul görmüş ortak duyuşsal anlamına göndermelerde bulunmaktadır. Yan anlam ise göstergenin, kullanıcıların öznel duygu ve yargılarıyla buluşup ortaya çıkan bir etkileşimi betimlemektedir. Filmde karakterlerin davranışlarındaki yan anlamlar psikanalitik film eleştirisiyle beraber ortaya çıkmaktadır.

Black Swan (Siyah Kuğu) Filminin Künyesi, Özeti ve Filmin Psikanalitik Eleştiri Yaklaşımına Göre Analizi

Vizyon Tarihi: 25 Şubat 2011 (Türkiye)

Yönetmen: Darren Aronofsky

Senarist: Mark Heyman; Andres Heinz; John McLaughlin

Kurgu: Andrew Weisblum

Oyuncular: Natalie Portman, Mila Kunis, Vincent Cassel, Barbara Hershey, Winona Ryder

Tür: Dram, Psikolojik Gerilim

Ülke: ABD

Süre: 108 dakika

Nina, New York'ta ünlü bir bale okulunda dansçıdır. Nina kendisi gibi eski bir balerin olan ve çok otoriter bir kadın olan annesi Erica ile birlikte yaşamaktadır. Bale okulu Kuğu Gölü Balesi için hazırlanmaktadır. Gösterinin yönetmeni Thomas, bu gösteri için bir baş dansçı seçmek zorundadır. Seçilecek olan bu dansçı, hem beyaz kuğuyu canlandıracak kadar narin ve kırılğan hem de siyah kuğuyu canlandıracak kadar şehvetli olmak zorundadır. Nina, baş dansçı olarak seçilmeyi her şeyden çok istemektedir. Fakat Nina, sadece beyaz kuğuyu canlandırabilmekte siyah kuğu için fazla narin kalmaktadır. Bale okuluna yeni

katılan Lily ise içindeki hırsı ve tutkuyu rahat bir şekilde ortaya çıkartabildiği için siyah kuşu başarılı bir şekilde canlandırabilmektedir. Yönetmen Thomas, bu nedenle Lily'i seçmeyi düşünmektedir. Nina, Thomas'la konuşmak için odasına gider. Thomas, Nina'nın içindeki tutkuyu ortaya çıkartmak için onu zorla öper ve Nina Thomas'ı ısırır. Bunu gören Thomas gerekli tutkunun Nina'da olduğunu görür ve rolü Nina'ya verir. Fakat Nina için Lily hala potansiyel bir tehlikedir. Bu yüzden Nina kafasını Lily'e takmıştır. Nina, güçlü saplantılar ve ayrıntılı sanrılar içeren psikozlu semptomlar göstermeye başlar. Nina'nın semptomları gösteri zamanı yaklaştıkça artmaya devam eder. Gösteri günü ise en ağır sanrıyı yaşar. Nina; İçe dönük, kırılğan, naif bir kişiliğe sahiptir. Mükemmeliyetçi bir yapısı vardır. Erica; Nina'nın annesidir. Otoriter, zorlayıcı, mükemmeliyetçidir. Lily; Nina karakterinin tam tersine; dışa dönük, rahat, özgür ruhlu, hırslı ve tutkulu bir yapıya sahiptir. Thomas; Başarılı, yakışıklı, kışkırtıcı, teşvik edici ve hırslı bir karakterdir.

Filmde (05:22-05:42 dakikaları arasında) Nina metronun kapısındaki camda kendi yansımasını görür. Kafasını çevirdiğinde ise insanların arasında duran ve tıpkı saçı, duruşu kendisine benzeyen bir kadın görür. Bu sahnede Nina kendi alter egosuyla karşılaşmaktadır. Tıpkı kendisi gibi duran ve kendisine benzeyen bu karakter bir alter egodur. Daha sonraki sahnede ise metroda gördüğü kişi bale okuluna gelir. Bu kişi Lily, yani yeni dansçıdır. Filmde Nina'nın alter egosu Lily'dir.

Resim 1. Siyah Kuğu Film
(05:09-05:19)

Resim 2. Siyah Kuğu Film
(05:09-05:19)

Resim 3. Siyah Kuğu Film
(05:20-05:36)

Resim 4. Siyah Kuğu Film
(07:02)

Nina (12:06-12:52 dakikaları arasında) eski baş dansçı Beth'in soyunma odasına girer ve aynanın karşısına oturur. Makyaj masasında duran ve Beth'e ait olan

ruju cebine koyarak odadan çıkar. Bu sahnede Nina, Beth ile bir özdeşleşme yaşamaktadır. Beth'e ait olan ruju çalarak onunla bir bütünleşme yaşamaya çalışmakta ve onun gibi olma arzusunu göstermektedir.

Resim 5. Siyah Kuğu Filmi
(12:31-12:41)

Resim 6. Siyah Kuğu Filmi
(12:42-12:45)

Nina (15:34 ile 15:58 dakikaları arasında) eve giderken kendisine doğru yürüyen ve tıpkı kendisine benzeyen bir kadın görür. Bu noktada Nina yine alter egosu ile karşılaşmaktadır. Bu sefer gördüğü alter ego kendisine bire bir benzemektedir. Nina'nın kontrolden çıkmış olan bir alter egoya sahip olduğu görülmektedir. Bu da psikolojik bozukluk anlamına gelmektedir.

Resim 7. Siyah Kuğu Filmi
(15:34-15:55)

Resim 8. Siyah Kuğu Filmi
(15:55-15:58)

Nina evine geldiğinde başarısız geçen seçimler için çok mutsuzdur. Odasına gider ve yatağına uzanır. Bu sahnede dikkat çeken Nina'nın odasının hala küçük bir kız çocuğunun odasına benzemesidir. Duvarlar pembe renkte ve her yer pelüş oyuncaklar ile doludur. Oda annesinin güvenli rahmine benzemektedir. Burada Nina'nın kişiliğinin gelişiminde etkili olan beş aşamada sorunlar yaşadığı anlaşılmaktadır. Nina'nın kişiliğinin "Genital Dönem"de çocukluktan erişkinliğe geçemediğini göstermektedir. Hala tıpkı küçük bir çocuk gibi davranmaktadır. Annesinin himayesi altında yaşamaktadır.

Resim 9. Siyah Kuğu Filmi (17: 42-19: 02)

Filmde (19:07-21:47 dakikaları arasında) Nina yönetmen Thomas ile seçmeler hakkında konuşmak istemektedir. Nina metroda Beth'in odasından çaldığı kırmızı rujı metronun camına bakarak sürmektedir. Lacan'ın ayna evresinde olduğu gibi Nina kendi benliğini bulmaya başlamaktadır. Metrodaki bu cam Nina için bir kırılma noktasıdır. Thomas'ın odasının önünde bekler ve Thomas gelince onu odasına davet eder. Nina seçmeler için konuşmaya başlar. Siyah kuşu oynayabileceğini söyler, fakat Thomas bunun için yeterli tutku ve hırsının olmadığını belirtir. Nina ısrar eder, ancak Thomas kabul etmez. Nina tam odadan çıkacakken Thomas onu öpmeye başlar, fakat Nina onun dudağını ısırır. Bu olay Nina için ayrı bir kırılma noktasıdır. İçindeki hırs ve tutku ortaya çıkmıştır. Bu sayede Nina rolü alır.

Resim 10. Siyah Kuğu Filmi
(19: 07-19:18)

Resim 11. Siyah Kuğu Filmi
(21: 23-21:47)

Nina (32:20-33:48 dakikaları arasında) Alter Egosu olan Lily ile ilk kez konuşma fırsatı bulur. Nina'nın seçilmesi ve baş dansçı Beth'in emekli olmasının şerefine düzenlenen partide Nina tuvalete gider. Elini yıkarken parmağındaki etin soyulduğu sanrısını görür. Nina'nın mükemmeliyetçiliği gittikçe baskı yaratmakta ve sanrılarının şiddetlenmesine yol açmaktadır. Daha sonra tuvaletin kapısı çalar ve Lily ile karşılaşır. Sahnede Lily'in hareketlerine bakıldığında Nina'nın tam tersi olduğu görülmektedir. Rahat, neşeli, sevimli ve özgür bir tavrı vardır. Ayrıca Nina'nın beyaz elbisesi ve Lily'in siyah elbisesi karşıtlıklarını yansıtmaktadır.

Resim 12. Siyah Kuğu Film
(32:20-32:48)

Resim 13. Siyah Kuğu Film
(33:14-33:48)

Nina provalarda Thomas'ın onu öpmesi üzerine ertesi sabah yatağında kendine dokunmaya başlar. Bu noktada Nina'nın küçükken "Fallik Dönem"inde engellendiği anlaşılmaktadır. Bu nedenle, yetişkinlik döneminde cinsellikle ilgili sıkıntılar yaşamaktadır. Ayrıca Thomas'ın onu öpmesinden sonra ona karşı hisler duymaya başlamıştır. Nina, Odius Kompleksi ve Kastrasyon Kompleksi yaşamaktadır. Babasının yerine Thomas'ı koyup ona hayranlık benzeri hisler beslemektedir (Görsel 14,15).

Resim 14. Siyah Kuğu Film
(39:12-40:13)

Resim 15. Siyah Kuğu Film
(41:25-42:18)

Daha sonraki sahnede Lily, Nina'nın evine gider ve onu dışarı çıkmak için davet eder. Nina'nın annesi buna izin vermez fakat bundan rahatsız olan Nina annesine ilk kez karşı gelerek Lily ile dışarı çıkar. Nina annesinden uzaklaşmaya başlamış ve hatta onu hayatında bir engel olarak görmeye başlamıştır. Bu da Nina'nın hayatında başka bir önemli kırılma noktasıdır. Nina, artık içindeki diğer kötü tarafı ortaya çıkartmaya başlamıştır. Nina'daki İd, artık daha ağır basmaya başlamıştır.

Lily ile dışarı çıkıp sarhoş olan Nina, sarhoş bir şekilde Lily ile evine geri döner (1:07:00-1:10:26 dakikaları arasında). Nina annesine karşı gelir ve Lily'yi de odasına alarak kapının arkasına demir bir boru koyarak annesinin girmesine engel olur. Odada Lily ile öpüşmeye ve birlikte olmaya başlar. Nina böylece Alter Egosunu tamamen ortaya çıkartmıştır. Bu zamana kadar bastırıldığı duygular ve karakteri alter egosu sayesinde ortaya çıkmıştır. Nina'nın İd ilkesi tamamen canlanmıştır. Ayrıca "Fallik Dönem"de yaşadığı sorunlarından ötürü cinsel doyuma ulaşma arzusundadır. Bu nedenle Lily ile birlikte olmuştur fakat bu birliktelik bir sanrıdır. Nina'nın bilinçaltında yatan arzular ortaya çıkmıştır.

Sahnenin sonunda Lily'nin yüzü yerine kendi yüzünü görmüştür. Nina'nın sanrılarının daha da arttığı görülmektedir.

Resim 16. Siyah Kuğu Filmi
(1:07:00)

Resim 17. Siyah Kuğu Filmi
(1:10:26)

Nina (1:24:18-1:25:23 dakikaları arasında) evde görmekte olduğu sanrılardan ötürü odasına kaçar. Aynaya baktığında gözleri kızarmaya ve sırtından siyah tüyler çıkmaya başladığını görür. O sırada annesi odaya gelir, Nina onu şiddetli bir şekilde odadan dışarıya atmaya çalışır. Annesi elini odanın kapısının arasına koyar, fakat Nina aldırmandan kapıyı annesinin elinin üstüne kapatır. Bu sahnede Nina, Siyah Kuğu ile özdeşleşmeye başlamıştır. Aynaya baktığında Lacan'ın ayna evresinde olduğu gibi ikinci büyük bir kırılma noktası yaşar. Annesini şiddetli bir şekilde odadan dışarı kovması ise, onunla olan tüm bağlarını koparması anlamına gelmektedir. Bu noktada bir yön değiştirmeden bahsetmek mümkündür. Nina, yönetmekte zorlandığı bu duygu ve sanrılarını başka bir annesine yönlendirir. Bunu da annesini odadan şiddetli bir şekilde kovarak ve annesinin elini kapıya sıkıştırarak göstermektedir.

Resim 18. Siyah Kuğu Filmi
(1:24:29)

Resim 19. Siyah Kuğu Filmi
(1:24:43)

Resim 20. Siyah Kuğu Filmi
(1:24:49)

Resim 21. Siyah Kuğu Filmi
(1:25:02)

Nina, gösteri sırasında Beyaz Kuğu'yu mükemmel bir şekilde canlandırır fakat, sonlara doğru sahnede küçük bir kaza yaşar. Partneri onu düşürür, Nina ağlayarak soyunma odasına gider. Nina (1:32:53- 1:36:40 dakikaları arasında) Siyah Kuğu kostümü içinde ayna karşısında makyaj yapan Lily'i görür. Lily ona Siyah Kuğu rolünü yapamayacağına dair sözler söyler. Nina'nın yerine kendisinin oynayabileceğini söyler. Bu sırada Lily'in yüzü kendi yüzüne dönüşür. Buna çok sinirlenen Nina, Lily'i odadaki aynaya doğru iter ve ayna kırılır. İkili arasında bir kavga başlar ve Nina yerde yatan Lily'i aynanın kırıkları ile yaralar. Nina bunu yaparken boynu bir kuğu gibi uzar ve gözleri kırmızı renge dönüşür. O sırada Lily'in yüzü tekrar kendi yüzüne döner. Bu sahneye bakıldığında, Nina aynayı kırarak kendi kişiliğinde tamamen bir kırılma noktası yaşamıştır. Ayna, Nina için hem yeniden doğuşa, hem de bir yıkıma neden olmuştur. Yeniden Alter Ego'suyla karşılaşmış ve ondan kaçmak yerine, aslında onunla bütünleşme yaşamıştır. Artık içindeki İd ortaya çıkmıştır. Nina, rolünü canlandırırken siyah kuğuya dönüşmeye başlar. Kollarında ve sırtında tüyler çıkar. Elleri kuğunun ayakları gibi siyah renge dönüşür. Sahnenin sonunda ise tamamen siyah kanatları çıkar. Nina, bu sahnede tamamen bir özdeşleşme yaşamaktadır. İçindeki kötü karakter ortaya çıkmıştır.

Resim 22. Siyah Kuğu Filminden bir sahne.
(12:32:59)

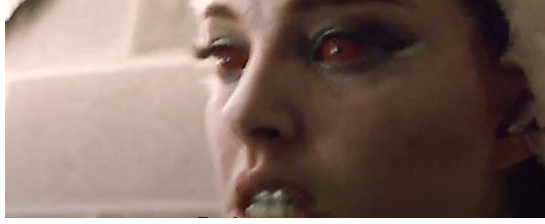
Resim 23. Siyah Kuğu Filminden bir sahne.
(1:33:12)

Resim 24. Siyah Kuğu Filminden bir sahne.
(1:33:14)

Resim 25. Siyah Kuğu Filminden bir sahne.
(1:33:19)

Resim 26. Siyah Kuğu Filmi
(1:33:45)

Resim 27. Siyah Kuğu Filmi
(1:36:10)

Resim 28. Siyah Kuğu Filmi
(1:36:32)

Resim 29. Siyah Kuğu Filmi
(1:36:40)

Filmin sonuna doğru (1:38:24-1:42:37 dakikalar arasında), Nina aslında kendisini yaraladığını anlar. Bu şekilde sahneye çıkar. Nina, filmin son sahnesinde atlaması gereken platforma çıkar. Seyirciler arasında duran annesi ile göz göze gelir ve kendisini platformdan aşağıya bırakır. Nina rolünü başarılı bir şekilde yapmıştır. Bütün rol arkadaşları ve Thomas, Nina'yı tebrik etmek için kendisini aşağıya bıraktığı yere gelirler. Herkes Nina'nın yaralı olduğunu fark eder. Thomas kendisine ne yaptığını sorunca Nina hissettiğini ve mükemmel olduğunu söyler. Bu sahnede, Nina'nın küçüklük döneminde Anal Evre'de sıkıntılar yaşadığı görülmektedir. Birey, Anal Dönemde baskıcı ve cezalandırıcı bir tuvalet eğitimi görürse bu dönemde sıkıntılar yaşar. Birey ileride inatçı, kendisini denetim altında tutan bir bireye dönüşebilir. Nina'nın karakterine bakıldığında, kendisini denetim altında tutan ve mükemmelliği arayan bir kişilik görülür.

Nina küçükken Anal Evrede sıkıntılar yaşadığı için yetişkinlik döneminde de sorunlarla karşılaşmaktadır. Ayrıca mükemmelliğe kavuşabilmek ve içindeki tutkuyu ortaya çıkartabilmek için kendisine zarar verebilecek kadar nevrotik bir davranış sergilemiştir.

Resim 30. Siyah Kuğu Film
(1:41:20)

Resim 31. Siyah Kuğu Film
(1:41:22)

SONUÇ

Bu çalışmada, *Black Swan* filminin psikanalitik eleştiri yaklaşımı ve psikanalitik kuram çerçevesinde analizi yapılmıştır. Film, ana karakter Nina'nın psikolojik sorunlarının ön plana çıkması nedeniyle psikanalitik kurama göre ve psikanalitik eleştiri yaklaşımına göre değerlendirilmiştir. Filmin değerlendirilmesinde, Freud'un Psikanalitik Kuramı ile Alter Ego ve Lacan'ın Ayna Evresinden de yararlanılmıştır.

Yapılan analiz sonucunda; *Blak Swan* filminin anlatısında esas olarak Nina'nın yaşadığı bireysel travmalara odaklanılmıştır. Film boyunca Nina'nın baş balerin olmak ve iki rolü de kazanmak için verdiği mücadele ve yaşadığı stres psikolojik sorunlarını artmaktadır. Buna bağlı olarak Nina'da ortaya çıkan bazı sorunlarda çocukluk dönemindeki gelişim evrelerinde sıkıntılar yaşadığı gözlemlenmektedir. Nina'nın gelişimin beş evresinden Fallik dönem ve Anal dönemde sıkıntılar yaşadığı ve çocukluğunda bu dönemleri sağlıklı bir şekilde tamamlayamadığı gözlemlenmiştir. Fallik dönemde, cinsellik keşfedilmektedir. Çocukta bu dönemin engellenmesi yetişkinlik döneminde cinselliğe karşı olumsuz bir tutum yaratmaktadır. Filmde Nina'nın cinselliğe karşı olan utangaç tavrı çocukluğunda bu dönemin engellendiğini göstermektedir. Anal dönemde ise çocukken sıkı bir tuvalet eğitimi gören bir çocuk inatçı, sürekli kendini denetim altında tutan bir birey olarak gelişmektedir. Nina da sürekli kendini denetleyen, mükemmeliyetçi bir kişiliğe sahiptir. Özellikle filmin sonuna doğru mükemmel bir şekilde role bürünebilmek ve dans edebilmek için kendisini yaralamaktadır. Burada çocukluk döneminde Anal evrede sorunların olduğu ve bunun yetişkinlikte etkilerinin olduğu gözlemlenmiştir. Nina'nın gelişim evrelerinde yaşadığı sıkıntılar davranışlarına yansımakta ve bu nedenle de savunma mekanizmaları ortaya çıkmaktadır. Filmde Nina, arzusunu anlamakta ve bilinçdışına itmektir. Yönetmekte zorlandığı bazı duyguları başka yöne yönlendirmektedir. Eski baş

dansçı ile özdeşleşmeler yaşamaktadır. İd'in ağır basmaya başladığı anlarda ise davranışlarını toplumca kabul edilen etkinliklere çevirmektedir. Düşmanca olan bazı duygularını ise sevgiye dönüştürmekte ve bu şekilde gerçek duygularını uzak tutmaktadır. Nina'nın gösterdiği bu savunma mekanizmaları yön değiştirme, özleştirme, bastırma, yüceltme ve tepki oluşturma olarak tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra, filmde Nina annesine çok yakın değildir. Annesi onun için rakiptir. Hocası Thomas'ı ise bir baba figürü olarak görüp ona hayranlık duymaktadır. Bu nedenle, Nina'nın babasının yokluğundan dolayı Odişus Kompleksi ve Katrasyon Kompleksi yaşadığı da görülmektedir.

Filmin sonlarına doğru Nina psikolojik olarak bir kırılma noktasına gelmektedir. Çocukluğundan beri içinde bastırılmış olduğu diğer karakteri de ortaya çıkarmaktadır. Psikanalitik kuramın önemli bir parçası olan kişiliğin üç benliğinden İd kısmının Nina'da film boyunca aşama aşama ortaya çıktığı görülmektedir. Filmin başlarında Süper Ego baskın iken Lacan'nın Ayna evresindeki kırılmadan sonra filmin sonlarına doğru İd kısmı daha ağır basmaya başlamaktadır. Film, psikanalitik öğeleri güçlü bir şekilde yansıtmaktadır. Bu şekilde, Nina karakteri üzerinden psikolojik çıkmazlar, bir bale anlatısıyla birleştirilerek aktarılmıştır. Böylece izleyici de anlatılan konu ile olayların gerçekleştiği ortamı anlaşılır bir zemine oturtabilmektedir.

Black Swan filminde Nina karakterinin psikanalitik kuram içerisinde yer alan evrelerde sıkıntı yaşayan ve bu sıkıntılarla bire bir örtüşen bir kişilik tipi olarak tasarlandığı sonucuna varılmıştır. Ayrıca, *Black Swan* filminin Freudiyen motifleri tam olarak içerdiği gözlemlenmiştir. Bu açıdan bakıldığında film, zayıf-kırılgan/hırslı karakterdeki Nina'nın Alter Ego'da bastırılmış olduğu diğer kişiliği ile karşılaşması ve Lacan'ın Ayna Evresi'nde oluşan kişilik kırılmasının da yansıtıldığı görülmektedir. Film bireysel travmaları ön plana çıkaran anlatım yapısıyla ve bu yapıyı aktarmada kullanılan sinema diliyle de dikkat çekmektedir.

KAYNAKÇA

- Bakır, B. (2008). *Sinema ve Psikanaliz*. Hayalet Kitap.
- Cevizci, A. (1999). *Felsefe Sözlüğü*. Paradigma Yayınları.
- Demir, Ö., & Acar, M. (1997). *Sosyal Bilimler Sözlüğü*. Vadi Yayınları.
- Ertüzün, M. Işıl. (2012). *Baba İşlevi*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Freud, S. (1996). *Beş Konferans ve Psikanalize Toplu Bakış* —
- Freud, S. (1997c). *Psikanalize Yeni Giriş Dersleri* (S.Budak, Çev.). Öteki Yayınevi.
- Freud, S. (2009). *Haz İlkesinin Ötesinde Ben ve İd.* (A. Babaoğlu, Çev.). Metis Yayınları.
- Gürol, E. (2002). *Sigmund Freud*. İz Yayıncılık.
- Künüçen, H. Hale- Demirtaş, Bayram (2018). “Farklı Eleştirel Yaklaşımlarla Bir Film Okuması: Waltz with Bashir (Beşir’le Vals)”, *The Role of Communication in a World International Symposium*, Cyprus International University, 15-16 March 2018.
- Lacan, J. (2008). *My Teaching*. UK: Verso.
- Lapsley, R., & Westlake, M. (1986). *Film Theory: An ...*. Manchester University Press, S. 67.
- Mannoni, O. (1992). *Sigmund Freud*. Alan Yayıncılık.
- Nasio, J. D., (2012). *Oedipus Psikanalizin En Önemli Kavramı*, (Çev. Uzm. Psk. Canan Coşkan), Say Yayınevi.
- ...*Film Eleştirisi*. İmge Kitapevi.
- ...*Psikanaliz ve Psikoterapi*. TDP Yayınları.

ELEKTRONİK KAYNAKLAR

- URL-1 <https://www.imdb.com/title/tt0947798/> (Erişim Tarihi: 01.10.2020)
- URL-2 <https://www.filmmodu.org/black-swan-izle> (Erişim Tarihi: 01.10.2020)

ANNE-ÇOCUK İLİŞKİSİ BAĞLAMINDA OKUL ÖNCESİ DÖNEMDE İLETİŞİM BECERİLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Hüseyin KAZAN

İstanbul Aydın Üniversitesi, Türkiye

huseyinkazan@aydin.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0002-1458-2860>

Seyran SARISOY

İstanbul Aydın Üniversitesi, Türkiye

seyransarisoy@stu.aydin.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0002-8637-4948>

<i>Atıf</i>	Kazan, H.; Sarısoy, S. (2021). ANNE-ÇOCUK İLİŞKİSİ BAĞLAMINDA OKUL ÖNCESİ DÖNEMDE İLETİŞİM BECERİLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA. <i>İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi</i> , 13(2), 441-472
-------------	--

ÖZ

İletişim toplumun varlığının anahtarıdır. Güçlü bir ailenin özelliklerinden biri, birbirleriyle olumlu iletişim kurma ve sürdürme yeteneğidir. Etkili iletişim, yaşam boyu düzenli uygulama gerektiren, anne-baba ve çocuğun birbirlerine bilinçli veya bilinçsiz olarak iletmek istediklerini aktardıkları bir süreçtir. Bu süreçte anne çocukla ilk iletişimi başlatan önemli bir konumdur. Bu çalışmada annelerin etkili iletişim yöntemlerini kullanımlarına yönelik bakış açılarını ve etkili iletişim becerileri ile ilgili bilgilerini belirlemek amaçlanmıştır. Araştırmada etkili iletişim yöntemleri, anne görüşleri üzerinden irdelenmiştir. Araştırmanın çalışma grubunu 2019-2020 Eğitim-Öğretim yılında, İstanbul ili Kadıköy ilçesine bağlı resmi bir ilkokulda anasınıfına devam eden 4-5 yaş grubu çocukların anneleri oluşturmaktadır. Araştırma verileri araştırmacılar tarafından hazırlanan yarı yapılandırılmış açık uçlu sorular ve anket kullanılarak görüşme yöntemi ile toplanmıştır. Araştırmanın verileri betimsel analiz kullanılarak değerlendirilmiştir. Araştırma bulgularına göre; annelerin etkili iletişim yöntemlerini kullanma konusunda yeterli bilgi ve farkındalık düzeyine sahip olmadığı görülmüştür. Ayrıca annelerin çocukları ile sağlıklı iletişim kurma düşüncesi ile kullandıkları

(Geliş tarihi: 15.12.2020 – Kabul tarihi: 01.03.2021), DOI: 10.17932/IAU.IAUSBD.2021.021/iausbd_v13i2006

Araştırma Makalesi-Bu makale iThenticate programıyla kontrol edilmiştir.

Copyright © İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi

İletişim dilinin ve davranışlarının iletişimi engeli olduğunun farkında olmadıkları sonucu ortaya çıkmış ve sorunun çözümü için annelere iletişim eğitimlerinin verilmesi önerilmiştir.

Anahtar Kelimeler: *İletişim, Anne-Çocuk İletişimi, Okul Öncesi Dönem*

A RESEARCH ON PRE-SCHOOL COMMUNICATION SKILLS IN THE CONTEXT OF THE MOTHER-CHILD RELATIONSHIP

ABSTRACT

Communication is the key to the existence of society. One of the characteristics of a strong family is the ability to communicate positively among each other and maintain it. Effective communication requires regular practice throughout life; It is a process that parents and children convey what they want to transmit to each other consciously or unconsciously. In this process, the mother is in an important position that initiates the first communication with the child. In this study, it was aimed to determine mothers' perspectives on using effective communication methods and their knowledge about ethical communication skills. Effective communication methods were examined through mothers' views in the study. The study group consists of mothers of children aged 4-5 who attend nursery school in an official primary school in Kadıköy district in Istanbul within the 2019-2020 academic year. Research data were collected by interview method using semi-structured open-ended questions and questionnaires prepared by the researchers. The research data were evaluated using descriptive analysis. According to the research findings; It has been observed that mothers do not have sufficient knowledge and awareness about using effective communication methods. In addition, it was revealed that the mothers were not aware of the communication language and behaviors they use with the idea of establishing healthy communication with their children and it was suggested that mothers should be given communication training to solve the problem.

Keywords: *Communication, Mother-Child Communication, Preschool Period*

GİRİŞ

Aile, toplumun önemli ve en temel birimidir. Çocuğun dünyaya geldiği andan itibaren ona yaşamını devam ettirebilmesi için gerekli bakım ve desteğin sunulduğu, duygusal beklentilerinin karşılandığı, iletişim becerilerini öğrendiği birincil sosyal gruptur (Kır, 2006). Çocuklar, hayatlarının ilk anlarından itibaren kendilerini korumak ve ihtiyaçlarını karşılamak için ebeveynlerine ve ailelerine güvenirlir. Ebeveynler çocuğun ilk ilişkilerini oluşturmakta ve bu ilk deneyimler çocuğun tüm hayatını şekillendirmektedir. Çocuklar; gelişim ve öğrenmelerini nasıl desteklemeleri gerektiğini bilen, onların bireysel ihtiyaçlarına duyarlı olan ebeveynlerle güvenli ve pozitif ilişkiler kurduklarında en iyi şekilde gelişir ve öğrenirler (Allen ve Kelly, 2015). Çocukların pozitif duygusal sağlık ve refahını destekleyen ve pozitif bir benlik duygusu dahil olmak üzere genel ruhsal ve zihinsel sağlıklarını ve stresli durumlarla başa çıkma, korkuların üstesinden gelme ve hayal kırıklıklarını kabul etme becerilerini destekleyen bakıma ihtiyaçları vardır. Ebeveynler bu davranışları yönetmede temel kaynaktır. Olumlu onaylamalar sağlayarak, sevgi ve saygı ileterek ve güvenlik duygusu vererek bu rolü üstlenirler (Thompson, 2017). Dolayısıyla, aile içi iletişimi ve ilişkileri bilmek, çocuğun gelişimindeki etkisinin anlaşılmasına yardımcı olabilir.

AİLE İÇİ İLETİŞİM

Aile içi iletişimi açıklamadan önce iletişim kavramının tanımını yapmak faydalı olacaktır. İletişim, sosyal bir meseledir ve insanın sosyal yaşamını mümkün kılmaktadır. İnsanlığın temeli iletişime dayanmakta ancak iletişim becerileri yetersiz kalmaktadır. Zamanla çevresiyle çeşitli iletişim sistemleri geliştiren insanlar için en belirgin olan konuşma ve dil becerisidir. İnsanın dil ve ifade becerileri, karmaşık bir sistemden çok daha fazlasıdır. Sözlü iletişim hiçbir şekilde tek iletişim yolu olmamıştır. Elleri, jest ve mimikleri, ses tonunu doğru kullanmak gibi beden dilinin de eklenmesi ile sosyal ilişkiler, büyük ölçüde güçlenmiştir (Cherry, 1966). Genel olarak iletişim için belirlenen amaçlara sözsüz sinyaller de hizmet etmektedir. İletişim neredeyse her gün değişen, dinamik ve büyüyen bir alandır. Günümüzde kullanıldığı alana göre farklı şekillerde bir çok tanımı bulunan iletişim; Türk Dil Kurumu Sözlüğü'nde (TDK, 2020); duygu, düşünce veya bilgilerin çeşitli yollarla, başkalarına aktarılması, bildirişim, haberleşme, iletişim olarak ifade edilmektedir. İletişimin bilgi edinmek, ikna etmek, yönetmek, eğlenmek, çevre üzerinde etkili olmak gibi tanımlamaları da yapılmaktadır. Bunun yanında başkalarında tutum geliştirme ve değiştirmeye yol açmak, istendik davranışları yaygınlaştırmak, karşımızdaki kişiyi anlamak şeklinde tanımlandığı da görülmektedir (Merih, 1996). En kısa tanımıyla iletişim; bilgi üretme, aktarma ve anlamlandırma süreci olarak tanımlanmaktadır (Dökmen, 1989). Farklı şekillerde tanımlanan iletişimin insan davranışlarına yansımaları ise iletişim becerilerini doğru ve etkili kullanmakla mümkün olabilir.

Kişiler arası ilişkiler olarak da kabul edilen iletişim becerisi; iletişim sürecinde karşımızdakini dinleme, anlama bunu yaparken de empati ile yaklaşma duyarlılığı

gösterebilmektir. Pek çok beceri için temel oluşturan iletişim becerileri; sözel ve sözel olmayan iletileri uyum içinde kullanarak kişilerarası etkin ve etkili ilişkiler kurabilmeyi sağlayan davranışlardır (Güneri, Üney ve Demirci, 2018). Bireylerin yapmış olduğu karşılıklı iletişimde yanıt verme ve bu yanıtın karşındaki kişinin duygu ve düşüncelerini yansıtma, duygu ve düşüncelerini etkilemeyecek ve yönlendirmeyecek sorular sorma, sözel olmayan mesajları çözme ve doğru anlayarak doğru cevaplar verebilme, göz teması kurma, dinleme isteği ve hevesi, geribildirim verme, “ben” diliyle yanıt verme, empati geliştirme, eleştirilere olumlu yanıt verme, girişken davranışlar sergileme, çatışmaları yöneterek problemleri uygun şekillerde çözme ve koşulsuz kabul olarak belirtilen unsurları içermektedir (Posluoğlu, 2014). Yetişkinlerin bu becerileri kullanmada ve çocuklarını desteklemede önemli rol model olduğu düşünüldüğünde, erken çocukluk döneminde aile içi iletişimle başlayan bu desteğin, çocuklara giderek zorlaşan akademik ve sosyal hayatta rehberlik edebilecek ve yetkin ebeveyn olma yolunda fark yaratacağı söylenebilir.

Aile içi iletişim, iletişimin aile bağlamında tematikleştirilmiş halini ifade etmektedir. Bununla birlikte, aile üyelerinin her birinin birbirleriyle kurdukları ilişkileri de içermektedir (Kazan, 2019). Etkili iletişim sadece çocuklara değil, ailenin her üyesine fayda sağlamaktadır. Ebeveynlerin birbirleriyle iletişiminin ve etkileşiminin çocuklarının sosyal duygusal gelişimini de etkilediği bilinmektedir. Çünkü anne ve baba arasındaki ilişkinin, çocuklarına olan tutumlarını da etkilediği düşünülmektedir (Yavuzer, 2004). Çocuğun sosyal-duygusal, gelişimini besleyen aile içi iletişim; çocuğun kişiliğinin, yaşam tercihlerinin ve genel davranışlarının temelini oluşturacaktır. Aynı zamanda sosyal, fiziksel, zihinsel ve duygusal yönden sağlıklı olma gücünü de etkilemektedir (Landry, Smith ve Swank, 2003). Milli Eğitim Bakanlığı ve özel sektör bünyesindeki çalışma süreçlerinde, yaklaşık 20 yıl boyunca okul öncesi dönem çocukları ve velilerle yapılan çalışmalar, gözlemler ve mesleki deneyimler sonucu; anne ve babanın birbirleriyle veya başkalarıyla olan etkileşimleri, çocukların da iletişim becerilerini, hayata dair algılarını ve bakış açılarını geliştirmek kadar onlara zarar verme gücüne de sahip olduğu söylenebilir. Bu nedenle ebeveynlerin çocuklarına olumlu bir rol model sunmalarının önemli olduğu düşünülmektedir.

EBEVEYN YAKLAŞIMLARININ ÇOCUKLARIN İLETİŞİM BECERİLERİNE ETKİSİ

Çocuk için öğrenme evde aile ile başlar. Bir çocuğun öğrenmesi ve sosyalleşmesi, ailenin çocuğun birincil sosyal grubu olması nedeniyle en çok etkilendiği yerdir (Kır, 2006). Bununla birlikte, çocukların en yaygın öğrenme yolu günlük yaşamı gözlemlemektir. Çocuğun anne ve babası ile arasındaki iletişim yoluyla öğrendikleri, kendi problemlerini nasıl çözeceği konusunda hayatlarının geri kalanına taşıyacağı en önemli etkenlerden biridir. Dolayısıyla çocuğun gelişimi, çevresiyle olan etkileşimi ile doğru orantılıdır. Aileler, çocukların içinde buldukları durumlarda, onların nasıl desteklenmesi gerektiğini bildiklerinde,

buna en uygun olan tutumu sergileyebileceklerdir. Anne-babası tarafından hem başarıları hem yanlışları destekleyici ve yol gösterici bir tutumla desteklenen çocuklar sağlıklı bir kişilik gelişimi gösterebilirler (Özel ve Zeyrut, 2007). Anne ve babanın etkili iletişim becerilerini bilmesi ve doğru kullanabilmesi çocuğa pozitif yönde desteklemeleri için fayda sağlayabilir.

Ebeveynlerin çocuklarıyla açık ve etkili bir şekilde iletişim kurabilmeleri, doğumundan itibaren çevresiyle iletişim kurma yolları öğrenmeye çalışan çocuk için önemlidir. Çünkü çocuklar ebeveynlerini izleyerek nasıl iletişim kuracaklarını öğrenirler. Etkili bir iletişim gerçekleştiğinde ebeveynler ve çocukları arasındaki ilişkiler de büyük ölçüde sağlıklı bir şekilde gelişme gösterecektir. Sağlıklı iletişim becerileri, çocuklara tüm yaşamları boyunca fayda sağlayacaktır. (Zolten ve Long, 2006). Bu bağlamda, ebeveynlerin iletişim becerilerinden; duyarlı-yanıtlayıcı olma, duygusal-ifade edici olma, başarı odaklı-yönlendirici olma, etkileşimde sıcak olma, yaratıcı olma ve keyif alma gibi özelliklerinin çocukların farklı gelişimsel özellikleri ile ilişkili olduğunu ortaya koyan çalışmalar bulunmaktadır (Diken, Topbaş ve Diken, 2009). Örneğin; ebeveynler, çocuklara akran iletişimi için yeterli fırsat sağladığında ve iletişimlerini desteklediklerinde, çocukların toplum yanlısı davranışlarının gelişimine katkı sağladığı ve akranlarıyla iletişim kurma sıklığını arttırdığını göstermektedir (Ladd ve Hart 1992). Genel anlamda ebeveyn-çocuk ilişkisi çocukların sosyal ilişkilerini, duygu düzenleme becerilerini ve özyeterliklerini hem pozitif hem de negatif yönde etkileyen araçlar olarak değerlendirilmektedir (Lindsey ve Mize, 2000). Destekleyici araçlardan biri olan övgü, çocukların istedik davranışlarının devamını sağlamada önemli bir geri bildirimdir. Çocuklar istenmedik davranışları ile daha fazla dikkat çektiklerini farkettiklerinde, ilgi çekmek için bu yola başvurmayı seçecektir (Henderlong ve Lepper, 2002). Çocuklara sözlü bir şekilde ifade edilen şeylerin, beden dili ile çelişmemesine dikkat etmek gerekir. Ses tonu, yüz ifadesi jest ve mimikler ile verilen sözsüz sinyaller ile birlikte yapılan övgü ve destekleyici ifadeler çocuğun kafasını karıştıracak, olumsuz sonuçlar doğuracaktır (Wertheim, 2008). Bu nedenle çocukla iletişimde her konuda tutarlı olmak iletişimi sağlıklı kılan önemli becerilerden biridir. Çocuğa karşı tutarlı ve anlam kargaşasına sebep olamayacak şekilde yaklaşırken çocukların her yaşta ve gelişim evresinde ihtiyaçlarını bilmek, onlara doğru rehberlik edebilmede ve anlamada kolaylık sağlayabilir.

Çocukların gelişimlerinin her aşamasını bilmek, her dönemin farklı ihtiyaç ve becerilerini desteklemek ebeveynlerin ve çocuk ile iletişimde olan ya da bakımını üstlenen herkesin görevi ve sorumluluğu olmasının, çocuk için faydalı olacağı düşünülmektedir. Çocuk Hakları Sözleşmesi bu sorumlulukta çocuğu birey olarak kabul edip öncelikle ona saygı gösterecek olan anne ve babayı işaret etmektedir (Dağ ve diğerleri, 2015). Bu anlamda çocukların birey olarak kabulünden yola çıkılarak, çocukların hakları Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları sözleşmesi ile tanımlanmıştır. Tanınan bu haklardan başlıcaları; isim ve vatandaşlık hakkı, kimliğin korunması hakkı, ana-baba ile yaşama hakkı, eğitim hakkı, vicdan ve din

özgürlüğü, özel yaşamın korunması hakkı, her türlü ihmal, istismar ve ihmalden korunma hakkı, aile ortamından yoksun çocuğun korunma hakkı, mülteci çocuklara ilişkin haklar, özürlü çocuklara ilişkin haklar, sağlık hizmetlerinden yararlanma hakkı, sosyal güvenlik hakkı, yeterli yaşam standardına ulaşma hakkını sayabiliriz (Birleşmiş Milletler, 1989).

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi çocukların çeşitli hakları ile birlikte iletişim haklarını da içermektedir. Bunlar; işitilme ve ciddiye alınma, özgür konuşma ve sosyal medya ortamlarından bilgiye erişim, mahremiyetin korunması, kültürel kimlik geliştirme ve kültürel değerleri ve inançlarıyla onur duyma haklarıdır. Medyayı sağlıklı şekilde kullanma, dijital iletişim araçlarına ulaşılabilirlik ve çocuğun faydasına göre yönlendirme gibi tüm iletişim çabaları çocukların mahremiyetlerine saygı duyacak ve güvence altına alınacak şekilde olmalıdır (Kolucki ve Lemish, 2011). Çocukların iletişim alanında yaşam becerileri gelişimlerinin desteklenmesi, kendilerini güçlü bir şekilde ifade etmelerine, ve tatmin edici ilişkiler kurmalarına yardımcı olacaktır. Bunların tümü çocuk için başarılı ve mutlu bir yaşamın anahtarı olacaktır. Ailenin çocukları nasıl etkilediğini anlamaya yönelik geçmişteki yaklaşımların ve araştırmaların, bu amaçlara hizmet ettiği görülmektedir.

Aşağıda belirtildiği gibi; yapılan araştırmalar; ebeveynlerin etkili iletişim becerilerinin çocukların bilişsel, dil ve sosyal gelişimini doğrudan etkilediğini göstermektedir. Erken çocukluk yıllarında edinilen bu becerilerin, uzun dönemde çocuğun sosyal, duygusal, bilişsel ve akademik becerilerinin gelişimi üzerinde kalıcı izli bir etki bırakmaktadır (Holland ve Merrell, 1998). Temeli iletişim becerilerine dayanan ve anne babanın çocukla kurduğu etkileşimle başlayan sosyal-duygusal gelişim, okul öncesi çağındaki çocuklarda, çocukların daha sonraki gelişimleri ve daha gelişmiş sosyal aktiviteler için basamak işlevi görmektedir (Guralnick ve Groom, 1985). Dil gelişimi de çocuk gelişiminin kritik bir parçası, en önemli anlaşma ve iletişim aracıdır. Çocuklar dil sayesinde öğrendiklerini karşı tarafa aktarabilirler, kendi durumlarını değerlendirebilir, düşüncelerini düzenleyebilir ve sonra da sebepleri açıklayabilirler. Bilişsel beceriler olan; algılama, sonuç çıkarma, muhakeme yapma, karşılaştırma, genelleme, sınıflama, problem çözme gibi beceriler dil gelişimi ile gelişmektedir (Kandır ve Orçan 2011). Ebeveynlerin kullandığı iletişim becerileri, tüm gelişim alanları ile birlikte çocukların aileleri, akranları ve arkadaşları ile güçlü ilişkiler geliştirmesini ve üretken, uyumlu yetişkinler olmasını sağlayacaktır. Bu özellikler bir çocuğun hayatında değerli becerilerdir. Fakat iletişim engelli bir dil kullanıldığında ise; ebeveyn çocuk iletişiminde etkisi ömür boyu süren, telafisi zor olan ve zaman alan bir sürece zemin hazırlayabilmektedir. Ebeveynler iletişim engellerini genellikle farkında olmadan kullandığı düşünülmektedir. Çoğu zaman çocukların duygularına, problemlerine cevap ararken veya çocuğa sınır, kural koymaya ve çocuk üzerinde otorite kurmaya çalışırken kullanılan tutum ve davranışlar iletişim engellerine neden olabilmektedir. Eylem kasıtlı

olmasa da, verilen mesajlar çocuk için olumsuz duyguların uyarılmasına neden olduğu ve zararlı etkilerinin olduğu muhtemel görünmektedir (Carson ve Parke, 1996). Dolayısıyla; iletişim, insan ilişkilerinde yapıcı olduğu kadar yıkıcı da olduğundan; çocuğu anne babasına yakınlştırabildiğı gibi çocuk ile iletişimin kesilmesine de sebep olabileceğı söylenebilir.

İletişimin etkili olabilmesi niteliğine ve ebeveynin değışik durumlar için seçtiğı ileti türüne bağılı olmasıdır (Voltan Acar, 2012). Bu nedenle çocukla iyi bir uyum sağılamak için öncelikle çocuğun gelişim basamaklarını anlamak ve her dönemin ihtiyacına göre karşılık verilmesi gerekmektedir. Bunu yapabilmek için ise; çocukla sağılıklı bir iletişim kurmayı öğrenmek ve anne babanın iletişim becerilerini arttırması gerekmektedir (Keskin, 2007). İletişim becerileri, özellikle ebeveyn-çocuk iletişimi son yıllarda üzerine yoğun şekilde çalışma yapılan alanlardan biri olmuştur. Aile bağlamında, çocuk gelişimi ve ebeveyn-çocuk iletişimi üzerine yapılan araştırmaların son 20 yılda arttığı ve ebeveynlerin iletişim becerilerini geliştirme konusunda desteklendiğı görülmektedir.

Ebeveynlerin iletişim becerilerini değıerlendiren ve desteklenmesi yönünde bulgulara ulaşan çalışmalar incelendiğinde; iletişimin çocuklar üzerindeki etkileri farklı disiplinlerin bakış açısından değıerlendirildiğı görülmektedir. Örneğın; Arabacı ve Ömeroğlu (2013), 48-72 aylık çocuğa sahip anne-babaların çocukları ile iletişimlerinin ailenin sosyo-ekonomik düzeyi, çocuğun yaşı, cinsiyeti, doğum sırası ve anne-babanın yaşı gibi değışkenler açısından anlamlı farklılık gösterip göstermediğini araştırmıştır. Çalışma bulgularında 48-72 aylık çocuğa sahip anne-babaların çocukları ile iletişimlerinde, ailenin sosyo-ekonomik düzeyine, çocuğun yaşına, doğum sırasına ve annebabanın yaşına göre anlamlı düzeyde farklılık olduğu bulunmuş, çocuğun cinsiyetine göre anlamlı düzeyde farklılık bulunmamıştır. Keçeli ve Kaysili (2008), akademik başarının arttırılmasında aile katılımının etkisini incelemiş; uygun aile içi ilişkilerin çocukların akademik becerilerini arttırdığı bulgusuna ulaşmıştır. Ancak aynı çalışmada anne ve babanın hangi davranışlarının hangi akademik beceriyi etkilediğinin saptanamadığı belirtilmiştir. Kaner ve Bayraklı (2010), aile içi iletişimi anne-babaların yılmazlık algıları, çocuklarında zihinsel yetersizliğin olup olmamasına, anne ya da baba olmalarına ve yaşlarına göre farklılaşıp farklılaşmadığını incelemiş, normal gelişim gösteren çocuğa sahip anne-babaların kendilerini zihinsel yetersizliği olan çocuklu anne-babalara göre daha yılmaz algıladıklarını ortaya koymuştur. Sezer, Yılmaz ve Koçyiğit (2016), çocukların oyun becerileri ile aile-çocuk iletişimi ve etkileşimi arasındaki ilişkinin incelenmesi sonucunda, çocukların oyun becerileri ile anne-baba-çocuk iletişiminin ilişkili olduğu, anne-baba-çocuk arasında gerçekleşen konuşma, dinleme, mesaj, sözsüz iletişim ve empati kurma biçimlerinde ortaya çıkan iletişimin, çocukların oyun becerilerini etkilediğı bulgusuna ulaşmıştır. Camadan, Karataş ve Bozali (2017) çalışmalarında, aile içinde yaşanan anlaşmazlıkları ve bu anlaşmazlıklar karşısında ortaya koyulan tepkileri; sorunu doğrudan deneyimleyen anne, baba ve çocukların öznel bakış

açısıyla anlamaya çalışmıştır. Araştırmadan elde edilen sonuçlara göre toplumun en küçük sosyal birimi olan ailede; çocuklarla ilgili konular, olumsuz alışkanlıklar, tercihlerin farklı olması ve sorumlulukların aksatılması konularında anlaşmazlıklar yaşandığı ve bu anlaşmazlıklar karşısında aile bireylerinin uzlaşmacı tepkiler yerine, saldırgan ve kaçınmacı tepkiler ortaya koydukları görülmüştür. Ogelman ve Çabuk (2013), anne babaların kabul red değişkenleri ile beş yaş çocuklarının sosyal konuları arasındaki ilişkileri ortaya koymayı amaçlamışlar, beş yaş çocuklarının annelerinin ve babalarının sıcaklık, sevgi, düşmanlık-saldırganlık, kayıtsızlık-ihmal, ayrışmamış red düzeylerinin çocukların sosyal konum düzeyi arasında anlamlı ilişki bulunduğu sonucuna ulaşmıştır. Tepeli (2012) araştırmasında 4-6 yaş grubu çocuğa sahip annelerin, çocuklarının istenmeyen davranışları karşısında; çocuklarını uyararak ve istenmedik davranışı değiştirmek için kullandıkları iletileri incelemiştir. Ayrıca bu iletilerin niteliğinin annenin empatik eğilimi, iletişim becerisi ve eğitim düzeyine göre değişip değişmediği de araştırılmıştır. Araştırma sonunda annelerin beş farklı tipteki istenmeyen çocuk davranışı karşısında en çok oranda sen dili iletilerinden olan çözüm iletilerini; en az oranda ise ben dili iletilerini kullandıkları belirlenmiştir. Annelerin, beş farklı tipteki çocukların istenmeyen davranışları karşısında, kullandıkları iletiler bazı istenmeyen davranışlarda iletişim becerisi ve eğitim düzeyi değişkenlerine göre değişirken; empatik eğilim değişkenine göre değişmediği görülmüştür. Le Chanu ve Marcos (1994), çocukların her bir ebeveynle iletişimsel davranışları üzerine yapılan literatür inceleme araştırmasının bulgularında annelerin ve babaların konuşmaları arasındaki farklılıkların, özellikle kelime dağarcığının doğasında ve çocuklarına hitap ederken konuşmaların işlevselliğinde ortaya çıktığını göstermektedir. Özellikle kelime bilgisinde babaların daha bilişsel ve dilbilimsel olduğu keşfedilmiştir. Bununla birlikte bulgular; babaların, çocuklarının yeteneklerine karşı daha az duyarlı, çocuk ile konuşmaya daha az ihtiyaç duydukları ve konuşmaların anneye göre daha talepkar ve zorlayıcı olduğunu göstermiştir. Annelerin ise; çocukları ile daha çok konuştuğu, çocukların seviyelerine inebildiği, çocuğun isteklerine daha duyarlı olduğu, çocukla daha çok oyunla iletişim kurabildiğini ve çocukları daha fazla teşvik edici bir iletişim dili kullandığı için çocukta babaya göre daha fazla güven duygusu sağladığını göstermektedir. Dolayısıyla incelenen çalışmaların ortak noktası, çocuğun iletişim kurmayı nasıl öğrendiği konusunda annelerin babalara göre daha etkili rol model oldukları yönündedir.

Çocukların iletişim becerilerinin gelişimi farklı faktörlere dayanmakla birlikte, annenin çocukla kurduğu sağlıklı ve etkili iletişimin bu etkilerin en önemlilerinden biri olduğu görülmektedir. Ebeveyn biliş ve davranışları üzerine yapılan çalışmalar büyük ölçüde annenin özelliklerine ve etkilerine odaklanmaktadır (Temel ve Türkoğlu, 2019). Her çocuk bireysel farklarla dünyaya gelmektedir. Bu farklılıklarla birlikte çocuk gelişimi; çevresel etkenler, genetik faktörler, ailenin sosyo-ekonomik durumu, ebeveynle kurulan bağlar, geçirilen hastalıklar,

babanın ilgisizliği veya yokluğu, maruz kalınan ihmal ve istismar, kaçınıcı çocuk olarak dünyaya geldiğine kadar birçok faktörden etkilendiği söylenebilir. Tüm bu faktörlere rağmen, çocuğun yaşadığı tüm olumsuzlukları telafi etme gücü, annenin etkisi olduğu düşünülmektedir.

ANNE-ÇOCUK İLETİŞİMİ

Anne çocuk etkileşimi, çocuğun gelişiminde yaşamsal önem taşıyan, uzun süreli bir etkileşim biçimidir. Annenin, çocuğun kişilik özellikleri, akademik başarısı, davranışları ve empati becerisi üzerindeki etkileri bilinmektedir. Araştırmacılar, erken çocukluk döneminde olumlu ilişki unsurlarını ortaya çıkartmak amacı ile okul öncesi dönemde annenin çocuklar üzerindeki etkilerini uzun süreli araştırmalarla incelemişlerdir. Yapılan araştırmalar özellikle dezavantajlı çocukların annelerine verilen erken müdahale programlarının çok sayıda olumlu sonuç veren etkili bir strateji olduğunu göstermiştir (Kağıtçıbaşı, Sunar ve Bekman, 2001). Bunun yanı sıra ebeveynlik etkilerini birlikte inceleyen araştırmalar, annelerin ebeveynlik stillerinin çocuk üzerindeki etkilerinin, babalarinkinden çok daha anlamlı olduğunu ortaya koymaktadır (Sunar, 2009). Çocuk için anne; gözlerini açtığında ilk olarak gördüğü bağlanma sevgi ve güven nesnesidir. Annenin varlığı çocuğa güven verir, sevgi ve bakım gereksinimini karşılar, çocuğun sağlıklı kişilik gelişiminde ayna görevi görür. Sosyal varlıklar olarak çocuklar hem fiziksel hem de duygusal etkilere tepki verirler. Doğumdan sonraki haftalarda doğrudan fiziksel temas çocuk ve anne arasında güvenli bağ kurulmasını sağlar. Ebeveyn-çocuk ilişkisinde güven verme ve sağlıklı olma için dokunma esastır. Hareket, motor, zihinsel ve dil becerilerinin gelişimini desteklemektedir. Annenin çocuğa veremediği temel güven duygusu ve duygusal ihmalin sonuçları çocukta huzursuzluk, dikkat sorunları, hiperaktivite ve öğrenme bozuklukları olarak ortaya çıkmaktadır. Bu ihmal, erken çocukluk döneminde ancak erken müdahale ve büyük çaba ile telafi edilebilmektedir. Dolayısıyla yaşamın ilk yıllarında anne ile çocuk arasında kurulan bağ onun gelecek yıllarının sağlıklı olması için atılan en önemli temel olarak ifade edilebilir.

İlk sevgi ve şefkat eğilimleri de anne ile olan ilişki ile ilgilidir. Çocuğun hayata dair ilk deneyimleri aile içinde oluşur. Anne ile olan ilk ilişkiler; daha sonraki bütün faaliyetleri belirleyen, yaşamı boyunca kurulacak insan ilişkilerinin temelini oluşturacaktır (Çiftçi, 1991). Anneliğe daha fazla odaklanılmasının iki sebebi bulunmaktadır. Bunlardan biri biyolojik gerçeklik, diğeri ise çocuğun annenin kişilik ve yapısının bir parçası olduğu psikolojik düzeydir (Cori, 2019). Bir anne ile biyolojik çocuğu arasındaki anne bağı genellikle hamilelik sırasında gelişmeye başlamaktadır. Gelişmekte olan fetüs, annenin kalp atışı ve sesi konusunda bir miktar farkındalığa, dokunma veya harekete tepki verme yeteneğine sahiptir. Hamileliğin yedinci ayında kadınların üçte ikisi, doğmamış çocukları ile güçlü bir bağ kurduklarını bildirmektedir (Winkler, 2000). Doğumla beraber anne ile bebek arasındaki biyolojik ve ruhsal olan ilişki boyut değiştirerek devam etmektedir. Bebek annenin sıcaklığına, dokunmasına, sevgisine, korumasına

ve ihtiyaçlarının karşılanmasına gerek duyar. Annenin bu dönemde olmayışı her yaş çocuğunu az ya da çok etkilemektedir. Ne kadar küçük yaşta anneden ayrılırsa, olumsuz etkilene ihtimali o derece artmaktadır. Bu bağlamda, erken yaşlarda yetimhaneye verilen çocukların kişilik, kimlik ve entelektüel gelişimde ciddi bozulmalar yaşadığı görülmüştür. Anne bakımından yoksun kalmak çocuğun fiziksel, entelektüel ve sosyal gelişiminde gecikmeye neden olmaktadır (Zakirov, 2014). Dolayısıyla çocuğun sağlıklı gelişimi, hayata güçlü bir başlangıç yapabilmesi, doğum anında başlayan anne ile çocuk arasındaki sağlıklı etkileşime bağlıdır. Bu nedenle öncelikle anne, bir çocuğun hayatındaki önemli rolünün farkında, her zaman dikkatli ve iyi bir rol model olmalıdır. Etkili iletişim, pozitif ilişkilerin ana noktasını oluşturmaktadır. Etkili iletişim becerileri ile donatılmış çocuklar, yetişkinlik dönemlerine geldiklerinde de başarılı ve kendine güvenen bireyler olacakları ifade edilebilir. Dolayısıyla, erken çocukluk döneminde kurulan ilişkilerin etkili iletişim çerçevesinde ilerlemesi çocukların başarılı ve değerli toplum üyeleri haline gelmelerine yardımcı olacağı söylenebilir.

Çalışma yapılırken ilgili literatür tarandığında; anne-baba- çocuk iletişimi konulu, 1984-2020 yılları arasında yapılmış, 72'si ulusal, 46'sı uluslararası alanda olmak üzere toplam 118 yayına ulaşılmıştır. Bu yayınlar incelendiğinde Türkiye'de yapılan 52 araştırmada nicel, 11 araştırmada nitel, 8 araştırmada ise karma yöntem kullanıldığı bulgusuna ulaşılmıştır. Uluslararası alanda yapılan araştırmalar incelendiğinde 23 araştırmanın nicel, 16 araştırmanın nitel, 7 araştırmanın karma yöntem kullanılarak yapıldığı görülmüştür. Ulaşılan çalışmalardan elde edilen bulgular doğrultusunda, Türkiye'de yapılmış mevcut araştırmaların ağırlıklı olarak anne / baba - çocuk iletişimi ile ilgili nicel ve sayısal verilerle yapılan analizlere dayandığı görülmüştür. Ancak araştırma sırasında ulaşılan bulgular ile çocuğun hayatındaki önemi kabul görmüş olan anne - çocuk iletişiminin, özellikle günümüzde aile dinamiklerinin değişmesi, yeni anlayışların ortaya çıkması, sosyal medya gibi unsurların aile fertlerinin tutumlarını, çocukların iletişim yollarını fazlasıyla etkilediği düşünüldüğünde çocuk ile anne tarafından paylaşılmayan yönlerin derinlemesine incelenmesi araştırmayı önemli kılmaktadır.

AMAÇ

Bu çalışmada erken çocukluk döneminde, aile içinde çocuk üzerinde etkisinin daha fazla olduğu düşünülen annelerin, çocuklarına karşı kullandıkları iletişim dilini, yöntemlerini, bu yöntemler ile ilgili farkındalıklarını, bilerek veya farkında olmadan kullanılan iletişim engellerini derinlemesine inceleyerek ortaya koymak ve değerlendirmek amaçlanmıştır.

Söz konusu amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır.

1. Annelerin çocukları ile sağlıklı iletişim kurma ile ilgili düşünceleri nelerdir?
2. Annelerin çocukları ile sağlıklı iletişim kurmak için kullandıkları yöntemlere ilişkin görüşleri nelerdir?
3. Anne, baba ve çocuğun birlikte vakit geçirme süreleri ne kadardır?

4. Annelerin çocukları ile kaliteli zaman geçirmeye ilişkin görüşleri nelerdir?
5. Annelerin çocukların iletişim haklarına ilişkin görüşleri nelerdir?
6. Annelerin çocukları ile iletişim kurmakta zorlandıkları durumlara ilişkin görüşleri nelerdir?
7. Annelerin çocukları ile iletişimde kullandıkları iletişim engellerine ilişkin görüşleri nelerdir?
8. Annelerin medya araçlarının çocukların iletişim becerilerine etkisine ilişkin görüşleri nelerdir?
9. Annelerin istenmedik davranışlar karşısında hissettikleri durumlara ilişkin görüşleri nelerdir?
10. Anneler kullandıkları etkili iletişim yöntemlerinin ve iletişim engellerinin farkında mıdır?

YÖNTEM

Bu çalışma nitel araştırma çerçevesinde yürütülmüştür. Nitel araştırma; gözlemcinin dünyada yerini tespit eden konumlandırılmış bir aktivitedir. Dünyayı görünür hale getiren bir dizi yorumlayıcı materyal uygulamalarından oluşmaktadır (Creswell, 2020). Yapılan bu çalışmada, nitel araştırma veri toplama yöntemlerinden görüşme tekniği kullanılmıştır. Görüşme, araştırılan konuyu bütün boyutları ile ele alan, açık uçlu soruların sorulduğu ve detaylı cevapların alınması sağlayan, yüz yüze, birebir görüşme yapılarak bilgi toplanmasına imkan veren bir veri toplama tekniğidir (Tekin, 2006).

Araştırmalarda genellikle görüşme tekniğinin; yapılandırılmamış, yapılandırılmış ve yarı yapılandırılmış görüşme olmak üzere üç türü kullanılmaktadır (Türnüklü, 2000). Nitel araştırmaların özelliklerinden biri de birden fazla veri kaynağı kullanarak çalışmaya kavramsal bir bakış açısı kazandırmaktır (Creswell, 2019). Bu amaçla bu çalışmanın verileri; yapılandırılmış açık uçlu sorular ve anket kullanılarak görüşme yöntemi ile toplanmıştır.

ÇALIŞMA GRUBU

Çalışma grubunu 2019-2020 eğitim-öğretim yılında, İstanbul ili Kadıköy ilçesindeki bir ilkokulun anasınıfına devam eden 4-6 yaş arası çocuklardan seçilen 27 anne oluşturmaktadır. Katılımcıların yedisi lise mezunu, 20'si üniversite mezunu olup yaş aralığı 30-40 arasındadır. Çalışmanın örnekleme uygunluğa göre örneklem yöntemi ile belirlenmiştir. Çalışmanın evreni Kadıköy ilçesi, örneklem grubu ise Kadıköy ilçesinde bir devlet okulunun anasınıfına devam eden çocukların anneleri olarak belirlenmiştir. Çalışmada evren ve örneklemin Kadıköy ilçesi olarak belirlenmesinde, ailelerin ve ilgili bölgenin dinamiklerinin araştırmacı tarafından bilinmesi, seçilen okuldaki öğrenci-veli ilişkilerinin birinci derecede gözlemlenerek, sağlıklı bilgi elde edilebilmesi ve öğrenci velilerinin araştırmanın amacına uygun sosyo-ekonomik düzeyde olması önemli kriterler olmuştur. Araştırmada gizlilik esası çerçevesinde katılımcılar K1, K2, ..., K27 şeklinde kodlanmıştır.

VERİ TOPLAMA ARACI

Veriler araştırmacı tarafından hazırlanan yapılandırılmış sorular ile birlikte ilişkili anket soruları ile elde edilmiştir. İlişkili sorular anketin belli bir bölümünde, araştırma çerçevesinde aynı ölçek üzerinde cevaplama olanağı sunan sorulardır (Büyüköztürk, 2005). Bu bağlamda dokuz yapılandırılmış soru ile birlikte, iletişim yöntem ve engellerinin kullanım sıklığı ile birlikte annelerin bu becerilerinin kullanımında ne kadar farkında olduklarını ortaya koymayı ve karşılaştırmayı amaçlayan bir anket hazırlanmıştır. Veri toplama aracı geliştirilirken ilgili literatür taranmış ve araştırmanın amacı doğrultusunda bilgi toplanarak görüşme soruları hazırlanmıştır. Anket maddelerinin hazırlanmasında Aysel Çağdaş'ın "Anne – Baba – Çocuk İletişimi" kitabı ile Thomas Gordon'ın "Etkili Anne – Baba Eğitimi (EAE)" kitabı kaynak alınmıştır. Ardından hazırlanan görüşme soruları ile ilgili uzman görüşü alınmıştır. Uzman görüşü alındıktan sonra iki anne ile pilot çalışma yapılmıştır. Pilot çalışmanın ardından, gerekli düzeltme ve eklemeler yapılarak sorular uygulamaya hazır hâle getirilmiştir.

Görüşmeler örneklem seçilen okulun veli görüşme odasında gerçekleştirilmiştir. Görüşmelerin tümü yaklaşık olarak 540 dakika sürmüştür. Araştırmada görüşmeye başlamadan önce katılımcılara kişisel bilgilerinin gizli kalacağı, isim bilgilerinin kullanılmayacağı bilgisi verildikten sonra görüşmeler başlamıştır. Görüşmeler araştırmacının kendisi tarafından yüz yüze ve ses kaydı kullanılarak yapılmıştır. Ses kayıt cihazı kullanmak için görüşme izni alınmış, izni olmayan kişiler ile yapılan görüşmeler not tutularak kayıt altına alınmıştır. Ses kayıt cihazına kaydedilen görüşmeler araştırmacı tarafından yazıya geçirilmiştir.

VERİLERİN ANALİZİ

Bu araştırmada annelerin görüşleri yapılandırılmış sorular aracılığıyla toplandığı için, verilerin analizinde bir nitel veri analizi olan, betimsel analiz yöntemi benimsenmiştir. Betimsel analizde, görüşme yapılan bireylerin görüşlerini dikkat çekici bir biçimde yansıtmak amacıyla doğrudan alıntılara yer verilmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Bu amaçla, elde edilen bulgular, yapılan betimlemeler ve doğrudan alıntılar ile birlikte irdelenerek sonuçlara ulaşılmıştır. Görüşme formunun yapılandırılmış sorularının cevaplanmasının ardından; emir verme, uyarma, ahlak dersi verme, tehdit etme, öğüt verme, kıyaslama, yargılama, eleştirme maddelerinden oluşan iletişim engelleri ile, etkin dinleme, göz kontağı kurma, sabırlı davranma, kararlı olma, tutarlı olma, koşulsuz sevgi, anlamaya çalışma ve koşulsuz kabul şeklinde sözel ve sözel olmayan iletişim yollarını; 5'li likertte olduğu gibi "sık sık", "nadiren", "ara sıra", "her zaman" gibi kullanma sıklıkları işaretlendirmeleri istenerek, bu becerileri hangi sıklıkla kullandıkları ortaya konulmaya çalışılmıştır. Çalışmanın örneklem grubundaki sayı çok yüksek olmadığı için, grafik yüzdeleri alınarak kullanma sıklıklarının yüzdeleri alınıp, grafikleştirilerek bulgular karşılaştırılmıştır.

BULGULAR

Bu bölümde, erken çocukluk döneminde etkili iletişim becerilerine dair annelerin kullandıkları iletişim dilini, yöntemlerini, farkındalıklarını ve bilgilerini belirlemek için sorulan sorulara verilen cevaplardan oluşturulan doğrudan alıntılara yer verilmiştir.

1. Annelerin Çocukları İle Sağlıklı İletişim Kurabilmelerine Dair Görüşlerine İlişkin Bulgular

Görüşme yapılan anneler genel olarak çocukları ile sağlıklı bir iletişim kurabildiklerini ifade etmiştir. Sağlıklı iletişim kurabilmelerini ise, genel olarak çocukların mizaçları ve karaktersistik özellikleri ile ilişkilendirdikleri görülmektedir. Örneğin K10 kodlu katılımcı *“Evet oğlum duygularını çok güzel ifade edebilen bir çocuk. O yüzden iletişimimiz çok iyidir.”*, şeklinde ifade ederken, K17 kodlu katılımcı ise *“Evet sağlıklı iletişim kurabiliyoruz. Çünkü benim oğlum çok kibardır.”* ifadesinde bulunmuştur. Çocukların mizacı doğuştan gelen özellikler ile birlikte, annenin ebeveynlik davranışları da çocukların mizacının önemli belirleyicisi olabilmektedir (Puff, J. ve Renk, K., 2016). Görüşme yapılan annelerden çocuğu ile sağlıklı iletişim kuramadığını ve bu durumun sebebini kendi tutumundan kaynaklandığını farkında olan sadece bir anne olmuştur. K24 kodlu katılımcı bu görüşünü, *“Kaygı düzeyim yüksek olduğu için kuramadığımı düşünüyorum.”* şeklinde ifade etmiştir. İletişim kuramama sebebi olarak, çocukların o anki ruh halini gerekçe gösteren anneler de olmuştur. Çocukların duygusal yönden zorlandıkları zamanlar, annelerin de iletişim kurmakta zorlandıkları zamanlar olarak görülmektedir. Bu konuda deneyimini paylaşan K9 kodlu katılımcı, *“Sağlıklı iletişim zaman zaman kuramadığımı düşünüyorum. Özellikle okuldan mutsuz döndüğünde ve en çok yemek sırasında”* şeklinde ifade etmiştir. Çocukların üzüntü, öfke gibi duyguları yoğun yaşadığı anlarda iletişim kurmakta zorlandıklarını düşünen annelerden K6 kodlu katılımcı, konu ile ilgili tecrübesini; *“Genelde iyi iletişim kuruyoruz. Ancak ağlama nöbetlerinde ve öfkelenildiği zamanlarda sakinleşmesini bekleyip, konuşmaya öyle devam ediyoruz.”* ifadesi ile paylaşmıştır.

Bu ifadelerinden yola çıkarak, anneler için çocukla sağlıklı iletişim kurmak; çocukla çatışmadıkları zamanlar olarak görülmektedir. Çocuğun üzüntü, kaygı, korku gibi başa çıkmakta zorlandığı ve duygularını öfke, ağlama gibi tepkilerle dışa vurduğu anlar, iletişime engel olarak düşünülmektedir. Oysaki çocuğun dinlenilmediği, anlaşılmadığı, kendini ifade etmesine fırsat verilmediği, empati ile yaklaşılmadığı, duygusal ihtiyaçların giderilmediği zamanlar da sağlıklı iletişim kurulamadığını gösteren durumlardır. Görüşme yapılan birçok annenin bu farkındalıkta olmadığı gözlemlenmiştir.

2. Annelerin Sağlıklı İlişki Kurabilmek İçin Kullandıkları Yöntemlere İlişkin Bulgular

Annelerin, sağlıklı iletişim kurmak için en çok kullandıkları yöntemler sırasıyla;

göz teması kurma, boy hizasına gelerek konuşma, dokunarak ve konuşarak iletişim kurma, öğüt verme, fikirlerini dinleme ve anlamaya çalışma, kararlı olma, empati kurma, kendi duygularını anlatma, çevreleriyle kurdukları ilişkiye dikkat etmek olarak belirlenmiştir. Buna göre anneler, en çok çocuğun boy hizasına gelerek, çocukla göz teması kurmayı en etkili iletişim yöntemi olarak görmektedir. Konu ile görüşleri alınan annelerin tamamına yakını ilk önce veya sadece bu iki yöntemi kullandıklarını belirtmiştir. Örneğin iletişimde öncelikli olarak göz teması kurmaya dikkat eden K9 kodlu katılımcı; *“Onunla konuşurken mutlaka göz teması kurmaya çalışıyorum. Konuşmak istemediği zaman zorlamıyorum. Yapmasından zarar göreceğini düşündüğüm durumlarda kararlı olmaya çalışıyorum”* şeklinde ifade ederken, aynı yöntemi kullandığını belirten annelerden; K19 kodlu katılımcı; *“Karşıma alırım, boy hizasına gelerek göz teması kurarım, ellerini tutarak konuşurum.”* şeklinde ifade etmiştir.

Çocuklar ile iletişim kurmada aile içinde yapılan konuşmaların örnek olduğunu düşünen K25 kodlu katılımcı *“Konuşmalarıma ve etrafımdaki herkesle diyaloguma dikkat ederim. Özellikle eşimle ve annemle diyaloguma dikkat ederim. Bizi örnek aldıklarını bildiğim için anneanne ve babanneyi de konuşmalarına dikkat etmeleri konusunda uyarıyorum”* ifadesinde bulunmuştur. Kararlı bir tutum sergilemenin etkili bir iletişim yolu olduğunu dile getiren K2 kodlu katılımcının ifadesi; *“Kararlı (net) etkin bir iletişimimiz her zaman geçerlidir. Anne baba kararlı olması, çocuk için en güzel rol modelidir”* şeklinde olmuştur. *“Onunla konuşup, söylediklerini dinliyorum. Sevdiği aktiviteleri birlikte yaparak onun dünyasına ortak oluyorum. Paylaşmalarımız arttığı için iletişimimiz de güçleniyor.”* ifadesinde bulunan K25 kodlu katılımcı, iletişimde kaliteli zaman geçirmeyi etkili bir iletişim yöntemi olarak kullandığı görülmektedir. K1 kodlu katılımcı; *“Oyun oynarken diyalog kurmak, isteklerine önem vermek, söz verdiğim zaman yerine getirmek, onu rencide etmeden, gururunu kırmadan davranmak”* şeklinde görüşünü açıklamıştır.

Oyunu iletişim yolu olarak kullanan K20 kodlu katılımcı; *“Konuşmak en çok kullandığım yöntem. İstedğim konuyu onun açmasını sağlıyorum. Özellikle, yemek yerken ve lego yaparken konuşmayı seviyor.”* ifadelerini kullanırken, empati kurmaya önem veren katılımcılardan; K12 kodlu katılımcı; iletişim kurma yöntemlerini; *“Gerek sözlü, gerekse sözsüz iletişimde doğru mesajları vermeye çalışırım. Kendimi ve duygularımı anlatıp ondan da anlatmasını isterim ve empatik yaklaşırım. Anlayabileceği açıklamalar ve örneklerle empati kurmaya teşvik ederim”* şeklinde açıklamıştır.

Çocuğun özgüvenini destekleyerek iletişim kurmaya çalışan annelerden K10 kodlu katılımcı, iletişim yöntemlerini; *“Onunla özgüvenini sarsmayacak, onu cesaretlendirecek ve motive edecek şekilde konuşmaya çalışıyorum. Ona saygılı ve nazik davranıyorum. Onunla sohbet ediyorum.”* şeklinde açıklamıştır. Bu bulgular, Höl, (2017) tarafından yapılan annelerin çocuklarına yönelik iletişim

becerilerine yönelik araştırma bulguları ile benzerlik göstermektedir. Araştırma sonucuna göre; annenin kullandığı iletişim yolları, bu çalışmada en çok kullanılan yöntemler olarak görülen; konuşma, dinleme, sözsüz iletişim, mesaj ve empati alt boyutları ile çocuğun iletişiminin anlamlı düzeyde ve pozitif yönde bir etkiye sahip olduğu görülmüştür. Bu bağlamda annelerin kullandıkları yöntemler için, sağlıklı iletişim kurmada en çok kullanılan yöntemler olduğunu söyleyebiliriz.

Görüşmelerden elde edilen bulgulardan annelerin sağlıklı iletişim kurmak için kullandıkları yöntemlerin, aslında iletişim engeli olduğunun farkında olmadığı sonucu da ortaya çıkmıştır. Öğüt vermek, nasihat etmek, iletişimi kesmek gibi yöntemleri etkili iletişim kurma amaçlı kullandıklarını belirtmişlerdir. Farkında olmadan iletişim engeli kullanan K8 kodlu katılımcı *“Okulda neler yaptıklarını soruyorum. Onu dinliyorum. Öğütler veriyorum.”* şeklinde görüşünü ifade etmiştir. K14 kodlu katılımcı ise *“Her istediği yiyeceği vermiyorum ve anlatarak iletişim kurmaya çalışıyorum”* şeklinde ifade etmiştir. Öğüt vermenin ebeveynler tarafından yanlış bilindiği ve kullanıldığı görülmektedir. Gordon (2012), öğüt vermenin, çözüm ve öneri getirmenin iletişim engellenlerinden biri olduğunu belirtmektedir. Bu tür iletiler kullanıldığında çocuğa anne babanın çözüm önerisi, fikri veya kararı iletilmiş olur. Dolayısıyla çocuğun gereksinimleri düşünülmeden onun adına karar alınmış, ebeveynin verdiği öğütün, çocuktan daha önemli olduğu mesajı verilmiş olacaktır.

3.Ebeveynlerin Çocukları İle Geçirdikleri Zamana İlişkin Bulgular

Annelerin çocukları ile birlikte geçirdikleri zamana ait bulgulardan bir günde geçirdikleri sürenin çok az olduğu görülmüştür. Çalışan annelerin çoğunluğu bu sürenin 1-1,5 saat arasında olduğunu belirtmiştir. Çalışan annelerden, K9 kodlu katılımcı, yeterli vakit ayıramamasını şu şekilde dile getirmiştir: *“Akşam 18.00’den sonra, 21.30’a kadar ailece vakit geçiriyoruz. Fakat sadece birebir vakit geçirdiğim 1 saattir. Maalesef”*. K12 kodlu katılımcı ise durumu; *“Hafta içi 2-3 saat, hafta sonu 7-8 saat veya tüm gün. Diğer çocuğumun kursu veya alışveriş durumları dışında birlikte vakit geçiriyoruz”* şeklinde açıklamıştır. Çalışmayan annelerin ise hepsi, okuldan arta kalan zamanlarda çocuklarla birlikte olduklarını belirtmişlerdir.

Çocukların babaları ile geçirdikleri zamanın, annelerin verdiği bilgiye göre ortalama günlük 45 dk. ile 2 saat arasında değiştiği bulgusuna ulaşılmıştır. Bunda sebep ağırlıklı olarak babaların çalışması sebep gösterilmiştir. Araştırmada anne ve babası boşanmış ve velayeti annede olan iki çocuğun ise, babası ile geçirdikleri vakit ortalama iki haftada bir, bir saat şeklinde olduğu belirtilmiştir. Bu annelerden biri ev hanımı, diğeri ise çalışan annedir ve çocuk ile görüşme süreleri bu kategorilere dahil edilmiştir.

Genel olarak çocukların hafta içi babaları ile iletişimlerinin çok sınırlı olduğu görülmüştür. Birlikte geçirilen zamanın çokluğundan ziyade kaliteli vakit

geçirmeye değinen K18 kodlu katılımcı, *“Baba ile iletişimi de çok iyi. Az ama iyi vakit geçiriyorlar.”* şeklinde belirtmiştir. Babaların çocukları ile geçirdikleri zamana ait bulgular, Türkoğlu, Çeliköz ve Uslu'nun (2013) babaların nitelikli zaman algılarına dair görüşlerinin incelendiği araştırmanın bulguları ile örtüşmektedir. Çalışmanın bulgularında; babaların çocukları ile hafta içi bir saatten az nitelikli zaman geçirdikleri tespit edilmiştir.

Ailece birlikte geçirilen vakit ise genel olarak 2 ile 6 saat arasında değişmekle birlikte ailece hiç vakit geçirmediklerini belirten katılımcılar da olmuştur.

4. Annelerin Çocukları ile Kaliteli Zaman Geçirmeye Dair Görüşlerine İlişkin Bulgular

Görüşmelerden elde edilen veriler analiz edildiğinde, annelerin büyük çoğunluğu kaliteli zaman geçirmenin *“birlikte oyun oynamak”, “çocuğunu mutlu etmek”, “ortak paylaşım yapmak”, “yürüyüşe çıkmak”* olduğunu dile getirirken, ebeveynlerin diğer yarısı kaliteli zaman geçirmenin *“birlikte sinemaya gitmek”, “alışverişe gitmek”* olduğunu belirtmiştir. Buna göre annelerin oyunun çocuklar için öneminin bilinci olduğu ve kaliteli zaman geçirmek için oyunu öncelikli olarak tercih ettikleri söylenebilir. Oyunu çocukların düşüncelerini ve duygularını yansıtmaları, için bir araç olarak düşünüldüğünde iletişim becerilerinin gelişimi için çoğunlukla oyunun tercih edilmiş olması önemli bir bulgudur. Çünkü çocuklar oyunlar aracılığıyla, akranları ve yetişkinlerle iletişim kurarak sosyal ihtiyaçlarını karşılar; ebeveynlerini rol model alırlar, hayatı oyunla deneyimleyerek öğrenirler (Petrovska, S., Sivevska, D., & Cackov, O., 2013). Oyunu kaliteli zaman geçirmek olarak düşünen annelerden, K25 kodlu katılımcı fikrini *“İlla bir yere götürmek değil. Çocuğumla geçirdiğim her vakit kalitelidir. Oyun oynamak, mutlu etmektir”* şeklinde ifade ederken, K14 kodlu katılımcı *“Onu dinleyerek, ne yaptığını bilerek, gelişim evrelerinde yanında olarak kaliteli zaman geçiriyorum. Birlikte aktivite, etkinlik yapmak, oyun oynamak, konuşmak bizim için kaliteli zaman geçirmek demektir.”* şeklinde ifade etmiştir. Bu bulgular, Erbay ve Saltali (2012) annelerin oyun algısını inceledikleri çalışma ile benzerlik göstermektedir. Anneler oyunu eğlence ve mutlu olma aracı, gelişimi destekleyen bir araç olarak, boş zaman geçirme ve oyalanma aracı olarak, rahatlama, kendini ifade etme ve hayal dünyasını yansıtma yolu olarak ifade etmişlerdir.

Kaliteli zaman geçirmeyi güzel anılar biriktirmek olduğunu düşünen K20 kodlu katılımcı; *deneyimlerini “Aklında güzel anılar kaldığı anlar kaliteli zaman geçirmektir. Oyun oynamak, sohbet etmek, tiyatroya, sinemaya gitmek veya yürüyüş yapmak olabilir.”* şeklinde paylaşmıştır.

Çocuğun mutluluğunu ön planda tutan K12 kodlu katılımcı ise; görüşlerini *“O anda ikimiz de farklı şeylerle de uğraşsak sürekli etkileşim, diyalog halinde olmak, gülüp eğlenebildiği, öğrenebildiği etkinlikler yapmak, sevildiğini, ilgilenildiğini hissettirebilmek kalite zaman geçirmek olduğunu düşünüyorum”* şeklinde dile getirmiştir.

Çocuğunu hafta sonu kurslarına götürmenin, çocuğun ihtiyaçlarının karşılanması, akşamları uyuma rutinin kaliteli zaman geçirmek olduğunu düşünen anneler de olmuştur. Bunlardan K21 kodlu katılımcı; *“Onun ihtiyaçlarını karşılayıp, onunla oyun oynamak.”* şeklinde görüşlerini ifade ederken, K17 kodlu katılımcı, *“Onun sağlıklı ve mutlu olması.”* şeklinde ifadesi ile kaliteli zaman geçirmeyi çocuğun fiziken ve ruhen iyi olma hali ile ilişkilendirdiği görülmüştür.

Tek ebeveynli çocukların annelerinden biri olan K14 kodlu katılımcı *“Kaliteli zaman geçirmek sadece sinemeye gitmek. Bu bile bizim için bir lüks. Çünkü çok yoğun çalışıyorum. Tek başıma olduğum için ve iki abisi daha olduğu için çalışmak zorundayım”* ifadesi ile bu durumdan dolayı yaşadığı rahatsızlığını dile getirmiştir. K23 kodlu katılımcı kaliteli zaman geçirmeyi *“Tabletlerin olmadığı zaman”* şeklinde ifadesiyle, çocukların çeşitli medya araçlarını fazla kullanmalarının kaliteli zaman geçirmeye engel olduğu görüşü ortaya çıkmaktadır.

Kaliteli zaman geçirmenin ailece birlikte vakit geçirmek olduğunu düşünen annelerden, K13 kodlu katılımcı görüşlerini şu ifadelerle açıklamıştır: *“Kaliteli zaman geçirmek bizim için; ortak paylaşım yapmak, ailece yemek yemek, parkta oynamak, beraber ödev yapmak, film seyretmek, kitap okumak, konuşmaktır”*. K24 kodlu katılımcı ise durumu *“Ailece hepimizin kendimizden bir şey katıp, ortaya yeni birşey çıkması kaliteli vakit geçirdiğimiz zamanlardır. Genellikle her hafta sonu bunu yapıyoruz.”* şeklinde ifade etmiştir.

5. Annelerin Çocukların İletişim Haklarına İlişkin Görüşlerine Dair Bulgular

Araştırmanın kavramsal çerçeve bölümünde ayrıntıları anlatılan, çocuğun tüm haklarını korumakla birlikte, ülkemizde çocuklar için birçok projenin gerçekleşmesine ve toplumda farkındalık yaratılmasına vesile olan, değişen ebeveynlik rollerine de yol gösterici olan Çocuk Hakları Sözleşmesi ve içeriğinde bulunan çocuğun iletişim hakları hakkında ne derece bilgi sahibi olduklarını öğrenmek amacıyla annelere bu soru yöneltilmiştir. Yapılan görüşmeler neticesinde yalnızca iki anne, Çocuk Hakları Sözleşmesini ve çocukların iletişim haklarının neler olduğunu bildiğini belirtmiştir. Geriye kalan 22 anneden ikisi fikir yürütmüş, geri kalan 20 anne Çocuk Hakları Sözleşmesini ve iletişim haklarının neler olduğunu bilmediklerini ifade etmişlerdir.

Çocukların iletişim hakkını bildiğini belirten annelerden, K22 kodlu katılımcı görüşlerini *“Evet, anne ve babasıyla aynı ülkede yaşama hakkı, iletişim araçlarını kullanarak bilgiye ulaşma hakkı”* şeklinde ifade etmiştir.

Çocukların iletişim haklarının neler olduğunu bilmeyen ancak tahmin yürüten annelerden; K11 kodlu katılımcı fikirlerini; *“Çocuk hakları sözleşmesini bilmiyorum. Fakat çocuklarımızın fikirlerini ve düşüncelerini dinleriz. Onların da bazı konular hakkında isteklerini gözönüne alırız”* şeklinde ifade etmiştir. K15 kodlu katılımcı, *“Kısıtlı bilgim var. İfade özgürlüğü olduğunu düşünüyorum”*

şeklinde düşüncesini dile getirmiştir. K25 Kodlu katılımcı ise, *“Hayır bilgim yok... Mutkala bizim kadar onların da hakkı vardır fakat bilmiyorum.”* şeklindeki ifadesi ile çocukların iletişim haklarını bilmediğini belirtmiştir.

Elde edilen bu bulgular daha önce sınırlı sayıda yapılan araştırma sonuçları ile benzerlik göstermektedir. Berrin (2015), ebeveynlerin çocuk hakları konusundaki görüşlerinin incelendiği çalışmada, ebeveynlerin *çocuk* hakları konusunu yeterince bilgi sahibi olmadıkları ve bilinçlendirmeye ihtiyaçları olduğu sonucuna ulaşmıştır. Kendi haklarını bilen çocukluk, onların haklarını bilen, koruyan ve uygulayan ebeveynlerle mümkün olacaktır. Çocuk haklarının hayata geçebilmesi için ailenin, okulun, toplumun bu ortamı sağlayabilmesi gerekmektedir (Şirin, 2019). Bu bağlamda araştırma verileri, annelerin çocuğun doğumundan itibaren kazandığı *tüm haklarla birlikte araştırma konusu bağlanımda, çocukların kendilerini etkileyen konu ve kararlarda düşüncelerini özgürce ifade etme ve dinlenilme hakları* gibi konularda bilgiye sahip olmadıkları tespit edilmiştir.

6. Annelerin Çocukları İle İletişim Kurmakta Zorlandıkları Durumlara İlişkin Görüşlerine Dair Bulgular

Annelerin çocukları ile iletişim kurmakta en çok zorlandığı durumların başında kardeş ilişkileri, çocukların çeşitli konularda tutturmaları ve öfkeli oldukları zamanlar olarak belirlenmiştir. Buna göre anneler için ikinci çocuk, çocuklar arasında denge sağlamada zorluk ve kardeş kıskançlığı iletişim kurmakta zorlanılan durumların başında gelmektedir. K25 kodlu katılımcı, bu durumlarla ilgili olarak, *“Markete giderken tembihliyorum fakat yine de istekleri konusunda tutturuyorlar. Kardeşi ile ilgili konularda çok sıkıntı çekiyorum. Sadece kendisinin olsun istiyor. Kardeşi ile ilgili de tutturmaları var.”* şeklinde ifade etmiştir. Kardeşler arasındaki ilişkiye dikkat çeken annelerden, K9 kodlu katılımcı, yaşadığı durumu; *“Evdeki minik sorumluluklarını yeterince yerine getirmediği ve ablasının ders çalışmasını engellemeye çalıştığı zamanlar iletişim kurmakta zorlanıyorum.”* şeklinde ifade etmiştir. Ağırlıklı olarak iletişim kurmakta zorlanılan durumlar olarak çocukların ağlama nöbetleri ve inatlaştıkları durumlar olarak ortaya çıkmaktadır. Bu durum ile ilgili deneyimlerini paylaşan K11 kodlu katılımcı; *“Ağladığı ve konuşmak istemediği, inat ettiği zamanlarda çok zorlanıyorum.”*, şeklinde ifade ederken, her iki durumu birden yaşayan K14 kodlu katılımcı ise; *“İlkokul 1. sınıfa giden abisi ile inatlaştığı ve tartıştığı zamanlarda iletişim kurmakta zorlanıyorum.”* şeklinde ifade etmiştir. Araştırmalar kardeş kıskançlığının erken çocukluk döneminde ebeveynlerin en çok zorlandıkları durumlar arasında olduğunu göstermektedir. İnan'ın (2010), anaokulu çağında çocukları olan ebeveynlerle yaptığı çalışmada benzer bulguya ulaşılmıştır. Araştırmada, çocukla etkili iletişim kuramamak ve kardeş kıskançlığı en çok karşılaşılan problem durumlar arasında olduğu ve ebeveynlerin en çok bilgilenecek istedikleri konu başlıklarından olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Kardeş kıskançlığında ebeveyn tutumları etkili bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır (Şipal, Yeğengil ve Toka, 2012). Yeni bir çocuğun aileye dahil olmasıyla başlayan ve her yaşta karşılaşılabilen kardeş kıskançlığı

anne baba tutumları ile tetiklenebilmektedir. Bu bağlamda, araştırma verilerine göre görüşülen annelerin en çok zorlandıkları durum olan karşımıza çıkan kardeş ilişkileri, çocuklarına karşı davranışları ile ilişkili olduğu söylenebilir.

İletişim kurmakta zorlanılan durumlardan diğeri ise çocukların tablet veya telefonla fazla oyun oynaması ve ellerinden alındığı zamanlar olduğu görülmüştür. Bu durumlar ile ilgili; K5 kodlu katılımcı; *“Takıntı haline getirdiği oyuncak nesne ya da faaliyetleri yapamadığımız durumlarda, devamlı olarak üzülüp ağladığı zamanlarda.”* zorlandığını dile getirmiştir. Ayrıca genel olarak, yemek ve uyku gibi temel ihtiyaçlarının karşılanmadığında da çocuklarla iletişim kurmakta zorlandıklarını ifade etmişlerdir. Ebeveynlerin bu konuya ilişkin görüşlerinden bazıları şu şekildedir; K24; *“Ben öfkeliyken iletişim kuramıyoruz. Bir de onun şiddete eğilimi olduğu zamanlarda iletişim kurmakta zorlanıyorum.”*, K22 kodlu katılımcı; *“Karnı aç ve uykuluyken iletişim kuramıyoruz. Önce bu ihtiyaçlarını karşılamam gerekiyor.”* şeklinde ifade etmiştir. *Görüşme yapılan annelerin, iletişim kurmakta zorlandıklarını bildirdikleri durumlar genel olarak, yapılan çalışma sonuçları ile benzerlik göstermektedir.* Ceylan, Kahraman Gözün ve Ülker’in (2016) erken çocukluk dönemine ilişkin bakış açılarının inceledikleri çalışmada, annelerin 4-6 yaş grubunda en çok zorlandıkları durumlar; iletişim problemleri, televizyon izleme, kardeş kıskançlığı olarak tespit edilmiştir. Bu bağlamda annelerin benzer güçlükler yaşadıkları bulgusundan yola çıkarak, çocuklarına karşı kullandıkları iletişim dilinin ve yaklaşımlarının bir sebep teşkil edebileceği söylenebilir.

7. Annelerin Çocukları İle İletişimde Kullandıkları İletişim Engellerine İlişkin Bulgular

Annelere çocukları ile sağlıklı iletişim kurmayı engelleyen davranışların neler olduğu sorusuna verilen cevaplardan elde edilen bulgulara göre; iletişim engelleri üç başlıkta toplanmaktadır. Bunlar; annenin kendisinden kaynaklanan, çocuğun tutum ve davranışlarından kaynaklanan ve dış etkenler olarak ortaya çıkmaktadır.

Bulgulara göre; annelerin yarısı iletişim sorunu yaşamadığını, bu nedenle iletişim engeline sebep olacak bir davranışlarının olmadığı yönünde görüşlerini bildirmişlerdir. Annelerin büyük bir kısmı ise iletişim kuramama sebeplerini kendi tutum ve davranışlarından kaynaklı olduğunu düşünmemekte, iletişim engellerinin çocuklarının tutum ve mizaçlarından kaynaklandığı düşünmektedir. Dış etkenlere bağlı olduğunu düşünen anneler için tablet / televizyon / telefon kullanımının fazla olması ve ortamda anne-çocuk ilişkisine müdahale eden insanların olması iletişim engeline sebep olan durumlardır.

Anneler en çok iletişim kuramama sebebi olarak, çocuklarının inatçı olmalarını ifade etmişlerdir. K19 kodlu katılımcı, *“İnatçılık karşılıklı inatlaşıyoruz. Birimiz alttan alınca iletişim kurabiliyoruz.”* ifadesinde bulunmuştur. K14 kodlu katılımcı, *“Oğlumun kısa süreli inatlaşması ve öfkelenmesi”* şeklinde durumu ifade etmiştir.

Velilerin kendilerinin tutum ve davranışlarından kaynaklı iletişim engeli olduğunu belirttikleri durumlar ise; karşılıklı inatlaşma, evde yapılması gereken zorunlu işler nedeniyle vakitsizlik, dışarıdan ilişkilerine müdahale (anneanne, babanne gibi), iş dönüşü yorgun ve stresli olmak, çok fazla konuşmak, çocuğu anlamadan karşılık vermek, sürekli yönetmeye çalışmak ve emir vermek olarak ifade etmişlerdir. K24 kodlu katılımcı görüşünü “*Çok fazla konuşmak engel oluyor fakat kontrolün elimde olmasını istiyorum*” şeklinde ifade etmiştir. K6 kodlu katılımcı “*Onu kırmamak adına fazla esnek davranmak*” şeklindeki ifadesi ile çocuğa karşı esnek davranmanın bir iletişim engeli olduğunu düşündüğünü göstermektedir.

Anne ile iletişimde dış etkenlerin olduğunu düşünen annelerden K11 kodlu katılımcı durumu “*Eğer ortamda üçüncü kişiler varsa genellikle iletişimimize onlar engel oluyor veya çocuğum istediği şey olmadığı için beni dinlemediğinde ve hırçınlaştığında iletişim kuramıyorum.*” şeklinde açıklamıştır. K20 kodlu katılımcı aynı sebep ile ilgili olarak görüşünü “*Dış etkenler, müdahaleler. İştten geldiğimde yorgun olduğum zamanlar*” olarak ifade etmiştir. Televizyon ve tabletin çocukla iletişim kurmaya engel olduğunu düşünen annelerden K3 kodlu katılımcı “*Televizyon izlemesi sürekli bir engeldir. Bu sebeple sınırlı tutuyoruz.*” şeklinde görüşlerini paylaşmışlardır

Çalışan anneler, kısıtlı zamanlarından dolayı çocuklarına vakit ayıramamaktan kaynaklanan iletişim sorunları yaşadıklarını dile getirmiştir. K9 kodlu katılımcı durumu, “*Yoğun iş tempomdan dolayı pes ettiğim haller oluyor*” şeklinde ifade etmiştir. K15 kodlu katılımcı ise görüşünü “*Evde yapılması zorunlu işlerin, vakit daraltması büyük bir engeldir*” olarak ifade etmiştir.

Çocukla sağlıklı iletişim kurmaya engel olan davranışların kendi tutum ve davranışlarından kaynaklandığının farkında olan sadece üç anne olmuştur. Bu annelerden K22 kodlu katılımcı düşüncelerini şu şekilde belirtmiştir; “*Onu anlamadan karşılık vermek. Öfkesini boşaltmasına, ağlama krizine zaman tanımamak. O sırada uykulu olması veya benim o esnada ruhsal anlamda hazır olmamam. O sırada oğlumun ilgisini çeken, başka bir uyarının ortamdaki varlığı.*” K12 kodlu katılımcı ise düşüncelerini; “*Bazen en büyük iletişim engeli çocukla konuşmamak, karşılıklı duygu, düşünce ve gerekçeleri öğrenmeden tepki göstermektir*” şeklinde ifade etmiştir.

K2 kodlu katılımcı iletişim engelleri ile ilgili düşüncelerini, “*Ona emir vermek, sürekli yönetmek, çocuk için oldukça sıkıcı olduğundan her daim bu tarz konulardan uzak kalmakta fayda var ve engel olmamalı*” şeklinde açıklamıştır. Bu bulgulardan yola çıkarak, annelerin iletişim engelleri hakkında yeterli bilgi sahibi olmadıkları söylenebilir. Dolayısıyla soruya verdikleri cevaplardan da, annelerin kendi ebeveynlik rolleri ile ilgili öz değerlendirme yapamadıkları düşünülebilir.

8. Annelerin Medya Araçlarının Çocukların İletişim Becerilerine Etkisine İlişkin Görüşlerine Dair Bulgular

Görüşmelerden elde edilen verilere göre, anneler; çocukların fazla televizyon izleme ve internette oyun oynamaları sonucunda duyarsızlaşma, kendilerini ifade edememe, algılarının kapanması, anne-babaya karşı davranış, konuşma ve üslupta değişiklik, uyarılara tepkisizlik, konuşmada gecikme, hırçınlaşma, agresif davranışlar sergileme gibi etkileri olduğunu belirtmiştir. Bu sebepler nedeniyle internet ve televizyon kullanımının ebeveynler tarafından sınırlandırıldığı görülmüştür. Görüşme yapılan annelerin çoğunluğu, gözlemledikleri olumsuz etkiler sebebiyle tablet ile oynamalarına ve televizyon izlemelerine günlük belirli zaman dilimleri koyduklarını ifade etmiştir. İnternet ve televizyonun çocukların davranışları üzerindeki etkilerine yönelik olarak ebeveynlerin bazı ifadeleri şöyledir; K11 kodlu katılımcı “İletişim kopukluğuna sebep olduğunu düşünüyorum. Faydalı yönlerinin de olduğunu söyleyebilirim fakat çocuğumu hırçınlaştırdığımı düşünüyorum.” şeklinde görüşünü paylaşmıştır. Okul öncesi dönemde çocukların teknolojik araçları sağlıklı kullanımı, zararlarının ve fazla kullanımın doğurduğu sonuçların çocuklara anlatılması da ebeveynin çocuklara rehberlik etmesi gerektiren durumlardır. Farklı medya araçlarının kullanımı ve sınırlandırılması bu konuda çocuk ile annenin ilişkisinde krize yol açmaması da ebeveyn-çocuk arasındaki iletişimin şekline bağlı olduğu düşünülmektedir. Çünkü annelerin büyük çoğunluğunun görüşleri doğrultusunda, özellikle tablet kullanımının anne- çocuk arasındaki iletişimi zorlaştıran etkenlerin başında geldiği görülmektedir.

K19 kodlu katılımcı, “Olumsuz etkiliyor. Duyarsızlaşma, hissizleşme, algıları kapanıyor, çok fark ediyor. Kendisini ifade ederken ve konuşurken tutukluk yapıyor.” şeklinde dile getirmiştir. K7 kodlu katılımcı, “Konuşmasını çok etkiledi. Kardeşi doğduktan sonra maalesef hep tablet vermek zorunda kaldık ve elinden hiç düşürmedi. Bu nedenle verdiği tepkiler de değişmeye başladı. Sınırlendiğinde oynadığı oyunlardaki gibi kendini sıkıyor. Bu davranışları ve konuşması okula başladıktan sonra düzeldi” şeklinde ifade etmiştir. K18 kodlu katılımcı ise görüşünü “Tabi ki olumsuz etkiliyor. İletişim kuramıyoruz, duyarsızlaşıyor. Daha çok televizyon izlerken oluyor.” şeklinde dile getirmiştir. Çocuğun anneye karşı konuşma ve üslubunu değiştirdiğini düşünen K25 kodlu katılımcı, “Kendini ifade konusunda etkiliyor. Konuşmaları özellikle bana karşı tavır ve konuşmalarını çok etkilediğini farkettim. Mesela ‘paran yoktuysa beni buraya getirmeseydin’ gibi cümleler kurmaya başladı” şeklinde ifade etmiştir.

İnternetin ve televizyonun az kullanıldığı takdirde olumlu yönlerinin de olduğunu, çocuğun medya araçlarından tamamen izole edilemeyeceğini, kontrollü kullanıldığında bir zararının olmadığı yönünde görüş belirten anneler de olmuştur. Örneğin; K2 kodlu katılımcı; “Sınırlı kullanıldığında hiçbir sıkıntı göremiyoruz açıkçası. Elbette faydası olduğu kadar zararı da yok değil. Ebeveyn gözetiminde ve sık kullanılmamakla birlikte diyelim.” şeklinde görüşlerini belirtmiştir.

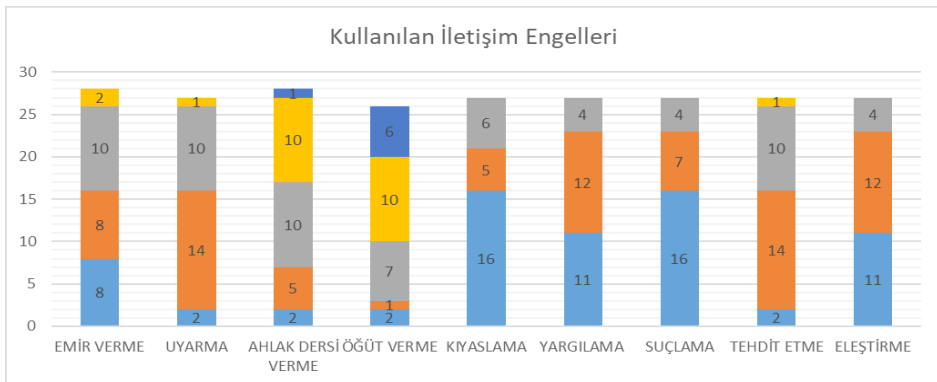
Annelerle, yapılandırılmış olarak hazırlanan dokuz soru yöneltildikten sonra, etkili iletişim kurma yolları ve iletişim engeline sebep olan iletilerin maddeler halinde bulunduğu anketi, kullandıkları sıklığa göre işaretlemeleri istenmiştir. Görüşme soruları sonunda yapılan bu anket ile görüşme sorularına verilen cevaplar ile anket maddelerini karşılaştırmak ve kullanılan davranışların farkındalığını ortaya koymak amaçlanmıştır.

9. Annelerin İstenmedik Davranışlar Karşısında Hissettikleri Durumlara İlişkin Bulgular

Yapılan görüşmeler neticesinde anneler; en çok öfkelenediklerini ve çaresiz kaldıklarını ifade etmiştir. Kendisini yetersiz hissedip, o anda iletişimi kesip çocuğunu yalnız bıraktığı için kendisini kötü hissettiğini belirten veliler de olmuştur. İletişim kurmakta zorlandığında ve bunun sürekli tekrarlanması sonucu artık iletişimi kestiğini, sabır gösteremediği için, çocuğunun isteğini yerine getiren veliler de olduğu görülmüştür. K22 kodlu katılımcı durumu; *“Yetersiz hissediyorum. Tabi aynı zamanda da gergin”* olarak ifade etmiştir. K19 kodlu katılımcı; *“Sinirli ve agresif oluyorum, özellikle diretmeye karşı.”* olarak ifade etmiştir. Hissettiği durumlarla ilgili K13 kodlu katılımcının; *“Kötü hissediyorum. Bazen inatlaşıyorum. Daha zor oluyor. Artık inatlaşmamaya çalışıyorum”* şeklindeki ifadesi dikkat çekicidir. K25 kodlu katılımcı; *“Sinirleniyorum, uyarıyorum fakat dinlemiyor. Bu nedenle artık karışmıyorum. Problemlerini kendilerinin halletmesini istiyorum”* şeklindeki ifadeye kardeşler arası anlaşmazlığın sebep olduğu durumlarda hissettiklerini ifade etmiştir. K11 kodlu katılımcı görüşünü; *“Çaresiz hissediyorum. Sabırlı olmam gerektiğini kendime sürekli hatırlatıyorum.”* K12 kodlu katılımcı ise; *“Öncelikle nerede hata yaptığımı sorgularım. Konu hakkında araştırma yapar veya bir uzmana danışmayı düşünürüm. Bunun üstesinden gelebileceğimi düşünür sabırlı davranırım”* şeklinde ifade etmiştir.

10. Annelerin Kullandıkları Etkili İletişim Yolları ve İletişim Engellerine İlişkin Anket Bulguları

Tablo 1. Annelerin Kullandıkları İletişim Engellerinin Dağılımı

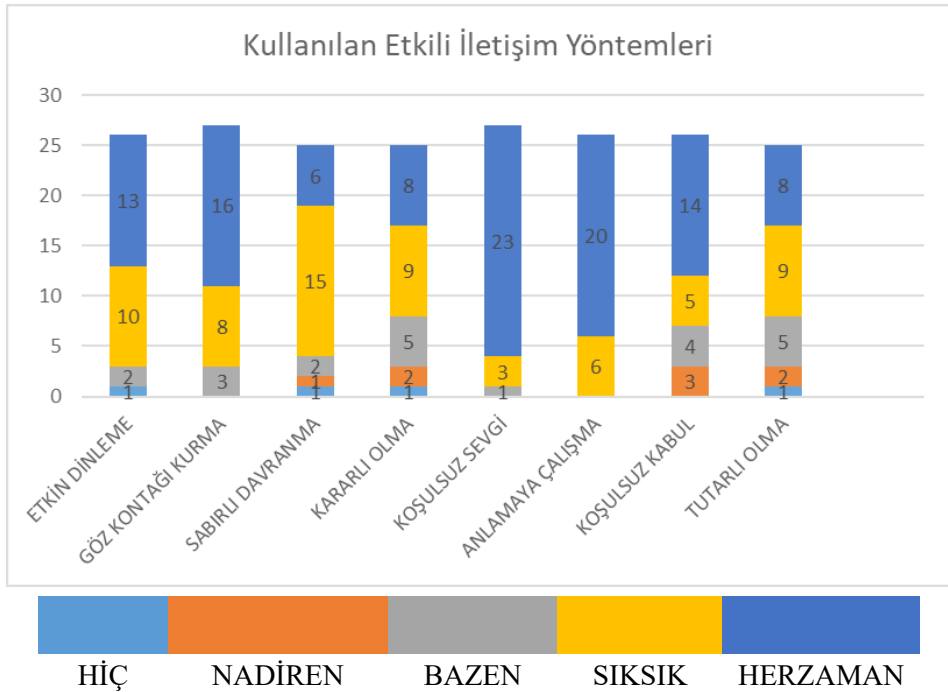

Tablo 1’de annelerin kullandıkları iletişim engeline sebep olan iletilerin, kullanma sıklığı görülmektedir. Annelerin en çok kullandığı iletişim engelinin öğüt vermek ve ahlak dersi vermek olduğu görülmektedir. Suçlama, yargılama, eleştirme ve kıyaslama en az kullanılan iletişim engelleridir. Görüşme sorularına verilen cevaplar ile karşılaştırıldığında, annelerin kasıtlı veya farkında olmadan iletişim engeli kullandığının farkında olmadığı söylenebilir.

Tablo 2. Annelerin Kullandıkları Etkili İletişim Yöntemlerinin Dağılımı

Yukarıdaki Tablo 2’de görüldüğü gibi; görüşme yapılan velilerin, en sık kullandıkları etkili iletişim yöntemlerinin sırasıyla; koşulsuz sevgi, anlamaya çalışmak ve koşulsuz kabul olduğu görülmektedir. “Sabırlı davranma”, “etkin dinleme”, “kararlı ve tutarlı olma” en sık kullanılan diğer iletişim yöntemleridir. Bu bulgular annelerin etkili iletişim kurmak için dikkat ettikleri yöntemler sorusunda ifade edilmemiş olduğu görülmektedir. Yine bu bulgudan yola çıkarsak, aslında annelerin etkili iletişim becerilerini ya bilinçli kullanmadıklarını ya da kavramsal olarak karşılığını bilmediklerini söyleyebiliriz.

Yapılan görüşme sırasında kullanılan iletişim yolları ve engellerine verilen cevaplar ile Tablo 1 ve Tablo 2 sonuçları karşılaştırıldığında; iletişim yöntemlerinin neler olduğu hakkında yeterli bilgiye sahip olmadıkları, kullandıkları iletişim dilinin ve davranışların iletişim engeli olduğunu bilmedikleri sonucu ortaya çıkmaktadır. Görüşme yapılan annelerin büyük çoğunluğu, çocukları ile çok iyi iletişim kurabildiklerini belirtmiş, ancak aynı anneler, ankette iletişim engeline sebep olacak yöntemleri de kullandıklarını ifade etmişlerdir.

Tablo1 ve Tablo 2 sonuçlarına bakıldığında; kullanılan bazı iletişim yöntemlerinin yanlış kullanıldığı, “ahlak dersi verme”, “öğüt verme” gibi yöntemlerin bir iletişim engeli değil, sağlıklı iletişim kurma yolu olarak görüldüğü düşünülmektedir.

SONUÇ

Bu araştırmada annelerin çocukları ile sağlıklı iletişim kurabilmek için gerekli yöntem ve tekniklerini ne kadar bildikleri, kullandıkları iletişim engellerinin farkında olup olmadıkları, iletişim kurmakta zorlandıkları durumlarda hangi çözüm yollarını kullandıkları ve medyanın çocukların davranışlarına ve iletişim becerilerini nasıl etkilediği konusunda annelerin düşünceleri ve farkındalıkları tespit edilmeye çalışılmıştır. Yapılan görüşmeler sonucu elde edilen bulgular analiz edildiğinde annelerin, tamamına yakını genel anlamda çocuklarıyla sağlıklı iletişim kurabildiklerini belirtmişlerdir. Ancak annelerin farklı sorulara verdikleri cevaplar karşılaştırıldığında bu konuda yeterli bilgi ve donanımına sahip olmadıkları, iletişimsel yeterliliklerinin az olduğu söylenebilir. Çocukların sağlıklı gelişimindeki en önemli etkenin anne-baba olduğu, aile içindeki sağlıklı iletişimin yolunun da doğru iletişim kurmaktan geçtiği düşünüldüğünde ebeveyn olarak geliştirilebilecek en önemli ve ödüllendirici becerilerden biri olduğu düşünülmektedir.

Anne ve babaların çocukları ile geçirdikleri zaman ve buna bağlı olarak iletişim şekilleri de farklılık göstermektedir. Anneler çocukları ile daha fazla ve daha kaliteli zaman geçirirken, babalar çocukları ile hafta içi ortalama bir saat görüşebilmektedir. Ailece kaliteli zaman geçirmenin ancak hafta sonları mümkün olduğu görülmüştür. Özellikle çalışan anneler hafta içi vakit bulamadıkları ve ev içinde başka sorumluluklarının da olması sebebiyle, çocukları ile yeteri kadar vakit geçiremediklerini belirtmişlerdir. Ancak kısıtlı zamanda kaliteli zaman geçirdikleri belirlenmiştir. Bu nedenle özellikle çalışan anneler kısa fakat kaliteli geçirilen zamanın çocukları ile iletişimlerini etkilemedikleri görüşünde oldukları söylenebilir. Utaş Akhan ve Batmaz’ın (2011) çalışmasında benzer sonuçlara ulaşılmıştır. Araştırma bulgularına göre, çalışan anneler gün içinde çocuklarından ayrı kalmanın çocukları ile iletişimlerini etkilemediği görüşündedir. Aynı çalışmada annelerin çoğunluğu; çocuklarına az vakit ayırmaktan dolayı

hissettikleri suçluluk duygusu ile çocuklarıyla zaman geçirmek için fırsatlar yaratarak başettiklerini belirtmişlerdir.

Annelerin çocukları ile iletişim kurmakta en çok zorlandıkları durumlar; kardeş kıskançlığı, herhangi bir konuda tutturmaları ve öfkeli oldukları zamanlar olarak belirlenmiştir. Kardeş kıskançlığı; annelerin en çok karşılaştığı, birden fazla çocuğun olduğu her evde yaşanan evrensel boyutta bir durumdur. Kardeş kıskançlığının ortaya çıkması annenin kardeşlere karşı farkında olmadan kullandığı iletişim dili ve tutumlar olabilmektedir. Çocuk, birbirleri ile ve kardeşlerinin anne-babasıyla olan iletişim şeklini gözlemleyerek empatiyi, problem çözümünü ve uzlaşma becerilerini öğrenir (Özmert, 2006). Bu nedenle annelerin kardeş kıskançlığını tetiklemeyecek bir iletişim dili kullanmayı bilmesi, hem kardeşler arasındaki kıskançlığı azaltmak hem de anne-çocuk arasında sağlıklı bir ilişki geliştirmek için fayda sağlayacağı düşünülmektedir.

Anneler kriz anlarında, duruma nereden bakacakları, nasıl bir çözüm yolu bulmaları gerektiği konusunda kendilerini yetersiz ve çaresiz hissettiklerini belirtmişlerdir. Çocuk ile kurulan iletişim yetişkinler arasında kurulan iletişimden farklıdır ve gelişim dönemine göre beklenti ve ihtiyaçları da farklılık gösterir. Ebeveynlerin bu dönemlerde çocuğa nasıl yaklaşmaları gerektiğini, hangi yaşta nasıl bir iletişim kurmanın daha sağlıklı olduğunu bilmesi önemlidir. Ayrıca ebeveynlerin zorlandığı durumlarda sağlıklı iletişim yöntemlerini bilmek iletişimi çok daha kolay ve etkili hale getireceği düşünülmektedir. Bu düşüncüyü destekleyen Balcı ve Yılmaz'ın (1999) okul öncesi dönem çocuklarının anneleri ile yaptıkları çalışmada; aile işlevlerinin sağlıklı bir biçimde yerine getirilmesinde; annelerin önemli bir rol üstlenmelerinden dolayı, annelerin aile içi iletişimi artırıcı becerilerle donatılmasının oldukça etkili sonuçları olduğu bulgusuna ulaşmışlardır. Aynı çalışmada, iletişim becerileri eğitiminin çocukları anaokuluna devam eden annelerin aile işlevlerini artırmaya yardımcı olduğu sonucuna varılmıştır. Bu sonuç, annelerin, aile bireyleri ile iletişim kurma ve sağlıklı aile işlevlerini yerine getirmede iletişim becerileri eğitiminin etkili bir çalışma olduğunu ortaya koymasından dolayı, yapılan görüşmelerde ebeveynlerin kendilerini yetersiz hissettikleri durumlar için de anne-baba iletişim becerilerini geliştirecek eğitimler verilebileceği düşüncesini destekler durumdadır.

Çalışmada annelere sağlıklı iletişim kurmaya engel olan davranışların neler olduğu sorusuna verilen cevaplardan, büyük bir kısmının özeleştirici yapmadığı, iletişim engeline sebep olacak tutum ve davranışların kendilerinden kaynaklanmış olabileceğini düşünmedikleri anlaşılmaktadır. Bu durum annelerin iletişim engellerinin neler olduğunu tam anlamıyla bilmediklerinden kaynaklandığı söylenebilir. İletişim engellerini kendilerinin kullandığının farkında olan özeleştirici yapabilen sadece üç anne olmuştur. Bu annelerin kullandıkları iletişim engellerinin ise sen dili iletilerinden kaynaklandığı görülmüştür. Çünkü anneler; en çok hem kendilerinin hem de çocukların öfkeli olduğu ve bağırdıkları durumları iletişim

engeli olarak ifade etmişlerdir. Sen dili öfkeli anlarda kullanılan ve kızgınlık ifadeleri içeren iletilerdir. Sen dili ile yöneltilen iletiler sorunun gerçek nedenini açıklamadığı gibi, çocuğun direnmesine, inatlaşmasına nihayetinde ebeveyn ile iletişimin kesilmesine sebep olur (Sürücü, 2003). Dolayısıyla annenin iletişim becerileri hem çocuklarına ayrı ayrı hem de kardeşlerin birbirleriyle ilişkisine de ebeveynlik yapabilecek donanımda olması gerektiği düşünülmektedir.

Annelerin çocuklarıyla sağlıklı iletişim kurmalarına engel durumların bir diğeri dış faktörler olarak belirlenmiştir. Bunlar; anneanne veya babaannenin ya da ortamda bulunan kişilerin müdahaleleri ile çok fazla tablet kullanımı ve televizyon izlenmesidir. Bu durumu Baran (2004) çalışmasında, çocukların yetiştirilmesi konusunda sürekli aileye vurgu yapılmasının sorunun öteki yüzünü görmeyi engellediği bir durum olarak tespit etmiştir. Çocukların yetiştirilmesinde yalnızca aile olarak iç dinamiklerin değil, aynı zamanda dış dinamiklerin de önemli olduğu; dış dinamikler olarak da toplum ve çevrenin (arkadaş grubu ve medyanın) özellikle günümüzde, sosyalleşme sürecinde ailenin işlevlerini aksattığının görülmesi araştırmanın bulguları ile benzerlik göstermektedir. Zehir ve diğerleri'nin (2019) ailelerin teknolojik araçların kullanımını sınırlandırmada kullandığı stratejileri incelediği çalışmada; çocuklarının teknoloji kullanımının sınırlandırılmasına karşı gösterdiği tepki karşısında en fazla; konuşup zararlarını anlatma yolunu izlerken, diğer taraftan yaklaşık yarısı ceza vermek ve kızmak gibi yöntemleri kullanmayı tercih ettikleri belirlenmiştir. Bu veriler doğrultusunda; çocukların çevrimiçi medya araçları kullanımının anne-çocuk arasında iletişimi engelleyen bir unsur olarak karşımıza çıkmasının nedenlerinden biri de annelerin bu araçlarının kullanımını ve kısıtlanmasını konusunda çocuklara karşı kullandıkları yanlış iletiler olduğu düşünülmektedir.

Bu çalışmada annelere, Çocuk Hakları Sözleşmesi ve içeriğinde yer alan iletişim haklarının neler olduğu hakkındaki bilgileri sorulmuştur. Araştırmada bu sorunun yöneltilmesinin amacı; çocuk haklarının, çocuğun gelişiminin gerekliliği olan ve temel ihtiyaçlarının karşılanmasını dikkate alan, haklarının bilindiği, korunduğu bir ortamda yaşamasına izin veren haklar olmasıdır. Bu ortamı sağlayacak olan ise ebeveynlerdir ve bu da haklarının bilinmesi ile mümkün olacaktır. Bu çalışmada 27 anneden sadece 2'si çocuk haklarının neler olduğunu bildiklerini belirtmişlerdir. Araştırmanın diğer bir sorusunda ise, annelerin tamamına yakını çocukları ile çok iyi iletişim kurabildiklerini ifade etmişlerdir. Bu veriler karşılaştırıldığında, çocukla kurulacak sağlıklı bir ilişkinin temelinde öncelikle, uluslararası kanunlarla korunan Çocuk Hakları Sözleşmesi'nde çocuğa tanınan hakların bilinmesi olduğu düşünülmektedir. Araştırma bulgularına göre; çocuk haklarına dair sözleşme hakkında hiç bilgi sahibi olunmaması, üzerinde durulması gereken bir konu olduğu düşünülmektedir.

Genel olarak elde edilen bulgular analiz edildiğinde; annelerin etkili iletişim teknikleri konusunda desteklenmesi ve kendilerini geliştirmesi gerektiğini

göstermektedir. Yalnızca anne ve babalar değil; çocuğun bakımını üstlenen, çocuk ile iletişimde olan tüm bireylerin etkili iletişimin ne demek olduğu, çocukla nasıl iletişime geçecekleri, iletişim engelleri gibi iletişimin alt boyutları ile ilgili okullarda eğitimler verilebilir.

Etkili iletişim becerileri, bireylerin doğuştan doğal olarak getirdikleri özellikler değildir. Aktif dinleme, empati, hoşgörü, uzlaşma, gibi beceriler geliştirilebilir ve iyileştirilebilir tutumlardır. Bu da verilen eğitimler ile mümkün olacak, kişiler arası ilişkilerin iyileşmesini sağlayacağı düşünülmektedir.

Her yaş grubunun iletişim ihtiyacı farklı olduğu için, erken çocukluk döneminde; okul öncesi eğitim kurumlarına devam eden çocuklar için öğretmenler aile katılım çalışmalarında, iletişim konusuna daha fazla yer verebilir.

Günümüzde ile dinamiklerinin değişmesi, sosyal medya, çeşitli aile tarzlarının ortaya çıkması gibi unsurların, aile içi iletişim eğitim programlarının içeriklerinin de revize edilerek, günümüz koşullarının ihtiyacına cevap verecek şekilde düzenlenmesi ve geliştirilmesi de fayda sağlayabilir.

Öğretmenler, ebeveynlere Çocuk Hakları Sözleşmesi'ne dair farkındalık yaratacak olanaklar sunabilir, bilgilendirici çalışmalar yapabilir.

Baba çocuk iletişimini değerlendiren araştırmaların da yapılması sağlıklı aile içi iletişim için fayda sağlayacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Allen, L., & Kelly, B. B. (2015). *Transforming the Workforce for Children Birth through Age 8: A Unifying Foundation*. Consensus Study Report. National Academies Press.
- Arabacı, N., & Ömeroğlu, E. (2013). *48-72 Aylık Çocuğa Sahip Anne-Babaların Çocukları İle İletişimlerinin BazıDeğişkenler Açısından İncelenmesi*. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (30), 41-53.
- Balcı, S., & Yılmaz, M. (2016). *Çocukları Anaokuluna Devam Eden Annelere Verilen İletişim Becerileri Eğitiminin Ailenin İşlevlerine Etkisi*. Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi, 2(14).
- Berrin, D. İ. N. Ç. (2015). Okulöncesi Eğitim Kurumuna Devam Eden Çocukların Ebeveynlerinin Çocuk Hakları Eğitimi Konusundaki Görüşleri. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi*, 3(1), 7-25.
- Büyüköztürk, Ş. (2005). Anket geliştirme. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 3(2), 133-151.
- Camadan, F., Karataş, Z., & Bozali, S. (2017). Aile İçinde Yaşanan Anlaşmazlıklar: Ebeveynlerin ve Çocukların Görüşleri. *Electronic Journal of Social Sciences*.
- Carson, J. L., & Parke, R. D. (1996). Reciprocal negative affect in parent-child interactions and children's peer competency. *Child development*, 67(5), 2217-2226.
- Ceylan, Ş., Kahraman Gözün, Ö. ve Ülker, P. (2016). Annelerin Erken Çocukluk Dönemine Bakış Açısı. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 5(5): 1333-1356
- Cherry, C. (1966). *On human communication* (pp. 169-178). Cambridge, MA: MIT press.
- Cori, J. L. (2019). *Annenin Duygusal Yokluğu*. İstanbul: Koridor Yayınları
- Creswell, J. W. (2020). *Nitel araştırma yöntemleri: Beş yaklaşıma göre nitel araştırma ve araştırma deseni* (5. Baskı). Çev. Ed., M. Bütün ve SB Demir). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Creswell, J. W. (2019). *Nitel Araştırmacılar İçin 30 Temel Beceri*, trc. Hasan Özcan. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Çağdaş, A. (2015) *Anne-Baba-Çocuk İletişimi*. Ankara: Eğitim Kitap Yayıncılık
- Çiftçi, O. (1991). *Çocuğun Sosyalleşmesinde Ailenin Rolü*. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 2(2).
- Dağ, H., Doğan, M., Sazak, S., Kaçar, A., Yılmaz, B., Doğan, A., & Arıca, V. (2015). *Çocuk Haklarına Güncel Yaklaşım*. *Cukurova Medical Journal*, 40(1), 1-5.

Diken, Ö., Topbaş, S., & Diken, İ. H. (2009). *Ebeveyn Davranışını Değerlendirme Ölçeği (EDDÖ) İle Çocuk Davranışını Değerlendirme Ölçeği (ÇDDÖ)'Nin Geçerlik Ve Güvenirlik Çalışmaları.*

Dökmen, Ü. (2008) *İletişim Çatışmaları ve Empati.* İstanbul: Sistem Yayıncılık.

Erbay, F., & Saltalı, N. D. (2012). Altı yaş çocuklarının günlük yaşantılarında oyunun yeri ve annelerin oyun algısı. *Ahi Evran Üniversitesi Kirsehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD)*, 13(2), 249-264.

Guralnick, M. J., & Groom, J. M. (1985). Correlates of peer-related social competence of developmentally delayed preschool children. *American Journal of Mental Deficiency*.

Güngör, Baran, A. (2004). Türkiye’de Aile İçi İletişim Ve İlişkiler Üzerine Bir Model Denemesi. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları (HÜTAD)*, (1), 31-42.

Güneri E., Üney R., & Demirci O. (2018). *Kişiler Arası Etkili İletişim.* İstanbul Gelişim Üniversitesi Yayınları.

Gordon T. (2012) *Etkili Anne-Baba Eğitimi (EAE).* İstanbul: Profil Yayıncılık.

Henderlong, J., & Lepper, M. R. (2002). The Effects Of Praise On Children’s Intrinsic Motivation: A Review And Synthesis. *Psychological Bulletin*, 128(5), 774.

Holland, M. L., & Merrell, K. W. (1998). Social-Emotional Characteristics Of Preschool-Aged Children Referred For Child Find Screening And Assessment: A Comparative Study. *Research In Developmental Disabilities*, 19(2), 167-179.

Höl, Ş. (2017). *Annelerin Çocuklarına Yönelik İletişim Becerilerinin 5-6 Yaş Grubu Çocuklarının İletişim Becerileri Üzerindeki Yordayıcı Etkisi* (Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü).

İbrahim, Kır. (2006). Toplumsal Bir Kurum Olarak Ailenin İşlevleri. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(36), 381-404.

İnan, H. Z. 2010. Anaokulu Çağı Çocukları Olan Anne-Babaların Karşılaştıkları Problemler. *Milli Eğitim*, Cilt: 39 (188); S. 218-229.

Kagıtçibasi, C., Sunar, D., & Bekman, S. (2001). Long-Term Effects Of Early Intervention: Turkish Low-Income Mothers And Children. *Journal Of Applied Developmental Psychology*, 22(4), 333-361.

Kandır, A., & Orçan, M. (2011). Beş-Altı Yaş Çocuklarının Erken Öğrenme Becerileri İle Sosyal Uyum Ve Becerilerinin Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi. *İlköğretim Online*, 10(1).

Kaner, S., Bayraklı, H., & Güzeller, C. O. (2011). Anne-Babaların Yılmazlık Algılarının Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 12(02), 63-83.

Kazan, H. (2019) Aile İçi İletişimin Altın Kuralları. *46'lık Dergi*, 8(30)

Keçeli Ve Kaysili, B. (2008). Akademik Başarının Arttırılmasında Aile Katilimi. *Özel Eğitim Dergisi*, 9(1), 69.

Keskin Paktuna, S. (2007) *Çocuklarla Doğru İletişim*. İstanbul: Boyut Yayınları.

Kır, İ. (2006). Toplumsal Bir Kurum Olarak Ailenin İşlevleri. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(36), 381-404.

Kıral, B. (2019). Akademik Hayatta Sabır Üzerine Nitel Bir Çalışma. *Journal Of Computer And Education Research*, 7(14), 250-283.

Kolucki, Barbara., & Lemish, Dafna. (2011). Çocuklarla İletişim (Çev. Yasemin Dede & Melike Diler). Unicef.

Küçükaslan, Nazife, *Etkili İletişim Teknikleri*, Bursa, Ekin Kitabevi Yayınları, 2014.

Ladd, G. W., & Hart, C. H. (1992). Creating Informal Play Opportunities: Are Parents' And Preschoolers' Initiations Related To Children's Competence With Peers?. *Developmental Psychology*, 28(6), 1179.

Landry, S. H., Smith, K. E., & Swank, P. R. (2003). The Importance Of Parenting During Early Childhood For School-Age Development. *Developmental Neuropsychology*, 24(2-3), 559-591.

Le Chanu, M., & Marcos, H. (1994). Father-Child And Mother-Child Speech: A Perspective On Parental Roles. *European Journal Of Psychology Of Education*, 9(1), 3-13.

Lindsey, E. W., & Mize, J. (2000). Parent-Child Physical And Pretense Play: Links To Children's Social Competence. *Merrill-Palmer Quarterly* (1982-), 565-591.

Merih, Z. (1996). *İletişim Nedir? 2. Bs*. İstanbul: Cem Yayınevi

Miller-Day, M. A. (Ed.). (2011). *Family Communication, Connections, And Health Transitions* (Vol. 1). Peter Lang.

Ogelman, H. G., & Çabuk, F. U. (2013). 5 Yaş Çocuklarının Sosyal Konumlarının Anne Babalarının Kabul Red Düzeyleri İle İlişisinin İncelenmesi. *Journal Of Suleyman Demirel University Institute Of Social Sciences*, 18(2).

Özel, E. Ve Zelyurt, H. (2016). Anne Baba Eğitiminin Aile Çocuk İlişkilerine Etkisi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 36, 9-34.

- Özmert, E. N. (2006). Erken Çocukluk Gelişiminin Desteklenmesi-III: Aile. *Çocuk Sağlığı Ve Hastalıkları Dergisi*, 49(3), 256-273.
- Peterson, R., & Green, S. (2009). *Families First-Keys To Successful Family Functioning*. Communication.
- Posluoğlu, Baydar., F. D. (2014). *İlkokul Öğretmenlerinin İletişim Yeterlilikleri İle Empati Kurma Becerileri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi* (Sancaktepe İlçesi Örneği). Yeditepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Puff, J., & Renk, K. (2016). Mothers' Temperament And Personality: Their Relationship To Parenting Behaviors, Locus Of Control, And Young Children's Functioning. *Child Psychiatry & Human Development*, 47(5), 799-818.
- Petrovska, S., Sivevska, D., & Cackov, O. (2013). Role Of The Game İn The Development Of Preschool Child. *Procedia-Social And Behavioral Sciences*, 92, 880-884
- Sezer, T., Yılmaz, E., & Koçyiğit, S. (2016). 5-6 Yaş Grubu Çocukların Oyun Becerileri İle Aile-Çocuk İletişimleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16(2), 185-204.
- Sunar, D. (2009). *Mothers And Fathers Child-Rearing Practices And Self-Esteem İn Three Generations Of Urban Turkish Families*. Perspectives On Human Development, Family And Culture, 126-139.
- Sürücü, A., (2003). *Anne-Baba Çocuk İletişimi. Eğitime Yeni Bakışlar*. Ali Murat Sünbül (Ed.). Ankara: Mikro Yayınları.
- Şipal, R. F., Yeğengil, C. Ve Toka, N. (2012). Okul Öncesi Dönemde Aralarında Yaş Farkı Olan Ve İkiz Kardeşler Arasındaki Kıskançlığın Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi. *Eğitim Ve İnsani Bilimler Dergisi: Teori Ve Uygulama*, 3(5), 55-68.
- Şirin, M. R. (2019). *Çocuk Hakları: Aynı Okyanusta Yüzmek İçin. Çocuk Ve Medeniyet Dergisi*, 4(8).
- Tekin, H. H., & Tekin, H. (2006). Nitel Araştırma Yönteminin Bir Veri Toplama Tekniği Olarak Derinlemesine Görüşme. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 3(13), 101-116.
- Temel, D., & Türkoğlu, B. (2019). Yerleşim Yerlerine Göre Anne Baba Tutumlarının Okul Öncesi Çocukların Sosyal Becerilerine Etkisi. *Gazi University Journal Of Gazi Educational Faculty (GUJGEF)*, 39(2).
- Tepeli, K. (2012). Çocukların İstenmeyen Davranışlarına Karşı Annelerin Kullandıkları İletilerin Niteliksel Analizi. *Humanities Sciences*, 8(1), 138-158.
- Thomas, G. (2009). *Etkili Anne-Baba Eğitimi*, (Çev. Dilek Tekin Ve Nazlı Özkan). İstanbul: Profil Yayıncılık.

Thompson, H. M. (2017). VL Gadsen, M. Ford, & H. Breiner (Eds.): Parenting Matters: Supporting Parents Of Children Ages 0–8. *Child And Adolescent Social Work Journal*, 34(4), 397-398.

Türk Dil Kurumu Sözlüğü <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 10 Ocak 2020)

Türkoğlu, B., Çeliköz, N., & Uslu, M. (2013). 3-6 Yaş Aralığında Çocuğu Olan Babaların Nitelikli Zaman Algılarına Dair Görüşleri. *Eğitim Ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 54-71.

Türnüklü, A. (2000). Eğitim Bilim Araştırmalarında Etkin Olarak Kullanılabilecek Nitel Bir Araştırma Tekniği: Görüşme. *Kuram Ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi*, 6(4), 543-559.

Utaş Akhan, L., & Batmaz, M. (2011). 0-6 Yaş Grubu Çocuğu Olan Çalışan Annelerin Çocuk Bakımı İle İlgili Karşılaştıkları Sorunların Ve Sorun Çözme Yaklaşımlarının İncelenmesi. *İstanbul Üniversitesi Florence Nightingale Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, 19(3), 161-167.

Voltan Acar, N. (2012). *Yeniden Terapötik İletişim Kişiler Arası İlişkiler*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık

Wertheim, E. G. (2008). *The Importance Of Effective Communication*. Retrieved On The 08-08-2016 From <http://web.cba.neu.edu/~ewertheim/interper/commun.htm>.

Winkler, J. (2000). Development Of The Maternal Bond During Pregnancy. *Casopis Lekarů Ceskyh*, 139(1), 5-8.

Yavuzer, H. (2004). *Ana-Baba Okulu* (11. Baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.

Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2013). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık.

Zakirov, F. I. (2014). Comparative Analysis Of Psychological Development Of Children Brought Up In Infant Orphanages And In Foster Families. *Aspirantskiy Vestnik Povolzhya*, (5-6), 39-42.

Zehir, H., Zehir, K., Yalçın, F. A., & Yalçın, M. (2019). Okul Öncesi Dönemde Çocukların Teknolojik Araç Kullanımı Ve Ailelerin Bu Araçların Kullanımını Sınırlandırmada Kullandığı Stratejiler. *Current Research In Education*, 5(2), 88-103.

Zolten, K., & Long, N. (2006). *Parent/Child Communication*. Department Of Pediatrics, University Of Arkansas For Medical Science.

ELEKTRONİK KAYNAKLAR

URL-1 https://www.unicefturk.org/public/uploads/files/UNICEF_CocukHaklarınaDairSozlesme.pdf (Erişim Tarihi: 02.02.2021)

BUGÜNÜN TÜRKİYE’İNDE GÖÇ GERÇEĞİ: KÜRESEL HAREKETLİLİĞİN NERESİNDEYİZ?

Kasım KARATAŞ
Hacettepe Üniversitesi, Türkiye
kkaratas@hacettepe.edu.tr
<https://orcid.org/0000-0002-4817-9981>

Ali Artam AYYILDIZ
Hacettepe Üniversitesi, Türkiye
aliartam17@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-3854-4906>

<i>Atf</i>	Karataş, K.; Ayyıldız, A. A. (2021). BUGÜNÜN TÜRKİYE’İNDE GÖÇ GERÇEĞİ: KÜRESEL HAREKETLİLİĞİN NERESİNDEYİZ?. İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 13(2), 473-500
------------	--

ÖZ

Küreselleşmenin artan bir oranda etkisini hissettirmesiyle birlikte göç olgusu dünyanın dört bir yanında gündemin ön sıralarında yer almaktadır. 20.Yüzyılın ikinci yarısının başlamasıyla birlikte uluslararası göçün sebep olduğu sorunlar küreselleşmenin etkisiyle yaygınlaşma ve yoğunlaşmaya başlamıştır. Türkiye, jeopolitik konumu nedeniyle tarih boyunca önemli göç yollarından biri olmuştur. Bu çalışmada; küresel göç hareketliliğinin tarihsel gelişimi içinde gelinen durumda Türkiye’nin göç olgusu yönünden deneyimleri ve günümüz koşullarında küresel göç içindeki durumu ele alınmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Uluslararası Göç, Göç Akışı, Mülteci, Beyin Göçü, Türkiye*

THE FACT OF MIGRATION IN TODAY’S TURKEY: WHERE ARE WE IN GLOBAL MOBILITY?

ABSTRACT

The issue of migration has become an important topic not only in the receiving countries but also in all geographies where globalization is felt or densely experienced. After the second half of the 20th century, international migration and its problems started to expand more and intensified under the influence of globalization. Turkey has been one of the most important migration routes throughout the history due to its geopolitical position. In this study; Turkey’s situation, experiences and role in the current migration flow are discussed.

Keywords: *International Migration, Migration Flows, Refugees, Brain Drain, Turkey*

GİRİŞ

Küreselleşmenin etkisiyle yaygınlaşan **göç** hareketliliği, dünya genelinde tüm ülkeleri etkilemektedir. Bu çalışmada, küresel göç hareketliliği, tarihsel gelişimi içinde ele alınarak, günümüz koşullarında Türkiye'nin göç deneyimi, küresel göç perspektifinden değerlendirilmektedir. Bu değerlendirmede; Türkiye göç dinamikleri, göç alan / hedef ülke ile göç veren / kaynak ülke özelliği bağlamında, günümüzde yaşanan mülteci akımı ile beyin göçü olgusuna ağırlıklı bir inceleme yapılmaktadır.

KÜRESEL GÖÇ ve DEĞİŞEN DİNAMİKLER

Coğrafik yer değiştirme anlamını taşıyan göç olgusunun, tarih öncesi döneme uzandığı ve insanlık tarihi boyunca yaşandığı bilinmektedir. Günümüze uzanan bu süreç içinde, göç niceliğinde ve niteliğinde değişimler yaşanmıştır. Bu değişimler sonucu gelişen ve bugün önemle ele alınan “uluslararası göç” kavramının ise 19. yüzyılda, ulus devlet yapısıyla olgunlaştığı kabul görmektedir. Ulus devletlerin etnik ve kültürel birlik içeren yapı özelliği göstermesi bu noktada önemli rol oynamıştır. Bu dönemde şekillenen ve uluslararası alanda kabul gören ulus devletlerin siyasal yapısıyla belirlenen topraklarda yaşayan yurttaşları üzerindeki egemenlik hakları belirginleşmiştir. Bunun sonucunda ise, ulusal sınırlar belirlenerek, bu sınırlar içinde yaşayanlar ve sınırları geçenler “yurttaş” ile “yabancı” olarak tanımlanarak kayıt altına alınmıştır. Ulus-devletlerin sınırlarının “yabancılar” tarafından aşılması anlamını taşıyan uluslararası göç olgusu; ulus-devlet olarak anılan siyasal coğrafyanın, ya da ulus olarak adlandırılan siyasal topluluğun, içine yabancı kişilerin geçici ya da kalıcı biçimde katılımı anlamına gelmektedir (İçduygu, Erder & Gençkaya, 2014; 26, 52).

Uluslararası göç hareketliliği beraberinde birçok sorunun yaşanmasına neden olmuş ve bu sorunlara çözüm geliştirilmesi zorunlu hale gelmiştir. Bu nedenle, uluslararası göçün temel aktörleri olan; göç veren devlet, göç alan devlet ve göçmenler birlikte ele alınarak değerlendirilmekte ve göç olgusunun karmaşık yapısı içinde göç yönetimi için çaba gösterilmektedir. Uluslararası göç nedeniyle ortaya çıkan sorunlar, 20. yüzyılın ikinci yarısından sonra küreselleşmenin etkisiyle yaygınlaşmaya ve yoğunlaşmaya başlamıştır (Czaika ve Haas, 2014: 285; Şener, 2017: 19). Küreselleşme, dünyada yaşanan göç hareketliliğinde büyük değişikliklere neden olmuştur. Bu değişikliklerin, neoliberal politikalarının yaygınlaşması sonucu ülkeler arası ve ülke içi sosyo-ekonomik eşitsizliğin derinleşmesine bağlı olduğu bildirilmektedir. Küreselleşme ile derinleşen gelir eşitsizliği ve yoksulluğun yaygınlaşması sonucunda ise ülke içinde ve ülkeler arasında göç hareketliliği giderek daha yaygın hale dönüşmektedir (Castles, 2002: 1149, 1157). Bu değişimler arasında, göçün tarihsel süreci içinde, geleneksel olarak göç kaynağı olan Avrupa ülkelerinin günümüzde uzak mesafeli uluslararası göçün önemli bir alıcı başka bir deyişle hedef bölgesi olması gösterilebilmektedir (Li, 2008: 1-4).

Savaşlar, siyasi baskı rejimleri, insan hakları ihlalleri, coğrafi koşulların uygunsuzluğu, ekonomik sorunlar, etnik çatışmalar, iç savaşlar ile can güvenliğinin olmaması gibi nedenlerle tarih boyunca göçler yaşanmış ve yaşanmaya devam etmektedir. Tarihin belli dönemlerinde -özellikle dünya savaşları döneminde- daha yoğun bir oranda yaşanan göç, günümüzde de yaygınlaşma ve yoğunlaşma eğilimini sürdürmektedir. Uluslararası göç, İkinci Dünya Savaşı izleyen süre içerisinde kapsam ve yoğunluk olarak artış göstermiştir. Savaş sonrasında, ekonomik küreselleşme sonucu olarak daha fazla ülke göç olgusundan etkilenmeye başlamış ve gelişmiş ülkelere doğru yapılan göç, üçüncü dünya ülkelerine doğru bir geçiş göstermiştir (Li, 2008: 5). Dünya üzerinde, insanların göç hareketinde, uzun zamana dayalı olarak şekillenen; kuzey-kuzey, güney-güney, güney-kuzey ve kuzey- güney yönünde dört ana göç koridorunun tanımlandığı son dönemlerde ise bunlara çok sayıda farklı göç koridorlarının eklendiği belirtilmektedir. Küresel düzeyde, gelir düzeyi yüksek ülkelerin yer aldığı küresel Kuzey’de daha fazla göçmen yaşadığı ancak uluslararası göçün daha çok güneyden kaynak aldığı ve bu yönün genellikle güney-güney koridoru olarak bölgesel düzeyde yaşandığı ileri sürülmektedir. En fazla sayıda uluslararası göçmen geçişine sahip, iki uluslu göç koridorlarına örnek olarak; Meksika’dan ABD’ye (Güney-Kuzey yolu), Sudan’dan Güney Sudan’a, Filistin’den Ürdün’e, Myanmar’ dan Tayland’a (Güney-Güney yolları) ve Hindistan’dan Birleşik Arap Emirlikleri’ne (Güney-Kuzey yolu) yapılan göçler verilmektedir. Kuzey-Kuzey ve Güney-Kuzey yolları arasında Amerika Birleşik Devletleri (ABD) en çok tercih edilen hedef ülke olarak tanımlanmakta ve Güney-Güney ve Kuzey-Güney yolları arasında ise, Rusya’nın hem göç veren hem de göç alan ülke özelliği göstermesinin önemli olduğu belirtilmektedir (Johnson, 2020: 2). Göçlerin büyük bir bölümünün güney-güney koridoru olarak tanımlanan Orta Asya ülkeleri, Rusya ve Ukrayna arasında yaşandığı (Demirhan ve Aslan, 2015: 28) ve günümüzde göçün küreselleşmesine bağlı olarak çok fazla sayıda ülkenin göç hareketlerinden etkilendiği bildirilmektedir (Güllüpınar, 2012: 55). Küreselleşme sonucu ülkeler arasında artan sosyal, ekonomik ve kültürel bağlılığın, göç veren ve göç alan ülkeler arasında yer değiştirme hareketini kolaylaştırdığı ve değiştirdiği ileri sürülmektedir (Czaika & Haas, 2014: 285). Bu duruma en iyi örnek olarak, Avrupa ülkelerinde yaşanan değişim verilmektedir. Yüzyıllar boyunca Avrupalıların, dünyanın başka yerlerindeki topraklara sömürgeler yoluyla hareketleri, yirminci yüzyılın ikinci yarısında tersi harekete dönüşmüş ve Avrupa Birliği ülkeleri küresel göç mıknaısına dönüşmüştür. Avrupa’nın bir göçmen kaynağı olarak göreceli öneminin azalması, küresel göç modellerindeki temel değişimlerle bağlantılı olup diğer yönlerde göç hareketleri ile ilişkilendirmektedir. Bu bağlamda; güney ve güneydoğu Asya ve (Kuzey Amerika) Latin Amerika’dan ABD, Kanada, Avustralya ve Yeni Zelanda gibi yerleşim ülkelerine göçün artması ile ilişkilendirilmektedir. Birçok Latin Amerika ülkesi göçte ciddi bir

düşüş yaşarken, Panama, Peru, Brezilya ve Honduras dahil bazı ülkelerin göçten etkilendiği görülmektedir. Bu durumlar, Latin Amerika'nın küresel ekonomide gerilemesi ile Avrupa'dan gelen ve Amerika'ya göç eden Avrupalı göçmenlerin azalmasına bağlanmaktadır.

Göçün küreselleşmesi, dünya genelinde ve bölgeler düzeyinde göç hacmi ve göç niteliğinin çeşitlenmesinin ayrıntılı bir şekilde ele alınmasını gerektirmektedir. Bir başka deyişle, küreselleşmenin dünya genelinde tüm bölgeleri benzer biçimde etkilemesinin olanaklı olamayacağı ve küresel örüntülerin altında yatan, bölgesel eğilimlerin çözümlenmesinin de çok önemli olduğu vurgulanmaktadır (Czaika & Haas, 2014: 294). Bu bağlamda, bölgesel altyapı ve özelliklerinin göz ardı edilmediği dünya göç istatistiklerine gereksinim bulunmaktadır. Uluslararası göçün son yıllarda artma eğilimi gösterdiği ve göçmenlerin giderek daha uzun mesafeler kat ettiği ve göçmen etnik kökenlerinin ve hedef ülke seçimlerinin çok daha çeşitli hale geldiği düşünülmektedir (De Haas, Czaika, Flahaux, Mahendra, Natter, Vezzoli & Villares-Varela, 2019: 888).

Az gelişmiş ülkelerden gelişmiş ülkelere doğru gerçekleşen göçler, 1950'li yıllarda başlamış ve sonraki yıllarda artarak sürmüştür. Bölgesel farklılıklar içeren Avrupa, Kuzey Amerika ve Okyanusya ile özellikle Avustralya gibi ekonomik olarak gelişmiş bölgelere göç akışının yanı sıra az da olsa Asya, Latin Amerika ve çok az derecede Afrika'ya da uluslararası göçler yaşandığı bilinmektedir. Amerika, Kanada ve Avustralya gibi gelişmiş kapitalist ülkelerin, özellikle dünyanın daha az gelişmiş bölgelerinden yüksek eğitilmiş insan sermayesini çekerek uluslararası göçten kazanç sağladıkları vurgulanmaktadır. Bu gerçeğe karşın, farklı nitelikte göçmenler için gelişmiş ülkeler her zaman cazip olabilmektedir (Li, 2008: 5; Nawrotzki & Jiang, 2015: 117). Gelişmiş ülkeler, çoğunlukla vasıfsız nitelikte olan göçmeni kendi vasıfsız işçisinden çok daha ucuza çalıştırabildikleri için göçmen olarak kabul etmeyi tercih edebilmektedir (Güllüpnar, 2012: 82). Bu duruma bağlı olarak ortaya çıkan ve giderek daha fazla ülkenin göç hareketlerinden aynı anda önemli ölçüde etkilenme eğilimi; göçün küreselleşmesi olarak tanımlanmakta ve bu durumun da ekonomik küreselleşmenin bir sonucu olduğu ileri sürülmektedir (Li, 2008: 19).

Uluslararası Göç Örgütü'nün (UGÖ) 2020 tarihli dünya göç raporunda; uluslararası göçmen sayısının küresel olarak 272 milyona ulaştığının tahmin edildiği ve bu sayının yaklaşık üçte ikisini ise iş gücü göçünden oluştuğu bildirilmektedir (IOM, 2020: 2, 3). Bu rakam dünya nüfusunun çok küçük bir yüzdesi (%3, 5) olarak değerlendirilebilir. Ancak, uluslararası göç sayısının ve hızının beklenmedik ani gelişen olaylarla (ciddi istikrarsızlık, ekonomik kriz veya çatışma gibi) ve uzun vadeli eğilimlerle (demografik değişim, ekonomik kalkınma, iletişim teknolojisi ilerlemeleri ve ulaşım olanağı gibi) yakından bağlantılı olduğu için

gelecek zaman dilimlerinde ne oranda kalacağı tahmini güç olmaktadır. Uzun vadeli veriler, uluslararası göçün, ekonomik, coğrafi, demografik yapısının uzun yıllar boyunca gelişen göç “koridorları” gibi farklı birçok faktör tarafından şekillendiğini göstermektedir. En büyük koridorlarının ise; gelişmekte olan ülkelerden, ABD, Fransa, Rusya Federasyonu, Birleşik Arap Emirlikleri ve Suudi Arabistan gibi daha büyük ekonomilere doğru gitme eğilimi gösterdiği ve bu eğilimin uzun sürme olasılığı vurgulanmaktadır (IOM, 2020: 3). Bu raporda; 2019 yılında, Avrupa ve Asya’nın her biri sırasıyla toplam 82 milyon ve 84 milyon uluslararası göçmene ev sahipliği yaparak toplam küresel uluslararası göçmen oranının %61’ini yerleştiği bildirilmektedir. Aynı yıl içinde, bu bölgeleri yüzde 10 oranıyla Afrika, yüzde 4 oran ile Latin Amerika ve Karayipler ve de yüzde 3 oranla Okyanusya izlemektedir. Her bölgedeki nüfusun büyüklüğü ile karşılaştırıldığında, 2019 yılında uluslararası göçmenlerin payı, uluslararası göçmenlerin sırasıyla toplam nüfusun yüzde 21’ini, yüzde 16’sını ve yüzde 11’ini temsil ettiği Okyanusya, Kuzey Amerika ve Avrupa’da en yüksek oranda yaşandığı görülmektedir. Avrupa, bu dönemde 25 milyon uluslararası göçmen artışı ile ikinci en büyük göçmen sayısına sahip olurken Kuzey Amerika’da 18 milyon, Afrika’da 11 milyon uluslararası göçmen yaşadığı gösterilmekte ve tüm uluslararası göçmenlerin yarısından fazlasının ise (141 milyon) Avrupa ve Kuzey Amerika’da yaşadığı bildirilmektedir (IOM, 2020: 24). Uluslararası göçmenlerin yaklaşık üçte ikisinin (yaklaşık 176 milyon) ekonomik düzeyi yüksek ülkelere geri kalan üçte bir oranında göçmenin ise orta gelir düzeyli ülkelerde yaşamayı sürdürdüğü bildirilmektedir (IOM, 2020: 18).

Küresel ölçekte mülteci sayısında 2012 yılında yaşanan yüksekliğin yavaşlamasına karşın 2018 yılında, uluslararası koruma arayan ve mülteci statülerinin belirlenmesini bekleyen yaklaşık 3, 5 milyon insan olduğu belirtilmektedir. Amerika Birleşik Devletleri (ABD) özelinde ülkeye yerleştirilen mülteci sayısındaki önemli düşüş, kabul edilen mülteci sayısının sınırlanması yanında “yüksek riskli” ülkelerden gelen mülteciler için yoğun önlemlerin alınmasına bağlı olarak yaşanmıştır. Bu gelişme ile ABD mülteciler için en iyi yerleşim ülkesi olma özelliğini yitirmiş ve son on yılda yerleştirilen mülteci sayısında istikrarlı bir artış gösteren Kanada, 2018’de en iyi yerleşim ülkesi haline gelmiştir (IOM, 2020: 41). Aynı yıl içinde, Türkiye, başta Suriyeliler (3, 6 milyondan fazla) olmak üzere 3, 7 milyon mülteci sayısı ile dünyanın en fazla mülteciye ev sahipliği yapan ülkesi olmuştur. Küresel mülteci nüfusunda Suriyelilerin önemli bir oranına ev sahipliği yapan diğer iki sınır ülkesi olan Ürdün ve Lübnan da ilk 10 ülke arasında yer almıştır. Pakistan ve İran İslam Cumhuriyeti de iki ana ülke olarak ilk 10 mülteci barındıran ülke olarak bildirilmektedir (IOM, 2020: 39, 40). Günümüzde çoklu faktörlerin etkisi ile yaşanan uluslararası göçün küreselleşmenin bir sonucu olduğu vurgulanırken halen küresel düzeyde uluslararası göçün yönetimini ve

lkeler arası işbirliğini destekleyecek gç rejiminin eksik olduğu bildirilmektedir (Pecoud, 2020: 15). Johnson (2020) ise, makalesinde uluslararası gücün küresel bağlamda yeniden değerlendirilmesi gerektiğine işaret ederken ulusal gç politikalarının uluslararası gç eğilimlerini şekillendirmeye devam ettiğini vurgulayarak ulusal düzeyde gç yönetiminin önemine değinmektedir (Johnson, 2020: 16). Bu bağlamda küresel güç dinamikleri işığında; Türkiye'nin gç deneyiminin tarihsel süreci içindeki değişimi gç yönetimi açısından büyük önem taşımaktadır.

ULUSLARARASI GÇ VE TÜRKİYE

Türkiye, jeopolitik konumu sebebiyle tarih boyunca önemli gç güzergahı olmuş ve farklı dönemlerde çevresindeki ülkelerde yaşanan büyük sorunlar nedeniyle, kitlesel ölçekte gçlerle karşılaşmıştır. Bu sebeple, Türkiye tarihinde, gçlerin önemli bir yeri bulunmaktadır. Türkiye, gelişmiş-kalkınmış Avrupa Birliği Devletleri ile türlü sosyal, ekonomik ve siyasal sorunlardan etkilenen birçok Asya ve Ortadoğu lkesi arasında bir geçiş ülkesi yönünde bir köprü durumuna gelmiştir (Demirhan & Aslan, 2015: 27). Ülkelerin gç ile ilişkisi, ilgili literatürde genel olarak kaynak ülke, transit ülke ve hedef ülke başlıkları altında incelenmektedir. Buna karşılık Topçuoğlu (2016), bu sınıflamanın, gç olgusunu bir yerden başlayan ve bir başka yerde sonlanan tekyönlü bir hareket olarak düşünülmesine yol açacağı endişesiyle, bazı eksiklikler taşıdığına işaret etmektedir (Topçuoğlu, 2016: 2). Küresel gç kapsamında, Türkiye'de yaşanan göç hareketleri, tarihsel süreci içinde, kaynak ülke, transit ülke, hedef ülke başlıkları altında ele alındığında ve her başlığın kendi içinde diğer başlıklarla olan ilişkisi düşünüldüğünde, gç olgusunun karmaşık ve çok yönlü yapısı ortaya çıkmaktadır. Birçok gç alan ve gç veren ülke ile bağlantısı da Türkiye'nin gç deneyimlerini etkilemektedir (Iduygu & Aksel, 2012: 17).

TÜRKİYE'NİN GÇ VERME HAREKETLİLİĞİ

Türkiye'nin gç veren/kaynak ülke olarak tarih sahnesinde yer alması çok eski bir geçmişe dayanmamaktadır. Kaynak lke olarak, gç verme 1960'lı yıllarda Türkiye'deki işsizlik yükünün düşmesi ve demeler dengesinin iyi bir düzeye gelebilmesi açısından gereksinim duyulan dövizlerin ülkeye gelebilmesi açısından desteklenerek gç veren ülke olma politikası benimsenmiştir. Avrupa lkelerinin özellikle başlangıçta Almanya'nın yabancı iş gücüne duyduğu ihtiyaç doğrultusunda Türkiye'den göçmen işçi gönderilmiştir. Bu gereksinim, net bir şekilde kalkınma planlarında açıklanmış olsa da izlenen politikaların zaman içinde ne tür değişikliklere uğradığı konusunda bilginin az olduğu bildirilmektedir (Iduygu ve diğer., 2014: 183, 184).

Türkiye'den yabancı ülkelere işçi gönderiminde, 1950 ve 1960 yılları arasında ekonomik ve toplumsal değişimlerle yaşanan ig süreci etkili olmuş ve bu

durumunda dış göçü tetiklediği bildirilmiştir. Gelişmiş kapitalist ülkelerde iş gücüne duyulan ihtiyaç, nüfus artış hızı fazla olan ülkelerdeki işsizlik oranları ile arz ve talep dengesi içinde karşılık bulmuştur. Türkiye, ilk olarak 1961 yılında Almanya; 1964 yılında Hollanda, Belçika ve Avusturya; 1965 yılında Fransa, 1967 yılı İsveç ve 1968 yılında ise Avustralya'ya göçmen olarak işçi göndermiştir. Türkiye ile Almanya, Hollanda, Belçika, Avusturya, Fransa, İsveç, İsviçre, İngiltere ve Danimarka gibi Avrupa Birliği devletleri arasında imzalanan anlaşmalar kapsamında Türkiye'den söz konusu ülkelere binlerce Türk işçisi göç etmiştir. İlk işçi göçü 1961 yılında gerçekleşmiş ve 1961 - 1973 yılları arasında yaklaşık olarak 775.000 Türk işçisi göçmen olarak ülkemizden ayrılmıştır. Türkiye'den gönderilen göçmen işçi sayısı Almanya'da 1980 yılında 1.462.000 iken 1990 yılında 1.695.000 ve 2000 yılında ise 2 milyona ulaşmıştır (Kocadaş, 2016: 15, 16). Avrupa ülkelerine yönelen Türk iş gücü göçünü oluşturan göçmenlerin ilkleri gittikleri ülkelerde "Geçici İşçi-Konuk" ve "Yabancı "olarak tanımlanmıştır. Ancak 1970'li yıllarda ikinci kuşak göçmen sayısının hızla yükselmesi yanında yapılan evlilikler ile kalıcı yerleşimin söz konusu olması, Türk göçmenlerin ekonomik yönden güçlenmeleri, Türkiye'de yaşayan aile üyeleri ile birleşme olanağının sağlanması sayesinde, Avrupa ülkelerine en fazla göçmen gönderen ülkenin Türkiye olduğu gerçeği ortaya çıkmıştır. Avrupa'da Türk göçmen sayısı Türkiye'de yaşanan 1980 askeri darbesi sonrasında toplumsal sürece bağlı olarak artmıştır. Aynı zamanda, 1980'lerden sonra Batı Avrupa ülkelerinin yabancı işçi alımını durdurmasıyla Türk işçilerinin göç güzergâhı inşaat ve altyapı çalışmaları gibi işlerde istihdam sağlanması amacıyla Ürdün, Suudi Arabistan ve Libya gibi ülkelerin tercih edilmesiyle büyük bir oranda yön değiştirmiştir. Türkiye 1990'lı yıllardan sonra kaynak ülke olarak iş gücü göç yönünün Sovyetler Birliği'nden dağılan ülkelere yönelmesi ile farklı yöne evrilmiştir (Deniz, 2014: 178; İçduygu, 2012: 12, 13, 16; Kaya, 2008: 151, 155).

Türkiye'den 1980 ile 1995 yılları arasında 350.000'e yakın insan ise siyasi sığınma yoluyla bazı Avrupa ülkelerine göç etmiştir. Bu durum özellikle 1980 sonrası dönemde başlamış olup 1990'ların başlarına dek siyasi sığınma isteyenlerin sayısında artış görülmüştür. Ülkemizden 1983-1985 yılları arasında Avrupa ülkelerine iltica başvurusu yapan Türk vatandaşının yıllık ortalama sayısı 11.000 iken 1989-1991 yılları arasında bu sayının 47.000 olduğu bilinmektedir. Son dönemlere ilişkin verilerin iltica başvurularında düşüşü göstermesine karşın 1990'lı yılların ortalamasının 37.000 olması; 1980-1990 arasında her beş kişiden birinin siyasi mülteci olarak Avrupa ülkelerine yönlendiğini göstermektedir. Bu veriler ışığında, Türkiye'de 1980'li yıllar ile 2000'li yıllar arasında ağırlıklı olarak sığınmacı göçlerinin yaşandığı görülmektedir. Türkiye'nin genel olarak göç veren ülke olarak tanımlanmasında değişimin görülmesi; 2000'li yıllardan sonra tüm gelişmiş ülkelerde göçmenlere ve sığınmacılara karşı sürdürülen düşmanca tutum

ile birlikte göçü durdurma/sınırlandırma adına alınan sert önlemlerin yoğunlaşması, 'kaçak', 'düzensiz', 'gizli', 'kayıt dışı', 'yasa dışı' gibi suçlayıcı tanımlamalarla şekillenen yeni bir göç yönetimi sürecine bağlı olduğu bildirilmektedir (Sirkeci, Cohen & Yazgan , 2012: 36; İçduygu vd., , 2014: 214; Sirkeci & Yüceşahin, 2014: 4). Bugün Türkiye'den dış göçle ayrılan ve yurt dışında yaşayan yaklaşık 4 milyonu aşan Türk nüfusunun yaşamlarını Avrupa'da sürdürdüğü bilinmektedir. İngiltere, Hollanda, Fransa ve Almanya başta olmak üzere pek çok Avrupa ülkesi Türk göçmenlere yoğun olarak ev sahipliği yapmaktadır. Türkiye'nin 1960'lı yıllara dek yurt dışına göçmen vermediği bu dönemde görülen dış göçlerin gayrimüslimlerden oluştuğu ve bu göçün ise ekonomik nedenler yerine siyasal ve kültürel gerekçelerle yapıldığı bildirilmektedir (Esenlikçi & Engin, 2019: 66). Bu dönemde, binlerce gayrimüslim vatandaşın zaman zaman bireysel zaman zaman kitlesel biçimde Türkiye'den ayrıldığı bilinmektedir. Gayrimüslim gruplar arasında 1935 yılında on binlerce Rum kökenli Türkiye Cumhuriyeti vatandaşının ayrılması ile 1948 ve 1952 yılları arasında ise yaklaşık otuz beş bin Musevi kökenli Türkiye Cumhuriyeti vatandaşının Türkiye'den ayrılması örnek olarak verilmektedir (Demirhan & Aslan, 2015: 38; Demir, 2016: 150). Batı Avrupa ülkelerine doğru yaşanan Türkiye kaynaklı göçler sonucunda sayıları 5 milyonu aşan göçmen vatandaşımızın ülke dışında yaşaması Türkiye'yi dünya genelinde sınırlarının dışında en fazla vatandaşı yaşayan ülkeler arasına yerleştirmektedir. Bu bağlamda Türkiye ile Almanya arasındaki göç koridoru dünya göç koridorları arasında önemli bir koridor olarak tanımlanmaktadır (Esenlikçi & Engin, 2019: 66). Ancak, bu koridorun yanına diğer göç koridorlarını da kapsayan nitelikli insan gücünün Türkiye'den ayrılma yönünde görülen hareketliliği küresel beyin göçü dinamiklerinden bağımsız ele alınamayacaktır.

KÜRESEL BEYİN GÖÇÜ VE TÜRKİYE DENEYİMİ

Küreselleşme ile birlikte gelişmiş ülkeler tarafında izlenen politikaların da etkisiyle, uluslararası göçün içinde günümüzde ve ilerleyen yıllarda beyin göçünün süreceği ilgili literatürde önemle vurgulanmaktadır. Beyin göçü olgusu, uluslararası göç çeşitleri içinde artış gösteren bir oranda genişlemesi ve de beyin göçünü gerçekleştiren ülkeler açısından nitelikli insan gücü kaybının önemli bir dezavantaj oluşturması açısından, göç tartışmalarında beyin göçü uluslararası göç kapsamında önemli bir kategori olarak ele alınmaktadır.

Uluslararası düzeyde gerçekleşen göç hareketliliğinde, oranı en fazla büyüme gösteren göç kategorisi beyin göçü olmaktadır. Beyin göçü, yüksek düzeyde eğitim ve niteliğe sahip insan gücünün, daha iyi yaşam ve çalışma olanakları sunan ülkeyi tercihi ile kendi ülkesini terk etmesi olarak tanımlanmaktadır. Bu tipte göçün mikro düzeyde (bireysel tercih) değerlendirilmesinde itici ve çekici faktörlere bağlı olduğu düşünülebilir. Ancak, Karaduman ve Çoban'ın nitelikli iş gücü göçü üzerine yapmış oldukları bir araştırmada, beyin göçünün sadece

birkaç sebebe bağlı olmadığı, çok değişik sosyal, siyasal ve istihdam ile ilgili faktörün göç kararının alınmasında önemli etkide bulunduğu ve itici faktörlerin çekici faktörlerden daha etkili olduğu gösterilmiştir (Karaduman & Çoban, 2019: 336, 337). Gelişmekte olan ülkelerdeki, iyi eğitilmiş ve yüksek nitelikli iş gücü, ekonomik düzeyi daha gelişmiş ülkelere doğru akmakta ve günümüzde küresel ölçekte gittikçe artan bir oranda akış yaşanmaktadır.

Beyin göçü, özellikle gelişmekte olan toplumlar için büyük önem taşımaktadır. Çünkü gelişmekte olan ülkeler beyin göçü nedeniyle, gelişme için gereken nitelikli insan kaynağını kaybetmektedir. Göç eden için, ülkesinde ona yapılan yatırım ve harcamalar toplamı boşa giderken yeni yerleşilen gelişmiş ülke bu durumda, hazır yetişmiş insan kaynağına sahip olarak daha kazançlı çıkmaktadır. Bu nedenlerle, daha öncesi olmakla birlikte 1960'lı yıllarda yoğunlaşmaya başlayan beyin göçü ve bu konuya duyulan ilgi günümüzde büyük ilgi kaynağı olmaktadır. Bu nedenlerle, konu; politikacılar, ekonomistler, bilim adamları, araştırmacılar, yöneticiler, kurum ve kuruluşlar tarafından farklı boyutları ele alınarak irdelenmektedir. Nitelikli iş gücü/insan kaynağının; bir ülkenin ekonomik olarak gelişmesinde önemli bir faktör olduğu bilinmekte olduğu savı doğrultusunda beyin göçü değerlendirildiğinde; gerçekleşen beyin göçünün, kaynak ülke açısından negatif sonuçlar doğuracağı açıktır.

Günümüzde, bilgi ve bilgiye dayalı üretimin küreselleşmede itici güç haline gelmesiyle birlikte, göçün hedefi konumunda bulunan gelişmiş ülkeler kabul edecekleri göçmenler konusunda niteliğe dayalı daha seçici göç politikaları izlemeye başlamıştır. Bu bağlamda en yüksek nitelikte insanları kendi ülkelerine çekme açısından önemli bir rekabet ortamının yaratıldığından söz edilmektedir. Bu nedenlerle, beyin göçünün ülkelerin kalkınmasıyla olan yakın ilişkisi üzerinden ele alınarak irdelenmesi yararlı olacaktır.

Göç veren ülkelerin kalkınma çabalarında göçün etkisini değerlendiren uluslararası kuruluşlar, bir ülkenin yurt dışında diaspora halinde yaşayan vatandaşlarının, ülkelere teknoloji ve bilgi düzeyinde yatırım yapmaları durumunda para transferi ve yatırım yapabileceklerini vurgulamaktadır. Bunun yanında ülkeye geriye dönüş yapmaları durumunda ise edinilen olumlu yurt dışı deneyimlerin kısa dönemli yurt dışı dolaşımların gerçekleştiği durumlarda beyin göçünün kaynak ülkeye olan olumsuz etkilerini dengelenebileceği belirtilmektedir. Uluslararası göçün eğitim niteliği ve oranı açısından beyin göçü ele alındığında son 30 yıl içinde büyük bir artışın kanıtlandığı bildirilmektedir (Özden & Schiff, 2006: 152). Göçün, göçün kaynağı olan ülkelerin kalkınması üzerinde olumlu katkı gösterme potansiyeli üzerinde çalışılmakta ve uluslararası kuruluşlar tarafından 2000'li yılların başından beri ele alınarak; göç ve kalkınma başlığında tartışılmaktadır. Bu tartışmalarda isimleri geçen; Dünya Bankası

(DB), Uluslararası Para Fonu (UPF) ve Uluslararası Göç Örgütü (UGÖ) gibi kuruluşlar, çalışan göçmenlerin gerçekleştirdikleri para havaleleri ve yaptıkları yatırımlar aracılığıyla kaynak ülkelerin maddi kalkınmasında önemli bir faktör olabileceğini belirtirken; Birleşmiş Milletler geriye dönüş ve diaspora etkisi gibi maddi olmayan faktörleri öne çıkararak konuyu tartışmaktadır.

Beyin göçü olgusunun kaynak ülkeler açısından yaşanan negatif etkilerini nötrleyecek ve kaynak ülkenin ekonomik olarak gelişmesinde faydalı bir faktör olarak tanımlanabilecek bir etkisi ise alan yazınında bilinen adıyla “diaspora” bağlamında ele alınan etkidir. Diaspora etkisi; 1990’lı yılların sonunda beyin göçü tartışmalarında ele alınmış ve kaynak ülkelerden göç eden insanların geriye dönmeler bile, buldukları ülke ile anavatanları arasında gerçekleştirecekleri akademik, ticaret, teknoloji ve işbirliği gibi alanlarda sağlayacakları katkıların kaynak ülkelerin kalkınmasında olumlu bir etki sağlayacağını belirtmektedir. Diaspora etkisini göç konusunda önemseyen görüşler; göçmenlerin hem iş hem de aile yaşamında kurdukları yeni düzenin daha olumlu bulunması nedeniyle bu düzeni bırakarak kendi ülkelerine dönmelerinin çok az olasılık göstereceğini savunmaktadırlar. Buna karşın göçmenlerin, yeni ülkedeki olumlu deneyimlerden elde edilen kazanımların kendi ülkelerinin kalkınma çabalarına katkıda bulunabilecek bir güç kaynağı olarak görülmektedir. Silikon vadisi bu anlamda Hindistan ve Tayvan kaynak ülke göçmenlerinin etkilerine örnek gösterilmektedir (Saxenian, 2002: 28, 29).

Türkiye’de beyin göçüyle ilgili tam ve doğru verilere ulaşma olanağının çok kısıtlı olmasına karşın yapılan çalışmaların, son dönemlerde beyin göçünde önemli ölçüde artışın yaşandığını göstermektedir (Gökbayrak, 2008: 73). Dalgıç, 1977 yılında kaleme aldığı makalesinde, yapılan bir çalışmadan söz etmekte ve 1940-1967 yılları arasında doktoralı 409 uzman araştırmacının %53’ünün Türkiye’den yurt dışına göç ettiğini ve bu durumun ülkemizden nitelikli insan gücü kaybı açısından acıklı bir durum olduğunu bildirmektedir (Dalgıç, 1977: 5). Bu makalede yapılan değerlendirme, nitelikli iş gücünün ülke kalkınmasındaki rolü çerçevesinde düşünüldüğünde nitelikli iş gücü kaybının Türkiye için önemli sorun oluşturacağı vurgulanmaktadır. Çünkü, uluslararası iş piyasaları nitelikli çalışan yönünde göçmen politikalarına yön verebilmekte ve nitelikli göçmen tanımlarının ortak noktasını ise eğitim düzeyinin yüksek olması oluşturmaktadır. Bu bağlamda gelişmiş ülkeler arasında da nitelikli çalışmanı çekebilme için rekabet ortamı yaratıldığı belirtilmektedir (Weinar & Klekowski von Koppenfels, 2020: 9-11). Uluslararası Göç Örgütü, göçmenlerin kaynak ülkeye geri dönmelerini cesaretlendirici çeşitli programlar oluşturmaktadır. UGÖ’ne göre uluslararası göç etkili bir biçimde yönetilebilirse ülkelerin kalkınması üzerinde olumlu etkileri olabilecektir. Ancak, bu etki hem hedef hem de kaynak ülke için belirtilmektedir ki beyin göçü bağlamında da bu etkinin kaynak ülke yönünde

sağlanabilmesi için stratejik planlamalara gereksinim olduğu da belirtilmektedir. UGÖ, beyin göçü sebebiyle yurt dışında yaşayan nitelikli göçmenlerin ülkelerine geri dönebilmelerini kolaylaştırmak amacıyla kısa dönemli beyin dolaşımını teşvik edici programlar gerçekleştirmektedir. Ancak, yaşanan deneyimler, beyin göçü kapsamında geriye dönüşlerin, göç veren ülkenin kalkınma çabalarına katkı sağlanmasını gerçekleştiremediğini de gözler önüne sermektedir. Bu nedenlerle, kaynak ülkelerde kamu politikalarının bilinçli bir şekilde oluşturulması ve bunların tümüyle uygulanmaya geçirilmesiyle geri dönüşlerin motive edilebileceği bildirilmektedir. Bu konuda en iyi uygulama örneklerinin Çin ve Tayvan deneyimlerinde yaşandığı ileri sürülerek benzer modeller önerilmektedir. Bu örnekler iyi bir şekilde analiz edildiğinde ise, geriye dönmeyi gerçekleştirecek politikaların özünde bilgiye dayalı ve motivasyonel yapının ortaya çıktığı görülmektedir. Bu politikaların temelinde; öncelikli biçimde, beyin göçünde öne çıkan belirgin meslek gruplarına odaklı özel olanakların sunulduğu yapı tanımlanmaktadır. Bu açıdan yapılan düzenlemelerle, iyi bir iş bulma, iyi düzeyde maddi ücret sağlanması, çalışma ortamının geliştirilmesi gibi motivasyon unsurlarının sağlanması etkili olabilmektedir. Bunun gibi iş ve sosyal yaşamı geliştirici diğer unsurların aileyi ve çocukları da ele alacak biçimde düzenlenmesinin önemli olduğu bilinmektedir. Türkiye'nin küresel göç hareketinde de tanımlanan beyin göçü olgusunun, uluslararası göç bağlamında, son 60 yılda önemli bir göç kategorisi olarak ele alındığı görülmektedir.

Beyin göçü tarihsel süreç içinde dünya genelinde belirli dönemlerde yaşanmış olmasına karşın 1960'lı yıllarda yoğunlaşarak gelişmekte olan ülkelerde yaşayan iyi eğitilmiş ve nitelikli insanların gelişmiş ülkelere doğru olan göç hareketlerindeki artışla birlikte kullanımı benimsenen bir kavram olmuştur. Bilgili ve Siegel'in Türk diasporasının değişen rolüyle ilgili yazdıkları makalede Türkiye'deki göç dinamiklerinin son 60 yılda önemli ölçüde değiştiğinden ve yurt dışında yaklaşık 5 milyon insana varan geniş bir diaspora olduğundan bahsedilmektedir. Avrupa'da 1960'lı yıllarla başlayan Türkiye'den göç hareketinde düşük nitelikli göçmen popülasyonunun yerini giderek nitelikli iş gücüne bırakmasıyla Türk diasporasında yaşanan değişim hem nicel hem de nitel yönden farklılık yaratmaktadır. Bu olumlu gelişme birçok alana kuşkusuz olumlu biçimde yansıtılmaktadır. Bu bağlamda, Avrupa'da yaşayan Türklerin sayısının çok olmasının Türkiye'nin Avrupa Birliği ile yaptığı müzakerelerde de önemli bir koz yarattığı ve yaratacağı bildirilmektedir (Bilgili & Siegel, 2011: 2, 18).

TÜRKİYE’NİN BEYİN GÖÇÜ DENEYİMİNDE DEĞİŞİM

Günümüzde, Türkiye’den beyin göçü nedeniyle yurt dışında yaşamayı tercih edenlerin sayısında önemli oranda bir artış olduğu ve bu durumun Türk diasporasında da büyük değişim yarattığı bilinmektedir. Birleşmiş Milletlerin 2017 yılı raporuna göre 2012 yılından itibaren 3,4 milyona yakın kişi Türkiye’den yurt dışına göç etmiştir. Bu belirtilen sayıda nitelikli insan gücü oranı ise yüzde 12’yi bulmaktadır. Türkiye’den 1980 yılında giden nitelikli insan sayısı 70 bin iken bu sayının 2010 yılı itibariyle 250 bini bulduğu bildirilmektedir. Türkiye’den göç eden nitelikli ve yükseköğretim görmüş kişilerin sayısal olarak en çok artış gösterdiği ülkelerin ise, 2000 ve 2010 yılları arasında Hollanda, Kanada ve Norveç olarak belirtilmektedir (Karaduman & Çoban, 2019: 329). Türkiye’nin kalkınma hedeflerine ulaşabilmesi için, en çok gereksinim duyulan ve önemli bir faktör olan eğitim niteliği yüksek vatandaşlarının gelişmiş ülkelere doğru göç hareketini önleyici çaba göstermesi gereklidir. Beyin göçünün giderek artış gösterdiği ve son yıllarda genç nüfusun yoğun bir biçimde gelişmiş ülkelerde çalışma ve yaşama tercihi içinde olduğu bilinmektedir. Hollanda Televizyonu’nda yayınlanan bir haber programının düzenlemiş olduğu bir araştırmada; Türkiye’den beyin göçü sebebiyle Hollanda’ya gelen yüksek nitelikli ve eğitilmiş kişilerin sayısında ciddi bir artışın yaşandığı belirlenmiştir. Hollanda Göç ve Vatandaşlık Kurumu’nun (HGVK) açıklamış olduğu bu verilere göre; bilim insanı ve iyi eğitilmiş kişilerin Hollanda’ya göçünde artışlar yaşandığı belirtilmiştir. Hollanda’ya 2016 yılında Türkiye’den 540 kişi beyin göçü kapsamında gelirken, 2017’de bu sayının 780’ne çıktığı ve 2018 yılının ilk 11 ayında ise bu sayının 1020 olduğu gösterilmiştir(URL-1).

Türkiye, son yıllarda gerçekleşen nitelikli insan göçünü tersine çevirmek amacıyla önemli çalışmaları da ele almaya başlamıştır. Yabancıların Türkiye’de çalışma izni alma prosedürlerinde kolaylıklar getirilmiş ve bürokratik işlemler azaltılarak internette yapılmasıyla süre azaltılarak motivasyonun artırılması yönünde adımlar atılmıştır. Son yıllarda, Türkiye’deki üniversitelerde eğitim gören nitelikli yabancıların ülkede kalmasını sağlamaya yönelik birtakım çalışmalar gerçekleştirilmiştir (Yılmaz-Şener & Türgen, 2018: 366). TÜBİTAK tarafından Türkiye’den gerçekleşen nitelikli ve iyi eğitilmiş insan göçünü tersine çevirmek amacıyla Yurda Dönüş Araştırma Burs Programı daha sonra Uluslararası Lider Araştırmacılar Programına dönüştürülerek bu yönde desteğini sürdürmektedir. Bu proje ile TÜBİTAK beyin göçünü tersine çevirmeyi planlamakta ve olumlu sonuçlar almaktadır. Benzer çabalar Yüksek Öğretim Kurumu (YÖK) tarafından da yürütülmektedir. Önceleri Kafkasya ve Asya ülkeleri öğrencilerine yönelik oluşturulan yabancı kökenli öğrencileri teşvik etmeyi amaçlayan programlar daha sonraları Balkan ve Orta Doğu ülkelerini de içerecek şekilde genişletilmiş ve giderek artan sayıda yabancı öğrenci alımı yapılmıştır. Nitelikli bir iş gücünün

yabancılar tarafından da sağlanması amacıyla batılı ülkeler tarafından benimsenen diğer motivasyonel yöntemlerin Türkiye tarafından değerlendirilmesi önemli görülmektedir. Çünkü uluslararası birçok yükseköğrenim burs ve olanağının nitelikli insan gücünü çekmede önemli olduğu bilinmektedir.

Hedef ülkeler olan gelişmiş ekonomiye sahip ülkeler, yüksek nitelikli göçmenleri cezbetmeye odaklanırken, kaynak ülke politikalarının hedefi “beyin göçüne” karşı koyma ve “beyin kazancı”na yatırım yapma yönünde olmaktadır. Bu nedenle “Beyin göçü” ve “beyin kazancı”, özellikle ekonomi ve kalkınma çalışmaları kapsamında, ilgili literatürde yer almaktadır. Birçok ülkede, Avrupa ve ABD arasında Fulbright, DAAD (Alman Akademik Değişim Servisi) ve benzeri birçok oluşum eğitim değişimini desteklemektedir. Bunların yüksek nitelikli insan gücü yanında kültürel kazanım programları olarak ele alındığı bilinmektedir. Bu desteklerin, yurt dışında yaşamının yeniden yurt dışında yaşamayı öngördürücü olması ile gelecekteki göç hareketliliğini destekleyeceği düşünülmektedir (Weinar & Klekowski von Koppenfels, 2020: 42, 86). Son yıllarda Türkiye’den nitelikli insan gücünün gelişmiş ülkelere yerleşme eğiliminin artış gösterdiği buna karşın aynı yıllarda Türkiye’nin yoğun mülteci akımına uğradığı bilinmektedir. Uluslararası göç kapsamında, kategorileri farklı iki göç hareketinden etkilenen Türkiye özellikle demografik yapısının nasıl bir değişime doğru ilerlediğini çok iyi analiz ederek değerlendirmelidir. Türkiye’ye 2017 yılında göç edenlerin %12,3’ünün 25-29 yaş grubunda olduğu buna karşın Türkiye’den gelişmiş ülkelere göç edenlerin %15,5’inin 25-29 yaş grubunda olduğu bildirilmektedir. Genç nüfusun kaybı anlamını taşıyan bu sayı ve oranlara her iki göç yönü için 20-24 ile 30-34 yaş gruplarının da eklenmesinin genç nüfus hareketinde önemli bir gerçeği ortaya koyabileceği görülmektedir. Bu gerçek bize kendi genç nüfusumuzu kaybederken Suriyeli, Iraklı, İranlı gençlerin Türkiye’ye, eğitim, iş, barınma ve sağlık gibi temel ihtiyaçlarının karşılanması talepleri ile geldiği gerçeğini doğru bir biçimde analiz edebilmemizin önemini vurgulamaktadır. Bu nedenlerle, sürdürülebilir kalkınma hedefleri doğrultusunda, sürdürülebilir göç politikalarına odaklanan yeni stratejilerin geliştirmesinin zorunlu olduğu düşünülebilir.

Türkiye’den nitelikli insan gücünün gelişmiş ülkelere kayması ciddi bir beyin göçü ile karşı karşıya kaldığımızı göstermektedir. Bu durumun ise; Türkiye’nin kendi nitelikli insan gücünü kaybetmesiyle kendi kalkınma kapasitesini yitirmesi anlamında tehlikeye işaret ettiği göz ardı edilmemelidir. Bu nedenle, Türkiye kendi nitelikli insan gücünü elinde tutarken birçok gelişmiş ülke deneyiminde yaşandığı gibi nitelikli yabancı insan gücünü de çekebilecek stratejiler geliştirmesi önem taşımaktadır. Nitelikli insan gücünün gelişmiş ülkeleri tercih etmesinde eğitim niteliğine uygun ve uygun ücretli iş bulma konusu, liyakat, yaşamı sürdürmede yeterli ücret politikalarının güvencesi yanında sosyal yaşam

kalitesinin iyileştirilmesi gibi birçok benzeri önlemlerin alınması gereklilik göstermektedir. Bu nedenlerle, Türkiye’de son yıllara dek, gereği kadar ilgi gösterilmeyen beyin göçü olgusu bağlamında; konunun siyasi, ekonomik, sosyal ve idari yönleri ile ele alınarak değerlendirilmeye ve gereken önlemlerin alındığı stratejilerin oluşturulmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Türkiye’nin beyin göçü ile nitelikli insan gücünü kaybederken aynı anda mülteci akını ile mücadele etmesi ve mültecilerin ihtiyaçlarına yanıt vermesi uluslararası göçün farklı iki kategorisinin zıt etkisi ile Türkiye’nin küresel göç yükünü ağırlaştırmaktadır. Bir başka deyişle, Türkiye sahip olduğu demografik ve ekonomik dinamikleri doğrultusunda iki farklı uluslararası göç eğiliminin yarattığı sorunlara çözüm geliştirmek durumunda kalmaktadır. Buna karşın, Türkiye için beyin göçü önemli bir kalkınma sorunu iken Türkiye’yi ele alan uluslararası göç akımlarına ilişkin yapılan değerlendirmelerde Türkiye’den beyin göçü olgusunun çok ihmal edildiği bildirilmektedir (Köser-Akçapar, 2006: 1, 2, 18). Yurtdışına göç edenlerin sayısında görülen artış ve bunlar arasında nitelikli göçmen kesimin ağırlıklı olması yanında kadın sayısında da belirgin bir artış gözlemlendiği belirtilmektedir. Acar’ın çalışmasında son on yılda Türkiye’den yurt dışına göç eden sayısının sürekli artış gösterdiğini bildirirken bu artışta eğitim düzeyi ve cinsiyetin önemli olduğunu vurgulamaktadır (Acar, 2017:14). Türkiye’nin, yirmi OECD ülkesi arasında, Meksika, İngiltere, Hindistan, Almanya, Çin, Filipinler ve İtalya’dan sonra en büyük 8. diaspora ağına sahip olmasına karşın mikro düzeyde göçü değerlendiren verilerin eksikliğine işaret edilmektedir. Bu nedenle, Türkiye’den göç eden kişilerin hem mikro düzeyde hem de makro düzeyde de ele alınarak toplumsal, ailesel ve bireysel bazda göçün itici ve çekici faktörlerinin irdelenerek değerlendirilmesinin önemine dikkat çekilmektedir (Acar, 2017: 13, 14).

Yüksek nitelikli göçmenliğin küresel ölçekte belirli bir bölge ile sınırlı kalmadığı, bilinenin aksine yalnızca güney-kuzey koridorunda değil her yönde yaşandığı ifade edilmektedir. Buna karşın en yaygın söylem göçün gelişmekte olan ülkelere gelişmiş ülkelere doğru olduğudur. Göç olgusunun, göç alan ve veren ülkeler açısından ülke kalkınmasına olan etkileri her zaman ilgi odağı olmuştur ancak son yıllarda bu konu sürdürülebilir kalkınma hedefleri bağlamında ele alınmakta ve sürdürülebilir göç politikalarının oluşturulması konusunun önemle ele alınarak irdelenmesi önerilmektedir. Bu amaçla, Ürdün’de yapılan çalışmada, ekonomik nedenlerle yapılan göç ile mülteci olmanın benzer özellikleri yanında farklı yapısal özellikleri açıklanırken mültecilerin kitlesel göç özelliği yanında geri dönüş potansiyeli açısından zafiyet göstermeleri önemli bulunmuş ve bu doğrultuda sürdürülebilir göç politikalarına olan gereksinim vurgulanırken geri dönüş stratejilerine ihtiyaç duyulduğu bildirilmiştir (Al-Husban & Adams, 2016: 9). Wanniarachchi ve arkadaşlarının yaptığı çalışmada ise; göç teorileri arasında önemli yere sahip olan itici ve çekici faktörlerin beyin göçü alanında yetersiz

kaldığı vurgulanmaktadır. Bu çalışmada bu faktörlerde öne çıkan ekonomik faktörlerin yanında sosyal faktörlerin daha az ele alındığına işaret edilmektedir. Bu nedenle bu faktörlerin organizasyonlar (çalışılan kurumlar) bazında ele alınarak incelenmesine duyulan ihtiyaç vurgulanmaktadır. Bu doğrultuda yapılan çalışma sonucunda ise beyin göçünün çalışılan organizasyonların ortamı ve kültüründen motivasyonel açıdan büyük ölçüde etkilendiği gösterilmektedir (Wanniarachchi vd., 2020: 2, 27, 28, 30). Pek çok göçmen için iş yaşamı, göç deneyimlerinin birincil belirleyicisi olmaktadır. Buna karşın, düşük veya yarı vasıflı göçmenlerin daha çok güvencesiz çalışma ortamlarında yer aldığı bilinmektedir. Yüksek nitelikli göçmenler için bu durumların tersi deneyimi yaşanırken nitelikli göçmenlerin kaynak ülke ya da hedef ülkede yeni iş olanaklarının gelişmesinde öncü rollerinin de önemli olduğu vurgulanmaktadır. Bu bağlamda, beyin göçünü önlemek için oluşturulacak göç politikaları mikro ve makro bağlamda tüm özellikleriyle ele alınarak öneriler geliştirilmektedir. Bu önerilerin ise hem hedef ülke hem de kaynak ülke açısından toplumsal düzenlemeler, iş ortamları ve olanaklarını kapsadığı görülmektedir (Mallett, 2018: 9-14). Demografi, politika ve ekonomi açısından, değişen küresel eğilimlerin göç olgusu açısından ele alınması yanında göç süreçleri açısından incelemek ve göçü; cinsiyet, kimlik, sosyal eşitsizlik, aile yaşamları, ekonomi, politika ile kurum ve kuruluşları kapsayan bir yapıda değerlendirmesinin önemli olduğu vurgulanmaktadır. Bu değerlendirmelere, Türkiye'nin geçiş ülkesi ve hedef ülke özelliğinin nedenleri ve sonuçlarının da katılması önem taşımaktadır.

TÜRKİYE’NİN GEÇİŞ VE HEDEF ÜLKE DENEYİMİ

Türkiye göç veren ve alan bir ülke olma durumunu 1980’li yıllara kadar taşıırken, küresel konjonktürde gerçekleşen değişimlerin sonucuyla geçiş ülkesi konumuna gelmiştir. Geçiş/Transit ülkesi kavramı uluslararası göç hukukunda; düzenli ya da düzensiz yolların kullanımıyla bir ülkeden başka bir ülkeye göç etmek amacıyla olan mülteci ya da göçmenlerin hedef ülkeye ulaşmak için topraklarını kullandıkları üçüncü ülke olarak tanımlanmaktadır. Türkiye bu bağlamda, Avrupa ülkelerine geçiş amacıyla gelen birçok göçmene ev sahipliği yapmaktadır. Küreselleşmenin 1980’li yıllarda ortaya çıkan etkileri sonucunda, Türkiye’nin çevresindeki ülkelerle olan kültürel ve coğrafi etkileşimi, geçiş ülkesi konumuna geldiği bildirilmektedir (İçduygu & Yüksek, 2012: 442, 443). Türkiye geçiş ülkesi özelliğine ek olarak 1990’lı yılların başına doğru Bulgaristan, Irak ve Yugoslavya kaynaklı kitlesel göç hareketlerine maruz kalmış ve Türkiye’yi kitlesel düzeyde göç alan bir ülke durumuna getirmiştir. Türkiye’nin yaşanan bu göçlerle birlikte uluslararası mülteci rejimine uymasının gerekliliği tartışmaları da yeniden gündeme gelmiştir (İçduygu & Yüksek, 2012, s. 452). Avrupa Birliği talepleri doğrultusunda 2000’li yıllardan itibaren Türkiye, “yasadışı” göçe karşı yapılan mücadelede önemli başarılar elde etmiş ve “yasadışı göç” yerine “düzensiz göç”

ve “kâğıtsız göç” olarak adlandırılan göç çeşidinin en basit anlamıyla kaynak / gönderen, transit / geçiş ile alıcı / hedef ülkelere ilişkin düzenleme normlarının dışında kalarak göçleri tanımlamıştır (Goularas & Sunata, 2015: 21-23).

Türkiye’de düzensiz göç hareketleri temel olarak iki başlıkta ele alınabilir. Birinci olarak; genellikle Türkiye üzerinden insan kaçakçılığı organizasyonları aracılığıyla Avrupa’ya ulaşmayı amaçlayan göçmenler, ikinci başlıkta ise; kayıt dışı sektörlerde çalışarak para biriktirip ülkelerine dönmeyi planlayan kişiler tanımlanmaktadır. Batı devletlerinin sınırlarda uyguladığı etkili sıkı denetimlerin sonucunda “kaçak geçişlere” yönelen göçmenlerin, jeopolitik açıdan Balkanlar, Asya ve Ortadoğu arasında kilit bir konum taşıması sebebiyle batı yönünde göç hareketinde Türkiye temel bir geçiş yolu olarak geçiş ülkesi konumuna getirmiştir. Başka bir deyişle Türkiye üzerinden Avrupa’ya göçte bu göç koridoru kullanma eğilimi giderek artmaktadır. Transit ülke olarak Türkiye’yi kullanırken göçmenlerin birincil hedefi Ege Denizi üzerinden Yunanistan’a varmak ve oradan da diğer sosyo-ekonomik düzeyi yüksek ülkelere çoğunlukla Kuzey Avrupa ülkelerine ulaşma olmaktadır.

Düzensiz göçmenlerin Türkiye’ye giriş ve çıkış yapmak için en yoğun kullandıkları güzergahlar ele alındığında; batıda Aydın (Didim Adası), Balıkesir (Edremit, Ayvalık), Çanakkale (Ayvacık, Küçükkuşu), Edirne, İstanbul (Uzunköprü Meriç, İpsala, Bosnaköy), İzmir (Aliağa, Çeşme, Menemen, Menderes; Seferihisar), Muğla (Bodrum) gibi batı şeridi illeri; Doğu’da ise Ağrı (Patnos, Doğubeyazıt), Diyarbakır, Hakkari, Hatay (Yayladağı), Iğdır ve Van (Muradiye, Gevaş) illerinin yer aldığı bildirilmektedir. İstanbul şehri denizle olan bağlantısı ve geçiş güzergahında yer alması nedeniyle düzensiz göçmenlerin Türkiye’de en fazla tercih ettiği şehir olarak öne çıkmaktadır. Bu bağlamda Türkiye’nin doğu yakası odaklı düzensiz göç girişlerinin batıda Avrupa’ya yönelmesi Türkiye’yi transit ülke konumunda cazip kılmaktadır. Bununla birlikte son on yıldır daha iyi yaşam koşulları arayan göçmenler için Türkiye, bir geçiş ülkesi olmanın yanı sıra bir hedef/varış ülkesi konumundadır.

Türkiye’nin cumhuriyetin kuruluşundan bu yana yaşadığı göç hareketleri küresel ölçekte yaşandığı gibi; mülteciler, sığınmacılar, yüksek nitelikli göçmenler, düzenli ya da düzensiz göçmenler başlığında karşımıza çıkabilmektedir. Türkiye’nin göçmenler için hedef ülke deneyimine, Osmanlı Devleti’ni ele alarak baktığımızda, Türkiye tarihinde en sık karşılaşılan göç tipinin sığınmacı ve mülteci gruplarından oluştuğu görülmektedir. Bunun nedeni olarak da; Osmanlı Devleti’nin zamanının en güçlü devletlerinden biri olması ile jeopolitik konumundan dolayı Türkiye’nin kendisine göç edenlerle ortak dini, siyasi ve kültürel değerlere sahip olması gibi bazı öznel koşullar kadar göçün kaynağı olan ülkelerde yaşanan baskı ve sorunların da etkisinin olduğu ve genel olarak açık kapı

politikasının benimsenmiş olması söylenmektedir. Tarihsel açıdan baktığımızda Osmanlı Devleti'nde yaşanan göçlerin geçmişinin 1300'lü yıllara kadar uzandığı bilinmektedir. Bu zaman diliminde Osmanlı'ya yönelen göçlerin çoğunluğu az sayıda insandan oluşurken bir kısmının ise daha büyük nüfus gruplarını da içerdiği görülmektedir. Bu duruma örnek olarak gösterilebilecek en önemli göçler 1492 yılında İspanya'da engizisyonundan kaçan sayıları yüz bin kişiye varan Sefarad Yahudileri gibi 19. Yüzyılda yaşanan milliyetçi ayaklanmalar esnasında kaçarak Osmanlı'ya sığınan mülteciler Balkanlardan ve Kafkaslardan kaçarak sığınan çeşitli etnik gruplar örnek olarak gösterilmektedir (Aktel & Kaygısız, 2018: 587, 588). Bu göçler, aynı zamanda Osmanlı'nın kendisine sığınanları ülkesine kabul ettiğini gösteren açık kapı politikasını yansıtmaları açısından önemlidir. Türkiye Cumhuriyeti'nin göç hareketliliği; 1980 öncesi ve sonrası dönem olmak üzere iki farklı özellik gösteren dönemde ele alınmalıdır. İlk dönem olarak 1923- 1980 arası dönemi ele aldığımız zaman daha çok Türk kökenli göçmenlerin gerçekleştirdiği göçlere tanık olunduğu görülmektedir. Türkiye'de, 1980 sonrası dönem incelendiğinde ise daha çok yabancı kökenli göçmenlerin göçünün gerçekleştirdiği görülmektedir. Çoğunlukla çevresindeki ülkelerde yaşanan siyasal sorunlardan dolayı Türkiye 1980'li yıllardan itibaren yaşanan uluslararası göç hareketleriyle birlikte hem transit hem de hedef ülke konumuna gelmiştir. Afganlar, İranlılar ve Peşmergeler 1980'li yıllarda ülkemize gelen yabancılar kapsamında yoğunluk gösteren gruplar olarak ele alınabilir. Doksanlı yıllarda ise ülkemize yönelen göçmen gruplarının Sovyetler Birliği'nin dağılması sonucunda ortaya çıkan diğer devletlerden (Bağımsız Devletler Topluluğu / BDT) ve özellikle Karadeniz bölgesi illerine yayılan BDT ülkeleri vatandaşlarınca yapıldığı gözlenmiştir (Deniz, 2014: 194, 195). Türkiye'de 2016 Yılında "Kısa Dönem İkamet" izni bulunan toplam 4.034 yabancidan; Irak vatandaşları 34.909 kişi ile 1. sırada, Suriye vatandaşları 3.247 kişi ile 2. sırada, Afganistan vatandaşları 14.742 kişi ile 3. sırada yer almaktadır (URL-2; URL-3). Özetle verilen bu sayılarla ifade edilen durumlar Türkiye'nin doğu yönünden uluslararası göç hareketinden etkilendiğini göstermektedir. Bu anlamda, Türkiye için, hedef ve aynı zaman transit ülke tanımlamalarına uyma eğiliminin son yıllarda yükseldiği söylenebilir. Ancak, son yıllarda yaşanan Irak, Suriye, Afgan göçmenlerin yoğunluğu dikkat çekerken hedef ülke olarak küresel göç hareketlerinde Türkiye önemli bir aktör olarak değerlendirilmektedir. Türkiye, doğudan batıya yönelen ve komşuları üzerinden gerçekleşen mülteci akınına uğramakta ve Afganistan, Keşmir ve Bangladeş gibi can ve mal emniyeti sağlanamayan ülke ve bölgelerden kaçarak önce İran ve Pakistan'a sığınan sonra da Türkiye üzerinden Avrupa'ya geçmeye çalışan düzensiz göçmenlerle mücadele etmektedir. Bu mücadelede, Afganistan işgali sonrasında İran ve Pakistan'da sığınmacılara yönelik sert tavır takınılması Türkiye üzerinden Avrupa'ya mülteci akını hızlandırmaktadır (Arınç, 2018: 1469-1471). Türkiye'de düzensiz göçmen sayısı; 2016 yılında 51.983 iken, 2008 için

65.737, 2013’de 39.890, 2015 yılında 146.485, 2018’de 268.003 ve 2019 yılında 347.815 olmuştur. Yıllara göre düzensiz göçmen sayısının arttığı görülürken 2019 yılı için yakalanan düzensiz göçmen sayısı ise 34.878 olarak verilmiştir. Yakalanan düzensiz göçmenler arasında 2018 yılı verilerine göre, birinci sırada Afganistan ikinci sırada Pakistan 50.438 ve üçüncü sırada ise 34.053 sayısı ile Suriyeliler yer almaktadır (URL-4). Bir ülkeye yasadışı yolları kullanarak giriş yapılması ve kaçak bir durumda kalınması veya yasal yolları kullanarak giriş yapıp belirlenen yasal süre içinde çıkmayıp kaçak bir şekilde yaşamak literatürde düzensiz göç olarak adlandırılmaktadır. Hedef, transit ve kaynak ülkeler için değerlendirmeler yapıldığında; düzensiz göç kavramının farklı açılardan incelenmesi gerektiği, ayrıca Türkiye için değerlendirilmesi gereken önemli bir sorun olduğu görülmektedir. Türkiye’de düzensiz göç hem ülke içinde hem de uluslararası alanda Türkiye’nin göç sistemlerini daha önemli hale getirmiştir. Düzensiz göç beraberinde, insan ticareti ve insan kaçakçılığı sorunlarına da neden olmuştur. Yıllara göre göçmen kaçakçılığı sayısı giderek artış göstermekte olup 2014’te 1.506 iken 2019 yılında bu sayının 6.947’ye yükseldiği bildirilmektedir (URL-4). Türkiye’nin 2001 yılından itibaren göç ve iltica sistemini Avrupa Birliği (AB) müktesebatına uygun bir hale getirmek için çalışmalar yaptığı, bu nedenle hukuki ve idari yapıların yanı sıra teknik altyapıların da iyileştirilmeye çalışıldığı bildirilmektedir. Son yıllarda Türkiye’nin AB ülkeleriyle, düzensiz göçmenlerin sayısının azaltılması doğrultusunda işbirliği çalışmaları gerçekleştirdiği de bilinmektedir (İçduygu & Aksel, 2012: 30-40). Bu çabalara karşın Türkiye, farklı niteliklerde yoğun göç akımına maruz kaldığı bilinmektedir.

TÜRKİYE’NİN MÜLTECİ DENEYİMİ

Son yıllarda, dünya genelinde mülteci ve sığınmacı sayısı artış gösterirken, bu artışta Suriye’de yaşanan iç savaşın büyük ve önemli etkisinin olduğu bilinmektedir. Avrupa Komisyonu, 2018 yılı için Türkiye’de yaşayan mülteci sayısını 3.9 milyondan fazla olarak bildirmiştir. Bu sayının büyük oranı Suriye’den sığınanları kapsamaktadır. Bu durum günümüzde Türkiye Cumhuriyeti’ni dünya üzerinde en kalabalık mülteci nüfusuna ev sahipliği yapan ülke durumuna taşımıştır. Türkiye’de kayıtlı 3.9 milyonun üzerindeki mültecinin çoğunluğunu ise Suriyeliler oluştururken ardından sırasıyla Iraklılar, Afganlar, İranlılar ve Somalililer yer almaktadır. Suriyeli sığınmacı sayısı çok fazla olup yaklaşık 7.6 milyon Suriyelinin ülkesini terk ettiği ve komşu ülkelere sığınmacı olduğu bilinmektedir. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği’nin açıklamış olduğu veriler dikkate alındığı zaman yerinden edilen Suriyelilerin çoğunluğu Türkiye, Irak, Ürdün, Lübnan ve Mısır’ın oluşturduğu komşu beş ülkeye sığınmıştır. Suriye’ye komşu olan ülkeler arasında Türkiye en fazla sayıdaki sığınmacıya ev sahipliği yapan ülke durumundadır (Nurdoğan, Dur & Öztürk, 2016: 228). Suriye’den Türkiye’ye sığınmacı akını, 2011 yılında Suriye’de

yaşanan iç savaştan kaçan ilk 250-300 Suriyelinin sığınma talebi ile başlamış ve giderek artış göstererek günümüze dek sürmeye devam etmiştir. Türkiye'nin göç ile ilgili deneyimi Suriye'de 2011 yılında başlayan iç savaş sebebiyle yeni bir boyuta taşınmıştır. Bu yeni boyut, II. Dünya Savaşı sonrasında yaşanan en büyük göç hareketine sahne olunmasından kaynaklanmaktadır. Suriye'den insanların zorunlu göçe maruz kalmaları sonucu kara sınırı olan Türkiye'ye kitleler halinde geçişlerin yaşanması göç sürecine hazırlıksız yakalan Türkiye'ye için farklı bir deneyim oluşturmuş ve dünyanın en fazla sığınmacı barındıran ülkesi haline gelmesine yol açmıştır. Son yıllarda yaşanan uluslararası göç hareketliliği Türkiye tarihinde farklı bir deneyim olarak tanımlanmaktadır. Bu farklı deneyim daha önceki göç hareketlerinden farklı boyutta kitlesel göçlerin yaşanmasından kaynaklanmaktadır. Türkiye Suriye'den kaçarak sığınanlara "açık kapı" politikası uygulayarak onları misafir olarak kabul etmiş ve "geçici koruma" altına almıştır. Geçici koruma, kitlesel göç akınlarında acil çözüm getirebilmek için geliştirilen bir koruma biçimi olup geri göndermeme yükümlülüğü bağlamı yanında onlara bazı haklara sahip olma ve yararlanma olanağı da sağlamaktadır. Geçici koruma altına alma; Birleşmiş Milletler Yürütme Komitesi'nin 2004 tarihli 100 No.lu kararı bağlamında kitlesel sığınmacı varlığını ve bunun süregeldiğini sığınma işlemlerinin yürütülmesi önünde engellerin olmasını gerekli kılmaktadır. Bu niteliklere uymasıyla Suriye'den Türkiye'ye kitlesel insan akışı ile gelen Suriyeliler geçici koruma statüsüne alınmıştır.

Türkiye'ye 29 Nisan 2011'de 252 kişilik bir Suriyeli grubun sınırı geçmesi ile başlayan mülteci akını günümüze kadar sürmekte olup geçici koruma altına alınan göçmen sayısının 16.10.2019 tarihi itibarıyla 3, 676.288'e ulaştığı ve Şubat 2020 tarihi itibarıyla ise 3.604.226 olarak bildirildiği görülmektedir (URL-5). Türkiye'ye sığınan Suriyeli göçmen sayısının artması yasal statü konusunun gündeme gelmesinde önemlidir. Bu çerçevede, Türkiye'de mültecilik mevzuatının temelini oluşturan 1951 tarihli "Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Cenevre Sözleşmesi" belirleyici etkiye sahiptir. Bu uluslararası sözleşmeye "coğrafi sınırlama" ile taraf olan Türkiye için sadece Avrupa'dan Türkiye'ye gelen kişilere mülteci statüsü tanınmakta olup diğerlerini kapsamayacağı açıkça belirtilmektedir. Coğrafi olarak Avrupa'nın haricindeki bir bölgeden gelen insanlar Türkiye Cumhuriyeti'ne geçici olarak sığınma hakkına sahip olmakta ve sığınmacı statüsü alabilmektedir. Bu sebeple, Türkiye'ye akın eden Suriyelerin "mülteci" olarak tanımlanması olanaklı olamamakta ve "sığınmacı" Türkiye statüsünde tanımlanmaya uygun düşmektedir. "Sığınmacı" statüsü, mültecilikten doğan bazı hakları içermediğinden bu durum hem Suriyeliler hem de Türkiye için sorun oluşturmaktadır. Bu nedenlerle, Suriyeliler lehine bazı yasal düzenlemeler Türkiye hükümeti tarafından yürürlüğe sokulmuştur. Türkiye Cumhuriyeti, Suriyeli göçmenlere "1994 İltica ve Sığınma Yönetmeliği" uyarınca sığınmacı statüsü vermekte ve onlara geçici koruma sağlamaktadır. Geçici koruma altındaki Suriyeli sığınmacılar hukuken makul bir süre için Türkiye'de kalma

iznine ve üçüncü bir ülke tarafından mülteci olarak kabul edilene kadar geçici sığınma hakkına sahip bulunmaktadır. Suriye'deki çatışmaların yoğunluğunun 2014 yılında artması ve sığınmacıların büyük bir bölümünün kalıcı olduğunun belirginleşmesi Türkiye'nin zorunlu politika değişikliği yapmasına neden olmuştur. Bu çerçevede ilk olarak Nisan 2014 tarihinde Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu yürürlüğe konulmuştur. Bu Kanun ile Türkiye'de mültecilerin hukuki statüsünün açıklığa kavuşturulması yönünde ilk adım gerçekleştirilmiştir. Bu kanuna dayalı olarak daha sonra Ekim 2014'te "Geçici Koruma Yönetmeliği" çıkarılmış ve Türkiye'de kendilerine "geçici koruma statüsü" verilen Suriyelilerin bağlı oldukları geçici koruma rejimi yeniden düzenlenmiştir. Bu yolla, Suriye'den gelen mültecilerin sahip oldukları haklar, yasal statü ve ulaşabilecekleri sosyal yardımlar net bir biçimde açıklığa kavuşturulmuştur. Devletlerin taraf olduğu uluslararası sözleşme ya da metinde bulunmayan bir konuya ilişkin düzenleme yapması egemenlik hakkının bir gereğidir. Bu bağlamda; Türkiye, 1951 sözleşmesinde yer almayan ikincil koruma statüsünü Kanun ile düzenlemiştir. 1951 Cenevre Sözleşmesi'ne göre; sözleşmenin düzenlemediği mülteci statüsü dışında kalan kişilere ilişkin ikincil koruma statüsü getirilmesi yer almaktadır. İkincil koruma statüsünü düzenleyen madde, ülkeye gelen yabancıya bu statünün verilebilmesi için iki şarttan söz etmekte ve birinci şart, ön şart olarak kabul edilebilecek olan 'mülteci veya şartlı mülteci olarak nitelendirilememe' durumunu içermektedir. İkinci şart ise, yabancı'nın 'menşe ülkesi veya ikamet ülkesine gönderildiği takdirde üç ihtimal olarak sayılan bazı olumsuz durumlarla karşılaşma' durumudur. Bu iki şartın birlikte gerçekleşmesi halinde, yabancıya ikincil koruma statüsünün verileceği düzenlemesi getirilmiştir. Bu düzenlemelerin getirilmesinde son yıllarda yaşanan göç hareketleri yanında uluslararası mülteci politikalarının etkili olduğu bilinmektedir (Nurdoğan & Öztürk, 2018: 1165, 1168).

Geçici Koruma Yönetmeliğinde, Suriyeli göçmenler için "geçici korunanlar" ifadesi kullanılmakta ve "geçici korunan" Suriyeli göçmenlere "geçici koruma kimlik belgesi" verilme hakkı yanında sağlık hizmeti, eğitim ve iş olanaklarına erişim ile sosyal yardım hizmetleri yanında tercümanlık hizmetlerinin sağlanması da güvence altına alınmaktadır. Türkiye'nin 2014'te yürürlüğe soktuğu "Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu" ile Suriyelilerin bazı hakları yasal güvence altına alınmış ve bu kanuna dayalı bir şekilde kimlik belgesi alan göçmenlerin eğitim, iş piyasasına erişim, sağlık ve sosyal yardımlara ulaşımını yönetmelikte belirtilmiş ve bu anlamda yasal güvence altına alınmıştır. Ancak, tanınan bu temel haklara erişimin gerçekleşmesi "sosyal uyum" süreçlerinin başarılı bir şekilde sürdürülmesine bağlı olacağı bildirilmektedir (Elitok, 2013: 169, 171; Elitok & Straubhaar, 2012: 105). Geçici koruma altına alınarak mülteci haklarından yararlanmaları sağlanan Suriyeli sayısı her yıl giderek artmaktadır.

Ev sahibi topluma sosyal uyumlarının sağlanabilmesi için hakları olan eğitim, çalışma, sağlık, barınma gibi temel ihtiyaçların karşılanabilmesi büyük önem taşımaktadır. Sosyal uyum mülteciler ile ev sahibi toplum arasında karşılıklı olarak yaşanan bir süreç olup, uyumu geliştirmeye yönelik Sivil Toplum Kuruluşlarına da kamusal hizmetlerin yanında büyük gereksinim duyulmaktadır. Büyük kitlesel boyutta bir mülteci akını ile karşılaşılan Türkiye için sosyal uyum çalışmalarının etkin hale getirilmesi önemlidir.

Türkiye'deki mültecilerin ülke ekonomisine etkisini inceleyen bir çalışmada; 2011-2017 yılları arasında mülteci göçü etkisiyle Türkiye'de değişen yoksulluk ve refah seviyesi değerlendirilmiştir. Bu amaçla BM Mülteci Örgütü (UNHCR), Türkiye İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü verileri incelenerek mülteci sayısında artış olduğu ve bu durumda Türkiye'deki sosyo-kültürel hayatın ekonomik açıdan olumsuz etkilendiği sonucu çıkarılmıştır (Aydemir Işıklı, & Özmen, 2019: 52). Yapılan bir diğer çalışmada ise Türkiye'de uluslararası göçle artan yabancı sayısının işsizlik üzerindeki etkisi 1995–2019 dönemi ele alınarak incelenmiştir. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) ve Göç İdaresi Genel Müdürlüğü verileri zaman serilerinin analizi sonucunda; Türkiye'de bulunan yabancı sayısının fazla olmasının, işsizliğin nedenleri ile ilişkili olduğu sonucuna varılmıştır (Nurdoğan & Şahin, 2019: 2203, 2215). Geçici koruma altına alınan Suriyeli mültecilerin 15-24 yaş arasında 829 bin 664 genci bulunmakta ve gençlerin toplam Suriyeli sayısına oranı %22, 57 olarak belirlenmektedir. Bir başka deyişle geçici koruma altına alınan Suriyelilerin yaklaşık dörtte birinin genç nüfus olduğu ve Türkiye'nin genç nüfus oranı olan %15, 8 ile karşılaştırıldığında daha fazla eğitim ve iş olanağına gereksinim duyulduğu söylenebilir. Bu değerlendirme Nurdoğan ve Şahin'in (2019) yaptığı çalışma sonuçları ile birlikte ele alındığında Suriyeli gençler ve yetişkinler için işsizlik sorununun giderek artacağı öngörülebilir. İnsan hakları bağlamında Suriyeli zorunlu göçmenlere tanınan mülteci statüsü ile geçici koruma altına alınan mültecilere uluslararası yardımların ulaşabilmesi önemlidir. Son on yılın önemli toplumsal olayı olan düzensiz göçmen sorunu ile birlikte düşünülürse Suriyelilerin iş bulma ve nitelikli iş bulma yanında kayıt dışı istihdam alanlarına itilme sorunlarını yaşadıkları bilinmektedir. Bilinen bir diğer önemli gerçek ise mültecilerin çoğunluğunun niteliksiz başka bir deyişle vasıfsız işlerde çalıştığıdır. Bu durum, uluslararası göçün önemli bir başlığı olarak ele alınan "Beyin Göçü" olgusu ile birlikte ele alındığında Türkiye için göç politikalarının çok iyi analiz edilmesinin gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

SONUÇ

Dünya genelinde, 1945'li yıllar sonrası sanayileşmenin öne çıkması vasıfsız başka bir deyişle düşük nitelikli göçmene olan ihtiyacın karşılanması yönünde göç olgusuna yön vermiştir. Bu konjunktürde, Türkiye'den Batı Avrupa ülkelerine doğru gerçekleşen işçi göçünün yoğunluğu sebebiyle küresel göç hareketleri

içerisinde Türkiye en çok göç veren bir ülke konumunda olmuştur. Günümüzde bu durum küresel gelişmeler sonucunda değişim göstermiştir. Küresel göç hareketinde, küreselleşmenin de etkisiyle göç niceliği ve niteliğinde değişimler yaşanmıştır. Gelişmiş ülkeler için vasıfsız bir başka deyişle düşük nitelikli göçmeler artık ekonomik olarak gerek duyulmayan ve istenmeyen gruplar olarak düşünülmektedir. Gelişmiş ülkeler için nitelikli insan gücüne olan gereksinimin karşılanmasına duyulan ihtiyacın ise beyin göçünü tetiklediği ve teşvik ettiği söylenmektedir.

Göçmenler için Türkiye, tarih boyunca göçe maruz kalan, göç veren ve diğer ülkelere göç etmek için sığınılan bir geçiş ülkesi olmuştur. Günümüzde küreselleşmenin etkisi ile göç veren kaynak ülke, göç alan hedef ülke ve hedef ülkeye ulaşmada geçiş yapılan transit ülke arasındaki farklılıkların sınırların aşılabilirliği nedeniyle azaldığı bildirilmektedir. Başka bir deyişle, göç alan bir ülke aynı zamanda göç veren ülke ya da transit ülke göç alan ülke özelliği de gösterebilmektedir ki bu yapıya uygun örnek olarak Türkiye'nin verilmesi yanlış olmamaktadır. Türkiye'nin Asya ve Avrupa'yı bağlayan bir köprü konumunda olması, mevcut bölgesel olaylarda, Türkiye'yi çatışma, yoksulluk ve felaketten kaçan insanlar için temel varış / hedef ülke ya da geçiş/transit ülkesi konumuna getirmiştir. Türkiye dünyadaki en büyük sığınmacı oranına sahiptir. Türkiye'de 2015 yılının sonunda 2,5 milyondan fazla kişinin Türkiye sınırlarında geçici koruma veya sığınma talep ettiği saptanmıştır. Bu kişilerin büyük çoğunluğunun Suriye, Irak ya da Afganistan vatandaşı olduğu bilinmektedir. Düzensiz göç açısından büyük ilerlemelerin gösterildiği Türkiye'de daha yapılması gerekenler bulunmaktadır. Türkiye'ye düzensiz bir şekilde göç edenlerin belli bir oranı Türkiye'yi geçiş ülkesi olarak kullanırken belirli bir oranı ise işçi olarak kaçak bir şekilde çalışmak ve kalmak amacıyla kullanmaktadır. Bu durum çoğunlukla vatandaşlarını başka ülkelere göç veren bir ülke olarak tanımlanan Türkiye için son yıllarda başka ülkelere göçün gerçekleştiği ve insanların çalışmak için yerleştiği bir ülke olarak mülteci ve düzensiz göçmen sorunlarına çözümler için çaba göstermesiyle sonuçlanmaktadır.

Türkiye, son yıllarda uluslararası göç olgusu kapsamında, beyin göçü veren ülke olarak tanınmaya başlamıştır. Vasıfsız ya da niteliksiz düzeyde tanımlanan işçilerin göçünü engellemeye çalışan başta ABD'nin olduğu gelişmiş ülkeler, söz konusu nitelikli insanların oluşturduğu beyin göçü olduğu zaman bu insanların oluşturduğu payı arttırmak amacıyla rekabet içine girmektedirler. Türkiye, jeopolitik konumu sebebiyle tarihsel süreç içerisinde kitlesel sığınma hareketlerini de içeren sayısı milyonlara varan göçmene ev sahipliği yapmış ve göç hareketlerine maruz kalmıştır. Bu ev sahipliği rolüne eklenen önemli bir diğer rol ise nitelikli insan kaybını başka bir deyişle beyin göçünü tersine çevirme ile ilgilidir. Gelişmekte olan ülkelere, gelişmiş ülkelere beyin göçünün gerçekleşmesi, uluslararası alanda ülkeler arasındaki eşitsizliğin derinleşmesine

yol açmaktadır. Çünkü beyin göçü gelişmiş ve ekonomik olarak çok daha iyi durumda olan ülkelerin daha fazla kalkınmasını ve zenginleşmesini sağlarken, ekonomik durumu kötü ya da orta düzeydeki gelişmekte olan ülkelerin ise daha da yoksullaşmasına neden olabilmektedir.

Türkiye'nin uluslararası göç deneyimi; son yıllarda mülteci akını ile nitelikli insan gücü kaybı olarak tanımlanan beyin göçü ekseninde gerçekleşmektedir. Birbirinden farklı gibi görülen bu iki uluslararası göç kategorisi aslında birbirini etkilemektedir. Türkiye hem geçici koruma altına alınan Suriyelilere, hem de genç nüfusa sahip bir ülke olarak kendi vatandaşının iş talebini karşılayabilmesi istihdama ilişkin sorunları iki katına çıkarıyor olarak ele alınabilir. İş talebinin karşılanması kuşkusuz bireyin sahip olduğu niteliğe uygun biçimde olmalıdır. Sadece iş olanağı değil, yaşam koşullarının, yaşam kalitesini geliştirici özellik göstermesi, ayrıca bireyin, ailesinin iyilik ve refahını geliştirecek düzenlemelerin gerçekleştirilmesine de ihtiyaç göstermektedir. Bu nedenle hem mülteciler hem de beyin göçü kapsamında tüm göçmenlerin; tüm ülkelerde barışın tesis edilmesine, demokratik ortamlara, ekonomik gelişmişlik düzeyine erişmesi göçün tersine çevrilmesi ya da önlenmesi bağlamında önemli olduğu söylenebilir. Türkiye, jeopolitik ve tarihsel faktörlerden kaynaklanan Avrupa, Asya, Orta Doğu ve Kuzey Afrika ile bağlantılı geniş coğrafik bir alanda yerel, bölgesel ve uluslararası olaylar tarafından biçimlenen göç sisteminin önemli bir aktörü olarak değerlendirilmektedir. Uluslararası göç akışında önemli aktör konumunda olan Türkiye önemli sorumluluklar yüklenmektedir. Bu sorumluluklar insan hakları çerçevesinde sürdürülebilir kalkınma hedefleri doğrultusunda sürdürülebilir göç politikalarının oluşturulmasını gerekli kılmaktadır.

KAYNAKÇA

- Acar, E. Ö. (2017). Türkiye’den Oecd Ülkelerine Nitelikli İşgücü Göçü: Bir Panel Veri Analizi. *Uluslararası Ekonomi Ve Yenilik Dergisi*, 3 (1), 1-16.
- Al-Husban, M., & Adams, C. (2016). Sustainable Refugee Migration: A Rethink Towards A Positive Capability Approach. *Sustainability*, 8 (5), 451.
- Aktel, M & Kaygısız, Ü. (2018), Türkiye’de Göç Yönetimi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*.23 (2): 579-604.
- Arınç, K. (2018). Doğu Sınırlarından Türkiye’ye Yaya Mülteci Akımı Ve Ortaya Çıkan Sorunlar. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22 (3), 1467-1485.
- Aydemir, C., Işıklı, E. İ., & Özmen, G. (2019). Türkiye’de Mülteci Sorununun Yoksulluk Ve Refah Seviyesine Etkisi. *Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9 (1), 52-63.
- Bilgili O. & Siegel M.(2010). Understanding The Changing Role Of The Turkish Diaspora, *Unu Mert Working Papers*. Issn 1871-9872
- Castles, S. (2002). Migration And Community Formation Under Conditions Of Globalization. *International Migration Review*, 36 (4), 1143-1168.
- Czaika, M. & Haas, H. (2014). The Globalization Of Migration: Has The World Become More Migratory? *International Migration Review*, 48 (2), 283-323.
- Dalgıç, T. (1977). Beyin Göçü Sorununa Türkiye Açısından Kısa Bir Bakış... *Eğitim Ve Bilim*, 1 (5).5-6.
- De Haas, H., Czaika, M., Flahaux, M. L., Mahendra, E., Natter, K., Vezzoli, S., & Villares Varela, M. (2019). International Migration: Trends, Determinants, And Policy Effects. *Population And Development Review*, 45 (4), 885-922.
- Deniz, T. (2014). Uluslararası Göç Sorunu Perspektifinde Türkiye. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 181 (181), 175-204.
- Demirhan, Y. & Aslan, S. (2015). Türkiye’nin Sınır Ötesi Göç Politikaları Ve Yönetimi. *Birey Ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, 5 (1), 23-62.
- Demir, A. (2016).Farklı Karakterdeki Göçlerin Tarihsel Bir Değerlendirmesi: Türkiye’nin Göç Tarihi. *Middle East Journal Of Refugee Studies*.1 (2): 147-152.
- Elitok, S. P. (2013). Turkish Migration Policy Over The Last Decade: A Gradual Shift Towards Better Management And Good Governance. *Turkish Policy Quarterly*, 12 (1), 161-172.

Elitok, S. P. & Straubhaar, T. (2012). Migration From Turkey To Europe: Betwixt And Between? Europe, Turkey And The Mediterranean Fostering Cooperation And Strengthening Relations. *Europe In Dialogue*, 97-106.

Esenlikci, A. C.& Engin, M. A. (2019). 1960'dan Günümüze Avrupa Birliği Ülkelerinde Yaşayan Türk Göçmenlerin Sorunları. *Hak İş Uluslararası Emek Ve Toplum Dergisi*, 8 (20), 59-77.

Goularas, G. B.& Sunata, U. (2015). Türk Dış Politikasında Göç Ve Mülteci Rejimi. *Moment Dergi*, 2 (1): 12-40.

Gökbayrak, Ş. (2008). Uluslararası Göç Ve Kalkınma Tartışmaları: Beyin Göçü Üzerine Bir İnceleme. *Ankara Üniversitesi Sbf Dergisi*, 63 (03), 65-82.

Güllüpınar, F. (2012). Göç Olgusunun Ekonomi-Politigi Ve Uluslararası Göç Kuramları Üzerine Bir Değerlendirme. *Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2 (4).

İçduygu, A., Erder, S., & Gençkaya, Ö. F. (2014). Türkiye'nin Uluslararası Göç Politikaları, 1923-2023: Ulus-Devlet Oluşumundan Ulus-Ötesi Dönüşümlere. *Mirekoc Araştırma Raporları*, 1, 2014.

İçduygu, A., Ve Yüksek, D. (2012). Rethinking Transit Migration In Turkey: Reality And Representation In The Creation Of A Migratory Phenomenon. *Population, Space And Place*, 18 (4), 441-456.

İçduygu, A.& Aksel, D. B. (2012). Türkiye'ye Düzensiz Göç. *Ankara: İom Uluslararası Göç Örgütü Türkiye Ofisi*.

İçduygu, A. (2012). 50 Years After The Labour Recruitment Agreement With Germany: The Consequences Of Emigration For Turkey. *Perceptions*, 17 (2), 11.

Johnson, K. A. (2020). International Migration, Development, And Policy: Reconsidering Migration Transition Theory—A Way Forward. *Hatfield Graduate Journal Of Public Affairs*, 4 (1), Article 5. Doi: 10.15760/Hgipa.2020.4.1.5

Karaduman, H. A., & Çoban, E. (2019). Brain Drain In Turkey: An Investigation On The Leading Motives Of Skilled Migration. *Avrasya Sosyal Ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 6 (7), 322-339.

Kaya, İ. (2008). Avrupalı Türkler: Misafir İşçilikten Avrupa Vatandaşlığına. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 13 (19): 149-166.

Kocadaş, B. (2016). Cumhuriyet Döneminde Yapılan İç Ve Dış Göçlerin Toplumsal Etkileri. *Sosyolojik Düşün*, 1 (1), 11-18.

Köser-Akçapar, S. (2006). Do Brains Really Going Down The Drain? Highly Skilled Turkish Migrants In The Usa And The «Brain Drain» Debate In Turkey. *Revue Européenne Des Migrations Internationales*, 22 (3), 79-107.

- Li, P. S. (2008). World Migration In The Age Of Globalization: Policy Implications And Challenges. *New Zealand Population Review*, 33 (34), 1-22.
- Mallett, R. (2018). Decent Work, Migration And The 2030 Agenda For Sustainable Development. . Geneva: Swiss Agency For Development And Cooperation. Overseas Development Institute- *Odi Briefing*, London.
- Nawrotzki, R. J., Vejiang, L. (2015). Indirectly Estimating International Net Migration Flows By Age And Gender: The Community Demographic Model International Migration (Cdm-Im) Dataset. *Historical Methods: A Journal Of Quantitative And Interdisciplinary History*, 48 (3), 113-127.
- Nurdoğan, A. K., Dur, A. İ. B., & Öztürk, M. (2016). Türkiye'nin Mülteci Sorunu Ve Suriye Krizinin Mülteci Sorununa Etkileri. *İş Ve Hayat*, 2 (4), 217-238.
- Nurdoğan, A. K., Ve Öztürk, M. (2018). Geçici Koruma Statüsü İle Türkiye'de Bulunan Suriyelilerin Vatandaşlık Hakkı. *Suleyman Demirel University Journal Of Faculty Of Economics & Administrative Sciences*, 23 (3): 1163-1172.
- Nurdoğan, A. K., Ve Şahin, M. (2019). Türkiye'ye Yönelen Uluslararası Göç İşsizliğin Bir Nedeni Mi?. *Opus Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 11 (18), 2201-2223.
- Pecoud, A. (2020). Philosophies Of Migration Governance In A Globalizing World. *Globalizations*, 1-17. Doi.Org/10.1080/14747731.2020.1774316
- Saxenian, A. (2002). Silicon Valley's New Immigrant High-Growth Entrepreneurs. *Economic Development Quarterly*, 16 (1), 20-31.
- Schiff, M., & Özden, Ç. (Eds.). (2005). *International Migration, Remittances, And The Brain Drain*. Trade And Development The World Bank. Washington, Dc: World Bank And Palgrave Macmillan.
- Sirkeci, I., Cohen, J. H. & Yazgan, P. (2012). Turkish Culture Of Migration: Flows Between Turkey And Germany, Socio-Economic Development And Conflict. *Migration Letters*, 9 (1), 33-46.
- Sirkeci, İ., & Yüceşahin, M. M. (2014). Editörden: Türkiye'de Göç Çalışmaları. *Göç Dergisi*, 1 (1), 1-10.
- Şener, B. (2017). Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Uluslararası Göç Olgusu Ve Ulusal Güvenlik Üzerindeki Etkileri Üzerine Bir Değerlendirme. *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, 6 (1), 1-30.
- Topçuoğlu, R.A. (2016). Göç Yazınındaki Düzenli Ve Düzensiz Göç Kavramları: İnsan Hakları Temelinde Bir Kavramsal Sorgulama. *İnsan Hakları Yıllığı*, 34: 1-20.

Wanniarachchi, H. E., Kumara, J. A. S., & Jayawardana, A. K. L. (2020). An Organizational Perspective On Brain Drain: What Can Organizations Do To Stop It? *The International Journal Of Human Resource Management*, 1-37. Doi: 10.1080/09585192.2020.1758745

Weinar, A., & Von Koppenfels, A. K. (2020). *Highly-Skilled Migration: Between Settlement And Mobility*. Imiscoe Research Series. Springer. World Migration Report.(2020).International Organization For Migration.2019.Geneva.Iom.

ELEKTRONİK KAYNAKLAR

URL-1 www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-46774679 Erişim Tarihi: 16.09.2019

URL-2 https://www.kizilay.org.tr/Upload/Dokuman/Dosya/38492657_2017-yili-goc-istatistik-raporu-ocak-2018.pdf Erişim Tarihi: 06.09.2019

URL-3 https://www.goc.gov.tr/kurumlar/goc.gov.tr/YillikGocRaporlari/2016_yiik_goc_raporu_haziran.pdf Erişim Tarihi: 06.09.2019

URL-4 <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Uluslararası-Goc-Istatistikleri-2019-33709> Erişim Tarihi:18.09.2020

URL-5 <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638> Erişim Tarihi: 14.08.2019

A COMPARATIVE STUDY OF PAKISTANI & INDIAN ENGLISH DAILIES EDITORIALS ON THE COVERAGE OF DETERIORATING CONDITIONS OF INDIAN MUSLIMS

Muhammad FAHİM

Riphah International University, Pakistan

muhammadfahimdawer@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-4342-3068>

<i>Atf</i>	Fahim, M. (2021). A COMPARATIVE STUDY OF PAKISTANI & INDIAN ENGLISH DAILIES EDITORIALS ON THE COVERAGE OF DETERIORATING CONDITIONS OF INDIAN MUSLIMS. <i>İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi</i> , 13(2), 501-532
------------	---

ABSTRACT

This research examines the stance/slant and the magnitude of media coverage given to the deteriorating conditions of Indian Muslims. Minorities in India, especially the Indian Muslims, enduring an institutional and systematic bias and neglect in all walks of life. Though the Indian constitution bestows equal rights to all its subjects, however, the ground reality is telling completely an opposite story. The Indian Muslims fell victim to communal violence myriads of times since the inception of modern India. Moreover, since Modi's assertion into the throne, the situation worsened.

The purpose of this research was to examine the stance/slant and the magnitude of media coverage given to the deteriorating conditions of Indian Muslims. Two Indian (Times of Indian & Hindustan Time) and two Pakistani (Dawn & The Nation) English dailies were selected for this study based on their circulation and influence in public and the power corridors. The method of content analysis was castoff to fulfill the needs of the study. Six months (Aug 11, 2019, to Feb 11, 2020) of editorial coverage of the said dailies were examined through content analysis. A total of 57 editorials were found published about the deteriorating conditions of Indian Muslims and were examined through content analysis. 23 editorials of Times of India, 14 of Hindustan Times, and 10 each of Dawn and The Nation were found published and examined through content analysis.

In the Time of India, 7 (30.43%) editorials were found favorable, 0 (0.0%)

(Geliş tarihi: 15.12.2020 – Kabul tarihi: 25.01.2021), DOI: 10.17932/IAU.IAUSBD.2021.021/iausbd_v13i2008

Araştırma Makalesi-Bu makale iThenticate programıyla kontrol edilmiştir.

Copyright © İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi

unfavorable and 16 (69.56%) editorials were found neutral. In the Hindustan Times, 3 (21.42%) editorials were found favorable, 0 (0.0%) unfavorable, and 11 (78.57%) editorials were found neutral. In Dawn, 7 (70%) editorials were found favorable, 0 (0.0%) unfavorable and 3 (30%) editorials were found neutral. In The Nation, 5 (50%) editorials were found favorable, 0 (0.0%) unfavorable and 5 (50%) editorials were found neutral. In total all four newspapers, 22 (38.59%) editorials were found favorable, 0 (0.0%) unfavorable, and 35 (61.40%) editorials were found neutral.

Keywords: *Indian Muslims, Deteriorating Conditions, Indian Media, Coverage of Muslims, Modi*

HİNT MÜSLÜMANLARININ BELİRLEYİCİ ŞARTLARININ KAPSAMI ÜZERİNE PAKİSTAN VE HİNT İNGİLİZCE GÜNLÜK YAYINLARININ KARŞILAŞTIRMALI BİR ÇALIŞMASI

ÖZ

Bu araştırma, Hintli Müslümanların kötüleşen koşullarına ilişkin medyanın duruşunu / eğilimini ve büyüklüğünü incelemektedir. Hindistan'daki azınlıklar, özellikle Hintli Müslümanlar, hayatın her alanında kurumsal ve sistematik bir ön yargıya ve ihmallere katlanıyorlar. Hint anayasası tüm konularına eşit haklar vermesine rağmen, temel gerçeklik tamamen zıt bir hikâye anlatıyor. Hintli Müslümanlar, modern Hindistan'ın başlangıcından bu yana sayısız kez toplumsal şiddetin kurbanı oldular. Dahası, Modi'nin tahta çıkışından bu yana durum kötüleşti.

Bu çalışma için iki Hintli (Times of Indian & Hindustan Time) ve iki Pakistanlı (Dawn & The Nation) İngilizce gazete seçildi. Söz konusu gazetelerin altı aylık (11 Ağustos 2019 - 11 Şubat 2020) editöryel kapsamı içerik analizi yoluyla incelendi. Hintli Müslümanların kötüleşen koşulları hakkında yayınlanmış toplam 57 başyazı bulundu ve içerik analizi ile incelendi. Times of India'nın 23, Hindustan Times gazetesinin 14 ve Dawn ve The Nation'ın her birinin 10 yazısı basılmış ve incelenmiş olarak bulundu.

Time of India'da 7 (%30.43) yazı olumlu, 0 (%0.0) olumsuz ve 16 (%69.56) yazı tarafsız bulundu. Hindustan Times'da 3 (%21.42) yazı olumlu, 0 (%0.0) olumsuz ve 11 (%78.57) yazı tarafsız bulundu. Dawn'da 7 (%70) yazı olumlu, 0 (%0,0) olumsuz ve 3 (%30) yazı tarafsız bulundu. The Nation'da 5 (%50) yazı olumlu, 0 (%0,0) olumsuz, 5 (%50) yazı ise tarafsız bulundu. Toplamda dört gazetenin 22'si (%38.59) yazı olumlu, 0 (%0.0) olumsuz ve 35 (%61.40) yazı tarafsız bulundu.

Anahtar Kelimeler: *Hintli Müslümanlar, Kötüleşen Koşullar, Hint Medyası, Müslümanların Kapsamı, Modi*

INTRODUCTION

Since the partitions of India in 1947, Minorities, especially the Indian Muslims, are facing many challenges in all aspects of their lives. Though the Indian constitution gives equal rights to all minorities, but throughout the history of modern India, Communal violence, socio-economic injustices, institutional biases, and systematic neglect left behind the Indian Muslims in terms of education, social progress, financial wellbeing, and political representation as compared to other communities of the country. After the partition of India into the Hindu majority India and the Muslim majority Pakistan, India chose secularism and Pakistan became the Islamic Republic. Muhammad Ali Jinnah –the founder of Pakistan – famously said that Hindu and Muslims are different nations, based on their different cultures and religion mainly (Moore, 1983). However, millions of Indian Muslims gravitated towards the Indian National Congress (INC) party and did not opt to migrate to Pakistan. The upper-caste Hindus blame the ordinary Indian Muslims for the partition of their motherland, India. That’s why, the Indian Muslims faced communal violence, socio-economic injustices, institutional biases, and systematic neglect throughout the history of modern India and the majority population (Hindus) never tried to differentiate between the Muslim elite who created Pakistan and the millions of Indian Muslims [who] chose to remain in India and not migrate to Pakistan (Engineer, 2004).

Article 25, 29, and 30 of the Indian constitution bestow full rights to minorities and regard all citizens as equal subjects of the state. Therefore, because of the constitutional protection, Muslims in Indian are kept practicing their religion, language, and their way of life. Now, these constitutional provisions are regarded as a threat to Bharat Matha (India) by the ultra-Hindu fundamentalists. The Hindutva communalists always wanted to alter these constitutional provisions but they did not succeed but it entails a two-thirds majority in the Parliament to change the constitution (Engineer, 2004). However, after Modi’s ascension to the throne after winning a landslide election in 2014, this has changed, and he is now passing laws one after another that discriminate the Indian Muslims. The Citizenship (Amendment) Act (CAA), National Register of Citizens (NRC), and the revocation of article 370 are some vivid examples.

Media is a powerful tool in creating an image of any country, community, personality, business, etc. “It is based largely on journalism that we make up our national mind” (Zelizer & Allan 2002). The portrayal of Indian Muslims by the Indian media has played an instrumental role in creating their image in the masses. According to the research of past researches, the Hindi language media had portrayed the Indian Muslims negatively. However, the English media took

a more balanced and somewhat pro-Muslim stance (Narayana & Kapur, 2016). The purpose of this research was to examine the stance/slant and the magnitude of media coverage given to the deteriorating conditions of Indian Muslims. Two Indian (Times of Indian & Hindustan Time) and two Pakistani (Dawn & The Nation) English dailies were selected for this study based on their circulation and influence in public and the power corridors. The method of content analysis was castoff to fulfill the needs of the study. Six months (Aug 11, 2019, to Feb 11, 2020) of editorial coverage of the said dailies were examined through content analysis. Four months before the Citizenship (Amendment) Act (CAA), and two months after CAA.

A total of 57 editorials were found published about the deteriorating conditions of Indian Muslims and were examined through content analysis. 23 editorials of Times of India, 14 of Hindustan Times, and 10 each of Dawn and The Nation were found published and examined through content analysis. In the Time of India, 7 (30.43%) editorials were found favorable, 0 (0.0%) unfavorable and 16 (69.56%) editorials were found neutral. In the Hindustan Times, 3 (21.42%) editorials were found favorable, 0 (0.0%) unfavorable, and 11 (78.57%) editorials were found neutral. In Dawn, 7 (70%) editorials were found favorable, 0 (0.0%) unfavorable and 3 (30%) editorials were found neutral. In The Nation, 5 (50%) editorials were found favorable, 0 (0.0%) unfavorable and 5 (50%) editorials were found neutral. In total all four newspapers, 22 (38.59%) editorials were found favorable, 0 (0.0%) unfavorable, and 35 (61.40%) editorials were found neutral.

COMMUNAL RIOTS

The first major communal riots took place in Jabalpur in 1962 (Engineer, 2004). The official numbers of the casualties are fifty-five but according to unofficial accounts, the death toll had reported more than 200 (Graff & Galonnier, 2013). These riots shocked the country and the First PM of India, Mr. Jawaherlal Nehru. He thought that the communal issue was resolved with partition. However, he did try to resolve the communal issue but did not live long and died in 1964. His daughter, Indira Gandhi, soon became the PM of India and tried to consolidate her party position by winning the hearts and minds of minorities through secularism. After all, before and after independence, minorities supported the National Congress Party because of the party's secular manifesto. Though, she eventually succeeded in her quest but also encountered prodigious hurdles. There was a big faction in the congress party that was opposed to her secular views. To weaken Indira Ji's position, they orchestrated communal riots in Ahmadabad in 1969 (Engineer, 2004). In total, these riots claimed 660 lives – 430 Muslims and 25 Hindus. According to other accounts, the death toll exceeded two thousand, and 80% of victims were Muslims (Graff & Galonnier, 2013).

In 1970, another holocaust happened in Bhivandi. According to reports, more than 400 people died in Bhivandi, mostly Muslims. Jansangh, a Hindu right-wing and communal outfit were instrumental in these riots (Engineer, 2004). In total, as per the Justice D. P. Madon Commission of Inquiry Report, 164 lives were lost. Among those killed, 142 were Muslims and 20 were Hindus (Graff & Galonnier, 2013).

In 1977, the newly formed Janata party won the elections and formed a government, and Jansangh was a constituent. Jansangh pledged its commitment to Gandhi Ji's secular ideology. Knowing that the Jansangh was complicit in several communal riots against minorities, especially Muslims, Muslims voted for the Janata party in desperation. They thought that Jansangh will reciprocate this gesture, but, they were soon disillusioned. After winning an election, a series of communal riots happened from 1978 onward. RSS (Rashtriya Swayamsevak Sangh) was not happy with Jansangh's pledge to secularism, so they engineered communal riots in Varanasi, Jamshedpur, and Aligarh et cetera, thus the Janata party government fell apart. Janata Party transformed into the Bharatiya Janata Party (BJP) and they came to power in the 1980s. It was BJP that incited people to demolish Babri Masjid in 1992. Many communal riots happened either engineered by them or under their watch. Soon after Babri Masjid's demolition, communal riots happened in Delhi, Kanpur, Ahmedabad, Surat, Bombay et cetera. Gujarat massacred in 2002 was a huge blow to secular India. Thousands of Muslims were killed and women were rapped (Engineer, 2004).

SOCIO-ECONOMIC CONDITIONS

India is the biggest democracy in the world and has a population of 1.2 billion-plus. Because of the lack of political will [and systematic prejudice] minorities in India, especially Muslims, were left marginalized. Though many programs were initiated to uproot the problems and bring the Muslim community at par with the rest, but, the lack of will [and prejudice] didn't let the programs materialized (URL-22).

A seven-member committee spearheaded by Justice Rajinder Sachar (retired) was formed by the then Prime Minister of India Manmohan Singh to ascertain the educational, social, and economic condition of Indian Muslims, in 2005. The committee submitted its report in Nov 2006. The Sachar Report (SCR) is an expedient document on the educational, social, and economic conditions of Indian Muslims. The report divulges 60 years of institutional and systematic deprivation, prejudice, and neglect of Muslims in a complete and comprehensive way. This systematic and criminal neglect left behind the Muslims of India in terms of Education, social progress, financial wellbeing, and political representation as compared to other communities. The report does give its recommendations which

can play an instrumental role in uplifting the Muslim community if implemented vigorously and honestly. On the other hand, the right-wing Hindu political parties called the SCR a divisive ruse. However, they have to admit the vivid fact that indeed the Muslim community is the most deprived community of modern India (URL-18).

From time to time, here and there, we witnessed leaders condemning and criticizing the systematic deprivation of Muslims but there is not a single political party in India that raises Muslim grievances. For instance, Sharat Pawar denounced the religiously, ethnically, and racially motivated police arrests of Indian Muslims. Moreover, In February 2001, Ahmadabad High Court Judge vehemently criticized the state government for not issuing the notification of two criminal cases subsequent to the Babri Masjid incident (URL-8). A.G Noorani further argues the Indian Muslims grievances list is long and ranges from police biases, next to zero political representation, fewer job opportunities in both private and public sectors, communal biases in the educational syllabus, to the properties of the wakf. Both, the central and state-level governments failed to ensure equal rights and protection of the Indian Muslim community.

In the past 10 years, according to a report by Fact-Checkers, 76% of victims of hate crimes are Muslims. 90% of these hate crimes had happened since BJP won the 2014 2019 general elections. BJP is openly inciting Hindu youth to be cow protectors/vigilantes, which resulted in physical attacks on Muslims. A Muslim marrying a Hindu can cost them their lives. Furthermore, Muslims are being systematically targeted by the majority (Hindus) to undermine Indian Muslims and their marvelous history. Islamic historical infrastructure is being denigrated by BJP members and Modi himself. A right-wing member of BJP and Chief Minister of UP (Uttar Pradesh), Yogi Adityanath, said that the Taj Mahal, one of the 7 wonders of the world which was built by the Mughal ruler of India Shah Jahan, is not Indian, meaning that the style of the infrastructure is Islamic and Middle Eastern thus it doesn't belong to India. Iconic historical buildings, places, cities, and railway stations, named after famous Muslim historical figures are converted to Hindu names. Similarly, the content of textbooks has also been changed in the BJP ruled states of India (URL-21).

International Reports

According to the 2018 report of the U.S. Commission on International Religious Freedom (USCIRF), "Conditions and atmosphere in India for religious minorities have deteriorated over the last decade owing to a multifaceted campaign by Hindu-nationalists... [Religious minorities] facing acts of violence, intimidation, loss of political power, and increasing feelings of "otherness" (URL-1). In 2017, during PM Modi's visit to the Whitehouse, a group of 5 U.S. senators wrote a letter to the

U.S. president to condemn the deteriorating conditions of minorities (religious) and to raise the matter with the Indian Prime Minister during his meeting. Though it is not vivid whether president Trump raised the issue during his meeting with Prime Minister Modi or not (URL-5).

The international human rights institutions and bodies kept producing reports one after another pertaining to the human rights situation in India. Even in some human rights violations, the state institutions are being founded accomplice. The State Department's Country Reports [on India] about the Human Rights Practices 2017, states: "The most significant human rights issues included police and security force abuses, such as extrajudicial killings, disappearances, torture, arbitrary arrest and detention, rape, harsh and life-threatening prison conditions, and lengthy pretrial detention. Widespread corruption; reports of political prisoners in certain states; and instances of censorship and harassment of media outlets, including some critical of the government continued (URL-2)."

In 2018, another report was issued by the Human Rights Watch (HRW), reporting the 2017 events in India and criticized Modi's government for increased vigilantism against minorities. The report states: "Dissent was labeled anti-national, and activists, journalists, and academics were targeted for their views, chilling free expression. Foreign funding regulations were used to target nongovernmental organizations (NGOs) critical of government actions or policies (URL-12)."

Amnesty International issued analogous kinds of concerns pertaining to the human rights violations against religious minorities, especially Muslims, under Modi's regime. According to the report, Muslims are demonized by the pro-government media, right-wing Hindu groups, and even by some state functionaries. Dalits are being targeted with impunity. Moreover, the state authorities encouraged violence against human rights activists and bodies critical of them. Freedom of expression in the media and on campuses deteriorated drastically. Furthermore, the report criticized even the higher courts of India. The report states: "The Supreme Court and High Courts delivered several progressive judgments, but some rulings undermined human rights. Impunity for human rights abuses persisted (URL-20)."

POLITICAL REPRESENTATION

Political representation is an essential indicator to measure the conditions of a community. A good political representation of a community is an indicator of empowerment. The Indian Muslims are the largest minority in Indian and have the third-largest Muslim population in the world after Indonesia and Pakistan. The Muslims of India are highly under-represented in the Indian 'Lok Sabah' and 'Rajya Sabha', the lower and upper house of the parliament respectively. The Indian Muslim's political representation is less than 50% of what it should

be as per their population. Apart from being an alienated community, the under-representation of Indian Muslims in the parliament [is a patent indicator of the deteriorating conditions of Indian Muslims] (Mainuddin, 2011).

Md Mainuddin (2011) further argues that the Indian Muslim community is under-represented in the national parliament and in the state level legislature as well. This issue has never been regarded as a problem in India. Unlike the schedule caste and schedule tribe, this issue needs a remedy. “On the eve of [the] elections, Muslims are often referred to as ‘pampered community’ and the government’s promises, though seldom fulfilled, are criticized as ‘minorityism’. The vitiated communal atmosphere poses more threat to the security of this minority community.”

The governments failed to address the issue of political marginalization of Muslims and to bring them into the decision making sphere through power-sharing (Mainuddin, 2011). The injustice and discrimination of Muslims in India in several socio-economic areas coincide with low political involvement. “Here again discrimination is seen in the non-inclusion of Muslims in the voter lists and the unfair delimitation exercises wherein Muslim majority constituencies are reserved for the SC category, even when the latter have higher population shares in other constituencies in the states. Consequently, Muslim candidates are not able to contest from Muslim concentrated area” (Basant, 2007).

MODI, HINDUTVA, RSS & INDIAN MUSLIMS

Narendra Modi & the Indian Muslims

After serving as chief minister of Gujarat state of India for almost 13 years, the incumbent Indian Prime Minister Narendra Modi, a life member of RSS and leader of Hindu nationalist Bharatiya Janata Party (BJP), reached the top office of the country after winning general elections in 2014. He was denied a visa of the U.S. before while he was a chief minister on the allegations of playing an instrumental role in the massacre of Muslims in Gujarat. However, he later addressed the joint session of the U.S. Congress as the prime minister of India (URL-17).

Many congressmen praised the decision of denying him the U.S. visa in 2005. Later again upon Modi’s arrival in the United States in 2016, some congressmen publically criticized the Human rights violations in India (URL-14). Before the Gujarat massacre in 2001, Modi publically said that “All Muslims are not terrorists but all terrorists are Muslims” (Varadarajan, 2002). He kept using this phrase in his election campaigns and even after he became a CM of Gujarat. During the 2002 Gujarat bloodletting and mass rapes of Muslims, the local Gujarati media fueled the anti-Muslims hate, and Modi as a CM of Gujarat did nothing to quash the madness. For years he continued justifying the bloodletting and mass rapes of Muslims by arguing that the riots were a reaction to the Sabarmati Express

incident, which according to him the Sabarmati Express incident was done by Muslims – keeping in mind that his claims came before the police investigations. Later during “Gaurav Yatra” which he organized to invoke the Gujarati pride, he accused the secularists of reportedly accusing the whole population of the Gujarat state as mass murderers (URL-8).

He continued to demonize Muslims in his electoral campaigns. Many Muslims fall victims to the police brutality and killings under his watch. The home minister of Gujarat, Amit Shah, and other police officers was found involved in the incidents in the investigations (Engineer, 2015). Instead of improvement, the condition of Indian Muslims has gone worse from bad since the inception of modern India. With the Rashtriya Swayamsewak Sangh (RSS) is in control of helm under the leadership of RSS life member Narendra Modi, by and large, the conditions of Indian Muslims are deteriorating all over India. There is not a signal elected Muslim parliamentarian from the BJP’s - the RSS political front - ruled states (URL-8).

BJP won state-level elections in 2017 in Uttar Pradesh (UP), the most populated state of India with 200 million inhabitants, one-fifth of them are Muslims. BJP appointed Yogi Adityanath as chief minister of UP, a hardliner, under Modi’s umbrella. The appointment of a hardliner Hindu cleric dazed the political pundits and rattled not only the biggest two minority groups, Muslims and Christians, but other minority groups as well (URL-19). Though communal and sectarian violence is not new to India, but, Hindu prejudice and chauvinism increased rapidly since Modi’s BJP seized the central throne, and his party gained state-level power (URL-10). Muslims are being targeted by the hardliner Hindu mobs. In Gurgaon, Hindus unleashed a harsh campaign against Muslims offering prayers in the open spaces. Rajeev Mittal, the leader of the Hindus group who started the campaign against Muslims contended that their campaign is not against worshippers but rather about upholding the local municipal laws. He further said: “We are not against people offering prayer, but it should be done in the mosque or in all the areas designated for them (URL-6).”

The lynching of Indian Muslims drastically increased in India under Modi’s regime. [To mention a few] Soon after Modi’s second general elections victory in 2019, a video had been surfaced on Social media showing a Muslim man, Tabrez Ansari, 22, lynched by a Hindu mob, in the state of Jharkhand. The mob coerced him to raise slogans such as “Jai Shri Ram” which means “Hail Shri Ram”. Later, Tabrez Ansari succumbed to his wounds in the hospital. In another incident, a school teacher was arrested by the police of Jharkhand for defending beef eaters in a 2-year-old social media post. Another school teacher was thrown out of a running train in Kolkata for rebuffing to shout Hindu slogans (URL-11).

In April 2017, Irshad Khan along with his brother, Arif, and father, Pehlu, hails from Jaishingpur village, was attacked by an angry mob while they were carrying cows in their truck from Jaipur to their Village. Later, his father succumbed to his injuries in the hospital (URL-13). On 28 Sep 2015, in Dadri, Neighbors accused Muhammad Akhlaq and his family of eating beef. The violent Hindu mob dragged them all out of their house and brutally assaulted them. Before the arrival of police, Akhlaq succumbed to his injuries, and his son was critically injured as well. Later in an investigation, the police found that the meat that was found in Akhlaq's house was Mutton not beef, and a local BJP political leader's son was found complicit in the lynching (Sarkar, 2016). [The list goes on].

In his review of Komireddi's Book 'Malevolent Republic: A Short History of the New India' in The Guardian newspaper, Mr. Jason Burke wrote that "Though the book was written before the polls in 2019, but the author, an Indian journalist, has no doubts about the rupture that Modi represents with all that has gone before." Then he quoted Komireddi that: "India under Modi has undergone the most total transformation since 1991 [when the economy was opened up to the free market and an astonishing boom unleashed]... the New India he has spawned... is a reflection of its progenitor: culturally arid, intellectually vacant, emotionally bruised, vain, bitter, boastful, permanently aggrieved and implacably malevolent: a make-believe land full of fudge and fakery, where savagery against religious minorities is among the therapeutic options available to a self-pitying majority frustrated by Modi's failure to upgrade its standard of living" (URL-15).

Winning a landslide victory in the 2019 general elections, Modi with absolute powers is passing laws from the parliament one after another – which in one way or another discriminate against Muslims. Among these laws, NRC is one of them. NRC was predominantly implemented in Assam to identify Muslim migrants, mainly from Bangladesh, and as a result of this exercise, 2 million folks were declared alien and illegal migrants. The BJP regime pledged that once they are done with Assam, NRC will be implemented in the rest of India as well. But, the exercise went wrong for the right-wing Hindu supremacist BJP because 60% were Hindus among those who failed to produce papers, therefore, identified illegal migrants. So, to corner Muslims alone and exclude Hindus, Sikhs, Buddhists, Jains, Christians, and Parsis, they had passed the notorious and draconian law, called the Citizenship Amendment Act (CAA) (URL-16). One of BJP's manifesto promises is to expel, delete, and eliminate the illegal Bengali Muslim migrants. During an election campaign, the incumbent home minister of India, Amit Shah, called these migrants "infiltrators" and "termites" (Rajini, 2019).

Hindutva & the Indian Muslims

Before the East India company occupation of India in 1857, Muslims ruled India

for approximately 950 years. A plethora of right-wing Hindu nationalists and few historians believe that Hindus and Hindu culture, religion, and way of life were suppressed during the Muslim rule. Therefore, with the rise of the independence movement in India, the aspiration of Hindus grew to fix this historic bent.

The term Hindu fundamentalist is not the right word for describing Hindutva. Because there is no holy scripture in Hinduism to which obedience and conformity can be ordered or called. The Hindutva term was first used by Savarkar's in 1923. Vinayak Savarkar was a Hindu nationalist and politician. According to him, Hindutva itself is a whole history, instead of calling it a word. He believed that it is not only a religious or cultural history of Hindus but it encompasses everything. According to Savarkar, the Hindu religion is just a part of Hindutva (Savarkar's book: Essentials of Hindutva, 1923).

According to another scholar Arun Swamy, "Defining India's diversity along linguistic, regional, and caste lines as a 'Hindu culture' is problematic" (URL-4). For BJP and other political parties, Hinduism as an idea is parallel to nationalism. According to them, the fundamental idea is that the land of India is inherently Hindu. Therefore, they conceive Islam and Christianity a foreign invading religions/cultures and deems them a threat to the Hindu nation (Jaffrelot, 1996) (Swamy, 2003).

The following are the characteristics of Hindutva in nutshell. A) India is the inherent land of Hindus, thus they are the licit and rightful rulers of this land. B) Because the origin of Islam and Christianity is not Indian and indigenous. Muslims and Christians are seen with mixed feelings and doubts. C) The caste system is a threat to Hindu unity. Predominantly, Modi's and his BJP party politics revolve around the Hindutva ideology. As per the UNCIRF, Hindutva excludes all others except Hindus and only focuses on Hindus' rights (URL-1).

RSS (Rashtriya Swayamsevak Sangh)

RSS (Rashtriya Swayamsevak Sangh) is the Hindu supremacist and violent organization that assassinated the great Mahatma Gandhi on Jan 30, 1948. RSS (Rashtriya Swayamsevak Sangh) strictly follows the Hindutva ideology. The Hindutva and Hindu nationalism ideologies have evolved from Savarkar's views. Vinayak Savarkar was a Hindu nationalist and politician. He wrote in a 1923 treatise: "Mohammedan [Muslim] or Christian countrymen ... are not and cannot be recognized as Hindus, their holy land is far off in Arabia or Palestine. Their mythology and godmen, ideas, and heroes are not children of this soil (URL-6)."

Bajrang Dal is their wing that recruits foot soldiers for them and deploys them in groups across the country to target Muslims and other minorities. They have created and deployed more than 25,000 groups across India. According to Paul Richard Brass, a professor at the University of Washington, Bajrang Dal is "a

somewhat pathetic but nevertheless dangerous version of the Nazi S.A.” Since Bajrang Dal’s creation, for much of the years, they have been remained on the margins in Indian society and never came to the mainstream. But since Modi’s assertion into the throne in 2014, RSS and Bajrang Dal have grown manifold and have been legitimized. As a consequence, communal violence increased by 28% between 2014-2017 (URL-13).

CITIZEN AMENDMENT ACT (CAA)

On 12th December 2019, a Citizen Amendment Act (CAA) has been passed by the BJP government from the parliament which gives the right to all religions to claim citizenship of India, fleeing persecution from Muslim majority neighboring countries (namely Afghanistan, Pakistan, and Bangladesh), but except Muslims. The CAA streamlines the citizenship process for the religious minorities (except Muslims) and allows them to claim Indian citizenship in six years. Hitherto, 12 years of stay within India is the prerequisite for Naturalization. The federal government argues that the bill is for the protection of minorities fleeing persecution from the above-said countries. However, these claims are deeply flawed, because this law doesn’t include Ahmadi Muslims from Pakistan, Hindus & Christians from Sir Lanka, and Muslims & Hindus from Myanmar. The CAA will not come into effect in the autonomous regions of India – under the sixth schedule of the Indian Constitution. These autonomous tribal denominated regions are Tripura and Mizoram, Assam, Meghalaya. The Act will also not apply to Nagaland and Mizoram and Arunachal Pradesh. (URL-3).

MEDIA & INDIAN MUSLIMS

The bond between media and minorities is an ongoing struggle that those who acquaint the anecdote. Agenda-setting is one of the most expedient functions of media. It is the media that tells the mass what’s essential and what’s not. Agenda-setting was first introduced by Bernard Cohen. He said: “The press may not be successful much of the time in telling people how to think, but it is stunningly successful in telling its readers what to think.” For the last two decades, Muslims, Arabs, and the Middle East are the prime focus of media. This started with the gulf war and continued with events such as the 9/11, Afghanistan invasion, Iraq invasion, the Arab spring et cetera (Azharudeen, 2016).

Media is a powerful tool in creating an image of any country, community, personality, business, etc. “It is based largely on journalism that we make up our national mind” (Zelizer & Allan 2002). The portrayal of a certain type of community or religion, race, and ethnicity by the media has been the main interest of academics for ages. Muslims are perceived negatively all over the world, especially after 9/11, and the media played an instrumental role in creating this image. Moreover, the Muslim community is the biggest minority community

in India [well over more than 180 million] and patently Hindus are in majority in India. With her secular constitution, which ensures minorities equal rights, India is the world's biggest democracy and has vibrant media, which played an instrumental role in constructing the image of Muslims [they have] in India (Narayana & Kapur, 2016).

The print media of India is diverse in its disposition in terms of languages and dialects. It has a huge circulation in the country, not only in the regional languages, such as Gujarati, Marathi, Tamil and Urdu, but English as well. Furthermore, the Hindi language newspapers have the biggest circulation whereas English dailies fall into the second category however the Urdu language dailies have a very small number of circulations in the country. Gujarati and Marathi language newspapers are regional dailies and have a huge number of publications. Nevertheless, Marathi, Hindi, and Gujarati media are more insensitive towards Muslims [than the English media]. The regional language dailies are more influenced by Hindutva and BJP's doctrine [than the English print media] (Farouqui, 2009).

Modern-day India's history is littered with communal riots such as the Babri Masjid incident, which happened on 6 Dec 1992. With the covert and silent concurrence of the Indian government, the Hindu communalists demolished the Babri Masjid. The Hindi-language media labeled Muslims as "terrorists and fundamentalists" and the media supported the Hindu Mobs and portrayed their opinion as to the opinion of the Indian masses. The same anecdote had been repeated in the Gujarat riots in 2002 as far as the Hindi-language media is a concern. However, the English media took a more balanced (Narayana & Kapur, 2016).

According to senior journalists of India, the Indian media is demonizing the largest minority of the country, Muslims (180 million). They are exhibiting Muslims as disloyal to the state of India and a regressive community. Furthermore, Muslims are being called anti-nationals on TV shows. According to Paranjay Guha Thakurta, author and independent journalist, a segment of Indian media added hugely to the increasing intolerance in India. This section of media tried to exhibit minorities, especially Muslims, as second class citizens of the country. This is the kind of Islamophobia that is being metastasized. He further named the TV hosts that hugely added to the high level of toxicity in the Indian society, they include "Anjana Om Kashyap of Aaj Tak, Sudhir Chaudhary of Zee News, Amish Devgun of Network 18 Hindi and Gaurav Sawant of India Today TV (URL-9) Arnab Goswami and list goes on.

These media outlets claim to have an internal system of blocking inciting and provocative content but records prove that these claims all just claims. For instance, Suresh Chavhanke appeared on his own Sudarshan TV and said: "conspiracy to

turn India into an Islamic country.” A managing editor of NDTV India, Ravish Kumar, argues that the Indian mainstream media outlets are undermining the Indian democracy and their numbers are in hundreds. By covering issues such as the Ram temple, these channels pretended of protecting the interest of Hindus. According to him, the Indian media is deliberately making Hindus insecure of Muslims and by doing so they are converting Hindus into a [violent] mob. He continues, adding that: “Today’s media has become a Hindu media and they don’t follow ideals of journalism. I say to Hindus to stop watching news channels (URL-9).”

In 2019, the Modi government revoked the especial Status (Article 370) of Indian administered Jammu & Kashmir (J&K). In addition, during his state visit to Washington in 2019, he met with members of the Kashmiri Pandit community. Kashmiri Pandits was a Hindu minority in J&K and was driven out from the valley in 1990 by force. Their numbers were estimated at around 350,000. The mainstream media and social media is fabricating an impression that the abrogation of 370 is vengeance for killing and driving out the Hindu Pandit community from the Valley (URL-7).

PROBLEM STATEMENT

Media is a powerful tool in creating an image of any country, community, personality, business, and et cetera. “It is based largely on journalism that we make up our national mind” (Zelizer & Allan 2002). During the Babri Masjid Incident, the Hindi-language media labeled Muslims as “terrorists and fundamentalists” and the media supported the Hindu Mobs and portrayed their opinion as to the opinion of the Indian masses. The same anecdote had been repeated in the Gujarat riots in 2002. However, the Indian English media, by and large, took a somewhat balanced stance (Narayana & Kapur, 2016). The Pakistani English press might be low in circulation compared to Urdu dailies but it’s extremely influential in Pakistan’s power corridors (Ali, 2017). In the past, several studies have been conducted about the Indian media portrayal of Indian Muslims. But, no study has been conducted yet that examines the stance/slant and the amount of coverage given to the deteriorating conditions of Indian Muslims by the Pakistani & Indian English press in their editorials. This study will examine the Stance/slant of the Pakistani & Indian English press to ascertain whether its coverage of the deteriorating conditions of Indian Muslims is Favorable, Unfavorable, or Neutral. Secondly, it examines the magnitude of coverage given to the deteriorating conditions of Indian Muslims in their editorials.

RESEARCH OBJECTIVES

1:- To examine the stance/slant of the Pakistani & Indian English press, by studying their editorials, to ascertain whether their coverage of the deteriorating

conditions of Indian Muslims is Favorable, Unfavorable, or Neutral.

2:- To study the magnitude of coverage given by the Pakistani & Indian English press to the deteriorating conditions of Indian Muslims in their editorials.

SIGNIFICANCE OF RESEARCH

In the past, several studies have been conducted to study the portrayal of Indian Muslims by the Indian media. However, no study has been conducted yet that examines the stance/slant and the amount of coverage given to the deteriorating conditions of Indian Muslims by the Pakistani & Indian English press. Through content analysis of its editorials, this study will analyze the stance of two Indian English dailies (Times of India & Hindustan Times) and two Pakistani English newspapers (Dawn & The Nation) regarding the deteriorating conditions of Indian Muslims and the amount of coverage given to the deteriorating conditions of Indian Muslims.

This study has been conducted during an imported time in the history of Indian Muslims. The incumbent prime minister of India, Narendra Modi (life member of RSS), had played an instrumental role in the Gujarat massacre of Muslims and the demolition of the 12-century mosque, the eminent Babri Masjid when he was a chief minister of Gujarat. Now as a prime minister of the country, he is passing anti-Muslims laws (CAA, NRC, Abrogation of article 370) one after another and the mobs of RSS are lynching Muslims in broad daylight with impunity. Muslims are being systematically harassed and deprived of their rights, socially, educationally, religiously, institutionally, and politically. In reaction, the entire Muslim community and the secular non-Muslims of India are protesting across the country. Ergo, this study is very timely and significant.

LITERATURE REVIEW

The focus of this research is on the stance and coverage of the Pakistani & India press pertaining to the deteriorating conditions of India Muslims. In this section, the existing literature has been reviewed regarding the deteriorating conditions of Indian Muslims and their portrayal in the media.

Deteriorating Conditions of Indian Muslims

Basant (2007) discusses the seven-member Sachar committee spearheaded by Justice (retired) Rajinder Sachar which was formed by the then Prime minister of India Manmohan Singh to ascertain the educational, social, and economic condition of Indian Muslims, in 2005. The committee submitted its report in Nov 2006. The Sachar Report (SCR) is the first attempt of its kind to render information on the social and economic conditions of Indian Muslims by using large-scale empirical data. The report divulges 60 years of institutional and systematic deprivation, prejudice, and neglect of Muslims. Furthermore,

the report also gives its recommendations to uplift the Muslim community if implemented vigorously and honestly.

Mainuddin (2011) analyzed the socio-economic conditions of Indian Muslims, mainly of West Bengal, through secondary data. The objectives of the study were to ascertain the socio-economic conditions of Indian Muslims to understand the plight of the Muslim community. According to his study findings, socio-politically and socio-economically the Indian Muslims are the most marginalized community of India. Their conditions are not at par with the rest of the communities and deteriorated in all walks of life.

Majid and Farooq (2019) concluded in their study that since the inception of modern India, the Muslim community has been kept deprived, and the Indian constitutions failed to function and address the disquiets of the Muslim community. The majority [Hindus] and the even government of India made loathing and prejudice towards Muslims a common practice in daily routine life, and on the other hand, the policymakers of the country also ignored the community. Muslims and Christians become targets of Modi's hate and warmongering activities and the international community also did not take notice of it.

Mistry (2006) discussed the socio-economic situation of Muslims in great detail. In the study, Mistry concluded that since 1947, Muslims of India have failed to progress socially and economically. However, there are a plethora of instances of individual achievements of Muslims contributing to all spheres of the Indian state. According to Kutty (2007), there is no scarcity of organizations created with the agendas to advance the interests of the Muslim community. However, for the achievement of sustainable growth of the Muslim community is important to enable them to set their own agendas and function in the society proactively instead of reacting to the agendas set by their rivals for them.

Alam (URL-22), in his study "Democracy and Indian Muslims as Unequal", analyzed the problems and prospects of Indian democracy in the context of minority Muslim rights. He concluded that in every walk of life the Indian Muslims' conditions are worsened. He noted: "The community needs special safeguards from the government and non-government institutions at-least to minimize such violence." Furthermore, Alam (URL-22) in his article "Democracy Democracy and Indian Muslims Living In Peril and Indian Muslims Living In Peril", concluded similar type of problems as far as the Muslim community treatment is a concern, that no democracy and pluralistic society can function properly by systematically neglecting its minority communities.

Jaffrelot (2017) discusses the situation of Indian democracy and the growing violence against minority groups in his study. He stated in his article that by-and-large the constitution remained secular and India is the world's biggest

democracy but in practice, especially after 2014, minorities are facing a new kind of domination. Despite the official secular narrative of the state, the country's ruling leaders openly supporting Hindutva and support the policing of Muslims and Christians by the right-wing Hindus [RSS]. According to the 2011 census, Muslims are 14% of the total population of India, yet only 3.7% of members of the parliament are Muslims. Furthermore, 21% of prisoners awaiting trial are Muslims. "Yet the Muslim share of those sentenced in 2015 (15.8 percent) is nearly the same as the proportion of Muslims in the general population, a sign that many of those arrested are cleared at trial." The justice system of India is extremely slow and that means a long prison term if being arrested by the police. He concluded that India is slowly becoming an 'ethnic democracy'.

Koushik (2013), by studying the "public theologies and their substantive, spatial, spiritual and temporal dimensions" concluded that despite the high level of protection in the constitution for minorities, Muslims of India are considered 'others' and they are categorized as 'Good and Bad Muslims'. Muslims are required to prove their loyalty to the state. Adcock (2018), by reviewing the reports issued by the U.S. Commission on International Religious Freedom and by the U.S. Department of State's Office of International Religious Freedom, with regards to the cow protectionists issue, she concluded that the politics of cow protection and anti-slaughter legislation further deteriorated the conditions of Muslims and it puts the goal of curtailing anti-minority bigotry and violence in jeopardy.

Sajjad (2018), analyzed the deteriorating conditions of Muslims since Modi's BJP came to power in 2014 through different recent sources and Human rights reports of international organizations. He concluded that the conditions of Muslims deteriorated drastically under the BJP government. Since 2014, Muslims and other minorities have faced persecution which is centered on communal issues. It is argued that right-wing forces of Hindutva with the ideological support of the BJP have encouraged radical mindsets and ingrained them in Indian society. This signifies that even seemingly "secular" political representatives of the Congress party have reinstated forms of Hindu supremacy in the ambiance where history is being edited and minority communities are portrayed as aliens in the Republic of India.

Portrayal of Indian Muslims by the Indian Media

Narayana & Kapur's (2011) content analysis of three elite Indian English dailies reveals that most of the news content was based on news reports and most of these reports were based on press releases and speeches of politicians. The findings of this study denote that the mainstream Indian media are seldomly cover matters that are important and pertinent to the Indian Muslim community. Furthermore,

Space given to Muslim issues in the Indian mainstream media is far from being satisfactory. The Indian mainstream media do not have any policy of news treatment of the Indian Muslim community.

Afaq's (2015) study of two national newspapers of India was to ascertain the tone of newspapers regarding Indian Muslims reveals that the negative portrayal of the Muslim community by the mainstream media has dangerous repercussions and this might put the Muslim community in a disadvantageous position. His analysis of the 'Time of India' and 'The Hindu' clearly shows that these two English mainstream newspapers portrayed the Muslim community very negatively. "Often Muslims are portrayed as terrorists, anti-nationals, communal, fundamentalists, etc."

Liyakat's (2017) study analyzes the "Image of Muslims in Mainstream English Dailies of India, during 2007 and 2017." The study uncovers that because of the media's negative projection of Indian Muslims they are often perceived as anti-nationals, terrorists, communal, fundamentalists, zealots, etc. His analysis reveals that the proportion of negative coverage given to Muslims was very high as compared to the positive coverage.

Ahmed (2016) examines the portrayal of Muslims and Islam by the Tamil media. In his content analysis of four Tamil dailies, namely Dinakaran, Dinamalar, Dinamani, and Dina Thanthi concludes that after the Coimbatore bombing Tamil media represented Muslims as suspicious and terrorist and created a negative impression of Islam and Muslims among the masses. The "terms like Muslim theeviravadhigal, Islamia payangaravadhigal, theeviravadhigal, jihad poraligal and adipadaivadhigal are used extensively in the Tamil dailies" which created a negative image of Islam and Muslims. Kumar (2011) analyzes the mainstream print media coverage given to the rape cases of Muslim women. "Generally, Muslims are underrepresented between the experts, newsmakers, and people portrayed by the media. When they get heed by the media, they are more apt to be represented as villains."

Bhat, Iqbal, and Akhtar's (2017) study revealed the systematic negative representation of Muslims by the Indian media. This negative portrayal of Muslims and Islam pushed the community to the margin of Indian society. This trend did and will alienate them further. "The risk of creating social outcasts is seen as a great challenge to the long-term cohesion of society." The media has unleashed a campaign against the Muslim community and Islam and Muslims in the grab of a campaign against terrorism. According to Nurullah (2010), the Media represented Islam and Muslims as terrorists and Fundamentalists. Moreover, the media associated terrorism with Muslims and called it their sole monopoly. Such attribution resulted in racial hatred, Islamophobia, attacks on Muslims minorities,

pogroms, and all kinds of other violence.

Kattarwala (2010) concluded that on one side, the depiction is those of a secular and of unity which help melting the tensions between the two faiths. And on the other side, there is a division which strengthen the inherently patently distinct identity of Islam and Hinduism and regard Islam as the faith of outsiders. Ahmed (2010) analyzed the Indian media coverage of communal riots. He concluded that with the passage of time the mainstream media improved their coverage of such riots but the regional media followed their Hindutva agendas and fueled tensions between Hindus and Muslims during Gujarat and other-riots.

METHODOLOGY

Research Methodology

This is a comparative study of two Pakistani English dailies (Dawn & The Nation) and two Indian English dailies (Times of India & Hindustan Times). The dailies were selected on the basis of their circulation and influence in public and in the power corridors. Total six months (four before CAA and two after CAA) of editorials of all four dailies were examined to ascertain the stance/slant of the newspapers and the amount of coverage given to the deteriorating conditions of Indian Muslims (from August 11, 2019 to February 11, 2020). The method of content analysis was castoff to [examine] the editorials of the dailies (Sarantakos, 2012). The unit of analysis of this study was the paragraph of the editorials and the whole editorials of the above-mentioned dailies. All the editorials regarding Indian Muslims of the above mentioned four newspapers from Aug 11, 2019 to Feb 11, 2020 were deemed as the universe of this research. All editorials of the above said newspapers about Indian Muslims were selected as samples for this study. Four categories were designated to ascertain the Stance/Slant & magnitude of coverage given to the Indian Muslims, Favorable, Unfavorable, Neutral, and Magnitude of Coverage.

RESULTS

The aim of this chapter is to summarize and evaluate the finds of the content analysis of four different newspaper editorials to study the slant and the magnitude of the coverage given to the deteriorating conditions of Indian Muslims. Four different newspaper editorials were examined from August 11, 2019 to February 11, 2020. Among the four different newspapers, two Indian English dailies (Times of India & Hindustan Times) were selected and two Pakistani English dailies were selected for the study.

Table 1. Times of India. Table by Paragraphs from Aug 11, 2019 to Feb 11, 2020

	Total Paragraphs in editorial	Favorable Para- graphs	Unfavorable Paragraphs	Neutral Para- graphs	Overall editorial Slant
Feb 7, 2020	4 100%	2 50%	0 0.0%	2 50%	Neutral
Feb 5, 2020	4 100%	1 25%	0 0.0%	3 75%	Neutral
Feb 4, 2020	4 100%	0 0.0%	1 25%	3 75%	Neutral
Feb 3, 2020	3 100%	1 33.33%	0 0.0%	2 66.66%	Neutral
Feb 1, 2020	3 100%	3 100%	0 0.0%	0 0.0%	Favorable
Jan 30, 2020	4 100%	3 75%	0 0.0%	1 25%	Favorable
Jan 24, 2020	4 100%	2 50%	0 0.0%	2 50%	Neutral
Jan 11, 2020	3 100%	3 100%	0 0.0%	0 0.0%	Favorable
Jan 3, 2020	4 100%	2 50%	0 0.0%	2 50%	Neutral
Dec 30, 2019	3 100%	1 33.33%	0 0.0%	2 66.66%	Neutral
Dec 26, 2019	3 100%	0 0.0%	0 0.0%	3 100%	Neutral
Dec 24, 2019	3 100%	0 0.0%	0 0.0%	3 100%	Neutral
Dec 20, 2019	4 100%	1 25%	0 0.0%	3 75%	Neutral
Dec 17, 2019	4 100%	1 25%	0 0.0%	3 75%	Neutral
Dec 12, 2019	3 100%	2 66.66%	0 0.0%	1 33.33%	Favorable
Dec 10, 2019	3 100%	2 66.66%	0 0.0%	1 33.33%	Favorable
Dec 9, 2019	4 100%	0 0.0%	0 0.0%	4 100%	Neutral
Nov 21, 2019	3 100%	3 100%	0 0.0%	0 0.0%	Favorable
Nov 20, 2019	3 100%	1 33.33%	0 0.0%	2 66.66%	Neutral
Oct 18, 2019	4 100%	1 25%	0 0.0%	3 75%	Neutral
Sep 20, 2019	3 100%	3 100%	0 0.0%	0 0.0%	Favorable
Sep 18, 2019	3 100%	0 0.0%	0 0.0%	3 100%	Neutral
Sep 16, 2019	3 100%	0 0.0%	0 0.0%	3 100%	Neutral
Total	79 2,300%	29 958.31%	1 25%	46 1,316.64%	

Table 1 (Check *Figure 1* for the illustration) shows the total number of editorials published pertaining to the deteriorating conditions of Indian Muslims in the Time of India from August 11, 2019 to February 11, 2020. Also, it shows the slant of the editorials about the deteriorating conditions of Indian Muslims published in the Time of India from August 11, 2019 to February 11, 2020. Total 79 paragraphs in 23 editorials were published regarding the deteriorating condition of Indian Muslims in the Times of India. 29 (36.70%) paragraphs were found favorable in terms of slant, 1 (1.26%) paragraphs unfavorable and 46 (58.22%) paragraphs were found neutral.

Table 2. Hindustan Times. Table by paragraph from Aug 11, 2019 to Feb 11, 2020

	Total Para- graphs in edi- torial	Favorable Paragraphs	Unfavorable Paragraphs	Neutral Para- graphs	Overall edito- rial Slant
Feb 11, 2020	3 100%	2 66.66%	0 0.0%	1 33.33%	Favorable
Jan 28, 2020	3 100%	2 66.66%	0 0.0%	1 33.33%	Favorable
Jan 10, 2020	3 100%	1 33.33%	0 0.0%	2 66.66%	Neutral
Jan 7, 2020	3 100%	1 33.33%	0 0.0%	2 66.66%	Neutral
Dec 18, 2019	3 100%	0 0.0%	0 0.0%	3 100%	Neutral
Dec 18, 2019	3 100%	2 66.66%	1 33.33%	0 0.0%	Favorable
Dec 17, 2020	5 100%	2 40%	0 0.0%	3 60%	Neutral
Nov 14, 2019	3 100%	1 33.33%	0 0.0%	2 66.66%	Neutral
Nov 6, 2019	6 100%	1 16.66%	0 0.0%	5 83.33%	Neutral
Nov 7, 2019	4 100%	0 0.0%	0 0.0%	4 100%	Neutral
Oct 30, 2019	3 100%	1 33.33%	0 0.0%	2 66.66%	Neutral
Oct 16, 2019	3 100%	1 33.33%	0 0.0%	2 66.66%	Neutral
Oct 6, 2019	3 100%	1 33.33%	0 0.0%	2 66.66%	Neutral
Sep 6, 2020	3 100%	0 0.0%	0 0.0%	3 100%	Neutral
	48 1,400%	15 456.62%	1 33.33%	32 909.95%	

Table 2 (Check *Figure 2* for the illustration) shows the total number of editorials published pertaining to the deteriorating conditions of Indian Muslims in Hindustan Times from August 11, 2019 to February 11, 2020. Also, it shows the slant of the editorials about the deteriorating conditions of Indian Muslims published in the Hindustan Times from August 11, 2019 to February 11, 2020. Total 48 paragraphs in 14 editorials were published regarding the deteriorating condition of Indian Muslims in the Hindustan Times. 15 (31.25%) editorials were found favorable in terms of slant, 1 (2.08%) paragraphs unfavorable and 32 (66.66%) paragraphs were found neutral.

Table 3. Daily Dawn. Tables by paragraphs from Aug 11, 2019 to Feb 11, 2020

	Total Para- graphs in editorial	Favorable paragraphs	Unfavorable paragraphs	Neutral paragraphs	Overall edi- torial Slant
Jan 7, 2020	2 100%	2 100%	0 0.0%	0 0.0%	Favorable
Dec 13, 2019	2 100%	2 100%	0 0.0%	0 0.0%	Favorable
Dec 12, 2019	6 100%	5 20%	0 0.0%	1 80%	Favorable
Nov 10, 2019	6 100%	4 66.66%	0 0.0%	2 33.33%	Favorable
Nov 18, 2019	3 100%	1 33.33%	0 0.0%	2 66.66%	Neutral
Oct 6, 2019	12 100%	1 8.33%	0 0.0%	11 91.66%	Neutral
Oct 8, 2019	2 100%	2 100%	0 0.0%	0 0.0%	Favorable
Sep 3, 2019	9 100%	2 22.22%	0 0.0%	7 77.77%	Neutral
Aug 17, 2019	3 100%	3 100%	0 0.0%	0 0.0%	Favorable
	45 900%	22 550.54	0 0.0%	23 349.42%	

Table 3 (Check *Figure 3* for the illustration) shows the total number of editorials published pertaining to the deteriorating conditions of Indian Muslims in Dawn from August 11, 2019 to February 11, 2020. Also, it shows the slant of the editorials about the deteriorating conditions of Indian Muslims published in Dawn from August 11, 2019 to February 11, 2020. Total 45 paragraphs in 10 editorials were published regarding the deteriorating condition of Indian Muslims in Dawn. 22

(48.88%) paragraphs were found favorable in terms of slant, 0 (0.0%) paragraphs unfavorable and 23 (51.11%) paragraphs were found neutral.

Table 4. The Nation. Table by paragraph from Aug 11, 2019 to Feb 11, 2020

	Total Paragraphs in editorial	Favorable paragraphs	Unfavorable paragraphs	Neutral paragraphs	Overall editorial Slant
Feb 5, 2020	9 100%	6 66.66%	0 0.0%	3 33.33%	Favorable
Jan 11, 2020	4 100%	4 100%	0 0.0%	0 0.0%	Favorable
Jan 5, 2020	3 100%	1 33.33%	0 0.0%	2 66.66%	Neutral
Dec 21,2019	3 100%	3 100%	0 0.0%	0 0.0%	Favorable
Dec 18,2019	3 100%	1 33.33%	0 0.0%	2 66.66%	Neutral
Dec 17,2019	5 100%	1 20%	0 0.0%	4 80%	Neutral
Dec 14,2019	2 100%	1 50%	0 0.0%	1 50%	Neutral
Dec 11,2019	3 100%	1 33.33%	0 0.0%	2 66.66%	Neutral
Nov10,2019	4 100%	3 75%	0 0.0%	1 25%	Favorable
Oct 5, 2019	3 100%	2 66.66%	0 0.0%	1 33.33%	Favorable
	39 1000%	23 578.31%	0 0.0%	16 421.64%	

Table 4 (Check *Figure 4* for the illustration) shows the total number of editorials published pertaining to the deteriorating conditions of Indian Muslims in The Nation from August 11, 2019 to February 11, 2020. Also, it shows the slant of the editorials about the deteriorating conditions of Indian Muslims published in The Nation from August 11, 2019 to February 11, 2020. Total 39 paragraphs in 10 editorials were published regarding the deteriorating condition of Indian Muslims in The Nation. 23 (58.97%) paragraphs were found favorable in terms of slant, 0 (0.0%) paragraphs unfavorable and 16 (41.02%) paragraphs were found neutral.

Table 5. Slant & Magnitude distribution by newspapers from Aug 11, 2019 to Feb 11, 2020

	Favorable	Unfavorable	Neutral	Total
Times Of India	7 30.43%	0 0.0%	16 69.56%	23 100%
Hindustan Time	3 21.42%	0 0.0%	11 78.57%	14 100%
Dawn	7 70%	0 0.0%	3 30%	10 100%
The Nation	5 50%	0 0.0%	5 50%	10 100%
Total	22 171.85%	0 0.0%	35 228.13%	57 400%

Table 5 (Check *Figure 5* for the illustration) shows the total amount of editorial published regarding the deteriorating conditions of Indian Muslims in all four newspapers and in each newspaper. Also it shows the slant of each newspaper and all four newspapers together. **Times of India:** Total 23 editorials were published in the Times of India. 7 (30.43%) editorials were found favorable, 0 (0.0%) unfavorable and 16 (69.56%) editorials were found neutral. **Hindustan Times:** Total 14 editorials were published in Hindustan Times. 3 (21.42% editorials were found favorable, 0 (0.0%) unfavorable, and 11 (78.57%) editorials were found neutral. **Daily Dawn:** Total 10 editorials were published in Dawn. 7 (70%) editorials were found favorable, 0 (0.0%) unfavorable and 3 (30%) editorials were found neutral. **The Nation:** Total 10 editorials were published in The Nation. 5 (50%) editorials were found favorable, 0 (0.0%) unfavorable and 5 (50%) editorials were found neutral. **Total:** Total 57 editorials were published all together in four different newspapers. 22 (38.59%) editorials were found favorable, 0 (0.0%) unfavorable, and 35 (61.40%) editorials were found neutral.

DISCUSSION AND ANALYSIS

In the discussion and analysis chapter, the results or findings are discussed and analyzed in terms of the research objectives. This content analysis study aimed to analyze, compare and examine four different newspapers (two Pakistani and two Indian English dailies) by studying their editorials to ascertain the stance/slant of the newspapers regarding the deteriorating conditions of Indian Muslims. The research also aims to study the magnitude of the coverage given to the deteriorating conditions of Indian Muslims.

TIMES OF INDIA SLANT & MAGNITUDE

Six months of editorials (August 11, 2019 to February 11, 2020) of the Times of India were analyzed to ascertain the slant and magnitude of the daily's coverage to the deteriorating conditions of Indian Muslims. As demonstrated by *Table 4.1*, 23 editorials (Total 79 paragraphs) were published by the daily regarding the deteriorating conditions of Indian Muslims. This indicates that the daily's coverage to the deteriorating conditions of Indian Muslims was fairly good and was neither low nor high. Thus, the result shows that the magnitude of coverage to the deteriorating conditions of Indian Muslims by the Times of India was good and highest of all.

With regards to the stance/slant of the daily pertaining to the coverage given to the deteriorating condition of Indian Muslims, out of the 79 paragraphs of the total 23 editorials, 29 paragraphs were favorable, only 1 was unfavorable, and 46 paragraphs were found neutral. So, according to the results, the daily's stance/slant was neutral and favorable. Except one paragraph, no unfavorable paragraphs were found by the study in the daily's coverage about the deteriorating conditions of Indian Muslims. This indicates that the daily either favored Muslims or produced neutral analysis on the deteriorating conditions of Indian Muslims. However, the daily's analysis was predominantly neutral in its stance/slant.

HINDUSTAN TIMES SLANT & MAGNITUDE

The Hindustan Times editorials from August 11, 2019 to February 11, 2020 (Six months) were analyzed to ascertain the stance/slant and magnitude of the daily's coverage to the deteriorating conditions of Indian Muslims. As demonstrated by *Table 4.2*, 14 editorials (Total 48 paragraphs) were published by the daily regarding the deteriorating conditions of Indian Muslims. The result indicates that the magnitude of the daily's coverage to the deteriorating conditions of Indian Muslims was average.

Pertaining to the stance/slant of the daily regarding its coverage given to the deteriorating condition of Indian Muslims, out of the 48 paragraphs of the total 14 editorials, 15 paragraphs were favorable, only 1 was unfavorable, and 32 paragraphs were found neutral. So, according to the results, the stance/slant of the daily was found predominantly neutral and fairly favorable. Except one paragraph, no unfavorable paragraphs were found by the study in the daily's coverage about the deteriorating conditions of Indian Muslims. This indicates that the coverage produced by the daily was not only predominantly neutral but also favored the Indian Muslims.

DAILY DAWN SLANT & MAGNITUDE

The study investigated six months of editorials (August 11, 2019 to February 11, 2020) of the Daily Dawn to ascertain the slant and magnitude of the daily's

coverage to the deteriorating conditions of Indian Muslims. As demonstrated by *Table 4.3*, 10 editorials (Total 45 paragraphs) were published by the daily regarding the deteriorating conditions of Indian Muslims. This indicates that the daily's coverage to the deteriorating conditions of Indian Muslims in terms of total paragraphs published by the daily is ahead of The Nation. Therefore, the result shows that the magnitude of coverage to the deteriorating conditions of Indian Muslims by Daily Dawn is higher than The Nation in terms of total paragraphs count.

With regards to the stance/slant of the daily regards the coverage given to the deteriorating condition of Indian Muslims, out of the 45 paragraphs of the total 10 editorials, 22 paragraphs were favorable, 0 was unfavorable, and 23 paragraphs were found neutral. So, according to the results, the stance/slant of the daily was found equally neutral and favorable. No unfavorable paragraphs were found by the study in the daily's coverage about the deteriorating conditions of Indian Muslims. This indicates that the coverage about Indian Muslims produced by Daily Dawn was 50% neutral and 50% favorable.

THE NATION SLANT & MAGNITUDE

This research examined six months of editorials (August 11, 2019 to February 11, 2020) of The Nation newspaper to ascertain the stance/slant and magnitude of the daily's coverage to the deteriorating conditions of Indian Muslims. As demonstrated by *Table 4.4*, 10 editorials (Total 39 paragraphs) were published by the daily regarding the deteriorating conditions of Indian Muslims. This indicates that the daily's coverage give to the deteriorating conditions of Indian Muslims in terms of total paragraphs published by the daily is low as compare to Dawn. Thus, the result shows that the magnitude of coverage given by The Nation newspaper to the Indian Muslims is extremely scarce as compare to the Dawn investigated by this study.

With regards to the stance/slant of the daily regards the coverage given to the deteriorating condition of Indian Muslims, out of the 39 paragraphs of the total 10 editorials, 23 paragraphs were found favorable, 0 was unfavorable, and 16 paragraphs were found neutral by this study. So, according to the results, the stance/slant of the daily was found predominantly favorable towards the Indian Muslims. No unfavorable paragraphs were found by the study.

TOTAL SLANT & MAGNITUDE DISTRIBUTION

Through a six months of content analysis of four different English dailies editorials (Two Indian and Two Pakistani), the study founded a total of 57 editorials published in all four different newspapers. 23 by Times of India, 14 by Hindustan Times, and 10 each by the Daily Dawn and The Nation. With regards to the stance/slant of the newspapers, 22 (38.59%) editorials were found favorable, 0 (0.0%) unfavorable and 35 (61.40%) editorials were found neutral.

Magnitude

This study found that the total amount of coverage collectively given to the deteriorating condition of Indian Muslims by all four newspapers were neither low nor high, it can be categorized as average. The Time of India has given the highest amount of coverage to the deteriorating conditions of Indian Muslims as compare to the Hindustan Times. The Hindustan Times falls into the second place in terms of the amount of coverage given to the deteriorating conditions of Indian Muslims. However, the two Pakistani dailies, Dawn and The Nation, have given equal amount of coverage to the deteriorating conditions of Indian Muslims.

Slant

With regards to the stance/slant, this research reveals that the coverage of all the four dailies was predominantly neutral. However, a fairly huge amount of coverage of all the four different dailies was favorable. No unfavorable coverage was founded in all four newspapers by this study. The Times of India and Hindustan Times coverage were founded predominantly neutral. Daily dawn coverage was predominantly favorable. The Nation newspaper coverage was 50% neutral and 50% favorable.

CONCLUSION

This research investigates the media coverage of the deteriorating conditions of Indian Muslims. Through content analysis, this study examines the stance/slant and magnitude of the coverage the media gives to the deteriorating conditions on Indian Muslims. The first objective of this research was to ascertain the stance/slant of the coverage given to the deteriorating conditions of Indian Muslims by the Pakistan & Indian English print media. The second objective was to ascertain the magnitude of coverage given to the deteriorating conditions of Indian Muslims by the Pakistani & Indian English print media.

By conducting content analysis, four dailies editorial were examined and compared (both county's daily's comparison was done separately, it was not cross-compared). Two Indian elite English dailies (Times of India & Hindustan Times) and two Pakistani elite English dailies (Dawn & The Nation) were selected for the content analysis. Six months (Aug 11, 2019 to Feb 11, 2020) of editorials were selected of the said dailies for the content analysis. A total of 57 editorials were published all together in four different newspapers regarding the deteriorating conditions of Indian Muslims. 23 editorials in Times of India, 14 in Hindustan Times, and 10 each in Dawn and The Nation were published. The study reveals that the Times of India has given more coverage to the deteriorating conditions of Indian Muslims than the Hindustan Times. However, the Pakistanis daily's, Dawn and The Nation, has given an equal amount of coverage to the deteriorating conditions of Indian Muslims.

In the Time of India, 7 (30.43%) editorials were found favorable, 0 (0.0%) unfavorable and 16 (69.56%) editorials were found neutral. In the Hindustan Times, 3 (21.42%) editorials were found favorable, 0 (0.0%) unfavorable, and 11 (78.57%) editorials were found neutral. In Dawn, 7 (70%) editorials were found favorable, 0 (0.0%) unfavorable and 3 (30%) editorials were found neutral. In The Nation, 5 (50%) editorials were found favorable, 0 (0.0%) unfavorable and 5 (50%) editorials were found neutral. In total all four newspapers, out of the 57 editorials, 22 (38.59%) editorials were found favorable, 0 (0.0%) unfavorable, and 35 (61.40%) editorials were found neutral. With regard to the stance/slant, this research reveals that the coverage of all the four dailies was predominantly neutral. However, a fairly huge amount of coverage of all the four different dailies was favorable. No Unfavorable coverage was found in all four dailies.

REFERENCES

- Adcock, C. (2018). Cow Protection and Minority Rights in India: Reassessing Religious Freedom. *Asian Affairs*, 49(2), 340-354.
- Afaq, M. F. (2015, January) Coverage of Indian newspapers on Muslim issues: Content analysis of The Times of India and The Hindu. *International Journal of Communication and Social Research*, 3(1).
- Ahmed, A. N., & MA, M. (2016). A Study on the Representation of Islam and Muslims in Tirunelveli Edition of Tamil Dailies. *J Mass Communicat Journalism*, 6 (291). doi:10.4172/2165-7912.1000291.
- Ahmed, S. (2010). The role of the media during communal riots in India: A study of the 1984 Sikh riots and the 2002 Gujarat riots. *Media Asia*, 37(2), 103-111.
- Alam, M. T. (2019). Democracy and Indian Muslims as Unequal. *International Journal of Trend in Scientific Research and Development (IJTSRD)*, 3(3), 742-745.
- Ali, U. (2017, July 20). *Self-Censorship in the English Print Media of Pakistan*. (Dissertation). Riphah International University, Rawalpindi.
- Azharudeen. (2016). The Representation of Islam and Muslims In the Indian Media. (Dissertation). Manhajur Rashad Islamic College, Darul Huda Islamic University, Kerala.
- Basant, R. (2007). Social, economic and educational conditions of Indian Muslims. *Economic and Political Weekly*, 828-832.
- Bhat, M. R., Iqbal, K., & Akhtar, S. (2017, July). Portrayal Of Muslims As Threat To Society By The Media-An Overview In Indian Context. *International Journal of Innovative Research and Advanced Studies (IJIRAS)*, 4(7).
- Engineer, A. A. (2004). Islam and Muslims in India. Problems of Identity and Existence. *Oriente moderno*, 23(1), 71-82. <https://www.jstor.org/stable/25817918?seq=1>
- Engineer, I. (2015, July). Modi, Terrorism, and Indian Muslims. *Secular Perspective*. <https://csss-islam.com/secular-perspective/modi-terrorism-and-indian-muslims/>
- Zelizer, B., & Allan, S. (Eds.). (2011). *Journalism after september 11*. Taylor & Francis.
- Graff, V., & Galonnier, J. (2012). Hindu-Muslim Communal Riots in India II (1986-2011). *Online Encyclopedia of Mass Violence, Paris, Sciences Po, CERI*. <https://www.sciencespo.fr/mass-violence-war-massacre-resistance/en/document/hindu-muslim-communal-riots-india-i-1947-1986.html>

- Jaffrelot, C. (1996). *The Hindu Nationalist Movement in India 1925 to the 1990s*. New Delhi: Viking.
- Jaffrelot, C. (2017). India's democracy at 70: Toward a Hindu state?. *Journal of Democracy*, 28(3), 52-63.
- Kattarwala, N. (2010, January). The portrayal of Islam in the Indian mass media. In *MeCCSA (Media, Communication and Cultural Studies Association) Conference, London, United Kingdom*.
- Koushik, M. (2013). *Reimagining 'Good Muslim, Bad Muslim': Public Theologies of Citizenship and Belonging in the Republic of India* (Doctoral dissertation). Brown University, Rhode Island.
- Kumar, A. (2011). Mass media and Muslims in India: Representation or subversion. *Journal of Muslim Minority Affairs*, 31(1), 59-77.
- Kutty, F. (1997). Indian Muslims: rebuilding a community. *Journal of Muslim Minority Affairs*, 17(1), 167-177.
- Liyakat, M. (2017). *Image of Muslims in Mainstream English Dailies of India: A Critical Analysis of Four Major Newspapers During 2007 & 2017*. (Dissertation). Aligarh Muslim University, Aligarh.
- Mainuddin, M. (2011). Socio-economic conditions and political representation of Indian Muslims: A study of West Bengal. *Researchers World*, 2(4), 123.
- Majid, A., & Farooq, S. (2019). Socio-Political and Economic Status of Minorities In India. *Pakistan Vision*, 20(1), 1.
- Mistry, M. B. (2005). Muslims in India: A demographic and socio-economic profile. *Journal of Muslim Minority Affairs*, 25(3), 399-422.
- Moore, R. J. (1983). Jinnah and the Pakistan demand. *Modern Asian Studies*, 17(4), 529-561. <https://www.jstor.org/stable/312235?seq=1>
- Narayana, U., & Kapur, P. (2011). Indian media framing of the image of Muslims: An analysis of news coverage of Muslims in English newspapers of India. *Media Asia*, 38(3), 153-162.
- Nurullah, A. S. (2010). Portrayal of Muslims in the media: "24" and the 'Othering' process. *International Journal of Human Sciences*, 7(1), 1020-1046.
- Sajjad, M. W. (2018). Examining the State of Muslim Minority under Modi's BJP since 2014. *Strategic Studies*, 38(4), 19-36.
- Sarantakos, S. (2012). *Social Research* (4th Edition). Palgrave Macmillan
- Sarkar, S. (2016). Fascism and the BJP. *Frontier Weekly* https://www.academia.edu/24879357/Fascism_and_the_BJP

Savarkar, V. D. (2016). *Essentials of hindutva*. http://savarkar.org/en/encyc/2017/5/23/2_12_12_04_essentials_of_hindutva.v001.pdf_1.pdf

Swamy, A. R. (2003). *Hindu Nationalism-What's Religion Got to Do with It*. ASIA-PACIFIC CENTER FOR SECURITY STUDIES HONOLULU HI HONOLULU. United States.

Varadarajan, S. (Ed.). (2002). *Gujarat, the Making of a Tragedy*. Penguin Books. India.

Weber, R. P. (1990). *Basic content analysis* (No. 49). Sage.

Wimmer, R. D., & Dominick, J. R. (2013). Mass media research: Cengage learning. *Yang-Wallentin, F., Schmidt, P., Davidov, E., & Bamberg, S.*(2004). *Is there any interaction effect between intention and perceived behavioral control. Methods of Psychological Research Online, 8*(2), 127-157.

Zelizer, B. & Allan, S. (2002). *Journalism after september 11*. London: Routledge.

ELECTRONIC REFERENCES

URL-1 <https://go.usa.gov/xUG4t> (Date of access: 27.01.2020)

URL-2 <https://www.state.gov/wp-content/uploads/2019/01/India.pdf> (Date of access: 06.02.2020)

URL-3 [https://economictimes.indiatimes.com/news/et-explains/citizenship-amendment-bill-what-does-it-do-and-why-is-it-seen-as-a-problem/articleshow/72436995.cms#:~:text=The%20act%20seeks%20to%20amend,lived%20in%20India%20without%20documentation.&text=Protests%20have%20broken%20out%20across,Citizenship%20\(Amendment\)%20Act%202019](https://economictimes.indiatimes.com/news/et-explains/citizenship-amendment-bill-what-does-it-do-and-why-is-it-seen-as-a-problem/articleshow/72436995.cms#:~:text=The%20act%20seeks%20to%20amend,lived%20in%20India%20without%20documentation.&text=Protests%20have%20broken%20out%20across,Citizenship%20(Amendment)%20Act%202019) (Date of access: 12.02.2020)

URL-4 <https://www.eastasiaforum.org/2018/05/15/hindu-nationalism-in-india-a-century-in-the-making/> (Date of access: 10.02.2020)

URL-5 <https://www.kennedy.senate.gov/public/press-releases?ID=DF710F32-39E9-41B2-BBE1-E265F4057E4A> (Date of access: 15.02.2020)

URL-6 <https://www.theguardian.com/world/2019/may/26/india-muslims-narendra-modi-bjp-new-dawn> (Date of access: 23.02.2020)

URL-7 <https://foreignpolicy.com/2019/09/26/in-kashmir-modi-is-failing-both-muslims-and-hindus/> (Date of access: 19.02.2020)

URL-8 <https://frontline.thehindu.com/the-nation/muslims-today/article10074503.ece> (Date of access: 02.03.2020)

URL-9 <https://gulfnews.com/world/asia/india/how-indian-news-channels-are-peddling-hatred-against-muslims-on-primetime-tv-1.67265166#> (Date of access: 06.03.2020)

URL-10 <https://indianexpress.com/article/opinion/columns/yogic-madness-yogi-adityanath-uttar-pradesh-bjp-narendra-modi-4576588/> (Date of access: 18.03.2020)

URL-11 <https://www.dw.com/en/indian-religious-minorities-face-increased-violence-under-modi-report/a-49346394> (Date of access: 12.03.2020)

URL-12 <https://www.hrw.org/world-report/2018/country-chapters/india> (Date of access: 25.03.2020)

URL-13 <https://www.newyorker.com/news/on-religion/the-violent-toll-of-hindu-nationalism-in-india> (Date of access: 03.04.2020)

URL-14 <https://www.washingtonpost.com/news/worldviews/wp/2016/06/01/u-s-senators-attack-indias-human-rights-record-before-modis-capitol-hill-address/> (Date of access: 16.04.2020)

URL-15 <https://www.theguardian.com/books/2019/aug/05/malevolent-republic-short-history-of-new-india-ks-komireddi-review> (Date of access: 27.04.2020)

URL-16 <https://www.theguardian.com/commentisfree/2019/dec/22/bjp-citizenship-amendment-act-indians> (Date of access: 27.04.2020)

URL-17 <https://www.forbes.com/sites/ronakdesai/2016/05/31/the-real-significance-of-prime-minister-modis-address-to-congress/#1f9ef64b4b51> (Date of access: 10.05.2020)

URL-18 http://www.india-seminar.com/2016/677/677_rakesh_basant.htm (Date of access: 16.05.2020)

URL-19 <https://www.nytimes.com/2017/03/18/world/asia/firebrand-hindu-cleric-yogi-adityanath-picked-as-uttar-pradesh-minister.html> (Date of access: 06.05.2020)

URL-20 <https://www.amnesty.org/en/documents/POL10/6700/2018/En/> (Date of access: 16.05.2020)

URL-21 <https://www.washingtonpost.com/opinions/2018/12/06/modis-india-is-living-nightmare-muslims/> (Date of access: 22.05.2020)

URL-22 https://roundtableindia.co.in/index.php?option=com_content&view=article&id=9700:democracy-and-indian-muslims-living-in-peril&catid=129:events-and-activism&Itemid=195 (Date of access: 29.05.2020)

SOCIAL MEDIA FEAR OF DISLIKE IN ADOLESCENTS: A SCALE DEVELOPMENT STUDY

Osman SONER

Uludağ Üniversitesi, Türkiye

osmansoner02@hotmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-9741-5357>

Olca YILMAZ

TED Üniversitesi, Türkiye

olcay.yilmaz@tedu.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0003-4740-3782>

<i>Atıf</i>	Soner, O.; Yılmaz, O. (2021). SOCIAL MEDIA FEAR OF DISLIKE IN ADOLESCENTS: A SCALE DEVELOPMENT STUDY. <i>İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi</i> , 13(2), 533-554
-------------	---

ABSTRACT

The aim of this study is to determine the fear of social media dislike in adolescents while developing a scale. 746 high school students, 451 (60.4%) girls and 295 (49.6%) boys, participated in the study. A pilot study was carried out with 117 of the participants and the data set of main administration with 631 participants was randomly assigned into two sets and exploratory and confirmatory factor analysis were administered respectively. An additional test-retest administration was carried out with 66 participants. As a result, it was determined that the scale showed a structure consisting of five dimensions (unhappiness, obsessive thinking, desirability, anonymous identity and empathy) with 24 items. Item-factor loadings varied between .404 and .833. As a result of confirmatory factor analysis, performed to confirm the factor structure. Chi-square value and all the other fit indices were found to have acceptable values. Cronbach's Alpha internal consistency coefficient was found as .814 for the total scale while test-retest reliability coefficient of the scale was .87. Findings revealed that the Social Media Fear of Dislike Scale is a valid and reliable measurement tool for determining adolescents' fear of social media dislike.

Keywords: *Scale development, Social media, Identity*

(Geliş tarihi: 10.12.2020 – Kabul tarihi: 19.02.2021), DOI: 10.17932/IAU.IAUSBD.2021.021/iausbd_v13i2009

Araştırma Makalesi-Bu makale iThenticate programıyla kontrol edilmiştir.

Copyright © İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi

ERGENLERDE SOSYAL MEDYA BEĞENİLMEME KORKUSU: BİR ÖLÇEK GELİŞTİRME ÇALIŞMASI

ÖZ

Bu araştırmanın amacı, ergenlerde sosyal medya beğenilmeme korkusunu belirlemeye dönük bir ölçek geliştirmektir. Araştırmaya 451'i (%60.4) kız ve 295'i (%49.6) erkek olmak üzere 746 lise öğrencisi katılmıştır. Katılımcıların 117'si ile pilot uygulama gerçekleştirilirken kalan 631 katılımcı ile gerçekleştirilen uygulamadan elde edilen veri seti seçkisiz olarak ikiye bölünmüş, ilk veri setine açımlayıcı faktör analizi ikinci veri setine ise doğrulayıcı faktör analizi uygulanmıştır. Ayrıca 66 katılımcı ile test-tekrar test uygulaması gerçekleştirilmiştir. Açımlayıcı ve doğrulayıcı analizler sonucunda ölçeğin beş alt boyut (mutsuzluk, takıntılı düşünce, beğenilme isteği, anonim kimlik ve empati) ve 24 maddeden oluştuğu belirlenmiştir. Ölçeğin madde-faktör yükleri .404 ile .833 arasında değişmektedir. Doğrulayıcı faktör analizinde Ki-kare değeri ve diğer tüm incelenen uyum indekslerinde kabul edilebilir değerlere ulaşılmıştır. Ölçeğin geneli için iç tutarlık katsayısı .814 olarak bulunmuştur. Ölçeğin test-tekrar test güvenilirlik katsayısı ise .87 olarak elde edilmiştir. Bulgular Sosyal Medya Beğenilmeme Korkusu Ölçeği'nin, ergenlerin sosyal medya beğenilmeme korkularını belirlemeye yönelik yeterli düzeyde geçerlik ve güvenilirlik değerlerine sahip bir ölçme aracı olarak kabul edilebileceğini göstermiştir.

Anahtar Kelimeler: Ölçek geliştirme, Sosyal medya, Kimlik

INTRODUCTION

Nowadays, when the flow of information is intensely realized through social media, an individual may show the need to gain certain characteristics that make him distinguished while maintaining his individuality, being original and realizing himself. In this sense, it can be thought that the desire to be special may lead the individual to compare himself/herself with the other individuals by using various methods. At this point, social media utilizes one-to-one or groups' mutual communication and allows individuals to transfer information to each other (Evans, 2012; Onat, 2010). It is a tool for sharing people's stories and life experiences (Bostancı, 2010; Kanişoğlu, 2013), pictures, videos, photos and many other experiences (Kaya, 2011). In addition, social media is composed of a content created by people who use this tool to discuss or collaborate with each other (Boyd & Ellison, 2008; Kietzman, Kristopher, Maccarty, & Silvestre, 2011) that is, a web-based facilitator with personal profiles within a particular system that allows others to see. In one aspect, social media is a new communication channel in which individuals share content and express themselves as they come from within, and in which they have the opportunity to see content sharing by other users (Boyd & Ellison, 2008).

Social media has an important share covering the computer and internet usage as Turkey Statistical Institute (TÜİK) reported; according to a study they carried out in 2017 with participants in the 16-74 age group it has been referred to as 56.6% - 66.8%. Also, it was found that 83.7% of individuals use personal profile creation, sending messages, sharing photos and other content via social media (URL-1). Turkey statistics of Overview Digital in 2017 also reported that there are 48 million active social media users and such a high proportion covered almost 60% of Turkey's population. Internet World Stats 2017 published a report, based on the researches of the Nielsen Online, ITU, Facebook, and GFK, stating that the number of internet users in Turkey was 56 million people (URL-2). It can be foreseen that internet and social media, which have such a widespread usage, may bring out some individual and social problems. These problems can be observed more prominently when social media enables the individual to communicate and interact with others to reveal their actual self. This is because such a platform can enable individuals to express their actual self clearly and on the other hand to share the actual self away from subjectivity (Tosun, 2017).

Considering the usage of social media as a mean of communication, there are some features that differentiate social networks from social media. The latter connects individuals to their friends and various environments (Kırksekiz, 2013) while also providing interaction and communication among users (Gangadharbatla, 2008) and enabling young people to meet others and express themselves more easily than the actual social life (Ellison, Lampe & Steinfeld, 2016). Facebook

is one of these; utilizing social integration (Kalafat & Göktaş, 2011) via sharing of photos (Papacrasshi, 2009). Friendster which allows users to use photos such as facebook but restricts its use (Christakis & Fowler, 2012); Myspace with features such as playing games, creating events, music, video, photo sharing, and correspondence with friends who are online (Altunay, 2012); LinkedIn a tool used to build professional relationships (Vick & Walsh, 2006); and some other social networks such as Bebo which allows the creation of dynamic profiles and link networks between various domains and modes (Boyd & Ellison, 2008; Carrington, 2009) can provide similar and different possibilities to their users.

It is a common belief that social media tools help individuals to socialize with more than one social group, at the same time making them feel isolated in a virtual environment. This situation, which is the result of exposure to a large number of information provided by social media tools, can also cause some psychological problems such as attention disorder, inability to make rational decisions, and increased perception of forgetfulness and surprise (Çingay, 2015). While communicating under this technological influence, continuous change in the interactions within the society causes the individual's self to change continuously and thus, the individual cannot become individualized (Çakır, 2013). In other words, the new social media concept literally detaches individuals from themselves. This detachment may cause the individual to be left isolated from the society to a certain extent. Users gain a self formed by being in a virtual world mentally, becoming more and more preferable to being in the state of "virtual self" (Çingay, 2015).

There are many studies on social networking platforms and individuals' psychological functioning. One of them (Ellison, Lampe, & Steinfield, 2007) found that using Facebook may interact with the measures of psychological well-being. In another research Amichai-Hamburger, Kaplan and Dorpatcheon's (2008) showed that extroverts benefit from such an interaction function rather than introvert college students. In another study conducted by Calvert, Pempek and Yermolayeva (2009) about the use of Facebook by university students, it was observed that this platform was mostly used for social interaction and that the students had an offline relationship with the other students. In a study conducted by Koçak (2012) with individuals between the ages of 15-24, it was found that individuals used social media for purposes such as keeping in touch with the agenda and having fun. Participants were found to use social media primarily for consumption and then for production. Chuang, Florence, Teresa, Patti and Weichao (2018), in their quantitative study, reported that 17% of students started using social media as early as nine-years-old, and 40% accepted the request of strangers while participants also reported that they mostly use social media to connect with friends. In a scale development study conducted by Arğın (2013,

it was found that students developed positive attitudes towards social media and this was at a very high level. Attitudes towards social media were also not differentiated by gender. Additionally, gender and its effect on social media have been researched frequently. Tutgun Ünal (2015) found that social media addiction differed according to gender in favor of women. In addition, it was seen that women are supported in terms of emotion more than men in social media and men had a tendency of feeling conflict in social media. İçen and Tezci (2017) also conducted a study presenting gender differences' significant effect on the use of social media.

As it can be understood, as a popular concept in recent years, there are various and numerous studies about social media. In addition, there is a remarkable point that recent literature points out a consistent increase in the use of social media. Yet, any scale development study focusing on the social media fear of dislike, which is the subject of this research, was not found in the literature. This research is directed towards a goal to fill this gap in the literature. For these purposes of the research following problems were tried to be explored:

1. How is the level of reliability of the Social Media Fear of Dislike Scale (SMFDS)?
2. How is the validity (face, construct and criterion validity) values of SMFDS?

METHOD

Research Design

This research is a scale development study. Heppner, Wambold, and Kivlighan (2008) suggested that researches may use the following steps in the scale development process; establishing the structure and concept to be measured, literature review, forming the item pool and scaling, content analysis and pilot application, sampling and data collection, conducting factor analysis, clarifying the definitive items, and finally exploring the psychometric properties. In the process of developing SMFDS, a similar path was followed and firstly the literature was reviewed adopting theoretical explanations about self-design and self-esteem concepts to conceptualize social media fear of dislike.

Study Group

The study group was formed from high school students attending five different high schools in a district of Istanbul during the 2018-2019 academic year. Considering the practical issues, appropriate sampling method (Fraenkel & Wallen, 2012) was adopted while selecting the study group. The scale was administered to a total of 748 high school students including the pilot and trial form of the scale and the personal information form. Size of the study group was determined by taking into consideration the rule "at least five times the number of items" (Tavşancıl, 2014).

A pilot form was administered to 117 participants (60 boys, 57 girls) while data of another 631 participants (39.44% of total, 295 boys; %60.54 of total, 453 girls) was used for the trial form. For exploratory and confirmatory factor analysis, randomly assigned two group of data (n1=316, n2=315) were used. Test-retest method with two weeks interval was adopted to find out the consistency of the scale with 66 high school students.

Data Collection Instruments

Social Media Fear of Dislike Scale: An item pool consisting of 83 items which are representing related constructs formed by the researchers. An expert opinion form was prepared and sent to two experts who had previous research about this subject to examine the items in terms of their appropriateness and construct validity. Subsequently, a language specialist corrected item errors. After expert views and pilot administration, a pool of 39 items was used. A four-point scaling “(1) Never”, “(2) Sometimes”, “(3) Frequently”, “(4) Always” was preferred. There is no reverse item in the scale.

Factor analytic studies showed that SMFDS consisted of five dimensions (unhappiness, obsessive thinking, empathy, desirability, anonymous identity) and a final form of 24 items. The unhappiness sub-dimension is formed by items 1, 2, 3, 5, 6, 8 and 16; the obsessive thinking sub-dimension is formed by items 17, 19, 22 and 24; the sub-dimension of the desirability is formed by items 4, 10, 12, 13 and 14; anonymous identity sub-dimension is formed by items 7, 9, 18 and 21; and empathy sub-dimension is formed by items 11, 15, 20 and 23. The highest and lowest scores that can be obtained from the scale are 96 and 24 respectively. A high score is interpreted as the individual perceiving himself / herself as highly having a fear of social media dislike.

Data Collection

Data is collected by the first researcher with written forms of data collection tools after obtaining the ethical and legal permissions. Legal permissions are obtained from the Istanbul National Education Department with the approval of the governorship of Istanbul. Before administration of data collection instruments participants are instructed about the research and confidentiality policy. Data is collected on a voluntary basis and participants are given contact information in case they needed research results.

Data Analysis

Two statistical softwares, SPSS 22.0 (Statistical Package for the Social Sciences) and LISREL 8.80 (Linear Structural Relations) were used. All the data were first examined for the presence of missing and extreme values, and then assumptions of the related analysis are examined before validity and reliability studies. As for the validity studies, the content and structure validity were examined. To ensure

validity first of all expert opinions were used and 21 of the items were revised. Then, the data obtained from the first study group was used in exploratory factor analysis (EFA) with the eigenvalue statistics and scatter plot being considered to determine the number of factors in the first phase of analysis. Then, the explained variance ratios, item-factor loadings, item total correlations and item discrimination levels are examined. Confirmatory factor analysis (CFA) was used with the second data set while all the commonly used fit indices and graphs being taken into consideration. To explore the reliability of the scale, Cronbach's alpha coefficients were calculated for the whole scale and each dimensions. To calculate test-retest reliability pearson correlation analysis between administrations is used.

FINDINGS AND DISCUSSION

Factor Analysis And Findings Related To Structure Validity

After examining the expert opinions where 55 items were evaluated in terms of their content and appropriateness for the construct to be measured a 39 item trial form of the scale was designed. A preliminary study was conducted with 117 participants and feedbacks about clarity of the items were received and corrected in accordance with these feedback. Then the appropriateness of the data set for factor analysis was tested first. At this stage, the data was collected from 725 participants, who expressed themselves as social media users, in order to reveal the factor structure of the scale and determine the construct validity. Before data analysis, outlier values were examined and the 12 of the participants' data were extracted from the dataset. Skewness and Kurtosis values were also examined and showed the value of 0.097 right skewed, but normal and 0.0801 non-vertical. Data set is randomly divided into two as it was explained above, and EFA was conducted using the first data set.

Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) value was found to be 0.852. Tabachnick and Fidel (2001) stated that for factor analysis, the KMO value should be at least 0.60, while Sencan (2005) and Sharma (1996) also suggested that the sample gives you a KMO value of 0.90 is regarded as an excellent level for data analysis. Barlett test was also found to be significant ($\chi^2 = 3057.446$, $p = 0.000$). These findings show that the data structure can be evaluated as applicable for the factor analysis.

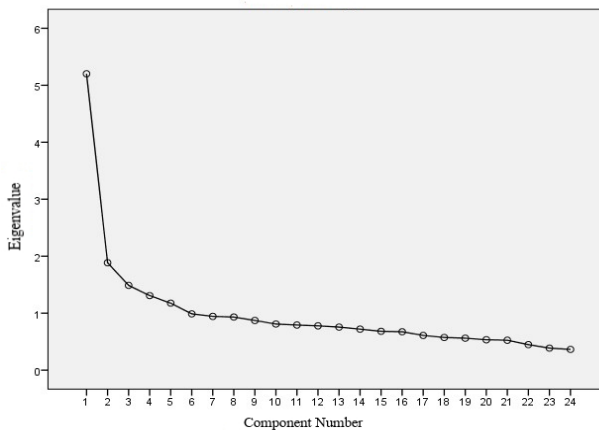
Eigenvalue statistics are used to explore factor numbers of the scale. Factors with eigenvalue statistics higher than one are considered as significant and included in factor structure of the scale. Table 1 shows the eigenvalues of the factors obtained by factor analysis and the amount of variance explained.

Table 1. Variance Explained By Dimensions Of SMFDS

Dimension	Eigenvalue	Variance Explained	Cumulative Variance
1	5.201	21.673	21.673
2	1.885	7.853	59.526
3	1.487	6.197	35.723
4	1.308	5.450	41.173
5	1.176	4.899	46.072

As shown in Table 1, the variance explained by the first factor with an eigenvalue of 5.201 was 21.673%; the second factor with an eigenvalue of 1.885 explained 7.853% of the total variance; the third factor with an eigenvalue of 1.487 explained 6.197% and the fourth and fifth factors with eigenvalues of 1.308 and 1.176 and explained 5.450% and 4.899% of the variance respectively. Cumulatively the explained variance by the scale was found to be 46.072%. Especially in social studies, it is not usually possible to obtain very high variance rates even if a higher value is aimed. In multi-factorial designs, it is considered sufficient that variance should be explained between 40% and 60% (Cokluk, Sekercioglu & Buyukozturk, 2010). Also according to Tavşancıl (2014), the ideal variance ratios in social sciences are in the range of 40-60% which covers SMFDS's total explained variance sufficiently. In this study the variance explained is found as 46% and might be accepted as sufficient.

Another method commonly used to visually inspect the number of factors is the scree plot test. Accordingly, scree plot graph of the SMFDS is given in Figure 1. As it may be seen the factor structure resolves on five factors considering the natural bend or break point (Osborne & Costello, 2005).

Figure 1. Scree Plot Graph Of SMFDS

Item-factor loadings are also examined (Table 2) in addition to the methods above to inspect factor structure. Item-factor loading cut-off point is decided as .32 as suggested by Tabachnick and Fidel (2001). Also according to Ebel (1965), if item-total scale correlations are .20 and below removal of the item from the scale is suggested, if between .20 - .30 should be revised, may be considered as good if they are between .30- .40, and a loading of .40 and higher shows that the item is very discriminative (as cited in Erkuş, 2016).

Table 2. Item-Factor Loading Values Of SMFDS

Items	Factors				
	1	2	3	4	5
6 I constantly think about whether my social media posts are liked or not	.675				
8 I would be unhappy if the content I shared on social media is not liked.	.661				
1 When people don't like what I share, my self-confidence decreases.	.656				
2 I often look at the number of likes of what I share on social media.	.603				
3 It saddens me that my friends don't like my shares.	.592				
5 I'm uneasy when my shares are disliked.	.555				
16 When the content I share on social media is less liked, I feel depressed.	.525				
19 I can't be motivated for my lessons when people don't like what I share on social media		.833			
24 Dislike of what I share on social media adversely affects my focus on my goals.		.743			
17 It takes me a long time to keep out of my mind that people don't like shares on social media.		.554			
22 I will immediately remove my disliked shares.		.495			
10 I argue with my friends who don't like the content I share.			.685		
14 Not being able to catch the popularity of my daily life on social media makes me uneasy.			.622		
13 I'm afraid of my shares being disliked by my peers.			.603		
12 I think I'm disliked when the number of likes on social media is low.			.511		
4 The reactions of others determine my shares on social media.			.404		
21 I don't share my own photos for fear that it won't be liked on social media.				.678	
7 I fear to share with a fear of dislikes.				.657	
18 I'm afraid my personal characteristics are disliked on social media.				.414	
9 Not all of my posts on social media reflect me.				.406	
15 My posts on social media are liked because they reflect other people's ideas.					.654
20 I wonder what other people think of my disliked posts.					.625
23 As the number of likes of the content I share increases, I spend more time on social media.					.579
11 I would like to know what posts others would like.					.563

It is seen that the lowest item-factor loading value is .404 which reveals that the relationship between variables is high. Since SMFDS was understood to have five factors, the items under which the factors were included are given in Table 2 together with the item-factor loadings. After the factor analysis, it was observed that the SMFDS, which had 39 items, decreased to 24 items when overlapping items are excluded. Comrey and Lee (1992) reported that the item-factor loadings may be evaluated as follows; perfect if it is .71, very good if it is .63, good if it is .55, moderate if it is .45 and weak if it is .32 (As cited by Tabachnick and Fidel, 2001). Accordingly, when Table 2 is examined, item-factor loading values of the first factor which consists of seven items, varied between .525 and .675; the second factor with four items, between .833 and .495; the third factor consisting of five items, between .685 and .404; item-factor loading values of the fourth factor consisting of four items varied between .678 and .406; and the fifth factor consisting of four items varied between .654 and .563 respectively. Thus, the factor structure of the SMFDS was determined and then the factors were named in accordance with the factor contents, and the relationship of each factor or dimension (Table 3) was explored.

Table 3. Relationship Between SMFDS And Its Dub-Dimensions

Table 3. Relationship Between SMFDS And Its Dub-Dimensions

Dimensions /Scale Total	Unhappiness	Obsessive Thinking	Empathy	Desirability	Anonymous Identity
Unhappiness	1.00				
Obsessive Thinking	.367*	1.00			
Empathy	.384*	.29*	1.00		
Desirability	.382*	.35*	.24*	1.00	
Anonymous Identity	.282*	.38*	.13*	.35*	1.00
SMFDS	.818*	.63*	.64*	.648*	.566*

(*p<.01)

(p <0.01)

Table 3 shows the relationship between SMFDS and dimensions. When the relationship between the five dimensions was examined, significant relationships were found at the level of .01 (p <0.01). In the next stage validity studies were conducted.

Item Discrimination Findings

At this phase of the research, discriminatory studies were conducted. Item discrimination index shows the extent to which items distinguish individuals with respect to the measured construct. Item discrimination index can vary between -1 and +1 testing the differences between the item mean scores of the lower 27% and upper 27% groups (Büyüköztürk, Akgün, Çakmak, Demirel, & Karadeniz, 2014). In accordance with these explanations, first of all total scores obtained from the scale were calculated and ranked from small to large. Then, considering the cut-off value (27%), 170 participants from the top (the highest scores) and 170

participants from the bottom (the lowest scores), yielding 340 persons consisting of two groups of 170 persons per group is defined.

Independent t-test was used for the upper and lower groups to examine the differences between the groups and the results were significant for all items ($p = 0,000$). These transactions were also used for each subscale. When the item discrimination values in Table 4 were examined, the results were found as significant for the whole scale and its dimensions.

Table 4. T-Test Results for Item Discrimination Values

Item Nr.	Groups	N	$\bar{x}$	Ss	Sd	t	P																																																																																																																																																																																
1	Lower	170	11.294	0.35379	230.747	12.279	.000*																																																																																																																																																																																
	Upper	170	19.647	0.81331				2	Lower	170	16.941	0.60615	281.276	13.083	.000*	Upper	170	28.529	0.98306	3	Lower	170	13.059	0.57612	259.899	12.402	.000*	Upper	170	24.588	1.06647	4	Lower	170	10.765	0.26653	206.725	9.078	.000*	Upper	170	16.588	0.79276	5	Lower	170	10.529	0.22458	195.022	11.171	.000*	Upper	170	17.706	0.80697	6	Lower	170	10.412	0.22704	187.657	15.010	.000*	Upper	170	21.824	0.96491	7	Lower	170	10.412	0.19929	187.57	11.258	.000*	Upper	170	17.941	0.84893	8	Lower	170	10.412	0.22704	192.935	16.022	.000*	Upper	170	21.235	0.85106	9	Lower	170	18.647	0.99671	337.996	6.813	.000*	Upper	170	2.6000	0.99347	10	Lower	170	10.647	0.24673	195.482	6.218	.000*	Upper	170	1.5000	0.87874	11	Lower	170	12.353	0.46529	235.016	12.672	.000*	Upper	170	23.353	1.03171	12	Lower	170	10.353	0.26411	200.814	10.348	.000*	Upper	170	17.471	0.85701	13	Lower	170	10.529	0.33107	225.361	4.877	.000*	Upper	170	13.765	0.79906	14	Lower	170	10.588	0.23599	193.106	9.246	.000*	Upper	170	17.050	0.88141	15	Lower	170	18.118	0.81399	331.52	6.056	.000*	Upper	170	23.882	0.93700	16	Lower	170	10.235	0.15203	180.955	14.462	.000*
2	Lower	170	16.941	0.60615	281.276	13.083	.000*																																																																																																																																																																																
	Upper	170	28.529	0.98306				3	Lower	170	13.059	0.57612	259.899	12.402	.000*	Upper	170	24.588	1.06647	4	Lower	170	10.765	0.26653	206.725	9.078	.000*	Upper	170	16.588	0.79276	5	Lower	170	10.529	0.22458	195.022	11.171	.000*	Upper	170	17.706	0.80697	6	Lower	170	10.412	0.22704	187.657	15.010	.000*	Upper	170	21.824	0.96491	7	Lower	170	10.412	0.19929	187.57	11.258	.000*	Upper	170	17.941	0.84893	8	Lower	170	10.412	0.22704	192.935	16.022	.000*	Upper	170	21.235	0.85106	9	Lower	170	18.647	0.99671	337.996	6.813	.000*	Upper	170	2.6000	0.99347	10	Lower	170	10.647	0.24673	195.482	6.218	.000*	Upper	170	1.5000	0.87874	11	Lower	170	12.353	0.46529	235.016	12.672	.000*	Upper	170	23.353	1.03171	12	Lower	170	10.353	0.26411	200.814	10.348	.000*	Upper	170	17.471	0.85701	13	Lower	170	10.529	0.33107	225.361	4.877	.000*	Upper	170	13.765	0.79906	14	Lower	170	10.588	0.23599	193.106	9.246	.000*	Upper	170	17.050	0.88141	15	Lower	170	18.118	0.81399	331.52	6.056	.000*	Upper	170	23.882	0.93700	16	Lower	170	10.235	0.15203	180.955	14.462	.000*	Upper	170	19.353	0.80783								
3	Lower	170	13.059	0.57612	259.899	12.402	.000*																																																																																																																																																																																
	Upper	170	24.588	1.06647				4	Lower	170	10.765	0.26653	206.725	9.078	.000*	Upper	170	16.588	0.79276	5	Lower	170	10.529	0.22458	195.022	11.171	.000*	Upper	170	17.706	0.80697	6	Lower	170	10.412	0.22704	187.657	15.010	.000*	Upper	170	21.824	0.96491	7	Lower	170	10.412	0.19929	187.57	11.258	.000*	Upper	170	17.941	0.84893	8	Lower	170	10.412	0.22704	192.935	16.022	.000*	Upper	170	21.235	0.85106	9	Lower	170	18.647	0.99671	337.996	6.813	.000*	Upper	170	2.6000	0.99347	10	Lower	170	10.647	0.24673	195.482	6.218	.000*	Upper	170	1.5000	0.87874	11	Lower	170	12.353	0.46529	235.016	12.672	.000*	Upper	170	23.353	1.03171	12	Lower	170	10.353	0.26411	200.814	10.348	.000*	Upper	170	17.471	0.85701	13	Lower	170	10.529	0.33107	225.361	4.877	.000*	Upper	170	13.765	0.79906	14	Lower	170	10.588	0.23599	193.106	9.246	.000*	Upper	170	17.050	0.88141	15	Lower	170	18.118	0.81399	331.52	6.056	.000*	Upper	170	23.882	0.93700	16	Lower	170	10.235	0.15203	180.955	14.462	.000*	Upper	170	19.353	0.80783																				
4	Lower	170	10.765	0.26653	206.725	9.078	.000*																																																																																																																																																																																
	Upper	170	16.588	0.79276				5	Lower	170	10.529	0.22458	195.022	11.171	.000*	Upper	170	17.706	0.80697	6	Lower	170	10.412	0.22704	187.657	15.010	.000*	Upper	170	21.824	0.96491	7	Lower	170	10.412	0.19929	187.57	11.258	.000*	Upper	170	17.941	0.84893	8	Lower	170	10.412	0.22704	192.935	16.022	.000*	Upper	170	21.235	0.85106	9	Lower	170	18.647	0.99671	337.996	6.813	.000*	Upper	170	2.6000	0.99347	10	Lower	170	10.647	0.24673	195.482	6.218	.000*	Upper	170	1.5000	0.87874	11	Lower	170	12.353	0.46529	235.016	12.672	.000*	Upper	170	23.353	1.03171	12	Lower	170	10.353	0.26411	200.814	10.348	.000*	Upper	170	17.471	0.85701	13	Lower	170	10.529	0.33107	225.361	4.877	.000*	Upper	170	13.765	0.79906	14	Lower	170	10.588	0.23599	193.106	9.246	.000*	Upper	170	17.050	0.88141	15	Lower	170	18.118	0.81399	331.52	6.056	.000*	Upper	170	23.882	0.93700	16	Lower	170	10.235	0.15203	180.955	14.462	.000*	Upper	170	19.353	0.80783																																
5	Lower	170	10.529	0.22458	195.022	11.171	.000*																																																																																																																																																																																
	Upper	170	17.706	0.80697				6	Lower	170	10.412	0.22704	187.657	15.010	.000*	Upper	170	21.824	0.96491	7	Lower	170	10.412	0.19929	187.57	11.258	.000*	Upper	170	17.941	0.84893	8	Lower	170	10.412	0.22704	192.935	16.022	.000*	Upper	170	21.235	0.85106	9	Lower	170	18.647	0.99671	337.996	6.813	.000*	Upper	170	2.6000	0.99347	10	Lower	170	10.647	0.24673	195.482	6.218	.000*	Upper	170	1.5000	0.87874	11	Lower	170	12.353	0.46529	235.016	12.672	.000*	Upper	170	23.353	1.03171	12	Lower	170	10.353	0.26411	200.814	10.348	.000*	Upper	170	17.471	0.85701	13	Lower	170	10.529	0.33107	225.361	4.877	.000*	Upper	170	13.765	0.79906	14	Lower	170	10.588	0.23599	193.106	9.246	.000*	Upper	170	17.050	0.88141	15	Lower	170	18.118	0.81399	331.52	6.056	.000*	Upper	170	23.882	0.93700	16	Lower	170	10.235	0.15203	180.955	14.462	.000*	Upper	170	19.353	0.80783																																												
6	Lower	170	10.412	0.22704	187.657	15.010	.000*																																																																																																																																																																																
	Upper	170	21.824	0.96491				7	Lower	170	10.412	0.19929	187.57	11.258	.000*	Upper	170	17.941	0.84893	8	Lower	170	10.412	0.22704	192.935	16.022	.000*	Upper	170	21.235	0.85106	9	Lower	170	18.647	0.99671	337.996	6.813	.000*	Upper	170	2.6000	0.99347	10	Lower	170	10.647	0.24673	195.482	6.218	.000*	Upper	170	1.5000	0.87874	11	Lower	170	12.353	0.46529	235.016	12.672	.000*	Upper	170	23.353	1.03171	12	Lower	170	10.353	0.26411	200.814	10.348	.000*	Upper	170	17.471	0.85701	13	Lower	170	10.529	0.33107	225.361	4.877	.000*	Upper	170	13.765	0.79906	14	Lower	170	10.588	0.23599	193.106	9.246	.000*	Upper	170	17.050	0.88141	15	Lower	170	18.118	0.81399	331.52	6.056	.000*	Upper	170	23.882	0.93700	16	Lower	170	10.235	0.15203	180.955	14.462	.000*	Upper	170	19.353	0.80783																																																								
7	Lower	170	10.412	0.19929	187.57	11.258	.000*																																																																																																																																																																																
	Upper	170	17.941	0.84893				8	Lower	170	10.412	0.22704	192.935	16.022	.000*	Upper	170	21.235	0.85106	9	Lower	170	18.647	0.99671	337.996	6.813	.000*	Upper	170	2.6000	0.99347	10	Lower	170	10.647	0.24673	195.482	6.218	.000*	Upper	170	1.5000	0.87874	11	Lower	170	12.353	0.46529	235.016	12.672	.000*	Upper	170	23.353	1.03171	12	Lower	170	10.353	0.26411	200.814	10.348	.000*	Upper	170	17.471	0.85701	13	Lower	170	10.529	0.33107	225.361	4.877	.000*	Upper	170	13.765	0.79906	14	Lower	170	10.588	0.23599	193.106	9.246	.000*	Upper	170	17.050	0.88141	15	Lower	170	18.118	0.81399	331.52	6.056	.000*	Upper	170	23.882	0.93700	16	Lower	170	10.235	0.15203	180.955	14.462	.000*	Upper	170	19.353	0.80783																																																																				
8	Lower	170	10.412	0.22704	192.935	16.022	.000*																																																																																																																																																																																
	Upper	170	21.235	0.85106				9	Lower	170	18.647	0.99671	337.996	6.813	.000*	Upper	170	2.6000	0.99347	10	Lower	170	10.647	0.24673	195.482	6.218	.000*	Upper	170	1.5000	0.87874	11	Lower	170	12.353	0.46529	235.016	12.672	.000*	Upper	170	23.353	1.03171	12	Lower	170	10.353	0.26411	200.814	10.348	.000*	Upper	170	17.471	0.85701	13	Lower	170	10.529	0.33107	225.361	4.877	.000*	Upper	170	13.765	0.79906	14	Lower	170	10.588	0.23599	193.106	9.246	.000*	Upper	170	17.050	0.88141	15	Lower	170	18.118	0.81399	331.52	6.056	.000*	Upper	170	23.882	0.93700	16	Lower	170	10.235	0.15203	180.955	14.462	.000*	Upper	170	19.353	0.80783																																																																																
9	Lower	170	18.647	0.99671	337.996	6.813	.000*																																																																																																																																																																																
	Upper	170	2.6000	0.99347				10	Lower	170	10.647	0.24673	195.482	6.218	.000*	Upper	170	1.5000	0.87874	11	Lower	170	12.353	0.46529	235.016	12.672	.000*	Upper	170	23.353	1.03171	12	Lower	170	10.353	0.26411	200.814	10.348	.000*	Upper	170	17.471	0.85701	13	Lower	170	10.529	0.33107	225.361	4.877	.000*	Upper	170	13.765	0.79906	14	Lower	170	10.588	0.23599	193.106	9.246	.000*	Upper	170	17.050	0.88141	15	Lower	170	18.118	0.81399	331.52	6.056	.000*	Upper	170	23.882	0.93700	16	Lower	170	10.235	0.15203	180.955	14.462	.000*	Upper	170	19.353	0.80783																																																																																												
10	Lower	170	10.647	0.24673	195.482	6.218	.000*																																																																																																																																																																																
	Upper	170	1.5000	0.87874				11	Lower	170	12.353	0.46529	235.016	12.672	.000*	Upper	170	23.353	1.03171	12	Lower	170	10.353	0.26411	200.814	10.348	.000*	Upper	170	17.471	0.85701	13	Lower	170	10.529	0.33107	225.361	4.877	.000*	Upper	170	13.765	0.79906	14	Lower	170	10.588	0.23599	193.106	9.246	.000*	Upper	170	17.050	0.88141	15	Lower	170	18.118	0.81399	331.52	6.056	.000*	Upper	170	23.882	0.93700	16	Lower	170	10.235	0.15203	180.955	14.462	.000*	Upper	170	19.353	0.80783																																																																																																								
11	Lower	170	12.353	0.46529	235.016	12.672	.000*																																																																																																																																																																																
	Upper	170	23.353	1.03171				12	Lower	170	10.353	0.26411	200.814	10.348	.000*	Upper	170	17.471	0.85701	13	Lower	170	10.529	0.33107	225.361	4.877	.000*	Upper	170	13.765	0.79906	14	Lower	170	10.588	0.23599	193.106	9.246	.000*	Upper	170	17.050	0.88141	15	Lower	170	18.118	0.81399	331.52	6.056	.000*	Upper	170	23.882	0.93700	16	Lower	170	10.235	0.15203	180.955	14.462	.000*	Upper	170	19.353	0.80783																																																																																																																				
12	Lower	170	10.353	0.26411	200.814	10.348	.000*																																																																																																																																																																																
	Upper	170	17.471	0.85701				13	Lower	170	10.529	0.33107	225.361	4.877	.000*	Upper	170	13.765	0.79906	14	Lower	170	10.588	0.23599	193.106	9.246	.000*	Upper	170	17.050	0.88141	15	Lower	170	18.118	0.81399	331.52	6.056	.000*	Upper	170	23.882	0.93700	16	Lower	170	10.235	0.15203	180.955	14.462	.000*	Upper	170	19.353	0.80783																																																																																																																																
13	Lower	170	10.529	0.33107	225.361	4.877	.000*																																																																																																																																																																																
	Upper	170	13.765	0.79906				14	Lower	170	10.588	0.23599	193.106	9.246	.000*	Upper	170	17.050	0.88141	15	Lower	170	18.118	0.81399	331.52	6.056	.000*	Upper	170	23.882	0.93700	16	Lower	170	10.235	0.15203	180.955	14.462	.000*	Upper	170	19.353	0.80783																																																																																																																																												
14	Lower	170	10.588	0.23599	193.106	9.246	.000*																																																																																																																																																																																
	Upper	170	17.050	0.88141				15	Lower	170	18.118	0.81399	331.52	6.056	.000*	Upper	170	23.882	0.93700	16	Lower	170	10.235	0.15203	180.955	14.462	.000*	Upper	170	19.353	0.80783																																																																																																																																																								
15	Lower	170	18.118	0.81399	331.52	6.056	.000*																																																																																																																																																																																
	Upper	170	23.882	0.93700				16	Lower	170	10.235	0.15203	180.955	14.462	.000*	Upper	170	19.353	0.80783																																																																																																																																																																				
16	Lower	170	10.235	0.15203	180.955	14.462	.000*																																																																																																																																																																																
	Upper	170	19.353	0.80783																																																																																																																																																																																			

17	Lower	170	10.059	0.07670	172.901	9.828	.000*
	Upper	170	15.471	0.71387			
18	Lower	170	10.353	0.18507	191.13	9.059	.000*
	Upper	170	15.529	0.72170			
19	Lower	170	10.059	0.07670	172.499	7.592	.000*
	Upper	170	14.471	0.71387			
20	Lower	170	12.941	0.48219	244.809	12.320	.000*
	Upper	170	23.353	0.99075			
21	Lower	170	10.471	0.28392	204.47	8.032	.000*
	Upper	170	16.118	0.87156			
22	Lower	170	10.882	0.30457	209.515	11.278	.000*
	Upper	170	10.882	0.87326			
23	Lower	170	13.176	0.68305	300.919	11.577	.000*
	Upper	170	23.824	0.98554			
24	Lower	170	10.294	0.25341	198.353	7.641	.000*
	Upper	170	15.529	0.85666			

(*p<.05)

Internal Consistency Findings

Internal consistency coefficients for SMFDS and its dimensions were determined in order to ensure the reliability of the measurement tool. Cronbach's Alpha internal consistency coefficients are given in Table 5.

Table 5. Reliability of SMFDS and Its Dimensions

Dimensions / SMFDS	Number of Items	Cronbach's Alpha
Unhappiness	7	.761
Obsessive Thinking	4	.688
Empathy	4	.542
Desirability	5	.604
Anonymous Identity	4	.446
SMFDS	24	.814

The Cronbach's alpha value of SMFDS was found as .814 and the scale appears to be reliable while Cronbach's alpha values of dimensions were found between .702 (anonymous identity) and .761 (unhappiness) and may be regarded as acceptable. It has been stated by various researchers (Kaplan & Saccuzzo, 1989; Nunnally & Berstein, 1994; Ozguven, 2007; Seker & Gencdogan, 2006) that the value of a test's internal consistency coefficient should be between .70 and .80. When these values were taken into consideration it may be evaluated that the internal consistency coefficients of the SMFDS are sufficient.

Test-Retest Reliability Findings

Test-retest reliability is a technique to determine the reliability of the measurement tool by re-administering the scale to the same participants after a certain period of time (Büyüköztürk et al., 2014). The final form of SMFDS with 24 items and five dimensions was used for this purpose. Then, it was administered to 66 participants with a three weeks interval. The relationship between the two administrations were determined and the findings obtained are given in Table 6.

Table 6. Test-Retest Findings Of SMFDS

Administrations	Independent Group T-Test					Correlation Test	
	$\bar{X}$	Ss	Sd	T	P	R	P
Unhappiness ₁ & Unhappiness ₂ **	9.09	2.56	66	1.69	0.09	.84	.000*
Obsessive Thinking ₁ & Obsessive Thinking ₂	4.39	0.96	66	1.23	0,222	.46	.000*
Desirability ₁ & Desirability ₂	5.67	1.19	66	0.66	0.51	.61	.000*
Anonymous Identity ₁ & Anonymous Identity ₂	5.91	1.64	66	0.00	1.00	1.00	.000*
Empathy ₁ & Empathy ₂	5.88	1.876	66	0.00	1.00	1.00	.000*
SMFDS-TOTAL ₁ & SMFDS-TOTAL ₂	31.18	6.15	66	0.593	0.55	.87	.000*

(*p<.05)

**The subnumbered values 1 and 2 in the table (ie.; Unhappiness₁ and Unhappiness₂) refer to the 1st and 2nd administrations.

When Table 6 was examined, significant relationships were found between consecutive administrations. Based on the results obtained, it was concluded that the reliability of invariance of SMFDS and its dimensions over the time was provided.

Confirmatory Factor Analysis Findings

CFA was used to test the five-factor structure of SMFDS revealed by EFA. In CFA, the relationships between the factors and the items underlying the factors, that were previously discovered by exploratory factor analysis, are tried to be revealed (Çelik & Yılmaz, 2016). As a result of analysis, the model that is being tested has some evaluation criteria for the suitability of the data collected for that model, in other words, fit indices. Chi-Square Exact-Fit Test, Goodness of Fit Index (GFI), Adjusted Goodness of Fit Index (AGFI), Root Mean Square Residual (RMR or RMS) and Root Mean Square Error of Approximation (RMSEA), Comparative Fit Index (CFI), Normed Fit Index (NFI) are among some of the commonly used indices (Çelik & Yılmaz, 2016; Raykov & Marcoulides, 2000).

In this study, the fit of the model was first tested by the ratio of chi-square to the degree of freedom, and then GFI, AGFI, CFI, IFI, NFI, NNFI, SRMR and RMR

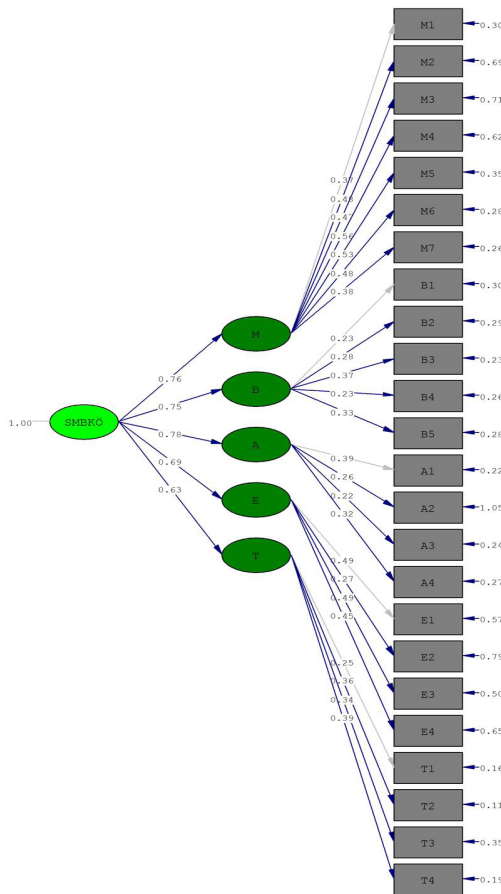
values were examined and the results obtained are given in Table 7. In relation to the goodness of fit statistics obtained from the output file of the confirmatory factor analysis, the researchers identified different cutoff points. Tabachnick and Fidell (2001) stated that there is no fit if CFI and NNFI are zero, that this value can be said to be good sign of fit when it is closer to one, and a good fit can be seen when it is above 0.90. According to Fabrigar et.al. (1999), RMSEA values less than 0.05 constitute good fit, values in the 0.05 to 0.08 range acceptable fit, values in the 0.08 to 0.10 range marginal fit, and values greater than 0.10 poor fit. Schermelleh-Engell, Moosbrugger and Muller (2003) also stated that the acceptable value of RMSEA should be at most 0.08, RMR and SRMR at most 0.10, GFI at least 0.90 and AGFI at least 0.85. Byrne and Campbell (1999) and Hu and Bentler (1999) reported that RMR value of less than 0.05 is considered to be a good fit and a value of .06 to .08 is an acceptable fit. For CFI, IFI, and NNFI, values higher than 0.95 are accepted as a good fit and values between 0.90 and 0.94 are regarded as acceptable. AGFI values in the range of 0.85 to 0.90 indicate acceptable agreement and a RMR value of less than .05 is considered a good fit and a value of .06 to .08 is acceptable. Again, X^2/df value greater than 5 is considered as an acceptable value (Byrne & Campbell, 1999; Hu & Bentler, 1999).

Table 7. Fit Indices Of SMFDS

Indice	Value
X^2	785.6
df	247
X^2/Df	3.2
GFI (Goodness of Fit Index)	0.91
AGFI (Adjusted Goodness of Fit Index)	0.89
CFI (Comparative Fit Index)	0.92
IFI (Incremental Fit Index)	0.92
NFI (Normed Fit Index)	0.90
NNFI (Non-Normed Fit Index)	0.91
SRMR (Standardized Root Mean Square Residual)	0.061
RMR (Root Mean Square Residual)	0.034

Based on these criteria, it can be said that the five-factor structure of the scale was confirmed. In the CFA performed on the structure revealed by EFA, the model fit was tested with the ratio of chi-square value to the degree of freedom, then the CFI value was 0.92, the IFI value was 0.92, the NFI value was 0.90 and the NNFI value was 0.91. Considering the explanations above; especially AGFI values obtained may be indicating a relatively acceptable fit, yet all the other

indices (GFI, CFI, NNFI, RMSEA) indicate a good fit of observed variables over latent variables. Some researchers (Schermelleh-Engell, Moosbrugger & Müller, 2003; Steiger, 2007) stated that cutoff values for goodness of fit statistics might be differing depending on the complexity of the research model, the number of variables and sample structure. In particular, it is thought that low values of adjusted goodness of fit index (AGFI) may be due to these reasons. It can be said that the five-factor structure of the scale was confirmed in the data obtained from the sample according to the goodness of fit index findings of the SMFDS. Path diagram and parameter estimates of the goodness of fit indices obtained from CFA are presented in Figure 2.

Figure 2. Path Diagram And Parameter Estimates Of SMFDS
(SMBKÖ: SMFDS; M: Unhappiness; B: Desirability; A: Anonymous identity; E: Empathy; T: Obsessive thinking)

Error variances were then checked from the standardized solution screen. It was determined that error variances showed values between 0.11 and 1.05 and were considered as acceptable. None of the standardized parameter values for the paths correctly defined for the variables observed in the latent variables were found to be greater than one, and varied between 0.22 and 0.56. Additionally, it was found that χ^2 value is 785.6 and degree of freedom (df) value is 247 and χ^2 / df ratio is 3,2 and χ^2 value is significant ($p < 0.01$). These findings have shown that there is no major error in the model and that the items represent the factors that are latent variables sufficiently (Cokluk, Sekercioğlu & Buyukozturk, 2010). Examining the modification indices suggested for the items, it is seen that some observed variables are suggested to be associated with latent variables that are different from the proposed model. However, this change has not been realized because those were not theoretically meaningful and have extremely low effect on chi-square.

CONCLUSIONS

In conclusion, this study, which aimed to develop SMFDS to measure social media dislike fears of adolescents, is important in terms of filling a gap in the literature. One of the strengths of this study is it presents more than one procedure for the construct validity and reliability of the measures obtained from the SMFDS and the discrimination of scale items. Besides, to collect evidence for the construct validity of the measurement, utilization of both explanatory and confirmatory factor analysis may be another additional strength.

SMFDS which is developed in this study consists of 24 items and five sub-dimensions (unhappiness, obsessive thinking, anonymous identity, empathy and desirability). The highest score that can be obtained in the total SMFDS is 96 and the lowest score is 24. There are seven items in the unhappiness sub-dimension, and the lowest score that can be obtained is 7 and the highest score is 28; four items in the obsessive thinking, empathy and anonymous identity sub-dimensions, with the lowest possible score being 4 and the highest score being 16; five items in the desirability sub-dimension, and the lowest score that can be obtained is 5 while the highest score is 20. It might be interpreted that the higher the score, the higher the fear of dislike of social media. This interpretation is valid for both the total-scale and sub-dimension scores.

According to the findings of EFA, it is seen that SMFDS's item factor loading values and the variance explained are acceptable in accordance with the criterias in the literature. In terms of SMFDS's reliability it may be concluded that the internal consistency coefficients and test-retest reliability values of the SMFDS are sufficient. These findings are also supported by CFA results. Five-factor model of the scale was confirmed in the data obtained from the sample according to the goodness of fit index findings.

As a result, it can be concluded that SMFDS is a scale that can be used to determine adolescents' fear of dislike of social media. Validity and reliability findings of the scale indicate that SMFDS is a valid and reliable measurement tool to determine adolescents' fear of dislike of social media. Using the SMFDS scores of adolescents, which may be seen as a sign of personal issues, it might be possible to develop psycho-social support programs and tailor individual counseling sessions specifically aiming at some sensitive inner constructs such as self-concept and identity. In addition, further studies can be conducted on this topic such as a qualitative research on the reasons for adolescents' fear of not being liked on social media. Social media literacy courses can be included in the curriculum to ensure that policy makers use social media consciously by adolescents. Also, some social media related topics that are still to be uncovered may find SMFDS helpful.

Although sufficient reliability and validity evidence has been collected for the measurement instrument developed in the research, this study has some important limitations. First of all, it can be stated that the structure, which is intended to be measured, is very difficult to functionally define and the use of social media varies considerably depending on the platform used. Therefore it may be relatively difficult to interpret the measured structure or even there is a need for caution when the scores are interpreted. It is useful for researchers and practitioners who want to use this measurement tool to consider this variations between social media platforms. Another limitation of the study is related to the level of representation of the sample considering the measured structure. The fear of social media dislike may be influenced by many factors such as socio-economic level and the effect of environmental conditions.

REFERENCES

- Akgün, Ö.E., Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E.K., Demirel, F. & Karadeniz, Ş. (2014). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. (17. Baskı). [Scientific Research Methods (17th Ed.)]. Ankara: Pegem Academy Publishing.
- Akyol, C., Aydın, F., Debbag, G., Karademir, T., Kemeriz, Z., Öztürk, S. & Ünal, E. (2012). *Sosyal Ağlar* [Social Networks]. Ankara: Pelikan Publishing.
- Altunay, A.A. (2012). *Kes-Kopyala-Yapıştır: Bir Sanat Yüzeyi Olarak Ekran*, Ed. Yengin, D. Yeni Medya Ve İletişim, İstanbul: Anahtar Kitaplar Yayınevi, S. 13-41
- Argın, F.S. (2013). *Ortaokul Ve Lise Öğrencilerinin Sosyal Medyaya İlişkin Tutumlarının İncelenmesi (Çekmeköy Örneği)*. [Examination Of The Attitudes Of Secondary And Highschool Students Towards Social Media: Çekmeköy Sample]. Master's Thesis. Yeditepe University, Social Sciences Institute, İstanbul.
- Bentler, P.M. & Hu, L. (1998). Fit Indices In Covariance Structure Modeling: Sensitivity To Under Parameterized Model Misspecification. *Psychological Methods*, 3 (4), 424-453.
- Bostancı, M. (2010). *Sosyal Medyanın Gelişimi Ve İletişim Fakültesi Öğrencilerinin Sosyal Medya Kullanım Alışkanlıkları*. [Development Of Social Media And Social Media Usage Habits Of Communication Faculty Students]. Master's Thesis, Erciyes University Social Sciences Institute Department Of Journalism, Kayseri.
- Boyd, D. M. & Ellison, N. B. (2008). Social Network Sites: Definition, History And Scholarship. *Journal Of Computer Mediated Communication*, 13 (1), 210-230.
- Calvert, S.L., Pempek, T.A. & Yermolayeva, Y.A. (2009). College Students' Social Networking Experiences On Facebook. *Journal Of Applied Developmental Psychology*, 30 (3), 227-238.
- Campbell, T.L. & Byrne, B.M. (1999). Cross-Cultural Comparisons And The Presumption Of Equivalent And Theoretical Structure: A Look Beneath The Surface. *Journal Of Cross-Cultural Psychology*, 30 (5), 555-574.
- Carrington, V. (2009). From Blog To Bebo And Beyond: Text, Risk, Participation. *Journal Of Research In Reading*, 32 (1), 6-21
- Christakis, N. A. & Fowler, J.H. (2012). *Sosyal Ağların Şaşırtıcı Gücü*. (Y., Yüksel, Çev.). [The Amazing Power Of Social Networks]. İstanbul: Varlık Publishing.
- Chuang, W., Floransa, M., Teresa, K., Patti, W. & Weichao, W. (2018). Middle School Students' Social Media Use. *International Forum Of Educational Technology & Society*, 21 (1), 213- 224.

Çakır, M. (2013). *Sosyal Medya Ve Gösteri “Sosyalleşen Birey” Sosyal Medya Araştırmaları 1*. (Der.). [Social Media And Demonstration “Socializing Individual” Social Media Research]. Konya: Çizgi Bookstore Publishing.

Çelik H.E. & Yılmaz, V. (2016). *Lisrel 9.1 İle Yapısal Eşitlik Modellemesi; Temel Kavramlar; Uygulamalar; Programlama*. (Yenilenmiş 3. Baskı). [Structural Equality Modeling With Lisrel 9.1; Basic Concepts, Applications, Programming. (Refurbished 3. Printing.)]. Ankara: Anı Publishing.

Çingay, A. (2015). *Sosyal Medyanın Kitleleştirici Ve Yalnızlaştırıcı Etkisi*. [Massification And Isolative Effects Of Social Media]. Master’s Thesis, Marmara University Social Sciences Institute Communication Sciences Radio And Television Department, İstanbul.

Cokluk, O., Sekercioglu, G. & Buyukozturk, S. (2010). *Sosyal Bilimler İçin Çok Değişkenli İstatistik: Spss Ve Lisrel Uygulamaları*. Ankara: Pegem Akademi.

Dorpatcheon, N., Amichai- Hamburger, Y. & Kaplan, H. (2008). Click To The Past: The Impact Of Extroversion By Users Of Nostalgic Websites On The Use Of Internet Social Services. *Computers In Human Behavior*, 24, 1907- 1912.

Ellison, N., Steinfeld, C. & Lampe, C. (2006, June 19-23). Spatially Bounded Online Social Networks And Social Capital: The Role Of Facebook. Annual Conference Of The International Communication Association (Ica), Dresden, Germanyherbig, P. And Hale B. (1997). Internet: The Marketing Challenge Of The Twentieth Century. *Internet Research: Electronic Networking Applications And Policy*, 7 (2), 95-100.

Erkuş, A. (2016). *Psikolojide Ölçme Ve Ölçek Geliştirme-I: Temel Kavramlar Ve İşlemler* (3. Baskı). [Measurement And Scale Development İn Psychology - I: Basic Concepts And Operations (3. Printing.)].Ankara: Pegem Academy Publishing.

Evans, D. (2012). *Social Media Marketing An Hour A Day*. (Second Edition). Indiana: Wiley Publishing.

Fabrigar, L.R., Wegener, D.T., Maccallum, R.C. & Strahan, E.J. (1999). Evaluating The Use Of Exploratory Factor Analysis İn Psychological Research. *Psychological Methods*, 4 (3), 272-299.

Fraenkel, J.R. & Wallen, N.E. (2009). *How To Design And Evaluate Research İn Education* (7th. Edition). Boston: Mcgraw-Hill Higher Education

Gangadharbatla, H. (2008). Facebook Me: Collective Self-Esteem, Need To Belong, And İnternet Self Efficiency As Predictors Of The Generations Attitudes Toward Social Networking Sites. *Journal Of Interactive Advertising*, 8 (2), 5-15.

Griffiths, M.D. (1995). Technological Addictions. *Clinical Psychology Forum*, 76, 14–19.

Heppner, P.P., Wambold, B.E. & Kivlighan, D.M. (2008). *Research Design In Counseling* (3rd Ed.). Belmont: Thomson Brooks/Cole.

İçen, M. & Tezci, E. (2017). High School Students' Social Media Usage Habits. *Journal Of Education And Practice*, 8 (27), 99-108.

Kalafat, Ö. & Göktaş, Y. (2011, 22-24 Eylül). *Sosyal Ağların Yükseköğretimde Kullanımı: Gümüşhane Üniversitesi, Facebook Örneği*. 5. Uluslararası Bilgisayar Ve Öğretim Teknolojileri Sempozyumu [The Use Of Social Networks In Higher Education: Gümüşhane University, Facebook Example. 5. International Symposium On Computer And Instructional Technologies], Fırat University, Elazığ. Erişim Adres: [Http://Web.Firat.Edu.Tr/İcits2011/Papers/27797.Pdf](http://Web.Firat.Edu.Tr/İcits2011/Papers/27797.Pdf)

Kamışoğlu, İ. (2013). *Sosyal Medyada Kişilerarası İletişim Çatışmaları*. [Interpersonal Communication Conflicts In Social Media]. Master's Thesis, Marmara Üniversitesi Social Sciences Institute Sosyal Bilimler Enstitüsü Department Of Public Relations And Publicity Department Of Interpersonal Communication, İstanbul.

Kaya, A. (2011). Öğretmen Adaylarının Sosyal Ağ Sitelerini Kullanım Durumları Ve İnternet Bağımlılığı Düzeyleri. [Teacher Candidates' Usage Of Social Network Sites And İnternet Addiction Levels]. Master's Thesis, Ege University Graduate School Of Natural And Applied Sciences Department Of Computer And Instructional Technology Education, İzmir.

Kaya, A. & Siyez, D.M. (2010). Ka-Si Çocuk Ve Ergenler İçin Empatik Eğilim Ölçeği: Geliştirilmesi Geçerlik Ve Güvenirlik Çalışması. [Ka-Sı Empathic Tendency Scale For Children And Adolescents: Development Validity And Reliability Study]. *Education And Science*, 35 (156), 110-125

Kırksekiz, A. (2013). *Sosyal Ağlardan Facebook'un Kullanımına İlişkin Öğretim Elemanlarının Görüşleri (Saiü Örneği)*. [Views Of The Lecturers On The Use Of Facebook From Social Networks (Sau Example)]. Master's Thesis, Department Of Computer And Instructional Technology Education, Sakarya.

Kietzman, J.H., Kristopher, H., Maccarty, I.P. & Silvestre, B.S. (2011). Social Media? Get Serious? Understanding The Functional Building Blocks Of Social Media. *Bussines Horizons*, 54 (3), 241-251.

Koçak, N.G. (2012). *Bireylerin Sosyal Medya Kullanım Davranışlarının Ve Motivasyonlarının Kullanımlar Ve Doyumlar Yaklaşımı Bağlamında İncelenmesi: Eskişehir 'de Bir Uygulama*. [Examination Of Individuals' Behaviours And Motivations For Social Media Usage From The Perspective Of Uses And

Gratifications Approach: An Application İn Eskişehir]. Doctorate Dissertation, Anadolu University Institute Of Social Sciences Department Of Public Relations And Advertising, Eskişehir.

Nunnally, J.C. & Bernstein, I. H. (1994). *Psychometric Theory* (3rd. Ed.). Mccraw-Hill, Inc. New York.

Onat, F. (2010). *Bir Halkla İlişkiler Uygulama Alanı Olarak Sosyal Medya Kullanımı: Sivil Toplum Örgütleri Üzerine Bir İnceleme*. [The Use Of Social Media As A Field Of Public Relations Practice: A Review Of Non-Governmental Organizations]. Gazi University, Journal Of Faculty Of Communication And Communication Theories And Research, 31, 103-122.

Osborne, J.W. & Costello, A.B. (2005). Best Practices İn Exploratory Factor Analysis: Four Recommendations For Getting The Most From Your Analysis. *Practical Assessment Research & Evaluation*, 10(7), 1-9.

Öztürk, M. (2011). Üniversite Öğrencilerinin Sosyal Paylaşım Sitelerini Kullanma Amaçları Ve Eğitimde Kullanımıyla İlgili Görüşleri. [College Students Use Social Networking Sites, The Use Of Objectives And Views On Education]. Master's Thesis, Sakarya University Institute Of Educational Sciences Department Of Computer Education And Instructional Technology Department Of Computer Education And Instructional Technology, Sakarya.

Papacrasshi, Z. (2009). The Virtual Geographies Of Social Networks: A Comparative Analysis Of Facebook, LinkedIn And A Smallworld. *New Media And Society*, 11 (2), 199-220.

Schermelleh-Engell, K., Moosbrugger, H. & Müller. H. (2003). Evaluating The Fit Of Structural Equation Models: Tests Of Significance And Descriptive Goodness-Of-Fit Measures. *Methods Of Psychological Research Online*, 8(2), 23-74.

Sencan, H. (2005). *Sosyal Ve Davranışsal Ölçümlerde Güvenilirlik Ve Geçerlilik*. [Reliability And Validity İn Social And Behavioral Measurements]. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Sharma, S. (1996). *Applied Multivariate Techniques*. New York: John Wiley & Sons, Inc.

Steiger, J.H. (2007). Understanding The Limitations Of Global Fit Assessment İn Structural Equation Modeling. *Personality And Individual Differences*, 42, 893-898.

Şahin, C. (2011). An Analysis Of İnternet Addiction Levels Of İndividuals According To Various Variables. *The Turkish Online Journal Of Educational Technology*, 10 (4), 60-66.

Tabachnick, G.G. & Fidell, L.S. (2001). *Using Multivariate Statistics* (4th Ed.). Ma: Allyn&Bacon Inc.

Tavşancıl, E. (2014). *Tutumların Ölçülmesi Ve Spss İle Veri Analizi*. (5. Baskı). [Measurement Of Attitudes And Data Analysis With Spss. (5. Ed)]. Ankara: Nobel Publishing.

Tosun, L.P. (2017). “*Sanal*” Ortamda “*Gerçek*” Kişiler: *Sosyal Ağlar Ve Sosyal Psikoloji*. [“Real” People İn A “Virtual “ Environment: Social Networks And Social Psychology] Ankara: Nobel Publishing.

Turgut, M.F., & Baykul, Y. (2010). *Eğitimde Ölçme Ve Değerlendirme*. [Measurement And Evaluation İn Education]. Ankara: Pegem Publishing.

Tutgun Ünal, A. (2015). *Sosyal Medya Bağımlılığı: Üniversite Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma*. [Social Media Addiction: A Research On University Students]. Doctorate Dissertation, Marmara University Social Sciences Intitute, İstanbul.

Young, K.S. (1998). Internet Addiction: The Emergence Of A New Clinical Disorder. *Cyberpsychology & Behavior*, 1, 237-244.

Vick, B. & Walsh, D. (2006). *Happy About LinkedIn For Recruiting The Roadmap For Recruiters Using LinkedIn*. California: Place Of Publication.

ELECTRONIC RESOURCES

URL-1 <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=24862> (Date of Access: 09.05.2018)

URL-2 <https://wearesocial.com/uk/special-reports/digital-in-2017-global-overview> (Date of Access: 23.01.2018)

THE JOURNEY TO MENTAL FREEDOM, CREATIVITY AND ART THROUGH VIRGINIA WOOLF'S "TO THE LIGHTHOUSE"

Silva DUMAN

İstanbul Aydın Üniversitesi, Türkiye

silvaduman@hotmail.com

<http://orchid.org/0000-0002-2912-0124>

Nur Emine KOÇ

İstanbul Aydın Üniversitesi, Türkiye

nurkoc@aydin.edu.tr

<http://orchid.org/0000-0002-3477-8019>

<i>Atf</i>	Duman, S.; Koç, N. E. (2021). THE JOURNEY TO MENTAL FREEDOM, CREATIVITY AND ART THROUGH VIRGINIA WOOLF'S "TO THE LIGHTHOUSE". <i>İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi</i> , 13(2), 555-568
------------	---

ABSTRACT

In this study *To the Lighthouse* by Virginia Woolf is going to be analysed through feminist theory. This book can be assumed as a journey to the mental freedom, art and creativity. As an ardent supporter of the feminist movement, Virginia Woolf rebelled against the patriarchal order that undermines women's identity and creativity. As asserted in her feminist manifesto, she constantly encouraged women for having their own income and their separate rooms to create and survive individually indicating the injustice among the two sexes. Virginia Woolf highlighted the difficulties for women to follow the route of creativity and mental freedom in a patriarchal order. Frustrated by the sudden deaths of her beloveds successively, Woolf tried to grant a meaning to life. In her semi-autobiographical novel, *To the Lighthouse*, art has turned a perfect medium for the convergence of life into a concrete product. The novel offers the reader two prototypes of women: the traditional mother figure Mrs Ramsay and the extraordinary artist Lily Briscoe. In accordance with Woolf's feminist struggle, traditional and all giving mother figure Mrs Ramsay reflected "the angel in the house". As binary oppositions given with the idea of death and life, Mrs Ramsay and Lily Briscoe

(Geliş tarihi: 03.10.2020 – Kabul tarihi: 12.01.2021), DOI: 10.17932/IAU.IAUSBD.2021.021/iausbd_v13i2010

Kitap İncelemesi-Bu makale iThenticate programıyla kontrol edilmiştir.

Copyright © İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi

become indispensable for each other, as the existence of traditional Mrs Ramsay helps the extraordinary Lily Briscoe to become an artist and gain her creativity and individuality as a woman. Endowed with the feminist discourse, the reader will encounter an allegorical journey to the lighthouse as the source of illumination, creativity and mental freedom. The death of “the angel in the house” will not only pave the way for Lily’s artistic journey, but also for the reader for creativity, individuality, freedom of mind and art, defying the harsh reality of death and mortality.

Keywords: *Women, Feminism, Freedom, Creativity, Art*

VIRGINIA WOOLF’UN “DENİZ FENERİ” ADLI ESERİ İLE SANATA, YARATICILIĞA VE ZİHİNSEL ÖZGÜRLÜĞE UZANAN BİR YOLCULUK

ÖZ

Bu çalışmada Virginia Woolf tarafından kaleme alınmış *Deniz Feneri* adlı eseri feminist teori bağlamında incelenecektir. Bu eser zihinsel özgürlüğe, yaratıcılığa ve sanata uzanan bir yolculuk olarak da değerlendirilebilir. Kadınların üretmek yaşayabilmelerinin yalnızca kendilerine ait bir oda ve bir miktar para ile gerçekleşebileceğini savunan Woolf, Kadın Hareketinin de öncülerinden olmuştur. Feminist Hareketin geçmişi ve gelişimi kadınların verilmiş normların dışına çıkarak, meslek edinerek ve yaratarak var olmalarını amaçlamaktadır. Woolf bir yazar olarak sanatı ve yaratıcılığı ölüme karşı bir meydan okuyuş ve var olmanın ana sebeplerinden biri olarak algılar. Yarı biyografi türünde olan *Deniz Feneri*, Virginia Woolf’un sevdiklerinin hayata bir veda etmesiyle yazarın yaşamı anlamlı kılmak için oluşturduğu bir eserdir. Eser, sanata ve yaratıcılığa uzanan hikâyeyi okuyucuya iki farklı kadın portresi çizerek anlatır. Yazarın tüm feminist mücadelesinde vurguladığı “evdeki meleğin” sanat ve üretkenlik için öldürülmesi gerektiği gerçeği, romanda geleneksel anne figürünü temsil eden Bayan Ramsay karakteri ile belirginleşir. Feminist yazının ana hatları çizilerek, geleneksel Bayan Ramsay’ in, sıra dışı ressam Lily Briscoe’nun sanatçı kimliğinin oluşumundaki rolü irdelenen roman, deniz fenerine yapılan bir yolculuk ile okuyucuyu ölümün acı gerçeğine karşı üretmek yaşamaya, birey olarak var olmaya, sanata ve özgürlüğe çağırır.

Anahtar Kelimeler: *Feminizm, Kadın, Yaratıcılık, Özgürlük, Sanat*

INTRODUCTION

To the Lighthouse by Woolf introduces a journey towards the lighthouse that stands for illumination, art and life. In accordance with Woolf's feminist identity, *To the Lighthouse* displays two totally different women prototypes that lead the reader to the journey of creativity, art and freedom covering the twentieth century's crucial issues as war, childbirth, emancipation of women, as well. The only possibility to grasp the core of the novel is to investigate the situations that triggered the feminist movement and conditions that fostered Virginia Woolf to write this novel.

Women endowed with childbirth naturally symbolize productivity and creativity, even though this reality has always been suppressed by civilizations throughout the history. The injustice and suppression of women, restricted with traditional roles and totally undermined by the patriarchal society led them to lead a conventional life and have limited professions. Feminist movement has emerged as a rebellion of women sex against the patriarchal order.

As Virginia Woolf explains in *Professions For Women* writing and literature has always been familiar for women due to the fact that the cost of paper and a pen never caused a problem to afford. Social and political systems forced women writers to use pseudonyms and conceal their identities, yet these challenges could not be able to prevent women from writing and expressing themselves, even though the style and content of the writings might differ. The nineteenth century had been the era for the female novelists to become popular. George Eliot, Charlotte Brontë, Jane Austen paved the way to women creativity. Although these novelists tried to be self-conscious, they forgot in a way to express themselves. The Victorian society expected women writers to reflect their femininity. The women writers were bound to the stereotypes that were drawn to them by society.

THE BACKGROUND INFORMATION

Women's Liberation Movement in 1960s had been a starting point for female self-awareness through literature in England, the movement spread to America around 1968 (Showalter, 1977). The movement enabled many experts to agree upon that it is apparent to see a recurring repetition of the same issues and problems throughout the centuries, reaching the new generations. Female literary frame and self-awareness have developed in a certain time-span. Eagleton asserts that the heyday of the theory can be regarded as 1970s. Although many topics enriched the field until 1990s, there had been very few new theories that would surpass the canonical pioneers as Kristeva, Showalter, Irigiray, Cixous (Eagleton, 1996).

Showalter asserts that when the female literary movement is considered, it can be followed by three phases. First, there was an imitation of the dominant

conventions and the acceptance of social roles. Then, the second phase was rebellion against these social values looking for an autonomy. Lastly, there was a search for individual identity and self-realization phase. These phases could be identified as Feminine, Feminist and Female (Showalter, 1977). The first period had been the period between 1840-1850. The Feminist era as 1880 to 1920; last phase as 1920 to now, but the self-awareness period started with 1960s. This period is significant with the authenticity of female writers that represent women's experience.

The idea of self-awareness was not common in Victorian novelists as Austen, the Brontës, Mrs Gaskell and several other writers. Victorian novelists again felt themselves in between the social repression on their shoulders and their vocation to become real writers. Feminist writers were deprived of expressing their inner lives and this repression continued until the twentieth century.

Child workers, slaves and prostitutes were represented by feminist protest discourse in 1840s and fiction. This was in a way a rebel against marriage and the suppression of women economically. Jane Austen and George Eliot and other women novelists focused on daily lives of the women and their roles in the society. A Feminist period followed the attacked restrictions of women, the notions of sacrifice, the challenge of the patriarchal order. Women asked for justice and change within the social systems enabling them privilege and they demanded fidelity from men. Virginia Woolf gained her economical freedom by printing her novels owing to the feminists' insistence upon the independence for women in a male-oriented society.

The last successors of Victorian conventions, adopted a Female attitude by expressing themselves. Leaving aside the masculine culture, feminist authors focused on the inner part, psychological issues. The separate room and the attic in *Jane Eyre*, represented female subconscious and sexuality, had been a refuge for the feminist writers to escape from the vicious world of males. Self-sacrifice was transformed into a female aesthetic in modernist fiction.

Virginia Woolf struggled for women's emancipation, gaining their individuality and economical independence. Woolf ardently supported Women's Movement, in *A Room of One's Own* which can be considered as a feminist manifesto, asserting that a woman must have money and a room of her own to be able to write, create a work of art. For Woolf, mental freedom was bound to material things. Women have always been poor. The intellectual freedom of women has been less than Athenian slaves. She even argued that if Shakespeare had had a sister, she would not have had the same opportunities, provided for her (Woolf, 2011). On her revisiting Oxbridge, she realized that the library entrance was banned to women to enter. As she was thinking of this injustice, she realized that our mothers could not save any money. She seemed to feel locked in as womenkind, she complained

about the injustice the woman gender has faced, she compared the inequalities between the sexes in terms of prosperity and security. The injustice between two genders was significant for other feminist writers as Simon De Beauvoir, Hélène Cixous, Judith Butler, Laura Mulvey, Annette Kolodny who were in the canon of feminist discourse and they all highlighted the problems faced by women in their different arguments.

While De Beauvoir suggested that male authority considered women as “the other” and mysterious to understand as a black side of humankind, as the second sex, Hélène Cixous asked women to write for themselves in *The Laugh of Medusa*. She mentioned the mother side in every women, feeding, caring all the time and writing with a white ink. She suggested to forget the psychoanalytic discourse and phallogocentric values and to discover being a woman with all perspectives. Judith Butler asserted that the idea of “compulsory heterosexuality”, argued to be two sexes and the desire ran from one sex to the other. Butler asserted that “natural” was actually socially constructed and therefore contingent. Social and political motives try to form our choices as the source of power. Laura Mulvey brought forth the psychoanalytic contribution to the feminist theory. The male gaze or voyeuristic-scopophilic look was regarded as traditional filmic pleasure. The fetishistic female figure presented to the spectator freezes the look of the spectator and prevented the person following any other thing. Annette Kolodny argued in *Dancing Through The Minefield* that aesthetic valuations of certain canons had to be re-evaluated in terms of norms. Those readings as in the case of *Paradise Lost*- failed to display the gender implications despite its perfect structure- may again be pleasant even though they need a new reader’s perspective.

Gillian Alban discusses another aspect of feminist theory asserting the male gaze exposes women beneath a panoptic eye. The gaze can be traced in all the media, ranging from advertisement or broadcasting, the social male view of the females as sexual beings rather than human beings. Alban claims the fact that even females themselves accept to be the target of these evaluations whether humiliating or admiring, the constant contest among all the females is worth attention. It should be another aim of feminist movement to convince all their sex to cease to be the object of this male gaze and start to consider a woman not only as a desirable object but as a human being (Alban, 2017).

While the feminist theory Virginia Woolf supporting ardently fostered the author to inspire the women sex to create and survive as independent individuals, the sudden losses of her family members also led her to turn life into meaningful. The inevitability of death reminded the shortness of life and the desire to leave a piece of art, a way of converting life to a concrete item. The immortality through the work of art and creativity had been another stimulator as an idea in the emergence of *To The Lighthouse*.

The family life in the summerhouse of Ramsays will affect free artist Lily Briscoe and the journey to the lighthouse is to be completed at the end of the novel, when it was the right time for creating a piece of art.

FRAME

Virginia Woolf's *To The Lighthouse* can also be considered as a journey to the freedom of mind, creativity and art. In addition to feminist struggle, Woolf thought that art and creativity can be regarded as the ultimate aim of life. Frustrated by the death of her beloved ones unexpectedly, Virginia Woolf tried to understand the meaning of life in her semi-autobiographical novel *To The Lighthouse*. As an author, Woolf believed that the only solution lies in creativity and art to turn life into meaningful (Woolf, 1979). *To The Lighthouse* searches the meaning of life by drawing two portraits of women who lead the reader to the path of art. The two prototypes of women cannot be separated from each other in the journey to enlightenment. The traditional, all giving mother figure Mrs Ramsay turns out to be a source of inspiration for artistic, extraordinary Lily Briscoe and her existence becomes indispensable for Lily Briscoe to create her intellectual identity. As binary oppositions life and death, Mrs Ramsay and Lily Briscoe are connected to each other to gain creativity.

Woolf expressed her excitement about *To The Lighthouse* in her letter to Vita Sack Ville-West, one of her closest friends, emphasizing that she was writing her best novel and she had never written in such excitement (De Salvo & Leaska, 2007). The sudden deaths of her family members affected Virginia Woolf profoundly on which she searches for the meaning of life as an author and intellectual. In addition to be a pioneer in feminist movement, she decided that art was the most crucial concept in life. To take a vision from life, to make it immortal, to enlighten people with one's thoughts could make life meaningful. Thus her literary journey started as a woman author as an indicator of her feminist attitude towards this patriarchal order.

Virginia Woolf presents two prototypes of women to the reader in *To The Lighthouse*. The traditional, emotional, caring mother and wife figure Mrs Ramsay and creative, productive, untraditional artist Lily Briscoe. Unlike their differences as women prototypes they represent, these two women are essential for each other. The moral and spiritual growth of Lily Briscoe as an artist could only be achieved by the support of Mrs Ramsay. Mrs Ramsay performs her duty as a lighthouse when she illuminates Lily spiritually and encourages her "to catch a vision of life". What would happen if Mrs Ramsay were not a part of Lily Briscoe's life? It would be really hard for Lily to reach her mental emancipation and creativity. It would not be easy for her to create a work of art and lead a different, extraordinary path. In this sense, Mrs Ramsay becomes a muse and starting point in Lily Briscoe's artistic journey in a world dominated by patriarchal order.

The journey to the lighthouse signifies a lifelong journey to artistic creativity, to the freedom of mind. The light symbolizes the illumination of the minds, knowledge, surpassing the limits, emancipation of thoughts. Mrs Ramsay is a perfect reflection of the devoted, self-sacrificing mother and wife who fulfills her duties thoroughly. However, she has the capacity to question and search for the unknown as a descendant of Eve, women have always had the capacity to question and search for the unknown. The light is associated with the idea of illumination, knowledge and freedom throughout the centuries. When Prometheus stole the fire for humanity, the search of knowledge started. Virginia Woolf argues in *A Room of One's Own* that women will look beyond the personal and political relationships to the wider questions, which the poet tries to solve- of our destiny and the meaning of life.

In the novel, Lily Briscoe asks herself this question “What is the aim of life?” and Mrs Ramsay tries to answer her by telling her “to catch a vision of life and making it immortal” (Woolf, 1927: p.135). She pioneers her in her route in creating a piece of art. Mrs Ramsay herself performs the duty of a lighthouse being a source of life for everyone. The guests of the summerhouse, her eight children, her husband are all the essential parts of her life and she signifies “the angel in the house” for them. She melts as a candle for them asking for nothing. As Hélène Cixous asserts in “The Laugh of The Medusa”; A woman is never far from “mother”. There is always within her at least a little of that good mother’s milk. She writes in white ink. In women there is always more or less of the mother who makes everything all right, who nourishes, and who stands up against separation.

The patriarchal society forces women to be either a virtuous, married woman or to be the strange and the other. The latter alternative does not have the chance to survive too much. Nevertheless, as an artist, Lily Briscoe understands that she should kill the angel in her soul to achieve to emancipate her thoughts and to create a piece of art. According to Woolf, women should kill “The Angel in the House” to create a work of art (Woolf, 1979). The sacrificing all giving mother cannot have the mental freedom to create a piece of art. Similarly as Woolf asserts, Mrs Ramsay cannot have a “room of her own” and £500 a year (Professions For Women) to live freely and build her intellectual identity. Even if Lily or Mrs Ramsay achieved to own a room, they shouldn’t have succeeded to furnish the house. It turns out to be too difficult to survive as women artists depending solely on themselves in a patriarchal order. The conventional prototype that we encounter with Mrs Ramsay is a very beautiful, attractive woman to whom almost every man she knows falls in love. Woolf criticizes the patriarchal point of view to women as a desirous object.

John Berger presents women as the objectified spectacles of men who dream of them. He asserts that the ‘ideal’ spectator always assumed to be male and

the image of the woman is designed to flatter him (Alban, 2017). Laura Mulvey asserts in her work this male gaze on the cinema. She claims that the gaze operates from the man onto the woman as an indicator of the erotic object of the male gaze (Warhal& Herndl, 1993). However, H el ene Cixous asserts instead that woman may claim the power of Medusa, levelling her look against the intrusive other and petrifying those who all under her gaze. Rising above obstacles placed in her path, she may seize her opportunities from a resistant patriarchal world and can burst into defiant laughter. She claims that woman can express themselves physically, sexually and textually perfectly (Alban, 2017).

Despite being very attractive, our heroine is much deeper than her outlook. She has a hidden desire as a woman to acquire the knowledge, the unknown. The ultimate reality that women have always striven for knowledge is an undebatable fact. Starting from The Garden of Eden, the tree of knowledge had been preferred by the first woman, Eve and as descendants of her, women have always been prone to go beyond the given, question more and gain more knowledge and thus power. Woolf creates a character, Mrs Ramsay who is familiar with Anna Karenina and Kont Vronsky in *To The Lighthouse*, which means she is much more intelligent than Mr Ramsay and other guests thought (Woolf, 1927).

Virginia Woolf highlighted the crucial differences between men and women by depicting the private lives of the Ramsays. Mr Ramsay character is a combination of man ego, pride, rudeness and also psychological weaknesses. His rude and strict personality is apparent when he tells his six year old son, James that the weather will not be fine to visit the lighthouse the following day at the beginning of the novel (Woolf, 1927). Frustrated by his father's decision, James could only be soothed by his mother's patience. Mrs Ramsay represents all feminine values; she is emotional, caring, full of imagination. She soothes her son by telling that their journey to the lighthouse depends on the weather conditions. In other terms, the journey for creativity cannot be possible under these circumstances. Mrs Ramsay's angel life is not available for the path for creativity, freedom of mind and creation of art. The journey will only be possible at the end of the novel when Mrs Ramsay or the conventional "angel in the house" was dead.

The gender differences between the two sexes is given to the reader by the opposite characters as a mutual couple: Mr and Mrs Ramsay. Despite the differences in their gender roles and characters, the Ramsays achieve to gain a unity in their relationship and this unity is appreciated by Lily and the other guests of the Ramsay's summerhouse. Mr Ramsay is obsessed with his intellectual studies and he is both proud and anxious about his academic studies. He thinks the only way of immortality is publishing books and becoming a famous writer as Shakespeare. He is nervous about the success of his book. His male ego is apparent when he confesses that he cannot reach in the alphabet to Z. He is stuck at Q. He thinks

he is not successful enough to be remembered for a long time as Shakespeare. He thinks that he will be forgotten in a short time when he dies. His male ego is humiliated as his book has not turned to a success (Woolf, 1927: p.30).

Mr Ramsay seeks for psychological support, provided to him by Mrs Ramsay. His wife gives him all he needs. Even though she cannot fulfill all his expectations when she cannot tell him that she loves him plainly, she admits about the weather conditions will not allow them for the physical journey to the lighthouse and thus he understands that she loves him. She makes him understand her feelings in her peculiar way. Despite all the male ego, he needs his wife's support to struggle the stresses of daily life, of his work being published or not. On which Woolf suggested in *A Room of One's Own* that women actually enable men to look into their own ego mirrors and see themselves magnified there larger than life:

Women have served all these centuries as looking-glasses possessing the magic and delicious power of reflecting the figure of man at twice its natural size. Without that power probably the earth would still be swamp and jungle (*A Room Of One's Own*).

Mr Ramsay seeks for sympathy throughout the novel. He wants Mrs Ramsay tell him that she loves him. Even though he has been stern about the journey to the lighthouse to little James, he has emotional needs. Woolf described this feature as an androgynous mind and she asserted that there were two sexes in the mind corresponding to the two sexes in the body, they should be united in order to get complete happiness. In the man's brain, man dominates over the woman, and in the woman's brain woman dominates over the man. They should live in harmony, cooperating. One should think man-womanly or woman-manly. (*A Room Of One's Own*) When Mrs Ramsay is unable to express her feelings towards her husband, she also displays masculine attitudes and she thinks woman-manly. Similar to this, Mr Ramsay acts man-womanly when he needs sympathy throughout the novel. Thus Woolf wants to suggest that each person should be androgynous to a certain amount. The harmony of the Ramsay's relationship depends on their androgynous minds.

Mrs Ramsay turns to a lighthouse not only for Mr Ramsay but also to the people surrounding her, her children, Lily, Mona and all the guests. Mrs Ramsay not only nourishes people surrounding her physically, but also she nourishes them psychologically. Mrs Ramsay is a giving figure for her eight children; furthermore, she tries to matchmaking. She also wants Lily to get married that Lily refuses telling that marriage is not suitable for her character. She encourages Lily when she tells her to take a vision of life and make it immortal! The question that 'What is the meaning of life?' hovers over the head of Lily Briscoe (Woolf, 1927: p.135).

The existence of Mrs Ramsay turns out to be an inspiring muse for the young artist Lily Briscoe to draw her own route as a free artist searching for creativity. When she refuses to marry, she is conscious that one cannot create a work of art by performing as an angel in the house as in the case of Mrs Ramsay. In order to emancipate one's mind, an artist needs a certain amount of loneliness and isolation from society. It would have been impossible for Mrs Ramsay to possess a room for her own but her existence will help Lily to have her own room, to create her intellectual and artistic identity and to create a piece of art. Nancy Milford explains this situation searching for the women, married in an early age and continued their writing career: the groups can be enumerated as the unmarried, the married with no child, few ones married with a child (Gelpi&Gelpi, 1975). Woolf exemplified this fact in *Professions for Women*, when she told that if Aphra Behn, Mrs Gaskell or Jane Austen, George Eliot and many more unknown and forgotten had not smoothed the path and regulated her steps, she would not have succeeded to this extent. She also adds that the only reason women could write in the past was the cheapness of writing paper and thus they could afford it without family problems. They succeeded as writers before they succeeded in other professions (Woolf, 1979).

Lily Briscoe rejects the conventional roles and decides to choose an extraordinary way when she decides to draw Mrs Ramsay's portrait. As Lily questions the meaning of life, Mrs Ramsay also questions when she is alone stating that "How could any Lord have made this world?" With her mind she had always seized the fact that there is no reason, order, justice: but suffering, death, the poor (Woolf, 1927: p.53). She has difficulty in perceiving this world's wars, deaths and sorrows. As a woman, she is also prone to question and search for the unknown. It can be interpreted that Mrs Ramsay reflects Virginia Woolf's inner voice in these lines. As the casualties of war and its disastrous effects reflected in Septimus Warren Smith character and his committing suicide in *Mrs Dalloway*, Woolf aimed to explain how meaningless wars were and the psychological breakdowns people experience as the consequences of wars. She felt herself responsible as an author and intellectual to remind society the disastrous results of wars although they were represented to people as wrapped gifts by appealing to their national feelings. Her aim was to express nothing could justify a war, people's killing each other by giving Andrew character in the novel. Andrew's death in the war aims to highlight the cruelties and bare realities of war by Virginia Woolf.

Mrs Ramsay tries to catch the strokes of the lighthouse and she associates her inner self with the light released from there. Nobody could understand her quest because she unconsciously longs for the unknown, knowledge and illumination. Mrs Ramsay encourages Lily by telling her the only way to stop and record the moment is to draw it. She finds the immortality in creation and art. Lily tries to draw her portrait that she cannot finish. In this sense, Lily becomes an alter ego

for Mrs Ramsay that she unconsciously resembles. In her inner self, Mrs Ramsay wants to have the journey to the knowledge, art and to be one with the lighthouse.

The sudden death of Mrs Ramsay changes everything, time passes and Andrew's death in the war and Prue's death while childbearing force Mr Ramsay, Lily and James to face the reality of death. Woolf gave examples from her real life as her step-sister died just like Prue within a year of marriage (Alban, 2017). Frustrated and shocked by sudden deaths, Woolf reflects her feelings in her semi-autobiographical novel. Prue's death also indicates the woman's restrictions by society. Women are only confined with the idea of childbearing and motherhood. Prue's death signifies women's suffering to become a mother confirming to social restrictions. As Simon De Beauvoir suggests "One is not born, rather becomes a woman" (in Alban, 2017). Social roles and conventions restrict women as locked in a room, Woolf expressed this feeling of living within boundaries in *A Room of One's Own* while she found herself out of the library comparing the injustice between the two sexes in terms of prosperity and security. Woolf asserted that throughout the history male gender was provided with privileges of security and prosperity while the female sex was experiencing insecurity and poverty (Woolf, 2011).

Virginia Woolf enabled the reader to understand the gaining of Lily's consciousness as an artist bit by bit from the beginning of the novel to the last scene (Bennet, 1984). Lily Briscoe "standing at the edge of the lawn painting" "in the beginning and reaches the effective scene in the end "yes, she thought, laying down her brush in extreme fatigue, I have had my vision" (Woolf, 1927: p.175). Mrs Ramsay and Lily Briscoe stand for the ideas of life and death and the novel starts with "the window" that represents life, Mrs Ramsay, and ends with the conversion of life into a work of art that is represented by Lily, "The Lighthouse" (Cohl, 1962). Mrs Ramsay is the subject of Lily's painting. Part I in which life dominates is much longer than Part III which represents art. Mrs Ramsay has an effort to reflect life in every possible way in her behaviours. She supports her husband and her children spiritually, she helps all the male sex, she is a continuous matchmaker, helper to sick, poor and elderly people. She seeks for harmony in every social event as in her dinner party. Lily appreciates her effort by telling "Life stand still here!" (Woolf, 1927: p.135) but life has to pass and her effort to stop life can only be achieved by Lily's artistic conversion of the moment into a work of art. In her try to change life into a concrete work of art, Lily Briscoe finds her brush the one dependable thing in a chaotic world (Cohn, 1962). In the beginning she lacked confidence to reflect life with her brush but in the end, in Part III, she gains self-confidence and her brush-strokes turns more decisive when she remembers artistic motto of Mr. Charmichael: "How 'you' and 'I' and 'she' pass and vanish; nothing stays; all changes; but not words, not paint" (Woolf, 1927: p.149).

Not only Mr Ramsay represents male ego but Mr Tansley consists of ego as well when he tells that “women cannot write, women cannot paint” during the meal. Mr Tansley considers women as H el ene Cixous stated ‘The Second Sex’, inferior to men and not capable of anything except childbearing and raising them up. She asserted that women were considered as *mysterious* and kept on the fringe of the world. She complained that women were oppressed and turned to slaves, servants to males in the patriarchal order. Mr Tansley represents the voice of conventional patriarchal order that humiliates the women sex, considering it “*the other*” and as an object to be scared and unknown.

Mr Ramsay goes through a spiritual growth in the course of the novel and is able to perform the allegoric journey to the lighthouse or to enlightenment when he is capable of reaching Mrs Ramsay’s understanding and soothing way towards his son James. He appreciates James telling him “well-done” for steering the boat well at the end of the novel (Cohl, 1962). Mr Ramsay pleads for sympathy from Lily Briscoe as well. As a male, he is always in need of being understood by women and soothed by them. It is apparent that males are in need for women’s spiritual support despite their egos. Mr Ramsay has also changed and spiritually grown in his relationship with his son. When he arrives at the lighthouse with his son James in the end, he appreciates him for his talent in steering the boat properly. He also gains his late wife’s caring and understanding finally. As a representative of male sex, Mr Ramsay needs time to improve the relationship with his son when compared to his soothing wife.

CONCLUSION

As a representative of feminist movement, Virginia Woolf advocated the female creativity and individuality stating the importance of possessing “A Room of One’s Own”. Oppressed and restricted throughout the history, women were bound to live in accordance with the certain roles given to them by society. It had been hard for a number of women writers to surpass the limits and boundaries that were strictly drawn for them by patriarchal authority. There have always been courageous authors to question and force the limits as George Eliot, Aphra Behn, Mrs Gaskell and many others that smoothed the way for the new generations, as Woolf stated.

Feminist Movement enriched with a number of theorists in the course of time and a female tradition flourished to embrace all the women writers throughout the history of literature. While stating the historical progress of the feminist movement, it remains inevitable to state the leading role of Virginia Woolf and her discourse. As a reflection of her thoughts about women and fiction, *To the Lighthouse* offers a brief and clear summary of her struggle. Woolf presents Lily Briscoe character as an artist, who will eventually achieve her goal and complete her picture at the end of the novel. For Woolf as an author, the work of art remained as an achievement, life would be converted to life as a sign of immortality.

The traditional mother figure Mrs Ramsay helps the artist Lily Briscoe towards her journey to the art, creativity, and freedom of mind. Lily Briscoe tries to understand the mystic relationship between life and art even when she has the final stroke to end the novel. She is interested in the mother and child (Mrs Ramsay and James), she is in love with Ramseys' life. Lily tries to reflect the tree first in Part I (that Mrs Ramsay associated herself with). In Part III, Mrs Ramsay is not directly reflected in the portrait but her tragic death conveyed to the piece of art. When Lily finds herself utter Mrs Ramsay's name loudly with the poet of death, Augustus Carmichael, they try to probe the meaning of life and convert life into a piece of art since they are unable to understand why life is so short and inexplicable. It is as if "they shouted loud enough Mrs Ramsay would return". Together with Mr Carmichael, the poet and the artist defy death in their peculiar way by converting life into a work of art. The ultimate aim of art and creativity was, thus, highlighted once more to leave a sign of immortality, a sign of life against death.

Lily represents life as an artist and Mr Carmichael stands for death since he is known with his poetry about death. Lily and Mr Carmichael together become conscious of the fact that the ultimate aim of life is to achieve to the lighthouse, the symbol of illumination, creation and art. The ultimate aim in life is to create a piece of art and thus catch the glimpse of immortality. Art can only replace death and can turn life meaningful. Inspired from Mrs Ramsay and the domestic life of the Ramsays, Lily Briscoe completes her artistic journey to the freedom of mind and creativity. Supported spritually and encouraged by Mrs Ramsay, Lily gains self-confidence to achieve the conversion of life into a piece of art with her strokes in the end. Mrs Ramsay's impact upon Lily becomes a mean for life to lead to art. Art replaces death and adds a kind of meaning and immortality to life.

RESOURCES

- Alban, G. M.E. (2017). *The Medusa Gaze in Contemporary Women's Fiction Petrifying, Maternal and Redemptive*. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars.
- Barret, M. (1979). Professions For Women. *Virginia Woolf On Women & Writing*. (P. 57- 63). London: The Women's Press Limited.
- Beauvoir, S. D. (2001). from "The Second Sex", *Norton Anthology of Theory and Criticism*. (P. 1406-1414). New York: W.W. Norton & Co, Inc.
- Bennet, J. (1984). *Virginia Woolf, Romancı Olarak Sanatı*. İstanbul: Alaz Yay.
- Butler, J. (2001). "Gender Problem", *Norton Anthology of Theory and Criticism*. (P. 2488-2501). New York: W.W. Norton & Co, Inc.
- Cohn, R. (1962). "Art In 'To The Lighthouse.'" *Modern Fiction Studies*, vol. 8, no. 2.
- Cixous, H. (2001). "The Laugh of the Medusa", *Norton Anthology of Theory and Criticism*. (P. 2039-2056). New York: W.W. Norton & Co, Inc.
- De Salvo, L.& Leaska, M. (2007). *Virginia Woolf Vita Sackville-West Mektuplaşmaları*. İstanbul: Agora Kitaplığı.
- Eagleton, T. (1996). *Literary Theory*, Minneapolis: The University of Minnesota Press.
- Gelgi B.& Gelgi A. (1975). "This Women's Movement" in *Adrienne Rich's Poetry*, New York.
- Kolodny, A. (2001). "Dancing through the Minefield", *Norton Anthology of Theory and Criticism*. (P. 2146-2165). New York: W.W. Norton & Co, Inc.
- Mulvey, L. (2001). "Visual Pleasure and Narrative Cinema", *Norton Anthology of Theory and Criticism*. (P. 2181-2192). New York: W.W. Norton & Co, Inc.
- Showalter, E. (1977). From "The Female Tradition" *A Literature of Their Own*, Princeton N.J.: Princeton University Press.
- Stewart, J. F. (1977). "Light in To the Lighthouse." *Twentieth Century Literature*, vol. 23, no. 3.
- Warhol, R.& Herndl D. (1933). *Feminisms: An Anthology of Literary Theory and Criticism*, New Jersey: Rutgers University Press.
- Woolf, V. (1927). *To The Lighthouse*. Feedbooks.
- Woolf, V. "A Room of One's Own" and "Professions For Women", *Norton Anthology of English Literature, Greenblatt ed.*

THE EVALUATION OF WORKPLACE VIOLENCE AGAINST DOCTORS IN TERMS OF VIOLENCE TYPE: A STUDY IN KOCAELİ PROVINCE

Tülin BAYRAKTAR

Kocaeli Üniversitesi, Türkiye

tulin.bayraktar@kocaeli.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0002-9676-0615>

<i>Atıf</i>	Bayraktar, T. (2021). THE EVALUATION OF WORKPLACE VIOLENCE AGAINST DOCTORS IN TERMS OF VIOLENCE TYPE: A STUDY IN KOCAELİ PROVINCE. <i>İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi</i> , 13(2), 569-590
-------------	--

ABSTRACT

Aim: Health workplace violence confronts us today as a rapidly spreading social problem. For this reason, health professionals especially doctors are at great risk. Violence in health can be seen in various ways. Severity is grouped under 4 headings as physical violence, psychological violence, verbal violence and sexual violence. With this study, it was aimed to evaluate the workplace violence applied to doctors in terms of the type of violence applied.

Method: 2011 doctors form the target population whereas 200 doctors form the sampling of the study. In the research, the scale of violence used by the World Health Organization was developed and applied to doctors. The results were evaluated with factor analysis by using SPSS 21 programme.

Findings: The findings of the study were analyzed under two main titles as demographic and workplace violence findings. In demographic findings the participants were asked questions such as age, gender, marital status, working time in the workplace, the place they worked, the time they worked as a doctor, the department they worked in and their duty in the survey applied in the research. In addition, questions were asked such as working hours, average number of daily patient examinations in the institution, interactions with patients face to face, the gender of the patients they serve, and experiencing anxiety of violence in their institutions.

In the findings section on workplace violence, the questions such as the situation of doctors that have been exposed to violence throughout their working life in the

(Geliş tarihi: 14.01.2021 – Kabul tarihi: 19.03.2021), DOI: 10.17932/IAU.IAUSBD.2021.021/iausbd_y13i2011

Araştırma Makalesi-Bu makale iThenticate programıyla kontrol edilmiştir.

Copyright © İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi

health sector, the type of violence they have experienced, their exposure to any violence in the past 12 months, what the last violence incident they have been in, the gender of the violent practitioner, the time of the violent incident and which day of the week the violence happened were asked.

Result: According to the results of the study, it was determined that doctors were exposed to verbal violence intensely, followed by physical and psychological violence. It is seen as one of the striking results of the study that violence is taken for granted and sometimes not considered as violence in case of continuous exposure.

Keywords: *Physicians, Violence Against Doctors, Workplace Violence, Health Workplace Violence, Health Violence*

DOKTORLARA UYGULANAN İŞYERİ ŞİDDETİNİN ŞİDDET TÜRÜ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ: KOCAELİ İLİNDE BİR ÇALIŞMA

ÖZ

Amaç: Sağlık işyeri şiddeti günümüzde hızla yayılan toplumsal bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Sağlık çalışanları özellikle de doktorlar bu sebeple büyük bir risk altındadır. Sağlıkta şiddet çeşitli şekillerde görülebilmektedir. Şiddet; fiziksel şiddet, psikolojik şiddet, sözel şiddet ve cinsel şiddet olmak üzere 4 başlıkta toplanmaktadır. Bu çalışma ile doktorlara uygulanan işyeri şiddetinin uygulanan şiddetin türü açısından değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

Yöntem: Araştırmanın evrenini 2011 doktor, örneklemini ise 200 doktor oluşturmaktadır. Araştırmada Dünya Sağlık Örgütü'nün kullandığı şiddet ölçeği geliştirilerek doktorlara uygulanmıştır. Sonuçlar SPSS 21 programı kullanılarak faktör analizi ile değerlendirilmiştir.

Bulgular: Araştırmanın bulguları demografik ve işyeri şiddetine dair bulgular olmak üzere 2 ana başlık altında incelenmiştir. Demografik bulgularda; araştırmada uygulanan ankette katılımcılara yaş, cinsiyet, medeni durum, işyerinde çalışma süresi, çalıştığı yer, doktor olarak çalıştığı süre, çalıştığı bölüm, göreviniz gibi sorular yöneltilmiştir. Katılımcıların ayrıca çalışma saatleri, kurumdaki günlük ortalama hasta tetkik sayısı, hastalarla yüz yüze etkileşimde olma durumları, genellikle hizmet verdikleri hasta cinsiyeti, kurumlarında şiddete maruz kalma endişesi yaşama gibi sorular da yöneltilmiştir.

İşyeri şiddetine dair bulgular bölümünde, doktorlara sağlık sektöründe çalışma yaşamları boyunca şiddete maruz kalma durumları, uğradıkları şiddet olayının

türü, son 12 ayda herhangi bir şiddete maruz kalma durumları, en son yaşadıkları şiddet olayının ne olduğunu, şiddet uygulayıcısının cinsiyeti, şiddet olayının gerçekleştiği saat, mekân, haftanın hangi günü gibi sorular yöneltilmiştir.

Sonuç: Çalışmanın sonuçlarına göre, doktorların yoğun olarak sözel şiddete maruz kaldığı, bunu fiziksel ve psikolojik şiddetin izlediği belirlenmiştir. Şiddetin sürekli maruz kalınması durumunda kanıksandığı ve bazen şiddet olarak değerlendirilmediği de çalışmanın tespit edilmiş çarpıcı sonuçlarından birisi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Doktor, Doktorlara Yönelik Şiddet, İşyeri Şiddeti, Sağlık İşyeri Şiddeti, Sağlıkta Şiddet.*

INTRODUCING

Workplace violence is one of the most dangerous acts that occur frequently in healthcare. Doctors are the most vulnerable group of healthcare professionals to violence, as they come face to face and are in close contact with patients and their relatives while providing outpatient services. There are several factors that lead to violence against doctors. Most of the time, these factors are related to patients and to their families' demands that their patients get what they need and receive proper medical treatment (Al-Omari, 2015:112). Some of these factors include the patient's previous history of violent behaviour, stress, frustration, substance abuse, increased waiting time, medical illness and mental illness (Chapman and Styles 2006, Hodge and Marshall 2007, Kamchuchat et al. 2008).

Violence at workplace towards doctors causes lots of psychological and physical consequence. The most common of psychological are anger, depression, fear, unaided and the most commons of physical are headache, stomachache, fatigue and insomnia (Demirci and Ugurluoglu, 2020: 38).

VIOLENCE

Although violence is as old as human history, it is new to be seen as a social problem. Until the 19th century, the phenomenon of violence was not a subject of study on its own. While primarily focusing on violence against children, the existence of violence against women and the elderly has also come to the forefront since the 1970s. In the first studies on violence, the problem was addressed as aggression. Aggression is met with the words violence. While aggression includes mood as a word, violence evokes behavior. In this treatment, aggression has been accepted as a feature of the natural / biological structure of human beings. The views of S. Freud and K. Lorenz are the most common in this regard. According to S. Freud, aggression is instinctive; it can be provoked or come out for any reason. So, since aggression is a biological condition, it will naturally reflect on human relationships. We see a similar approach in K. Lorenz. Taking animals as the focus of his work, K. Lorenz says that aggression in them is also present in humans and opposes the view that aggression is of social origin. According to K. Lorenz, instinctive aggression in humans can occur due to any stimulation; However, the cause is not arousal, but a need for expression of human instinctive aggression.

According to another view, aggression is not instinctive, but a social phenomenon that occurs after life experiences and disappointments. Accordingly, besides survival-oriented aggression, there is destructive-destructive aggression, which is not of biological origin. This distinction has reached the point where aggression aims to exist more and violence aims to destroy.

“Generally aggression can be defined as a set of brash, coercive and violent behaviors. In terms of this definition, aggression includes hidden or open attacks, dominant behaviors as well as sarcastic words, assertive behaviors to accomplish or overcome a task. Violence is a form of aggression. In other words, it is destructive aggression. It includes physical harm to persons or various objects. Violence can be powerful, uncontrolled, extreme, suddenly and sometimes aimless.” (“Genel olarak saldırganlık; atılgan, zorlayıcı ve tecavüzkar davranışların bir bütünü olarak tanımlanabilir. Bu tanımlama açısından saldırganlık, gizli ya da açık saldırıları, egemenlik sağlamaya yönelik davranışları olduğu kadar, iğneleyici sözleri, bir işi başarmak veya bir görevin üstesinden gelmek için güçlülük taslayıcı, iddiacı davranışları da içermektedir. Şiddet ise saldırganlığın bir biçimidir. Başka bir deyişle, yıkıcı yok edici saldırganlıktır. Kişilere ya da çeşitli nesnelere fiziksel zarar vermeyi içermektedir. Şiddet; güçlü, kontrolsüz, aşırı, birdenbire ve bazen de amaçsız olabilir.”) (Arıkan, 1987: 73). Y. Michaud further expanding the definition of violence and sees it as acts that will harm the ethical-moral bodily integrity or property of individuals or groups as well as their figurative, symbolical, cultural values (Michaud, 1991).

Defining a behavior as violence differs according to whom and from what angle the violence is viewed. Violence may be seen as harmful and unjust by the one subjected to it, but justified and legitimate for the perpetrator. However, we cannot say that the difference in this point of view between the perpetrator and the victim is valid for every case.

VIOLENCE AS A CONCEPT

The concept of “violence” has been defined in various ways by many authors, scientists, critics and researchers. When Kamus-i Turki is examined, it is seen that violence is considered as harsh behavior and a use of brute force (Ünsal, 1996: 31).

The Dictionary of Turkish Language Institution defines violence as using brute force instead of convincing or reconciling those with opposing views (TDK, 1988: 1385). This definition is very similar to the definition made by Püsküllüoğlu because while defining that violence as using force and harshness to those with opposing attitudes and opinions, he defines “Violence Incidents” as events or attempts created to intimidate and frighten people (Püsküllüoğlu, 1995: 1429).

The word violence in foreign languages such as French defines as doing or getting someone to do something against their will by applying force or pressure as well as coercion, assault, brute force, physical or psychological suffering or torture, hitting and wounding. The word Violence entered French through the Latin word “Violentia”.

Apart from these general definitions of violence, there are also legal definitions. According to Yves Michaud, in the criminal law, not all hits (blows) against people are considered as violence; planned murders and rape are treated as separate cases (Michaud, 1991: 9).

In order to define violence better, it would be appropriate to explain its relation with the concept of aggression. As aggression is the name given to any kind of behavior aimed at harming, causing pain or injuring another person, “using force, applying pressure, acts aimed at harming and injuring other people” used as a concept in a similar sense to violence (Campbell & Muncher, 1994: 332).

Moonman argues that aggression is instinctively present in every human being and that it stems from the fighting instinct found in all other organisms (Moonman, 1987: 106).

As Donmezer says that aggression is an ability that is necessary for the formation of personality and enables the creature to take its place in the social and geographical environment, he also states that violence is a human-specific act that contradicts with the rule (Dönmezer, 1996: 215).

The terms violence and aggression are often used interchangeably and little consideration is given to the supposed relationship between them. While “violence” is used more daily to describe the behavior itself, it is also sometimes used to understand an emotional state.

As violent behavior in everyday life carries negative moral implications in the sense of unpleasant, unacceptable, illegal and disturbing, it is vital to recognize and acknowledge the danger of using the term “right” centered on one’s own culture. The difficulty- or even the impossibility- of making a single definition of violence applicable to all cultures has to be accepted.

TYPES OF VIOLENCE

Violence in the healthcare workplace emerges as a global problem all over the world. For this reason, it has increasingly become the center of attention in recent years, and many studies have been conducted in this area and various policies have been developed. The common point of these studies is that health workplaces are one of the environments where violence is frequently experienced due to its nature and structure, in terms of being an organizational environment where people intensely coexist (Yıldırım, 2012).

Wiskow divides violence into three different types according to the attacker and the attacked one, the affected workplace environment and their relationships with the employee (2003: *ibid*):

1. *Internal violence*; an aggressor is a person who personally works in the workplace (such as hospital manager, doctor, nurse).
2. *Violence caused by the client*; the aggressor is the recipient of the service provided by the workplace (such as patients / patient relatives).
3. *External violence*; the attacker has no connection with the workplace. His main goal is to commit theft or other crimes.

It can be stated that violence in health workplaces basically occurs in seven different forms depending on who the parties are. In other words, a classification of at least seven can be made about who are the parties to the violence that occurs in the healthcare workplace. These are (Yıldırım, 2012: *ibid*):

1. Healthcare professionals- healthcare professionals,
2. Healthcare professionals-patients / patient relatives,
3. Healthcare professionals-third parties,
4. Healthcare professionals- patients / patient relatives- third parties
5. Patient / patient relatives-patient / patient relatives,
6. Third parties- third parties
7. Patient / patient relatives- third parties

When these seven different classifications are evaluated, the violence that occurs between the health worker in the first article and another health worker is considered as mobbing (mobbing / harassment in the workplace) if it is applied purposefully, systematically and for a certain period of time.

Violence incidents in the second, third and fourth articles are generally evaluated in the context of violence against healthcare workers (Yıldırım, 2012: *ibid*). Violence incidents within the scope of the fifth, sixth and seventh articles can be considered as the third group violence in the healthcare workplace.

Another effort to define types of violence is to classify it under the headings of physical violence, psychological violence, sexual violence, verbal violence and economic violence:

Physical Violence

Physical violence by definition, are harsh and painful actions directed from the outside against the bodily integrity of people. Generally, it is geared towards the weak to the strong. Abusive behaviors such as beating or slapping, punching, kicking, pushing and squeezing are forms of physical violence (Violence Prevention Platform, 2020).

Psychological Violence

Any attitude that disrupts, upset, hurts, shocks the psychological health of an individual and causes him to feel under pressure or under threat is considered psychological violence. Another application method is mobbing. Mobbing is the total of applications that form negativities in psychological, economic or social status of victim done by a person or a group to a target employee in a workplace in a continuous / systematic manner for a certain period of time through unlawful and unethical means (Association Against Mobbing, 2012).

Economical Violence

It is possible to consider high inflation rates, unemployment levels and insufficient social security opportunities as a form of economic violence. Very low wages and chronic inflation threaten human life. Since this situation makes people more problematic and tense, it also catalyzes ordinary violence and increases aggressive behavior (Işiker, 2011: 15).

People who are victims of economic violence are poor, deprived or disabled individuals and are tend to physical violence. If the individual is unable to meet even basic physical needs such as nutrition and shelter economically, violence and aggressive behavior increase and violence becomes the most likely solution.

Sexual Violence

Sexual violence is sexual harassment and assault on children, young people, women and other individuals in a wide range of words starting with gesturing and rape. Examples of sexual violence include uttering sexually explicit words, molting, harassing, squeezing, pressure for sexual intercourse and rape. An important part of sexual violence acts also involve physical violence (Işiker, 2011: 16).

Verbal Violence

Verbal violence is a type of violence applied in the form of yelling, bad speech, swearing, insult, scolding, and humiliation. In verbal violence, the element of fear is an important phenomenon. In this case, words and actions are used to frighten, intimidate and get whatever he wants. Insulting, humiliating, uttering harsh words and practices that cause psychological abuse by shaking trust are perceived as verbal violence. Verbal violence which is used as a method for nurture and discipline in social life causes mental harm in individuals and increases the tendency to violent behavior (Işiker, 2011: 16).

Psychological violence and verbal violence are closely related. A significant part of verbal violent behaviors also lead to psychological violence. Verbal violence seems to mostly induce physical violence.

VIOLENCE AGAINST DOCTORS

Violence in the healthcare workplace has become a global problem that the whole world is trying to tackle. For this reason, it has become a subject that has been frequently examined and increasingly important in recent years, and it has been felt the need to frequently address this issue in the literature. The subject studied jointly in these studies, the health workplace is an organizational order in which people are together densely and is the workplace where violence is frequently experienced and expected to be experienced, due to the nature of the work, and the tendency to develop stress and anxiety triggering situations.

TYPES OF VIOLENCE AGAINST DOCTORS

Violence in health, known as congenital and acquired aggression instinct, can be classified into two main categories as physical and non-physical (verbal, psychological, etc.) violence (Cooper, 2002). Although physical violence is the first thing that comes to mind when it comes to workplace violence because it is easily identifiable and observable, when we look at the types of violence applied to doctors, the extent of non-physical violence is too much to underestimate.

1. Physical Violence against Doctors: It is the use of any kind of physical force that results in physical, sexual or psychological harm against the doctor during the service delivery by the patient / patient relative. In other words, physical violence includes attacks and acts directed at a person's body such as hurt, beating, pushing, fatal assault and assault with a tool. (Cooper, 2002).
2. Non-Physical Violence against the Doctors: All kinds of emotional and sexual harassment in the workplace, intimidation, shouting, swearing, spitting, insults, bullying, threats, intimidation, bullying, ridicule, humiliating or insulting words in front of others, many behaviors including various types of psychological attacks, physical at work are the main acts within the scope of non-physical (psychological and verbal) violence. (Aslan ve diğerleri, 2005).

When the types of violence against doctors are examined, it can be stated that it occurs in 4 different ways. These:

1. Doctors-doctors
2. Doctors-other healthcare professionals
3. Doctors-third parties
4. Doctors-patients/patients' relatives

In this context, when health workplace violence is evaluated, violence against doctors could be evaluated as a part of mobbing within the scope of the first and second items.

VIOLENCE AGAINST DOCTORS IN TURKEY

In recent years, it has been mentioned many times that the violence against doctors is widespread in Turkey and this spreading violence has seriously affected the health sector. Although there is still no comprehensive data about the dimensions, causes, effects and solutions to manage violence against doctors in Turkey (considering that every incident of violence is not reported to the relevant authorities), it is seen that there are not many studies aimed solely at detecting violence against doctors.

Hamzaoglu and Turk determined in their research with 447 healthcare professionals that 36.7 % of the participants have been exposed to the physical violence at least one time and 88.8 % of them were exposed to the verbal violence during their working life. Most of the participants did not inform the event of violence to the relevant authorities as they thought that it would not benefit to anything (2019: 844).

In the research which was made by Yakut et.al, the data of satisfaction survey in Ankara Research Hospital for Children Health and Diseases was gathered. According to the results of this survey that 253 healthcare professionals attended to it, it was determined that 12,5% of the physician associates and 15,4% of specialists were exposed to the physical violence (2012:146).

In a research which was made at a university hospital, it was determined that the rate to be exposed to violence of the doctors and nurses is 70%. When it was review in terms of the violence type, it was determined that the frequency of being exposed to the verbal violence is 81%, the frequency of being exposed to the physical violence is 17% and the frequency of witnessing to the physical violence is 55% (Uzumcu and Oksay, 2019:584).

In the study conducted in a public hospital with 104 doctors, it was found that 96.2% of the doctors were subjected to verbal violence, 9.6% to physical violence and 16.3% to sexual violence (Demirci and Uğurluoğlu, 2020: 89).

RESEARCH

In this study, firstly, the data were collected by scanning the literature, the scales related to the subject to be researched were determined in the light of the collected data, and the survey study which is a quantitative data collection method, was used to obtain the data.

The Universe and Sample of the Research

The universe of the study consists of 2011 doctors working in Kocaeli. Although the sample size of the study is 323, 219 physicians were included in the study because the study was voluntary. In this research, these are some restrictions

in order to obtain the correct results. The research is limited with Kocaeli. The dentists were not included into the research as they were in a different faculty and received different education. The doctors who have duty in private practice were excluded from the research. All of the rest health units (Public Hospitals, Private Hospitals and other institutions) and all the branches were included into the research without being subjected to any discrimination.

Data Collection Tools

The survey method was used as a data collection technique in the study. In the study, “Violence Questionnaire Form” and “Professional Commitment Scale” developed by Meyer et al. (1993) were used. The violence questionnaire form consists of 2 parts with a total of 37 questions, 15 questions of demographic information and 22 questions of workplace violence information. The professional commitment scale also consists of 18 questions based on the Likert scale.

Evaluation of Datas

SPSS 21 statistics program was used in the analysis of the data. The data obtained were transferred to the program in computer environment with data entry charts. Factor analysis was used in the study.

Ethical Aspect

Ethical Committee Report was received for the practicability of survey from Sakarya University, Ethical Committee in order that the research can be made. The participation to research was based on the voluntariness and the participants were informed about that issue.

Research Methodology

In this research, the literature review was firstly made in order that the main lines of research can be revealed; the studies related to the violence in health (the thesis and notice related to the field etc.) were gathered. It is understood that the studies which have been generally made in the literature are in a form to include the whole of healthcare professionals or related to the determination of violence which is made to the nurses and delivery nurses. A study which searches the type of violence committed only to the doctors has not been found. From this viewpoint, the study was reviewed especially in order to emphasize the distribution of violence types.

FINDINGS AND COMMENTS

The analyzes made in this section are compiled in two parts. In the first part, the demographic characteristics of the doctors participating in the study and predictive analysis and comments on the violence experienced were included. In the second part, evaluations were made according to the type of violence experienced and the group analysis was conveyed.

Findings and Comments on Demographic Characteristics of Participants

The tables arranged according to the answers given by the participants to the questions asked to determine their personal characteristics and determine the general situation about violence were compiled as a result of the statistical analysis and given below:

Table 1. Personal Characteristics of Doctors Under the Scope of Research

Age	Number	Percentage (%)
Age 30 and below	21	10,5
Age 31-35	28	14,0
Age 36-40	66	33,0
Age 41-45	44	22,0
Age 46 and over	41	20,5
Total	200	100,0
Gender	Number	Percentage (%)
Woman	91	45,5
Man	109	54,5
Total	200	100,0
Marital status	Number	Percentage (%)
Married	122	61,0
Single	78	39,0
Total	200	100,0
Working time as a doctor	Number	Percentage (%)
Less than a year	17	8,5
1-5 years	36	18,0
6-10 years	43	21,5
11-15 years	45	22,5
16-20 years	24	12,0
20 years and over	35	17,5
Total	200	100,0

According to the findings in Table 1, when the distribution of the doctors within the scope of the study by age groups is examined, 10.5% of them are 30 years and younger, 14% are 31-35 years old, 33% are 36-40 years old, 22% are 41-45 years old, 20.5% of them were 46 years old and above. 45.5% of the participants stated their status as female, 54.5% as male, 61% as married and 39% as single.

Table 2. Information on the Incident of Violence in the Institution

Concern about exposure to violence at the institution	Number	Percentage (%)
1 (No worries)	4	2,0
2	40	20,0
3	40	20,0
4	49	24,5
5 (Very worried)	67	33,5
Total	200	100,0
The Reporting System of Violence in this Institution	Number	Percentage (%)
Yes	116	58,0
No	84	42,0
Total	200	100,0
Person (s) Supporting to Report the Incident of Violence to Required Places	Number	Percentage (%)
Yes	132	66,0
No	68	34,0
Total	200	100,0
In-House Supporting Person / Persons	Number	Percentage (%)
Public Health Center	56	42,4
Colleague	46	34,8
Manager	30	22,7
Total	132	100,0
Outside Support Person / Persons	Number	Percentage (%)
Non-governmental organizations	56	42,4
Family	43	32,6
Friend	33	25,0
Total	132	100,0

In Table 2, while 2% of the doctors within the scope of the study did not worry about being exposed to violence, 33.5% stated that they were very worried. While 58% of the participants stated that there is a system in which violence incidents will be reported in this institution, 42% of them stated that there was no such system, 66% of them stated that there were people who supported reporting the violence to the necessary places but 34% did not support it. When the in-house supporters were examined, 42.4% stated that public health centers, 34.8%

colleagues, 22.7% the administrators supported, while the external supporters were examined 42.4% were non-governmental organizations, 32.6% of them mentioned the support of the family and 25% of the support from friends.

Group Analysis According to the Type of Violence Experienced

As a result of statistical analysis the tables arranged according to the answers given by the participants to the questions asked about the type of violence were compiled and given below:

Table 3. Distribution of Violence Cases Experienced by Doctors According to the Type of Violence

	Type of Violence									
	Physical		Psychological		Verbal		Sexual		Total	
	n=4	n=23	n=129	n=2	n=158		n=158			
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Exposure to Violence Throughout Working Life (n = 158)										
Yes	2	50,0	23	100,0	128	99,2	2	100,0	155	98,1
No	2	50,0	0	0,0	1	0,8	0	0,0	3	1,9
Violent Person (n = 158)										
Patient	2	50,0	11	47,8	85	65,9	2	100,0	100	63,3
Patient Relative	2	50,0	8	34,8	44	34,1	0	0,0	54	34,2
Other	0	0,0	4	17,4	0	0,0	0	0,0	4	2,5
Gender of Aggressor (n=158)										
Woman	2	50,0	7	30,4	20	15,5	0	0,0	29	18,4
Man	2	50,0	16	69,6	109	84,5	2	100,0	129	81,6
Place of Violence (n = 158)										
Polyclinic	2	50,0	19	82,6	103	79,8	2	100,0	126	79,7
Emergency polyclinic	0	0,0	0	0,0	16	12,4	0	0,0	16	10,1
Patient's bedroom	2	50,0	4	17,4	10	7,8	0	0,0	16	10,1
Day of Violence (n=158)										
Monday	2	50,0	0	0,0	10	7,8	0	0,0	12	7,6
Tuesday	0	0,0	0	0,0	10	7,8	0	0,0	10	6,3
Wednesday	0	0,0	0	0,0	12	9,3	0	0,0	12	7,8
Friday	0	0,0	0	0,0	8	6,2	0	0,0	8	5,1
I don't remember	2	50,0	23	100,0	89	69,0	2	100,0	116	73,4
Time Zone of Violence (n = 158)										
07:00-13:00	2	50,0	4	17,4	20	15,5	0	0,0	26	16,5
13:00-18:00	2	50,0	0	0,0	4	3,2	0	0,0	50	31,6
24:00-07:00	0	0,0	4	17,4	6	4,7	0	0,0	10	6,3
I don't remember	0	0,0	15	65,2	55	42,6	2	100,0	72	45,6

In Table 3, the violent incidents experienced by the doctors included in the study and the distribution according to the type of violence are given. When examining the distribution of doctors' exposure to violence during their working life according to the type of violence, it was determined that 98.1% were exposed to violence. Among the types of psychological and sexual violence (100%), the rate of those exposed to violence was found to be higher.

When examining the distribution of people who use violence according to the type of violence of the doctors, it was determined that 63.3% of them were patients. Among the sexual violence type (100%), it was determined that the rate of being a violent person was higher in the patient.

When examining the aggressive gender distribution of the doctors within the scope of the study according to the type of violence, it was determined that 81.6% of them were male. Among the sexual violence (100%) type, it has been determined that the rate of being a man is higher.

When the distribution of the place where the violence occurs according to the type of violence of the doctors within the scope of the study, it was determined that 79.7% of them were polyclinics. Among the types of sexual violence (100%), the rate of occurrence in the polyclinic was higher.

According to the type of violence, 73.4% of the doctors within the scope of the research stated that they did not remember the day the violence occurred.

According to the type of violence, 45.6% of the doctors within the scope of the research stated that they did not remember the time the violence occurred.

Table 4. Distribution of Situations Experienced by Doctors during Violence According to the Type of Violence

	Type of Violence									
	Physical		Psychological		Verbal		Sexual		Total	
	n=4	n=23	n=129	n=2	n=158					
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
I did nothing	2	50,0	23	100,0	75	58,1	0	0,0	100	63,3
I tried to defend myself physically	2	50,0	0	0,0	4	3,1	2	100,0	8	5,1
I told the person / persons who use physical violence to stop	0	0,0	0	0,0	18	14,0	0	0,0	18	11,4
I physically responded to the person / persons who used physical violence	0	0,0	0	0,0	8	6,2	0	0,0	8	5,1
Other	0	0,0	0	0,0	24	18,6	0	0,0	24	15,2

Table 4 includes the distribution of the doctors included in the study by the situations experienced during the violence and the type of violence. Examining the distribution of the doctors' experiences during the violence according to the type of violence, it was determined that 63.3% did nothing. Among the psychological violence (100%) type, the rate of those who do nothing during the violence is higher.

Table 5. Distribution of Situations Experienced by Doctors After Violence According to the Type of Violence

	Type of Violence									
	Physical		Psychological		Verbal		Sexual		Total	
	n=4		n=23		n=129		n=2		n=158	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
I acted like nothing happened	0	0,0	4	17,4	33	25,6	0	0,0	37	23,4
I told my family / friends	2	50,0	15	65,2	47	36,4	0	0,0	64	40,5
I told my friends from the workplace	2	50,0	0	0,0	32	24,8	0	0,0	34	21,5
I told my manager	0	0,0	0	0,0	9	7,0	0	0,0	9	5,7
I took legal action	0	0,0	0	0,0	8	6,2	0	0,0	8	5,1
I got psychological support	0	0,0	4	17,4	0	0,0	2	100,0	6	3,8

Table 5 includes the distribution of the doctors included in the study by the situations experienced after violence and the type of violence. When examining the distribution of what doctors experienced after violence according to the type of violence, it was determined that 40.5% were told to family / friends. Among the types of psychological violence (65.2%), it was determined that the rate of being told to family / friends after violence was higher.

Table 6. Situations Experienced According to the Types of Violence After Violence

	Types of Violence									
	Physical		Psychological		Verbal		Sexual		Total	
	n=4		n=23		n=129		n=2		n=158	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Reason for not mentioning the Violence Incident to Others (n = 37)										
It wouldn't work	-	-	0	0,0	18	54,5	-	-	18	48,6
I was afraid of its negative consequences	-	-	4	100,0	15	45,5	-	-	19	51,4
Total	-	-	4*	100,0	33*	100,0	-	-	37	100,0
Prevention of the Event (n = 158)										
Yes	4	100,0	4	17,4	67	51,9	0	0,0	75	47,5
No	0	0,0	19	82,6	62	48,1	2	100,0	83	52,5
Total	4	100,0	23	100,0	129	100,0	2	100,0	158	100,0
Investigation of the Causes of Events (n = 152)										
Yes	2	50,0	0	0,0	21	16,7	0	0,0	23	15,1
No	2	50,0	12	60,0	65	51,6	2	100,0	81	53,3
I don't know	0	0,0	8	40,0	40	31,7	0	0,0	48	31,6
Total	4	100,0	20*	100,0	126*	100,0	2	100,0	152	100,0
Aggressor Person (n = 17)										
Reported to the police	-	-	-	-	-	-	7	41,2	7	41,2
Sued	-	-	-	-	-	-	1	5,9	1	5,9
Dismissed	-	-	-	-	-	-	1	5,9	1	5,9
Discontinued	-	-	-	-	-	-	4	23,5	4	23,5
Nothing happened	-	-	-	-	-	-	4	23,5	4	23,5
Total	-	-	-	-	-	-	17**	100,0	17	100,0

* Doctors answering the relevant question

** Doctors folded "n" because they were exposed to more than one type of violence

In Table 6, the distribution of the violent incidents experienced by doctors included in the study according to the type of violence is given. When the distribution of the reasons for not mentioning to others about the violence incident experienced by the doctors according to the type of violence was examined, it was determined that 51.4% were afraid of the negative consequences. Among the types of psychological violence (100%), the rate of those who fear negative consequences is higher.

According to the type of violence, 52.5% of the doctors stated that the incidents were unavoidable. Among the sexual violence (100%) type, the rate of non-preventable incidents was higher.

It was determined that 53.3% of the doctors within the scope of the research stated that the causes of the events according to the type of violence were not examined. Among the sexual violence (100%) type, the rate of not examining the causes of the events was higher.

When the distribution of the doctors within the scope of the research was examined according to the type of violence, it was determined that 41.2% were reported to the police. Among the types of sexual violence (41.2%), the rate of reporting to the police was higher.

Table 7. Doctors' Witnessing of Violence According to the Type of Violence

		Type of Violence									
		Physical		Psychological		Verbal		Sexual		Total	
		n=4		n=23		n=129		n=2		n=	
		n	%	n	%	n	%	n	%	Sayı	%
The Level of Satisfaction Perceived by the Way Your Workplace Takes the Event (n = 147)											
1	0	0,0	23	100,0	40	32,9	2	100,0	65	44,2	
2	2	50,0	0	0,0	30	25,4	0	0,0	32	21,8	
3	2	50,0	0	0,0	36	30,5	0	0,0	38	25,9	
4	0	0,0	0	0,0	12	10,2	0	0,0	12	8,2	
Total	4	100,0	23	100,0	118*	100,0	2	100,0	147	100,0	
Witnessing Physical Violence at Workplace in the Last 12 Months (n = 158)											
Yes	4	100,0	19	82,6	46	35,7	2	100,0	71	44,9	
No	0	0,0	4	17,4	83	64,3	0	0,0	87	55,1	
Total	4	100,0	23	100,0	129	100,0	2	100,0	158	100,0	
Reporting of Witnessed Violence in the Last 12 Months (n = 71)											
Yes	2	50,0	15	78,9	32	69,6	0	0,0	49	69,0	
No	2	50,0	4	21,1	14	30,4	2	100,0	22	31,0	
Total	4	100,0	19*	100,0	46*	100,0	2	100,0	71	100,0	

* Doctors answering the relevant question

Table 7 shows the distribution of doctors included in the study by witnessing violence and type of violence. When the distribution of the satisfaction level felt by the way your workplace handles the incident according to the type of violence, it was determined that 44.2% of them were not satisfied at all. It has been determined that among the types of psychological and sexual violence (100%), the rate of those who are not satisfied at all is higher.

According to the type of violence, it was determined that 55.1% of the doctors have not witnessed physical violence in the workplace in the last 12 months.

It was determined that 69% of the doctors within the scope of the research reported the violence incidents witnessed in the last 12 months, depending on the type of violence. Among the types of psychological violence (78.9%), it was determined that the rate of those who reported violent incidents in the last 12 months was higher.

RESULT

This study focuses on examining workplace violence against doctors according to the types of violence. When the results of the study are examined it has been determined that 58% of the doctors who participated in the survey are intensely worried about being exposed to violence. In the study of Al-Omari (2015), the rate of experiencing anxiety of being exposed to violence at 95% confidence interval was determined as 1.650-9.382.

The violence (31.6%) occurred intensely between 13:00 and 18:00. In the study of Pinar et al. (2017), violence was experienced intensely between 18:00 and 07:00. Verbal violence is higher in percentage (51.5%) in this ratio. In the study of Raeda and Abdullah (2013), this rate is 40.8%.

In the research, the existence of a system where violence can be reported was 58%, while Raeda and Abdullah (2013) determined this rate as 65%. While 66% of people support reporting the violence to the necessary places, this ratio is 54% in the study of Raeda and Abdullah (2013).

42.4% of those who support the reporting of violence are managers and 57.6% are family / friends. These rates are 47% managers, 41% colleagues, 6% relevant professional institutions and 6% family / friends in the study of Raeda and Abdullah.

While 63.3% of the perpetrators of violence are patients, 34.2% of them are patient relatives. In the study of Imran et. al., (2013) 71% of the perpetrators were relatives of the patients while 30.52% were the patients themselves.

When examining the distribution of violent incidents experienced by doctors according to the type of violence, it was found that those who were exposed to violence during their working life experienced verbal violence the most (99.2%).

81.6% of the perpetrators of violence are men. The most violence (79.7%) occurred in the polyclinic. 63.3% of the doctors did not give any reaction to the violence. This can be attributed to the fact that verbal violence is higher than other types of violence.

One of the most striking results of the study is the lack of reaction given during and after the violence. 63.3% of the doctors stated that they did nothing during the violence. While 50% of the response was given to physical violence, 100% of them showed no reaction to psychological violence. In verbal violence, this rate is 58.1%. After the violence, doctors mostly (40.5%) preferred to explain the incident to their family and friends.

Doctor is an expert of an occupation who provides service in this field for people by receiving both theoretical and practical educations in the field of health for long years which is described as the most existence of a man. The need for doctors will be available all the time as long as human being exists. The profession of a doctor is the main of sacred professions as well as each profession directly related to the life of man.

Even if the doctors perform this sacred duty without considering race, religion, language differences at both ends, they are also a human eventually. The doctors who take care of patients especially those who are taken to the emergency services have to concern with the patient relatives. The patient relatives want to learn impatiently about what the results are until the results of patient that the analysis goes on them are provided. As a result that some questions remain unanswered, the patient relatives who think and worry that the doctors don't closely take of their patients become more aggressive. Consequently, it becomes inevitable to commit violence to the doctors.

The profession of doctor is a reputable occupation which is based on the mutual respect and reliance. The formation of this respect and reliance is not sudden but it has occurred as a saving of long years. It causes a social sore and an elusive damage in long term that the relationship, which is based on respect and reliance, between the patients and healthcare professionals are tried to be harmed by third persons.

Thus, both of two groups can take the step of better health system in future mutually by solving the communicational problems. It should not be forgotten that the base of each violence is non-communication, lack of education and empathy.

REFERENCES

- AbuAlRub RF and Khawaldeh A.T.A. (2013). Workplace Physical Violence among Hospital Nurses and Physicians in Underserved Areas in Jordan. *Journal of Clinical Nursing*, 23, 1937-1947.
- Al_Omari H. (2015). Physical and Verbal Workplace Violence against Nurses in Jordan. *International Nursing Review* 62, 111-118.
- Arıkan, Ç. (1987). Sosyal Hizmet Açısından Şiddet ve Bir Türü Olarak Evlilikte Kadına Yönelik Şiddet. *SHYO Dergisi*. 5 (1): 73. Ankara.
- Campbell, A. & Muncher, S. (1994). *Men and The Meaning of Violence*. Archer, J. (Ed). Male Violence. London and New York: Routledge.
- Demirci, S. & Ugurluoglu, Ö. (2020). An Evaluation of Verbal, Physical, and Sexual Violence against Healthcare Workers in Ankara, Turkey. *Journal of Forensic Nursing*, 16(4), E33-E41.
- Demirci, S. & Ugurluoglu, Ö. (2020). Sağlık Çalışanlarına Yönelik Şiddet: Bir Kamu Hastanesi Örneği. *Acıbadem Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*. 11(1): 89-98.
- Dönmezer, S. (1996). Çağdaş Toplumda Şiddet ve Mafya Suçları. Cogito. Sayı: 6-7. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, Kış-Bahar.
- Hamzaoglu, N. & Türk, B. (2019). Prevalence of Physical and verbal Violence against Health Care Workers in Turkey. *International Journal of Health Services*, 49(4), 844-861.
- Imran N., Pervez M.H., Farooq R., Asghar A.R. (2013). *Aggression and Violence towards Medical Doctors and Nurses in a Public Health Care Facility in Lahore, Pakistan: A Preliminary Investigation*. Khyber Med. Univ. J.; 5(4): 179-184.
- Michaud, Y. (1991). Şiddet. (Muhtaroglu, C. Çev.), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Moonman, E. (1987). *Violence: Myths and Reality*. Moonman, E. (Ed.). The Violent Society. London: Frank Coss Publishing.
- Püsküllüoğlu, A. (1995). *Türkçe Sözlük*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Ünsal A. (1996). *Genişletilmiş Bir Şiddet Tipolojisi*. Cogito. Sayı: 6-7. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, Kış-Bahar.

Üzümcü F. Ve Oksay A. (2019). Bir Üniversite Hastanesinde Çalışan Hekim ve Hemşirelere Yönelik Şiddetin Değerlendirilmesi. *Vizyoner Dergisi*. Cilt: 10, Sayı:25: 584-598.

Yakut H.İ., Yalçın B.B., Çiftçi A. ve Orhan M.F. (2012). Sağlıkta Güvenlik ve Fiziksel Şiddet: Ankara Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Hematoloji Onkoloji Eğitim ve Araştırma Hastanesi'nden Bir Çalışma. *Türkiye Çocuk Hastalıkları Dergisi*. Cilt:6, Sayı: 3: 146-154.

Yıldırım, H.H. (2012). *Sağlık İşyeri Ortamında Şiddet: Halkın Şiddet Algısı ve Değerlendirmeleri*. Sağlık-Sen Yayınları. Ankara.

İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

YAZAR KILAVUZU

Yayın İlkeleri

İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisinde (İAÜD); uygulamalı iletişim, iletişim bilimleri, medya çalışmaları, yeni medya, dijital kültür, reklamcılık, halkla ilişkiler, eğitim bilimleri, uzaktan eğitim, görsel iletişim tasarımı, radyo, televizyon, sinema, sosyoloji ve buna yakın sosyal bilimlerdeki ilgili alanlarında bilimsel çalışmalar kapsamında eserler yayınlanmaktadır.

İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi senede 4 defa yayınlanan hakemli bir dergidir. Orijinal teorik ve/veya deneysel çalışma ve sabit referans değerleri ile ilgili öğretici açıklamanın bulunduğu makaleler kabul edilir.

İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi yayın kurulu, uluslararası uzmanların değerlendirmesiyle makalelerin kabul edilmesi veya edilmemesinde yetkilidir.

GENEL KURALLAR

1. Dergide yayımlanan yazı ve makalelerde kullanılacak dil Türkçe ve İngilizcedir.
2. Çalışmayı destekleyen bir kurum varsa, metin içerisinde belirtilmelidir.
3. Gönderilen yazılar kaynakça ve ekler dahil maksimum **12.000** kelime olmalıdır.
4. Makaleler **APA referans sistemine (APA 6.0)** göre düzenlenmelidir. Lütfen metin içinde verilen referansların kaynakçada olmasına özen gösteriniz.
5. Dergimiz için editör kurulunca belirlenen intihal oranı üst sınırı **yüzde 20**'dir. İntihal tespit programındaki filtreleme seçenekleri şu şekilde ayarlanır: -Kaynakça hariç (Bibliography excluded) -Alıntılar hariç (Quotes excluded) -5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç (Limit match size to 5 words) -Program menüsünde bulunan diğer filtreleme seçenekleri raporlamaya dâhil edilmez.

Yazım Kuralları

- **Sayfa Düzeni**

Üst 3,5 cm, alt 2,5 cm, sol kenar 2,5 cm, sağ 2 cm boşluk bırakılacak şekilde tüm metin alanı 170 mm X 240 mm şeklinde olmalıdır.

- **Yazı Türü**

Times New Roman yazı karakteri kullanılmalıdır. Türkçe “Öz” İngilizce “Abstract” bölümleri 11 punto, ana metin 11 punto, yararlanılan kaynaklar bölümü ise 1 punto olmalı; metin, Türkçe-İngilizce özet ve yararlanılan kaynaklar iki yöne yaslı olarak hizalanmalıdır. Metin tek satır aralığı kullanılarak yazılmalı, paragraflar arası 1 satır boşluk bırakılmalıdır.

- **Başlıklar**

Makale ana başlık ve alt başlıklardan oluşacak şekilde düzenlenmelidir.

- **Ana Başlık**

Times New Roman karakterinde, büyük harfler kullanılarak, kalın, 14 punto şeklinde Microsoft Word formatında olmalıdır. Yazar ismi, kısaltmaları, yazar ORCID numarası ve e-posta adresleri başlıktan sonra iki satır boşluk bırakacak şekilde yazılmalı ve yazar ismi küçük, soyadı büyük olacak şekilde 11 punto yazı karakterinde yazılmalıdır.

- **Öz**

300 kelimeyi geçmemeli ve “ÖZ” kalın, 11 punto olmalı, özet metni 11 punto olarak tüm metin Times New Roman yazı stilinde iki yana yaslı ve tek paragraf şeklinde Microsoft Word formatında yazılmalıdır. Anahtar kelimeler italik, kalın yazı tipinde ve 11 punto olmalıdır. Makaleye uygun en az üç en fazla beş anahtar kelimenin ilk harfleri büyük diğer harfleri küçük olacak şekilde yazılmalıdır. “ÖZ”de makalenin konusu, araştırma yöntemi ve sonucuyla ilgili kısa bilgiler verilmelidir.

- **Abstract**

Abstract ana başlık türkçe anahtar kelimelerden sonra iki satır boşluk bırakılarak yazılmalıdır. Times New Roman karakterinde, büyük harfler kullanılarak, kalın, 11 punto, iki yana yaslı ve tek paragraf şeklinde Microsoft Word formatında olmalıdır. 300 kelimeyi geçmemeli ve “ABSTRACT” kalın, 11 punto olmalı; tüm metin Times New Roman yazı stilinde Microsoft Word formatında yazılmalıdır. Abstract’taki anahtar kelimeler (keywords) italik, kalın yazı tipinde ve 11 punto olmalıdır. Makaleye uygun en az üç en fazla beş anahtar kelimenin(keywords) ilk harfleri büyük diğer harfleri küçük olacak şekilde yazılmalıdır. “ABSTRACT”ta makalenin konusu, araştırma yöntemi ve sonucuyla ilgili kısa bilgiler verilmelidir.

- **Bölümler**

Makalenin içeriğine göre oluşturulan bölüm alt başlıkları (GİRİŞ, KAVRAMSAL ÇERÇEVE, LİTERATÜR TARAMASI, ARAŞTIRMA METODOLOJİSİ, BULGULAR, SONUÇ, ...gibi) hepsi büyük harf olacak biçimde, 11 punto ve kalın (bold) olmalıdır ve **numaralandırma kullanılmadan** yazılmalıdır.

- **Ana Metin**

Alt başlıklar 11 punto, kalın ve büyük harf kullanılarak yazılmalı ve metin kısmı 11 punto, Times New roman yazı stilinde Microsoft Word formatında olmalıdır. Makaleler tek sütun, iki yana yaslı olacak şekilde ve paragraf aralarında tek aralık olacak şekilde yazılmalıdır. İlk bölümün alt başlığı anahtar kelimelerden sonra bir satır boşluk bırakarak başlamalı ve bunu takip eden metin paragraflarında boşluk olmamalıdır. Makale Uzunluğu şekiller ve figürler ile birlikte 20 sayfayı geçmemelidir.

- **Tablo, Şekil, Grafik ve Resimler**

Metinde kullanılan tablo, şekil, grafik ve resimler yazar(lar) tarafından özgün olarak oluşturulmamış ise “kaynak” gösterilerek metin içinde kullanılabilir. Tablo, şekil, grafik ve resimler metin kısmına uyacak şekilde yerleştirilmeli ve başlıkları 11 punto ve ortalanarak yazılmalıdır. Metin içinde kullanılan tablo ve grafikler Tablo 1., Tablo 2./ Grafik 1., Grafik 2. ... vb gibi sıralanmalıdır. Tablo numaraları ve başlıklar tablodan önce olacak şekilde yazılmalıdır. Şekil, grafik ve resimlerin numaraları ve başlıkları kendinden (şekil, grafik ve resim) sonra altta olacak şekilde Şekil 1., Şekil 2./ Resim 1., Resim 2. ... vb gibi sıralanarak yazılmalıdır. Tablo, şekil, grafik ve resim başlıklarında kullanılan kelimelerin ilk harfleri büyük diğerleri küçük olacak şekilde oluşturulmalıdır.

- **Sonuç**

Başlık kalın, 11 punto, büyük harflerle ve metin kısmı da 11 punto Times New Roman yazı stilinde Microsoft Word formatında yazılmalıdır.

- **Makale içi referans gösterimi**

Makale içinde referans gösterimi APA (en son sürüm) kurallarına uygun olacak şekilde düzenlenmelidir.

APA referans kuralları için bakınız: <https://www.citefast.com/styleguide.php?style=APA&sec=form>

Tek yazarlı kaynaklara referans: (Atılğan, 2015: 28) , (Atılğan, 2015: 28-32)

İki yazarlı kaynaklara referans: (Atılğan & Demir, 2015: 28), (Atılğan & Demir, 2015: 28-32)

Beş yazarlı kaynaklara ilk kez referans yapıldığında: (Atılğan, Demir, Çelik, Savaş & Yıldırım, 2015: 28)

Beş yazarlı kaynaklara ikinci kez veya daha fazla kez referans yapıldığında: (Atılğan vd., 2015: 28)

Beşten fazla yazarlı kaynaklara ilk kez referans yapıldığında: (Atılğan, Demir, Çelik, Savaş, Yıldırım....Işık, 2015: 28)

Beşten fazla yazarlı kaynaklara ikinci kez veya daha fazla kez referans yapıldığında: (Atılğan vd., 2015: 28)

İnternette referans yapıldığında: (URL-1)

• **Kaynakça**

Makalede yararlanılan kaynaklar APA (en son sürüm) kurallarına uygun olacak şekilde düzenlenmelidir. APA kaynak gösterimi için bakınız: <https://www.citefast.com/styleguide.php?style=APA&sec=form>

Kaynakça başlığı 11 punto, kalın; kaynaklar ise aşağıda gösterilen biçimde alfabetik, numarasız yazılmalıdır. Ayrıca eser ismi (referans alınan kaynak) *italik* olmalıdır. Elektronik kaynaklar, basılı kaynaklardan ayrı bir başlık altında yazılmalıdır.

Tek yazarlı kitap

Tuncer, D. (1992). *Dağıtım Kanalları Sistemi*. Ankara: Gazi Yayınları.

İki yazarlı kitap

Turgut, M. F. & Y. Baykul. (1992). *Ölçekleme Teknikleri*. Ankara: ÖSYM Yayınları.

Editörlü kitap

Theberge, J. (Ed.). (1968). *Economics of Trade and Development*. New York: John Wiley.

Çeviri kitap

Morgan, L.H. (2015). *Eski Toplum*. (Oskay, Ü. Çev.), İstanbul: İnkılap Yayınevi.

Kitap bölümü

Ünlüer, A.O. (1988). Boş Zamanı Değerlendirme Açısından Kitle İletişim Araçlarının Ülkemizde Durumu. Demiray, U. (Ed.). *Kitle İletişim Araçları ve Boş Zaman*. (ss.71-113). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Eğitim Teknolojisi ve Yaygın Eğitim Vakfı.

Basılı dergi

Engin, B. H. (2016). Markalaşma Kavramı Çerçevesinde Marka Ederi. *Öneri*

Dergisi. 12 (46): 277-294.

Elektronik dergi

Yengin, D. & Algül, A. (2018). Küreselleşme Bağlamında Sanal Gerçeklik Kullanımı. *Turkish Online Journal of Design, Art and Communication-TOJDAC*. 10 (2): 155-126. doi: 10.7456/10902100.

Basılı Gazete

Kumcu, E. (2006, 11 Aralık). Büyüme yavaşlama sinyali veriyor. *Hürriyet Gazetesi*. s.9.

Tez

Algül, N. (2006). *Sanat Tarihinde Mahmut Akok*. Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Sanatı Anabilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.

Web sayfası

URL-1 <https://dusunbil.com/zaman-ve-insan-uzerine>. (Erişim tarihi: 10 Temmuz 2018).

Rapor

Taymaz, E. (2018). *Dijital Teknolojiler ve Ekonomik Büyüme Raporu*. (TÜSİAD-T/2018,10-600).

İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

Yayın Koordinatörlüğü, Dr. Öğr. Üyesi Nur Emine KOÇ
Makaleler sadece Dergipark üzerinden kabul edilmektedir.

İstanbul Aydın Üniversitesi, İletişim Fakültesi,
Beşyol Mahallesi, İnönü Caddesi, No: 38
Sefaköy, Küçükçekmece/İstanbul

Tel: (212) 4441428 /43705

Web: <http://iaud.aydin.edu.tr>

E-mail: iaud@aydin.edu.tr

Publishing Principles

Istanbul Aydın University Journal of Social Sciences (IAUD) accepts and publishes

ISTANBUL AYDIN UNIVERSITY JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES

studies within scientific researches in applied communication, communication sciences, media studies, new media, digital culture, advertising, public relations, educational sciences, distance education, visual communication design, radio, television, cinema, sociology.

IAUD is a peer-reviewed journal which is published four times a year. Accepted articles are those which contain original theoretical and/or experimental studies as well as educational explanations related to fixed reference values.

IAUD Editorial Board is authorized to decide whether or not to accept articles through international peer-reviews.

General Rules

1. The language of the articles is Turkish and English
2. If there is an institution that supports the study, it should be specified in the text.
3. Manuscripts should not exceed 12.000 words including bibliography and annexes.
4. Articles should be organized according to the APA reference system. Please make sure that the references in the text are in the references
5. The upper limit of plagiarism determined by the editorial board for our journal is 10 percent. The filtering options in the plagiarism detection program are set as follows: -Except for biblical (Bibliography excluded) -except for exclusions (Quotes excluded) -except for text sections with less than 5 words (Limit match size to 5 words) -Other filtering options included in the program menu are included in the report. It is not.

• **Writing Rules**

Page Layout

Margins: up 3,5; down 2,5; left 2,5; right 2 cm with 170 mm X 240 mm over all text space.

• **Type of Font**

Times New Roman style should be used. Turkish Abstract English Abstract

should be in 11 pt, main text should be 10 pt. Text, Turkish-English abstract and the sources used should be justify. Text should be written using single line spacing, 1 line spacing between paragraphs should be left.

- **Headlines**

The manuscript should be composed of main headings and sub-headings.

- **Main Title**

Times New Roman character, using capital letters, bold and must be in Microsoft Word format in 14-pt format. Author name, abbreviations, author ORCID number and e-mail addresses should be written with two lines of space after the title and the name of the author should be written in 11 pt font size.

- **Abstract**

The text should be written in 11-pt font in Times New Roman font style and in a single paragraph in Microsoft Word format. Must not exceed 300 words and should be bold, 11 pt. Keywords should be in italic, bold type and 11 pt. At least three, maximum five key words should be written with the first letter and the other letters with small letters. In abstract (ÖZ), subject of the article, research method and result should be given.

- **Abstract Title**

Abstract title should be written with two lines of space after Turkish keywords. Times New Roman should be in bold, 11 pt, justified, and in single word Microsoft Word format using capital letters. Should not exceed 600 words and abstract should be bold, 11 pt. and all text should be written in Microsoft Word format in Times New Roman style. Keywords in abstract should be in italic, bold type and 11 pt. At least three, maximum five key words should be written with the first letter and the other letters with small letters. In abstract, subject of the article, research method and result should be given.

- **Sections**

Section subtitles (INTRODUCTION, CONCEPTUAL FRAME, LITERATURE SCANNING, RESEARCH METHODOLOGY, FINDINGS, CONCLUSION, etc), which are formed according to the content of the article, should be all uppercase, 11 pt and bold, and they should be typed without numbering.

- **Main Text**

Subtitles should be written in 11 pt, bold and capital letters and the text should be in 11 pt., Times New Roman style in Microsoft Word format. Articles should be

written in a single column, justified, and in a single space between paragraphs. The subtitle of the first section should start with a line space after the keywords and there should be no spaces in the following paragraphs. Article length must not exceed 20 pages with shapes and figures

- **Tables, Figures, Graphics and Pictures**

If the tables, figures, graphics and pictures used in the text are not originally created by the author (s), they can be used in the text by showing “source”. Tables, figures, graphics and pictures should be placed to fit the text and the headings should be written in 11 font size and centered. Tables and graphs used in the text should be listed as Table 1., Table 2. / Chart 1., Chart 2. etc. and so on. Table numbers and titles should be written before the table. Figures, graphics and pictures of the numbers and the headers (figure, graphic and picture) then the bottom of the Figure 1., Figure 2. / Picture 1., Picture 2. etc. should be written as ordered. The first letters of the words used in the tables, figures, graphics and image titles should be initials large and the others are small.

- **Conclusion**

The title should be written in bold, 11 pt, capital letters and text in 11 pt. Times New Roman style in Microsoft Word format.

- **In-article Reference Representation**

Reference within the article should be arranged in accordance with the APA rules.

See the APA reference guidelines: <https://www.citefast.com/styleguide.php?style=APA&sec=form>

Reference to single authored sources: (Atılğan, 2015: 28) , (Atılğan, 2015: 28-32)

Reference to sources with two authors: (Atılğan & Demir, 2015: 28), (Atılğan & Demir, 2015: 28-32)

When reference is made to sources with five authors for the first time: (Atılğan, Demir, Çelik, Savaş & Yıldırım, 2015: 28)

When reference is made to sources with five authors for a second time or more: (Atılğan vd., 2015: 28)

When references to resources with more than five authors are made for the first time: (Atılğan, Demir, Çelik, Savaş, Yıldırım....Işık, 2015: 28)

Reference to sources with more than five authors for the second time or more times: (Atılğan vd., 2015: 28)

When reference is made from the Internet: (Mills, 2012)

- **Bibliography**

Reference within the article should be arranged in accordance with the APA rules. See the APA reference guidelines: <https://www.citefast.com/styleguide.php?style=APA&sec=form>

Bibliography title 11 points, bold; References should be written alphabetically, without numbers, as shown below. It should also be the title of the work (reference source). Electronic sources should be seperated.

Single Author Book

Tuncer, D. (1992). *Dağıtım Kanalları Sistemi*. Ankara: Gazi Yayınları.

Two Authors Book

Turgut, M. F. & Y. Baykul. (1992). *Ölçekleme Teknikleri*. Ankara: ÖSYM Yayınları.

Edited Book

Theberge, J. (Ed.). (1968). *Economics of Trade and Development*. New York: John Wiley.

Translation Book

Morgan, L.H. (2015). *Eski Toplum*. (Oskay,Ü. Çev.), İstanbul: İnkılap Yayınevi.

Part of Book

Ünlüer, A.O. (1988). Boş Zamanı Değerlendirme Açısından Kitle İletişim Araçlarının Ülkemizde Durumu. Demiray, U. (Ed.). *Kitle İletişim Araçları ve Boş Zaman*.(ss.71-113). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Eğitim Teknolojisi ve Yaygın Eğitim Vakfı.

Published Magazine

Engin, B. H. (2016). Markalaşma Kavramı Çerçevesinde Marka Ederi. *Öneri Dergisi*. 12 (46): 277-294.

Published Journal

Kumcu. E. (2006, 11 Aralık). Büyüme yavaşlama sinyali veriyor. *Hürriyet Gazetesi*. s.9.

Dissertation

Algül, N. (2006). *Sanat Tarihinde Mahmut Akok*. Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Sanatı Anabilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.

Web Page

(URL-1) <https://dusunbil.com/zaman-ve-insan-uzerine>. (Erişim tarihi: 10 Temmuz 2018).

Report

Taymaz, E. (2018). *Dijital Teknolojiler ve Ekonomik Büyüme Raporu*. (TÜSİAD-T/2018,10-600).

**ISTANBUL AYDIN UNIVERSITY JOURNAL OF
SOCIAL SCIENCES**

Publication Coordinator, Asst. Prof. Dr. Nur Emine KOÇ

Articles are accepted only through Dergipark.

İstanbul Aydın University, Communications Faculty,

Beşyol Mahallesi, İnönü Caddesi, No: 38

Sefaköy, Küçükçekmece/İstanbul

Tel: (212) 4441428 /43705

Web: <http://iaud.aydin.edu.tr>

E-mail: iaud@aydin.edu.tr